

בס"ד - כל הזכויות שמורות (c) ל ויקיטקסט

ויקרא - רמב"ן

הספר אינו שלם ואינו מוגה

• [פרשת ויקרא](#) • [פרשת צו](#) • [פרשת שמיני](#) • [פרשת תזריע](#) • [פרשת מצורע](#) • [פרשת אחרי מות](#) • [פרשת קדושים](#) • [פרשת אמור](#) • [פרשת בהר](#) • [פרשת בחקתי](#)

[פרשת ויקרא](#)

[פרק-א](#) [פרק-ב](#) [פרק-ג](#) [פרק-ד](#) [פרק-ה](#)

[פרשת צו](#)

[פרק-ז](#) [פרק-ח](#)

[פרשת שמיני](#)

[פרק-ט](#) [פרק-י](#) [פרק-יא](#)

[פרשת תזריע](#)

[פרק-יב](#) [פרק-יג](#)

[פרשת מצורע](#)

[פרק-יד](#) [פרק-טו](#)

[פרשת אחרי מות](#)

[פרק-טז](#) [פרק-יז](#) [פרק-יח](#)

[פרשת קדושים](#)

[פרק-יט](#) [פרק-כ](#)

[פרשת אמור](#)

[פרק-כא](#) [פרק-כב](#) [פרק-כג](#) [פרק-כד](#)

[פרשת בהר](#)

[פרק-כה](#) [פרק-כו](#)

[פרשת בחקתי](#)

[פרק-כז](#)

[ויקרא](#)

[פרשת](#)

[ויקרא פרק-א](#)

[א] ויקרא אל משה וידבר ה' אליו. ולא כן בשאר המקומות בעבור שלא היה משה יכול לבא אל אהל מועד להיותו נגש אל המקום אשר שם האלהים רק בקריאה שיקרא אותו שכבר נאמר למשה (שמות כה כב) ונועדתי לך שם ודברתי אתך מעל הכפורת (אשר אועד לך שמה) וכיון שידע שהשם יושב הכרובים שם נתירא לבא באהל כלל עד שיקרא אליו כאשר עשה בהר סיני שאמר (שם כד טז) ויקרא אל משה ביום השביעי מתוך הענן או שלא היה משה יודע שהכבוד באהל ושיהיה לו הדבור משם כי לא כסהו הענן עד יום השמיני כדעת רבותינו (ת"כ להלן טא) ואחרי הקריאה בא משה באהל לפני ולפנים כמו שדרשו (תורת כהנים אחרי פרשה טז א) אהרן בבל יבא ואין משה בבל יבא ואין זה דרך פשט בכתוב הזה וכבר פירשתיו למעלה (שמות מ לד) ורבותינו אמרו (תורת כהנים פרשה א ז) כי לכל הדברות ולכל האמירות ולכל הצוויים קדמה קריאה כלומר שיאמר אליו משה משה ויאמר הנני וזה דרך חבה וזרוז למשה והנה על דעתם הזכיר זה בכאן בעבור שהוא תחלת הדבור אשר היה

אליו מאהל מועד ללמד על כלם כי כן יהיה משפטו כל הימים בכל התורה ו"מאהל מועד" לדעתם הוא מוקדם ויקרא אליו מאהל מועד וידבר ה' אליו באהל כי משה שם היה ושיעור הכתוב כפי פשוטו ומשמעו ויקרא ה' אל משה וידבר אליו מאהל מועד ועל דרך האמת הוא כמו ואל משה אמר עלה אל ה' (שמות טז א) וסודו ידוע ממעמד הר סיני ובעשרת הדברות וכבר רמזתי לו (שם)

[ב] אדם כי יקריב מכם קרבן לה' מן הבהמה. שיעור הכתוב הזה אדם מכם כי יקריב מן הבהמה קרבן לה' מן הבקר ומן הצאן תקריבו והענין בעבור שיצוה אחרי כן בקרבן העוף ובקרבן המנחה אמר כאן כשיקריב אדם קרבן בהמה יקריב מאלה השנים ולא חיה ולא שאר בהמות והנה זה לאו הבא מכלל עשה במקריב חיה כמו שאמרו בזבחים פרק שלישי (לד) המעלה אברי חיה ר' יוחנן אומר עובר בעשה

"תקריבו" - מלמד ששנים מתנדבים עולה בשותפות קרבנכם מלמד שהיא באה נדבת צבור היא עולת קיץ המזבח הבאה מן המותרות לשון רש"י פירש הרב כן לומר שאם יתנדבו רבים להביא עולה עולת השותפין היא מה בין שנים המשתתפין בקרבן ובין עשרה ואלף שנשתתפו בו אבל קיץ המזבח הבאה מן המותרות לב ב"ד מתנה עליהן ולפיכך היא עולת צבור והנה לדעתו כל עולה שיביאו רבים חוץ מן המותרות דינה כדין עולת השותפין וטעונה סמיכה בכלם ונסכים קרבים משלהם ואולי לדעתו עולת העוף שהיא באה נדבת שנים ואינה באה נדבת צבור וכן השלמים שאמרו בהם שהשותפין מביאין אותם נדבה ואין הצבור מביאים אותם נדבה (תורת כהנים פרק טז ה) בכלן יכולין הרבים להתנדב להם בתחלה דעולת השותפין היא נקראת ושלמי שותפין הם נקראין ולא מעטו אלא שלא יביאו אותן מן הקופות ואפשר שנאמר שאם רצו צבור להפריש בתחלה לנדבה ויגבו אותה כאשר יגבו השקלים לתמידין ומוספין שתהיה נדבת צבור בעולת בהמה ואין בה סמיכה שנתרבה מן הכתוב הזה וכל זמן שיתנדבו בו רוב ישראל היא נדבת צבור ואינה בעולת העוף ולא בשלמים ומעוטן נדונין כיחידים והוא העיקר

[ד] וסמך ידו. בשתי ידיו כי מצאנו וסמך אהרן ובניו את ידיהם על ראש הפר (שמות כט י) וסמכו אהרן ובניו את ידיהם על ראש האיל (שם טו) ודרשו בו ידי כל יחיד ויחיד והנה היא בשתי ידיו ובשעיר המשתלח מפורש וסמך אהרן את שתי ידיו על ראש השעיר (להלן טז כא) ולא ידעתי אם כן למה כתב בכל שאר הסמיכות "את ידו" ואולי להוציא ממנו מה שדרשו (מנחות צג) ידו ולא יד שלוחו כי שמא היה במשמע "ידי" להביא את שתיהן ולא נמעט בו השליח אבל עכשיו שהסמיכה בשתי ידיו לא כתב לשון יחיד אלא למעט השליח שאף על פי ששלוחו כמותו בשאר המקומות לא נדון כן בסמיכה ובתורת כהנים (אחרי פרשה טז כא) וסמך אהרן את שתי ידיו (ויקרא טז כא) מלמד שהסמיכה בשתי ידים בנין אב לכל הסמיכות שיהיו בשתי ידים

"ונרצה" - לו לכפר עליו על מה הוא מרצה לו אם תאמר על כריתות ומיתות ב"ד או מיתה בידי שמים או מלקות הרי ענשן אמור הא אינו מרצה אלא על עשה ועל לאו שנתק לעשה לשון רש"י וברייתא היא בתורת כהנים (פרק ד ח) ואני תמה וכי היכן עונשן אמור כי הקרבנות בשוגגין הן מרצין ונוכל לומר שיכפרו על חייבי מיתה בידי שמים שוגגין ועל חייבי מלקות שוגגין ועל חייבי מיתות ב"ד שוגגין באותן שאין חייבין עליהם חטאת כגון מכה אביו ואמו ומקלל כשם שהחטאת מכפרת בחייבי כריתות שוגגין ואולי בעבור שפירש הכתוב בחייבי מיתות ב"ד

ובחייבי כריתות עונשן במזיד ובשוגג ופירש בחייבי מיתה בידי שמים עונשן במזיד למיתה ובחייבי לאוין למלקות ולא פירש בהם שום עונש בשוגג נראה להם לחכמים שכל העונש שבהם פרשו הכתוב כי למה יפרש עונשן של אלו במזיד ובשוגג ויפרש עונש האחרים במזיד ולא יפרש אותו בשוגג ויאמר שיהא מחוייב להביא בהן עולה ולכך ראו שאין בחייבי מיתה בידי שמים ובחייבי מלקות אלא עונשן המפורש בהן במזיד אבל בשוגג אין עליהם שום נשיאות חטא ואין צריכין רצוי כלל וזהו שאמרו "כבר ענשן אמור" שכל העונש שרצה להטיל עליהם כבר אמרו הכתוב אבל על עשה ועל לא תעשה הניתק לעשה המזידין שלא הזכיר בהם שום עונש ואי אפשר שלא יענש בהם בזה ירצה בעולה הזו אם יביאנה בנדבת נפשו ויתכן לומר כי בעבור שלא הזכיר בקרבנות הנדבה "לכפר עליו על שגגתו אשר שגג" כאשר בקרבנות החטא ואמר "ונרצה" היה לרבותינו במשמעות הזה שיכפר על המזידים שאינם רצויים לפניו כי השוגג אע"פ שחטא רצוי השם הוא אם כן אי אפשר לו לכפר על המזידים זולתי על עשה ועל לא תעשה שניתק לעשה שלא נזכר בהם עונש אלא שאינם רצויים למלך בעבור שעברו על מצותו ובמה יתרוצו אל אדוניהם בדורון הזה וראיתי באגדה בויקרא רבא (א ו) תני רבי שמעון בן יוחאי אין העולה באה אלא על הרהורי עבירת הלב אמר רבי לוי מקרא מלא הוא והעולה על רוחכם היה לא תהיה (יחזקאל כ לב) העולה מכפרת על העולה על רוחכם וכן באיוב הוא אומר והעלה עולות מספר כולם כי אמר איוב אולי חטאו בני וברכו אלהים בלבבם (איוב א ה) הדא אמרה אין העולה באה אלא על הרהורי הלב והטעם שלפי שהוא חטא שאין מכיר בו אלא ה' לפיכך כולה כליל לה' ולשון "ונרצה לוי" יחזור אל השם הנכבד הנזכר שיתרצה לו בקרבן הזה לכפר עליו מלשון ובמה יתרצה זה אל אדניו (שמואל א כט ד) ואור פניך כי רציתם (תהלים מד ד) וכן רבים ויתכן כי ונרצה כנוי לחטא שנרצה לו חטאו לכפר עליו מלשון כי נרצה עונה (ישעיהו מ ב) עד רצתה הארץ את שבתותיה (דהיי"ב לו כא) והם ירצו את עונם (ויקרא כו מג) לשון השלמה ויתכן שהוא כענין הראשון כאלו העון רצוי לפני השם לא יחר אפו בו עוד

ה **ושחט והקריבו הכהנים**. מקבלה ואילך מצות כהונה לימד על השחיטה שכשרה בזר והקריבו זו קבלה ומשמעה לשון הולכה למדנו ששתייהן בבני אהרן לשון רש"י ואיננו נכון אלא מדרש רבותינו (תורת כהנים פרשה ד ד) והקריבו זו קבלת הדם שאין לשון והקריבו קריבת הדם למזבח שהיא ההולכה אבל הוא לשון קרבן שיעשו מן הדם קרבן והוא לקבלו ולזרקו על המזבח כי הזכיר בבעל הקרבן הבאה וסמיכה ושחיטה ואחרי השחיטה הזכיר בני אהרן מיד אם כן אף הקבלה עצמה מצות כהונה ואינה אלא בכהן כשר ובכלי שרת וכל שכן הולכה וזריקה ועוד שהולכת האברים לכבש פסולה בזר שכך דרשו (זבחים ד) והקריב הכהן את הכל והקטיר המזבחה (פסוק יג) זו הולכת אברים לכבש אם כן אף הולכת הדם צריכה כהן בכיהונו "ו" "סגירה"

ו **והפשיט את העולה**. מצוה שיפשיטנה כולה ואחרי כן ינתח אותה ואמר והפשיט ונתח כי בבעל הקרבן ידבר כאשר אמר (בפסוק ד) וסמך ושחט כי ההפשט והנתוח אינן עבודות וכשרות בזר ולכך חזר אחר כך ואמר ונתנו בני אהרן (פסוק ז) וכן רחיצת הקרבים כשרה בזר ולכך אמר וקרבו וכרעיו ירחץ במים (פסוק ט) בעל הקרבן ואחרי כן והקטיר הכהן ואמר לשון רבים ונתנו וערכו כי בכל מצות הכהונה יאמר כן בעבור שהכהנים רבים יאספו בבית השם לעשות העולה וברב עם הדרת מלך (משלי יד כח) אבל איננו עכוב שהרי לימד למטה (פסוק יב) וערך הכהן אותם

"והפשיט" - ונתח ונתנו בני אהרן אש אין זה הסדר שהראוי שיערכו הכהנים המערכה ואחרי כן ינתחו העולה וכך היה סדר המערכה בתמיד (יומא לג) וכן מה שאמר (פסוק ח) וערכו בני אהרן הכהנים את הנתחים את הראש ואת הפדר על העצים אשר על האש ואחרי כן והקרב והכרעים ירחץ במים (פסוק ט) אין הצואה שיעשה כסדר הזה כי העריכה היא הקטרת הנתחים שצוה למטה (פסוק ט) והקטיר הכהן את הכל ואם כן אין הסדר שיעלה הנתחים והראש והפדר על האש שבמזבח ואחרי כן ירחץ הקרב והכרעים ויקטירם אבל תחלה ינתח וירחץ ואחרי כן יעלה הכל על האש ויקטיר אבל ענין הכתוב שהקדים זריקת הדם ללמד שהיא קודמת לכל דבר ואחרי כן צוה בהקטרת האברים ואמר שיפשיט וינתח להעריך אותם על האש אחרי רחיצת הקרב והכרעים ואז יקטיר הכל כאחת וזהו שאמר "את הכל" והכונה ששנה הכתוב באברים לומר וערכו על האש והקטיר ללמד שאחר שיסדרם על האש לא יניחם עד שיבער בהם האש ויאכל אותם ותעלה מהם הקטורת וכן מה שהקדים הפשט ונתוח למערכת האש ללמד שאין בעולת הנדבה חובה להקדים לה מערכה כעולת התמיד שנצטוינו (להלן ו ה) ובער עליה הכהן עצים בבקר בבקר והיא קודמת לכל דבר המזבח כמו שמפורש במסכת יומא (לג)

[ח] את הפדר. תרגם אונקלוס תרבה וכן דברי כל המפרשים פה אחד ואין למלה חבר ולפי דעתי שאיננו שם לחלבים כולם רק לחלב הדק הפרוס ומבדיל בין הקרבים והמלה מן ההפוכים פדר פרד שמפריד בין הקרבים העליונים לתחתונים ולכך אמרו רבותינו (יומא כז) שיהא פורס הפדר על בית השחיטה שזהו דרך כבוד של מעלה שהחלב ההוא ראוי לפרסו ולכסות בו וכן נהגו חשובי האומות לפרסו על הצלי ואם יהיה שם לחלבים כולם יקרא החלב כן בעבור שהוא השומן הנפרד מן הבשר וכן הוא כנויו בפי חכמי הטבע כאשר אזכיר (להלן ג ט)

[ט] עולה. לשם עולה אשה כשישחטנו יהא שוחט לשם האש וכל אשה לשון אש ניחוח נחת רוח לפני שאמרת ונעשה רצוני לשון רש"י ולא פירש הרב מהו לשם האש ובגמרא (זבחים מו) אמרו לאפוקי כבבא דלא ופירשו בו שישחטנו על מנת להעלותו על גבי אש בוערת במערכה לא להעלות על גבי גחלים עוממות שמתכבות והולכות ולי נראה שצריך לכוין שתאכלנו האש לגמרי לא שיצלה שם מעט והוא מלשונם בבן סורר ומורה (סנהדרין ע) כבשר כיבא דאכלי גנבי ובמסכת ערובין (כט) ונכביב וניכול ויש גורסים שם (זבחים מו) לאפוקי גבבא דלא שיתכוין להעלותו על גבי אש של עצים כדכתיב על העצים אשר על האש ולא יחשוב להעלותו על גבי אש של קש ושל גבבא כענין ששנינו (שבת לו) כירה שהסיקוה בקש ובגבבא והנה בכתוב הזה טעם הקרבנות שהם אשה ריח ניחוח לה' ואמר הרב במורה הנבוכים (ג מו) כי טעם הקרבנות בעבור שהמצרים והכשדים אשר היו ישראל גרים ותושבים בארצם מעולם היו עובדים לבקר ולצאן כי המצרים עובדים לטלה והכשדים עובדים לשדים אשר יראו להם בדמות שעירים ואנשי הודו עד היום לא ישחטו בקר לעולם בעבור כן צוה לשחוט אלה השלשה מינין לשם הנכבד כדי שיודע כי הדבר שהיו חושבים כי הם בתכלית העבירה הוא אשר יקריבו לבורא ובו יתכפרו העונות כי כן יתרפאו האמונות הרעות שהם מדוי הנפש כי כל מדוה וכל חולי לא יתרפא כי אם בהפכו אלה דבריו ובהם האריך והנה הם דברי הבאי ירפאו שבר גדול וקושיא רבה על נקלה יעשו שולחן ה' מגואל שאיננו רק להוציא מלבן של רשעים וטפשי עולם והכתוב אמר כי הם לחם אשה לריח ניחוח וגם כי לפי שטותם של מצרים לא תתרפא מחלתם בזה אבל תוסיף מכאוב כי מחשבת הרשעים הנזכרים לעבוד למזל טלה ומזל שור

שיש להם כח בהם כפי מחשבתם ולכן לא יאכלו אותם לכבוד כחם ויסודם אבל אם יזבחו אותם לשם הנכבד זה כבוד להם ומעלה והם עצמם כך הם נוהגים כמו שאמר (ויקרא יז ז) ולא יזבחו עוד את זבחייהם לשעירים ועושי העגל זבחו לו והרב מזכיר שהיו מקריבים ללבנה בכל ראשי חדשיהם ולשמש בעלותה במזלות הידועים להם בספריהם ויותר תתרפא המחלה באכלינו מהם לשובע שהוא אסור להם ומגונה בעיניהם ולא יעשו כן לעולם והנה נח בצאתו מן התיבה עם שלשת בניו אין בעולם כשדי או מצרי הקריב קרבן וייטב בעיני ה' ואמר בו (בראשית ח כא) וירח ה' את ריח הניחוח וממנו אמר אל לבו לא אוסיף עוד לקלל את האדמה בעבור האדם (שם) והבל הביא גם הוא מבכורות צאנו ומחלביהן וישע ה' אל הבל ואל מנחתו (שם ט ד) ולא היה עדיין בעולם שמץ ע"ז כלל ובלעם אמר את שבעת המזבחות ערכתי ואעל פר ואיל במזבח (במדבר כג ד) ואין דעתו עתה לשלול ממנו אמונות רעות ולא נצטוה בכך אבל עשה כן לקרבה אל האלהים כדי שיחול עליו הדבור ולשון הקרבנות את קרבני לחמי לאשי ריח ניחוחי (שם ח א) וחלילה שלא יהא בהם שום תועלת ורצון רק שוללות ע"ז מדעת השוטים ויותר ראוי לשמוע הטעם שאומרים בהם כי בעבור שמעשי בני אדם נגמרים במחשבה ובדבור ובמעשה צוה השם כי כאשר יחטא יביא קרבן יסמוך ידיו עליו כנגד המעשה ויתודה בפיו כנגד הדבור וישרוף באש הקרב והכליות שהם כלי המחשבה והתאוה והכרעים כנגד ידיו ורגליו של אדם העושים כל מלאכתו ויזרוק הדם על המזבח כנגד דמו בנפשו כדי שיחשוב אדם בעשותו כל אלה כי חטא לאלהיו בגופו ובנפשו וראוי לו שישפך דמו וישרף גופו לולא חסד הבורא שלקח ממנו תמורה וכפר הקרבן הזה שיהא דמו תחת דמו נפש תחת נפש וראשי אברי הקרבן כנגד ראשי אבריו והמנות להחיות בהן מורי התורה שיתפללו עליו וקרבן התמיד בעבור שלא ינצלו הרבים מחטוא תמיד ואלה דברים מתקבלים מושכים את הלב כדברי אגדה ועל דרך האמת יש בקרבנות סוד נעלם תכנס בו ממה שאמרו רבותינו בספרי (פנחס קמג) ובסוף מנחות (קז) אמר שמעון בן עזאי בא וראה מה כתיב בפי הקרבנות שלא נאמר בהם לא אל ולא אלהיך ולא אלהים ולא שדי ולא צבאות אלא יו"ד ה"א שם המיוחד שלא ליתן פתחון פה לבעל הדין לחלוק ושמא תאמר לאכילה הוא צריך תלמוד לומר אם ארעב לא אומר לך כי לי תבל ומלואה (תהלים נ"ב) לא אמרתי לכם זבחו אלא כדי שיאמר ויעשה רצוני ובתחלת ת"כ (פרשה ב ה) רבי יוסי אומר כל מקום שנאמר קרבן אמור ביו"ד ה"א שלא ליתן פתחון פה לאפיקורסים לרדות אלו דבריהם ז"ל ואמת כי בפרשת הקרבנות לא נאמר לא אל ולא אלהים אבל מצאנו והעלית עליו עולות לה' אלהיך (דברים כז ו) וכתוב לחם אלהיהם הם מקריבים (להלן כא ו) וקדשתו כי את לחם אלהיך הוא מקריב (שם ח) וכתוב במזמור הנזכר זבח לאלהים תודה (תהלים נ"ד) ועוד כתוב (דהיי"ב כט ו-ז) כי מעלו אבותינו ועשו הרע בעיני ה' אלהינו גם סגרו דלתות האולם ויכבו את הנרות וקטרת לא הקטירו ועולה לא העלו בקדש לאלהי ישראל אבל הענין כלו מבואר בתורה שנאמר (במדבר כח ב) את קרבני לחמי לאשי ואמר (להלן ג יא) לחם אשה שהם לחם לאשה וממנו לאשים ואשה לשון אש ואמר ר"א אשה שם התואר וטעמו קרבן אש והוא תואר למלת הכל ובמנחה שאמר (להלן ב ב) והקטיר הכהן את אזכרתה אשה ריח ניחוח לה' יהיה תואר לקומץ ואינו כן אבל אשה שם כמו אש ו"עולה אשה" כמו עולת אש ריח ניחוח לה' וכן כלם כי טעמם כמו "לחם אשה" (להלן ג יא טז) אבל לא אמר אש ואמר אשה כמשמעו כאשר הראה אותך בהר במתן תורה והנה הקרבן במדת הדין והזביחה לשם ה' לבדו שלא יתכוין לדבר אחר בעולם רק לשם ה' לבדו וזה טעם עולה הוא אשה הוא ולכך אמר הכתוב (להלן כא ו) כי את אשי ה' לחם אלהיהם הם מקריבים והיו קדש כי לאישי ה' קרבן אלהיהם ולכך אמרו שלא הזכיר בצואות של קרבנות לא אל ולא אלהים אלא אשה ריח ניחוח לה' כי הכונה לה' לבדו תהיה לא יכוין המקריב ולא יעלה

במחשבתו רק לשם המיוחד והוא מאמר החכמים (סנהדרין ס) ריקן כל העבודות כלן לשם המיוחד ובתורת כהנים (סוף פרק ו) לה' לשם מי שעשה את העולם והוא מה שאמר המזמור זבח לאלהים תודה ושלם לעליון נדריך (תהלים ניד) כי ה' עליון נורא מלך גדול על כל הארץ (שם מז ג) ואין נודרין אלא לשמו המיוחד והוא מה שאמר אלהים אלהיך אנכי לא על זבחיך אוכיחך (תהלים נז ח) כאשר אמר אנכי ה' אלהיך (שמות כב) וזה טעם המזמור כולו שאמר אל אלהים ה' דבר ויקרא ארץ וגוי (תהלים נא) שהזכיר שם מלא על עולם מלא והזכיר בהם הקרבנות והוא שנאמר (ישעיהו ס ז) יעלו על רצון מזבחי ובית תפארתי אפאר לאמר שיהיו הקרבנות על הרצון שהוא מזבחו ובית תפארתו יפאר בעלותם לריח ניחוח והנה ניחוח מן נחה רוח אליהו על אלישע (מלכים ב ב טו) ותנח עליהם הרוח (במדבר יא כו) וכל קרבן לשון קריבה ואחדות ולכך אמר ועולה לא העלו בקדש לאלהי ישראל כי העולה בקדש תהיה לאלהי ישראל והמלאך למד למנוח ענין הקרבנות אמר אם תעצרני לא אוכל בלחמך (שופטים יג טז) שאם יעשה לו לחם לא יקבל ממנו כי הוא פגול וזבח תועבה לשם אבל אם תעשה עולה לה' לבדו תעלנה ותהיה לרצון על אשה ה' ואז עלה בלהב המזבח והנה הענין מפורש ומבואר וה' הטוב יכפר בעד

יז ואם מן הצאן קרבנו. הפרשה זו (פסוקים ייג) בעולת הצאן ודינה כדין עולת הבקר בכל מעשה ולכך קצר בכאן ולא הזכיר וסמך ונרצה והוסיף לומר על ירך המזבח צפונה לפני ה' (פסוק יא) לבאר כי לפני ה' שכתוב בן הבקר (בפסוק ה) הוא ירך המזבח בצפון ופירוש ירך המזבח צדו והוא בצפון לימד כי כבש המזבח בדרום ושם פני המזבח שנאמר בהן לפני ה' אל פני המזבח (להלן ו ז) וטעם השחיטה שהיא בצפון כבר פרשתי ואמר סתם על המזבח סביב כי הוא המזבח הנזכר (בפסוק ה) אשר פתח אהל מועד ולא הזכיר והפשיט שכבר הוזכר (בפסוק ו) ואמר וערך הכהן אותם ללמד כי די בכהן אחד כמו שפירשתי (לעיל פסוק ו) כי הפרשיות למדות זו מזו מה שיחסר באחת יבאר באחרת

יח מן התורים או מן בני היונה. בחר הכתוב בשני המינים האלה בשביל שהן מצויין וקרובים להתפש יותר כאשר הזכירו רבותינו (ויקרא רבה כז ו) שה כשבים ושה עזים שיקריב מן הגדלים על אבוסו ולא יצטרך לשאת כליו תליו וקשתו לצוד ציד להביא אבל רצה בתורים הגדולים בעבור פרישותן והדבקם בידוע מהם שכיון שאבד בן זוגו לא ידבק באחר לעולם וכן ישראל דבוקים בה' אלהיהם ולא ידבקו באל אחר לעולם אבל היונים קנאים מאד ובקנאתם יתפרדו ויחליפו על כן לא בחר בהם אלא הקטנים קודם שיזדווגו כי היונה בקטנותה אז תוספת אהבה בקן גידוליה יותר משאר העופות והזכירו רבותינו כי כל העופות אם יגע אדם בקן שלהם לקחת משם אפרוחים או ביצים יעזבוהו ולא יקננו בו לעולם והיונה לא תעזבנו בשום ענין וכן ישראל לא יחליפו בוראם ותורתו לעולם אלא או יהודי או צלוב (שמות רבה מב ט) ולא בחר בתרנגולים לזמת זנותם והרב אמר במורה הנבוכים (ג מו) כי הטעם בהקרבת גדולי התורים ואפרוחי היונים כי הוא הטוב שבהם מפני שהגדול ביונים אין ערבות בו ואין זה אמת כי קטני היונים כמעט שאין ראויין לאכילה מפני רוטבא עודפנית שבהם אבל אם נחוש לטבעם באכילה יתכן שנבחרו לסגולתם כי התורים סגולתם חדוד השכל ואפרוחי היונים סגולתם לתועלת גדולה במבוטלי האיברים כפלגס וכיוצא בו

טו והקריבו הכהן אל המזבח. ההקרבה הזו היא העלאה שיעלה העוף אל המזבח ושם ימלוך אותו שהמליקה אינה בראשו של מזבח ומפני זה דרשו (ובחים סה) "הכהן" וכי עולה על הלב שהזר קרב לגבי מזבח אם כן למה נאמר "הכהן ומלק" מלמד שלא תהא המליקה אלא בעצמו של כהן

"ומלך והקטיר ונמצה" - אפשר לומר כן מאחר שהוא מקטיר הוא מוצה אלא מה הקטרה הראש בעצמו והגוף בעצמו אף מליקה הראש בעצמו והגוף בעצמו ופשוטו של מקרא מסורס הוא ומלך והקטיר וקודם הקטרה ונמצה דמו כבר לשון רש"י ולא יתכן לומר שימלוק את הראש ויקטירנו ואחרי כן ונמצה דם הגוף על קיר המזבח והקטיר אותו לפי שאין אברים קרובין לעולם בשום קרבן אלא לאחר הרצאת דמים כי הדם הוא בנפש יכפר בכל הקרבנות ולפיכך דרשו כן שלא בא הכתוב אלא להקיש מליקה להקטרה שיהא בשניהם הראש בעצמו והגוף בעצמו אבל פשוטו של מקרא ומלך את ראשו להקטיר המזבח ילמד על המליקה שתהיה להקטיר הראש כאשר יקטיר הגוף כמו שאמר (פסוק יז) והקטיר אותו הכהן כי דרך הכתוב בכל הקרבנות לומר כן כמו שפירשתי (לעיל פסוק ו) בנתי העולה אבל אמר בכאן (בפסוק יז) והקטיר אותו הכהן ולא אמר והקטיר את הכל כי שתי הקטרות הן יקטיר הראש ויסיר המוראה ושסע אותו ויקטיר הגוף כמו ששינונו ב זבחים (שם)

[טז] והסיר את מוראתו בנוצתה. מקום הרעי זה הזפק בנוצתה עם בני מעיה ונוצה לשון דבר מאוס וכן כי נצו גם נעו (איכה ד טו) וזהו שתרגם אונקלוס באוכליה וזהו מדרשו של אבא יוסי בן חנן (תורת כהנים פרשה ז ט) שאמר נוטל את הקרקבן עמה ורבותינו אמרו (זבחים סה) קודר את הזפק בסכין כעין ארובה ונוטלו עם הנוצה לשון רש"י ואיננו נכון שאין נוצה בשום מקום אלא נוצה ממש וכן כי נצו גם נעו יאמר שהעלו נוצה לעופף ממקומם אל הגולה וגם ינועו שם שלא מצאו מנוח וכמוהו כי נצא תצא (ירמיהו מח ט) והמתרגם הירושלמי אמר בו ארי יתקוטטו אף יטלטלו עשאו מן כי ינצו אנשים (דברים כה יא) יאמר כי הם נצים בכל העמים ונודדים מהם ולא יוסיפו לגור בתוכם ויפה פירש אבל לשון נוצה לא ימצא כדברי הרב ומדרשו של אבא יוסי שהצריך ליטול אף הקרקבן עמה מפני שהזפק והושט עם הקרקבן כלי המאכל הכל בכלל מראתו כי בקרקבן יעשה הרעי ולא חלק אבא יוסי כלל על מה שאמר תנא קמא יטלנו עם הנוצה שהרי שינונו במשנה במסכת זבחים פרק ששי (זבחים נד) בא לו לגוף והסיר את המוראה ואת הנוצה ואת בני מעיים היוצאים עמה והשליכם לבית הדשן ומשנה זו משנת אבא יוסי היא וקתני נוצה ודעת אונקלוס כדעת חכמים שאינו מסיר רק הזפק בנוצתו עם האוכל הכנוס בו שהוא המוראה ולפי שהכהן תופס בזפק ומסיר בו את המוראה אמר ית זפקיה באוכליה כאלו הוא אוכליה בזפקיה כי אוכליה תרגום מוראתו וזפקיה תרגום נוצתה שהכתוב אמר שיסיר המוראה שהוא האוכל בנוצתה שעליה שנוטל הזפק בעורו ובנוצה שעליו וכך אמר אונקלוס (שמות כג כא) ארי בשמי מימריה וכפי העברי יאמר ארי שמי במימריה אבל הפך תרגומו לצורך דבר שידע בו ותרגם ואת שתי קצות שתי העבותות (שם כח כה) כן בהפוך וית תרתין גדילן דעל תרין סטרוהי וכן רבים

[יז] בכנפיו. עם כנפיו אינו צריך למרוט כנפי נוצתו כנפיו נוצה ממש לשון רש"י ואיננו נכון שאם כן לא יזכיר הכתוב מאי זה מקום ישסע אותו אם מלפניו או מגבו אבל פירושו ושסע אותו במקום כנפיו כי הבי"ת בי"ת הכלי כאמרך בארון בבית או בשדה ואין כנפיו נוצה אבל הוא ככל הכנפים שבכתוב כל צפור כל כנף (בראשית ז יד) יפרוש כנפיו לתימן (איוב לט כו) וכן בכנף מעילו (שמואל א טו כז) ונוצה הוא השער אשר על גוף העופות כענין שכתוב (יחזקאל יז א) הנשר הגדול גדול הכנפים ארך האבר מלא הנוצה וכן שינונו (טהרות א ג) הכנפים והנוצה טמאות ומטמאות ומצטרפות ואמרו (תורת כהנים אחרי פרק יב ב) פרט לחרטום ולצפרניים ולכנפים ולנוצה

ויקרא פרק-ב

[א] ויצק ונתן והביאה. מלמד שיציקה ובלילה כשרה בזר הכהנים וקמץ מקמיצה ואילך מצות כהונה לשון רש"י וצריך שנבאר שאין מצות כהונה מתחלת בקמיצה שהרי הגשה קודמת לקמיצה והיא פסולה בזר כמו שאמר (להלן פסוק ח) והקריבה אל הכהן והגישה אל המזבח ואח"כ והרים הכהן את אזכרתה (פסוק ט) שהוא הקומץ הרי שהכהן הוא מגישה אל המזבח לקרן מערבית דרומית ואח"כ קומץ וכך שנינו (קידושין לו) הסמיכות והתנופות וההגשות והקמיצות נוהגות באנשים ואין נוהגות בנשים ואמרו הגשות דכתיב זאת תורת המנחה הקרב אותה בני אהרן (להלן ו ז) ולא בנות אהרן א"כ ההגשה בבני אהרן היא אבל מה שאמרו (מנחות ט) מקמיצה ואילך מצות כהונה כונתם כי מקמיצה זו הכתובה בפסוק הזה ואילך מצות כהונה לא בדברים שהקדים הכתוב בכאן לקמיצה שהרי בפרשה זו הזכיר יציקה ונתנית לבונה והבאה אל הכהן וקמיצה ולא הוזכרה כאן הגשה אל המזבח נמצא שכל האמורין כאן קודם קמיצה כשרין בזר שהם יציקה ובלילה והבאה

[יא] כל המנחה אשר תקריבו לה' לא תעשה חמץ. אסר להביא המנחה חמץ ואחר כך אמר לא תקטירו ממנו לאסור שלא יחמיץ הקומץ ויקטירונו ויכנס בכלל "לא תקטירו ממנו אשה" כל הקטרה לשון קטרת הסמים שהפטמין אומרים יפה היה הדבש לקטרת אלא שאסרתו התורה (תורת כהנים פרשה יב ד) ואמר "ממנו" לאסור מקצתו כלומר חצי קומץ וכן על עירובו לוקה מריבוי הכתוב שאמר כי כל שאור וכל דבש כמו שמפורש במנחות (נח) ובפסחים (מג) וטעם הכתוב שיזכיר מנחה היא (פסוק ו טו) ויכתוב הוא וכן בכל מקום מפרשת הנה אנכי שולח מלאך (שמות כג כ) וכן האשה ההוא (במדבר ה לא דברים יז ה) בעבור שהנקבה בכלל הזכר בכח וטעם השאור והדבש יתכן שהוא כדברי הרב במורה הנבוכים (ג מו) אמר שמצא בספריהם שהמנהג היה לעובדי ע"ז להקריב כל מנחתם חמץ ולערב הדבש בכל קרבניהם ולכן אסרם לגבוה וכזה אמרו רבותינו (ספרי שופטים קמו) במצבה שהיתה נבחרת בימי האבות ואחר כך שנאה השם מפני שעשאוה חוק לע"ז כמו שאמר אשר שנה ה' אלהיך (דברים טז כב) ובטעם המלח אמר גם כן בעבור שהם ימאסו אותו ולא יקריבוהו כלל ויתכן מפני שאינו דרך כבוד להיות לחם השם תפל מבלי מלח כטעם הקריבהו נא לפחתך (מלאכי א ח) ולפיכך מעטו העצים והדם שאין טעונים מלח (מנחות כ) או שיש בכל אלה סוד נעלם ממנו ואמר הכתוב בשאור ודבש לשון רבים כי עם אהרן ובניו ידבר וחזר ואמר וכל קרבן מנחתך במלח תמלח כי יחזור אל מביא המנחה שאמר בו בתחלת הפרשה (פסוק ז) "ואם מנחת מרחשת קרבנד" והטעם כי המליחה כשרה בזר כמו יציקה ובלילה וטעם על כל קרבנד על כל קרבנותיך שכל הקרבנות טעונים מלח כמו המנחה

[יג] ולא תשבית מלח ברית אלהיך. שהברית כרותה למלח מששת ימי בראשית שהובטחו המים התחתונים ליקרב במזבח במלח ונסוך המים בחג לשון רש"י ומדרש חכמים הוא ור"א אמר על דרך הפשט הכנסתיך בברית והשבעתיך שלא תקריב תפל ולא יאכל כי הוא דרך בזיון ובעבור שהוא ברית בקרבנות יעשה הכתוב זאת הברית אב לכל הבריתות ויאמר במתנות כהונה (במדבר יח יט) ובמלכות

דוד (דהיי"ב יג ה) ברית מלח כי הוא קיים כברית המלח בקרבנות אבל ר' אברהם פירש שם ברית כרותה מגזרת ארץ מלחה (ירמיהו יז ו) ומקום המלח נכרת ואין טעם לדבריו ומפני שאמר בכאן ברית אלהיך ולא אמר ברית ה' כלשון הפרשה וכדרך כל הקרבנות או שיאמר ברית ה' אלהיך אני סובר בו ענין שהמלח מים ובכח השמש הבא בהם יעשה מלח והמים בתולדותם ירוו הארץ ויולידו ויצמיחו ואחרי היותם מלח יכריתו כל מקום וישרפו לא תזרע ולא תצמיח והנה הברית כלולה מכל המדות והמים והאש באים בה ועדיה תאתה ובאה הממשלה הראשונה ממלכת השם כמלח שיתן טעם בכל המאכלים ותקיים ותכרית במליחותה והנה המלח כברית ולכן אמר הכתוב (דהיי"ב יג ה) הלא לכם לדעת כי ה' אלהי ישראל נתן ממלכה לדוד על ישראל לעולם לו ולבניו ברית מלח עולם כי הוא גם כן מדתו של דוד ולכן אמר בקרבנות (במדבר שם) ברית מלח עולם היא כי הברית מלח העולם בו יתקיים ויכרת וכבר הוריתיך (שמות לא יג) להתבונן מדברינו במקומות אחרים פירוש שלש תיבות הללו ברית עולם היא

[יד] ואם תקריב מנחת בכורים. הרי אם משמש בלשון כי שהרי אין זה רשות שהרי במנחת העומר הכתוב מדבר שהיא חובה וכן ואם יהיה היובל לבני ישראל (במדבר לו ד) לשון רש"י והנכון כי בעבור שלא יצוה עתה לעשות המצוה הזאת אמר כן יאמר כי תקריב מנחת המחבת תעשנה כן ואם תקריב מנחת מרחשת ככה תעשה ואם מנחת בכורים תהיה המנחה אשר תקריב כמשפט הזה תעשה אותה והנה ה"אס" כפשוטו וטעם ואם יהיה היובל לבני ישראל כי אמרו גם אם ינחלו בני ישראל את הארץ כל הימים ויזכו לקדש את שנת היובל לא תחזור לנו הנחלה ואפשר גם כן שאמר ואם תקריב מנחת בכורים כן תעשה כאומר אם יביאך ה' אלהיך אל הארץ ותקצור את קצירה ותביא מנחת בכורים כן תעשה אותה כי ירושת הארץ בתנאי יזכרנה להם כמו שאמר (דברים יא כב כג) אם שמור תשמרון את כל המצוה הזאת וגוי' והוריש ה' את כל הגוים מלפניכם וכן במקומות רבים

ויקרא פרק-ג

[א] ואם זבח שלמים קרבנו וגוי' אם זכר אם נקבה. הטעם בעולה שיהיה זכר ובשלמים שיהיו אם זכר אם נקבה ובחטאת שתהיה נקבה דבר ברור הוא כי העולה כשמה והשלמים מלשון וכל חפצי ישלים (ישעיהו מד כח) אבנים שלימות (דברים כז ו) והחטאת לכפר פניו במנחה ההולכת לפניו וכבר כתבתי זה (בראשית מו א) והאשם זכר בעבור כי החטאת בחייבי כריתות שתשוב הנפש אל האלהים אשר נתנה והאשם לא יבא על חיוב כרת וכאלו הוא לריח ניחוח כעולה ושעיר הנשיא בעבור כי הוא המולך אשר לו המשפט והלוחם מלחמות השם ועל חרבו יחיה כדרך שעירי עבודה זרה

[ה] והקטירו אותו בני אהרן. כנו לאשה הנזכר (בפסוק א) והקריב מזבח השלמים אשה לה' והוא שוה עם מה שאמר למטה (פסוק טז) והקטירם כי שם ירמוז לכל האמורין ומדרשו (תוי"כ פרשה יד י) והקטירו אותו (כאן) והקטירו (פסוק יא) והקטירם

(פסוק טז) מה ת"ל והקטירו אותו הכשר ולא הפסול והקטירו שלא יערב חלבם בחלבם והקטירם כלם כאחת

[ט] חלבו האליה תמימה. שם חלב בלשון הקדש השומן הנפרד שאינו עם הבשר כדבר אחד כי השומן המתערב בבשר שאינו נפרד ממנו יקרא שומן כענין שאמר הכתוב וישמן ישורון (דברים לב טו) ויאכלו וישבעו וישמינו (נחמיה ט כה) השמן לב העם הזה (ישעיהו ו י) ובשרי כחש משמן (תהלים קט כד) והיה דשן ושמן (ישעיהו ל כג) כמו חלב ודשן תשבע נפשי (תהלים סג ו) וכן בכל מקום והחלב הוא הנפרד אשר עליו קרום ונקלף לא יתערב הלשון בהן בשום מקום כאמרנו בשר שמן לא בשר חלב וכן בשאר לשונות הגוים שמותיהן חלוקין ויאמר דרך השאלה בכתוב (במדבר יח ט) בהרימכם את חלבו ממנו כי הטוב אשר יורם מן התבואה יכנה אותו בחלב כאשר החלב מורם בקרבנות חלב כליות חטה (דברים לב יד) ידמה החטה לכליות ואת החלב אשר בם כאשר יאמר (שם) ודם ענב תשתה חמר ואין היין דם ואכלו את חלב הארץ (בראשית מה יח) שיאכלו כל חלב שור וכשב ועז וכל החיה דרך משל זה והנה אין באליה חלב כלל אבל יש בה שומן שאינו נפרד כמו שיש בכל נתח טוב ירך וכתף וכן ידעו הרופאים בטבעיהם שאין החלב נעשה לעולם סמוך לעור ולא באבר שינוע תמיד ואמרו כי טבע השומן שאינו נפרד מן הבשר בצלעות ובצדדין ובאליה הוא חס ולח והנפרד מן הבשר כמו אשר על הכליות קר ולח וגס ועבה וקשה להתבשל באצטומכה וממהר לכלות ויוליד לחה לבנה וסותם ואם כן הכתוב שאמר (להלן פסוק יז) כל חלב וכל דם לא תאכלו אין שומן שעל גבי האליה בכלל כי איננו חלב בשמו ובטבעו ואם היה כל שומן חלב אם כן יאסר כל שומן שבבהמה בכתפות ובצדדין כי הכתוב לא אמר כל חלב אשר יקריבו לה' לא תאכלו אבל אמר כי כל בהמה אשר תקרב על המזבח יאסר כל חלב שבה ולא יתכן שנאמר שאסר מה שנקריב מן הבהמה שאם כן יהיו הכליות והיותרת על הכבד אסורים אבל כל הנקרא חלב נאסר אע"פ שאינו קרב למזבח כגון החלב אשר על הטחול ושאינו נקרא חלב מותר אעפ"י שהוא קרב כגון הכליות והיותרת מן הכבד וכן האליה וכן אמר הכתוב במלואים בצווי ולקחת מן האיל החלב והאליה (שמות כט כב) ובמעשה ויקח את החלב ואת האליה (להלן ח כה) כי אין האליה חלב והכתוב הזה שאמר חלבו האליה תמימה פירושו שיקריב ממנו חלבו באליה תמימה כי כאשר יסיר האליה תמימה עד העצה יוסר עמה חלב רב אשר הוא מחובר בה בצד הפנימי וכך אמרו בת"כ (ויקרא יט ב) להביא את החלב הסמוך לאליה זה החלב שבין הפקוקלות ועל דעתי עוד שיעור הכתוב הזה כמו הכתוב האחר (להלן א ג) ואת כל חלבו יקריב ממנו את האליה אף כאן יאמר והקריב מזבח השלמים אשה לה' כל חלבו בשני הפסוקים יכלול תחלה שיקריב כל חלבו ואחרי כן פרט והזכיר כל מה שיקריב ממנו ואין כל הנפרטים חלב כי שתי הכליות והיותרת על הכבד אינן בכלל חלב כלל וכך אמר בפרשת ביום השמיני (להלן ט ו) ואת החלב ואת הכליות ואת היותרת מן הכבד הזכיר החלב לבדו ושאר הקרבים לבדו כאשר אמר (שמות כט כב) מן האיל החלב והאליה אם כן אף האליה אינה קריבה בכלל חלבו אבל אמר שיקריב מזבח השלמים כל חלבו ואחר כך פירש כל הקרבים אשר הם חלב ואשר אינם חלב והכתוב שאמר בחטאת (להלן ד לא) ואת כל חלבה יסיר כאשר הוסר חלב מעל זבח השלמים אין ענינו בחלב לבדו שאם כן לא יהיו הכליות והיותרת על הכבד קרבים בחטאת אבל ענינו שישיר החלב עם כל המוסרים עמו בזבח השלמים וכן ואת כל חלבה יסיר כאשר יוסר חלב הכשב מזבח השלמים (שם לה) שישירנו כהסרתו בזבח השלמים עם כל המוסרים שם לרבות האליה בחלבה וכן וישומו את החלבים על החזות ויקטר את החלבים המזבחה (להלן ט כ) עם כל המוסרים עמהם והוצרכתי להאריך בזה לסתום פיהם של צדוקים ימחה שמם כי בדברי תורה נאמר ענה כסיל כאולתו (משלי כו ה) ואמרו

(אבות ב יט) הוי שקוד ללמוד תורה כדי שתשיב לאפיקורוס והגאון רב סעדיה ברח להם שאמר כי חלבו האליה יחסר וי"ו והאליה ור"א השיב (להלן ז כ) שהיה ראוי להיות חלבו אליתו או החלב האליה ואינה תשובה כי מצינו וכל ישראל וזקניו ושוטרים ושופטים (יהושע ח לג) ועוד אזכיר (להלן ז כה) טעות גדול שטעה ר"א בטענותיו עמהם הרע לומר מהם אבל פירוש הגאון איננו נכון וכל שכן שאיננו מוכרח להתיר בו והמדרש שעשו רבותינו (חולין קיז) כל חלב שור וכשב ועז (להלן ז כג) שלא אסר אלא חלב השוה בכלם מדרש הגון הוא אבל שלא ליתן פתחון פה לבעל הדין לחלוק הוצרכנו לראיות וטענות שכתבנו

[יב] ואם עז קרבנו. הזכיר המין אם ממין העזים קרבנו כדעת אונקלוס שאמר מן בני עזיא וכן מה שאמר בעולה (לעיל א י) מן הכשבים או מן העזים ממינם ועל דעתי לא יקפיד לשון הקדש בשם הבהמות כי ברובם שם אחד לזכר ולנקבה כגמל וחמור ושפן וארנבת וחזיר ובעופות יונה ותור וגם במינים אשר להם שמות לזכר ולנקבה כגון שור ופרה כשב כשבה תיש ועז לא יקפיד ואמר שה שור לנקבה כענין שכתוב (להלן כב כח) ושור או שה אותו ואת בנו והוא בפרה וכשבה בלבד כדעת האומר אין חוששין לזרע האב (חולין עח) וכן מן העזים זכר תמים יקריבנו (לעיל א י) מן התישים ואם עז קרבנו זכר או נקבה וכן ואם לא תגיע ידו די שה (להלן ה ז) כשבה או שעירת עזים

ויקרא פרק ד

[ב] נפש כי תחטא בשגגה. בעבור היות המחשבה בנפש והיא השוגגת הזכיר כאן נפש וטעם הקרבנות על הנפש השוגגת מפני שכל העונות יולידו גנאי בנפש והם מום בה ולא תזכה להקביל פני יוצרה רק בהיותה טהורה מכל חטא ולולי זה היו טפשי העמים זוכים לבא לפניו ולכן הנפש השוגגת תקריב קרבן שתזכה לקרבה אל האלהים אשר נתנה ובעבור זה גם כן הזכיר נפש ורבותינו דרשו (ת"כ כאן) נפש לרבות הגרים והעבדים ולא הזכיר בחטאת כהן המשיח "וכפר עליו ונסלח לו" כאשר הזכיר בשאר החוטאים בקהל ובנשיא ובהדיוט אולי לרוב מעלתו לא יתכפר ונסלח לו לגמרי עד שיתפלל ויתחנן לאלהיו כי מלאך ה' צבאות הוא וצריך להיותו נקי וטהר ידים ולא הזכיר כאן בפריס הנשרפים בהקטרת האמורים "ריח ניחוח" ולא "אשה לה" והטעם בעבור היות מהם חלק בחוץ איננו לאשה לה' ובשעיר הנשיא הזכיר כפרה ולא הזכיר "אשה ריח ניחוח לה" (במדבר כח ח) בעבור היות הקרבן שעיר ובחטאת היחיד הזכיר "לריח ניחוח לה" ולא הזכיר "אשה" כי בידוע שהוא אשה כי הכונה כולה באשה לה' והמשכיל יבין

[יד] ונודעה החטאת אשר חטאו עליה. בידוע שלא יקריבו חטאת עד שידעו שחטאו אבל דרך הלשון שיאמר וכאשר יודע להם שחטאו יביאו קרבנם ולא הזכיר כן במשיח כי אין צורך ויתכן שיצוה שלא יתחייבו בחטאת הזו אלא בדיעה לא על הספק כאשם תלוי ורבותינו דרשו (ת"כ כאן) שאם ידעו שהורו ולא

ידעו מה הורו יכול יהו חייבים ת"ל ונודעה החטאת ולא שיודעו החוטאים ולא הזכיר כן במשיח בעבור שאמר (פסוק ג) לאשמת העם הרי משיח כצבור

[כב] אשר נשיא יחטא. לשון אשרי אשרי הדור שהנשיא מביא כפרה על שגגתו תורת כהנים (חובה פרשה ה א) או הודע אליו אם הודע הרבה או יש שמשמש בלשון אם ואם במקום או וכן או נודע כי שור נגח הוא (שמות כא לו) לשון רש"י ור"א כתב אשר נשיא יחטא הפך אשר יחטא נשיא והוא דבק למעלה ואם כל עדת ישראל ישגו כאלו אמר ואם אשר יחטא הוא הנשיא או הודע אליו חטאתו הכתוב אחז דרך קצרה והטעם שיודע לנשיא מעצמו שחטא או הודע אליו הודיעו איש אחר שראהו ויהיה דקדוק הודע פעל עבר כמו והצר לך (דברים כח נב) ויחסר המודיע כמו אשר ילדה אותה ללוי (במדבר כו נט) ואין צריך לכל זה כי שימושי "אשר" רבים יש מהם יורו על הזמן כגון כאשר בא יוסף אל אחיו (בראשית לו כג) כאשר כלו לאכול את השבר (שם מג ב) ודומיהם אף כאן כאשר נשיא יחטא ויחסר כ"ף העת וכן את הברכה אשר תשמעו אל מצות ה' אלהיכם (דברים יא כז) כאשר תשמעו אשר ראיתם את מצרים היום לא תוסיפו לראותם עוד (שמות יד יג) כאשר ראיתם שבעת ימים תאכל מצות אשר צויתך (שם לד יח) כאשר צויתך ופעמים תחסר המלה הזו בי"ת ויסירה מגבירה אשר עשתה מפלצת לאשרה (מלכים א טו יג) באשר עשתה מפלצת לאשרה כטעם בעבור כמו באשר את אשתו (בראשית לו ט) וטעם או הודע אליו על האשם יאמר כשיעשה אחת מכל מצות ה' אשר לא תעשנה ואשם להיות עליו עונש או יודע אליו ויתכפר לו בקרבן והטעם או יהיה אשם או יביא קרבן ויתכפר לו וטעם ה' אלהיו לומר כי אע"פ שהוא המלך האדון שאין עליו מורא בשר ודם יש לו לירא מה' אלהיו כי הוא אדוני האדונים וכן למען ילמד ליראה את ה' אלהיו (דברים יז יט) כלומר שישים אל לבו כי יש עליו עליון שהוא אלהיו אשר בידו נפשו וממלכתו

[כה] ואת דמו ישפוך אל יסוד מזבח העולה. הוא הנזכר אבל דרך הלשון להזכיר השם במקום הידיעה וכן וסמך את ידו על ראש הפר ושחט את הפר (לעיל פסוק ד) ולרבותינו בהם מדרשים כי תורת ה' תמימה אין בה חסר ויתר

ויקרא פרק-ה

[א] והוא עד או ראה או ידע. אינם שלשה ענינים כי אין עד בלא ראייה ובלא ידיעה אבל יאמר אם שמע קול אלה שנשאו עליו להאלותו בדבר שהוא עד בין בראייה בין בידיעה אם לא יגיד יש עליו עון והנה לא יתחייב בקרבן הזה אלא אם כן יודע עדות שיזכה ממנו המשביע בדינו ולכך פירשו רבותינו (שבועות לג) כי יש עדות שתועיל בראייה בלא ידיעה ויש שתועיל בידיעה בלא ראייה כיצד מנה מניתי לך בפני פלוני ופלוני וטוען לא היו דברים מעולם יבואו ויעידו זו היא ראייה בלא ידיעה מנה הודית לי בפני פלוני ופלוני יבואו ויעידו זו היא ידיעה בלא ראייה ועל דרך הפשט אין צריך לראייה בלא ידיעה אבל "או ראה" שהוא ראה ההלואה או המקח לגמרי "או ידע" ששמע אותם מודים במעשה ההוא בפני עדים ולא ראה המעשה ולא אמר כאן "ונעלם ממנו" כי הוא חייב במזיד או

בשגגת השבועה עם זדון העדות אבל אם היה שכוח בעדות בשעת שבועה אין עליו כלום

[ב] ונעלם ממנו והוא טמא. שנעלמה ממנו הטומאה ואשם באכילת קדשים או ביאת מקדש לשון רש"י ואין הכונה שיהיו אכילת קדשים וביאת מקדש נלמדים מן ואשם כי בכל הקרבנות למעלה נאמר כן אבל הפרשה הזו תקצר בדבר המובן כי מפני שאין בנגיעת נבלה ושרץ שום חטא ולא הוזהרו ממנה אפילו הכהנים אי אפשר שיחייב הכתוב בנגיעתם קרבן אבל אמר כי כאשר יטמא האדם ונעלם ממנו הטומאה או כאשר ישבע ונעלם ממנו השבועה ויחטא בהעלמה של אחת מאלה יתחייב להביא קרבן ובידוע שאין בהעלמת הטומאה חטא זולתי שיאכל קדשים או יבא למקדש ואין בהעלמת השבועה חטא זולתי שיעבור עליה וזה ישוב פשוטן של מקראות בפרשה זו ולרבותינו בה עוד מדרשים לחזק הענין הזה

[ה] והתודה אשר חטא עליה והביא את אשמו. אין הסדר כן אבל הוא מביא החטאת וסומך עליה ומתודה כענין שנאמר להלן (טז כא) וסמך אהרן את שתי ידיו על ראש השעיר החי והתודה עליו את כל עונות בני ישראל אבל לא אמר כאן "וסמך ידו" בעבור שפירש בכל החטאות למעלה שהם טעונים סמיכה וכן בקרבנות הנדבה ולא פירש הוידוי למעלה בשאר החטאות ועל דרך הפשט יראה שאמר בכאן "והתודה" בעבור כי שבועת העדות יביאו קרבן על זדונה וכן בשבועת הפקדון הזכיר (במדבר ה ז) והתודו את חטאתם אשר עשו אבל בחטאת השגגה לא יזכיר וידוי אבל על דעת רבותינו (ספרי זוטא נשא ה ה) והתודה אשר חטא עליה על כל הנזכרים בפרשה אף טומאת מקדש וקדשיו ושבועת ביטוי שהן בשוגג ושאר כל חטאות למדנו מכאן אבל הזכיר הוידוי בכאן מפני ששבועת העדות ושבועת ביטוי אין בזדון כרת והצריכן וידוי וכל שכן למעלה בחטאות קבועות שיתודה על חייבי כריתות ורבותינו אמרו כי "והתודה אשר חטא עליה" כלל לכל חטאות שטעונין וידוי והכתוב בפרשת נשא (ה י ב) ואשמה הנפש ההיא והתודו את חטאתם אשר עשו להביא כל האשמות כך מפורש בספרי (נשא ב) ושם דרשו ואשמה הנפש ההיא והתודו בנין אב לכל המתים שיטענו וידוי

[ז] ואם לא תגיע ידו די שה. הקל הכתוב על החוטא באלו להביא קרבן עולה ויורד ויתכן שהטעם בשבועות מפני שאינן חייבי כריתות ובטומאת מקדש וקדשיו מפני שהוא טועה בדבר מצוה כי הכהן האוכל קדשים והבא למקדש להשתחוות או להקריב קרבן עוסק הוא במצוה ודעתו לשמים ולפיכך אע"פ שחטא בהעלמת הטומאה ריבה לו הכתוב כפרות ואמר ר"א כי טעם אחד לעולה שיקרב על המזבח כנגד האמורין בחטאת הבהמה ויפה פירש

[טו] והביא את אשמו לה'. נקרא הקרבן הזה אשם כמו שאמר בשקל הקדש לאשם אבל והביא את אשמו לה' האמור למעלה (פסוק ו) בקרבן עולה ויורד טעמו והביא את קרבנו לה' כי הקרבן ההוא חטאת הוא כמו שאמר (שם) כשבה או שעירת עזים לחטאת ולא נתברר מה טעם יהיה שם הקרבן האחד חטאת ושם האחד אשם וכולן יבאו על חטא ולא נוכל לומר בעבור שהחטאת נקבה כי יש חטאת זכר שעירים ופרים ואין לומר שיהא מפני חומר החטא כי הנה המצורע מביא שני קרבנות שם האחד חטאת והשני אשם והנראה בעיני כי שם אשם מורה על דבר גדול אשר הענישו יתחייב להיות שמם ואבד בו מלשון האשימם אלהים (תהלים ה יא) ויאשמו נאות מדבר וכן תאשם שומרון כי מרתה באלהיה (הושע יד א) וכן אשמים אנחנו (בראשית מב כא) נענשים וחטאת מורה על דבר נטה בו מן הדרך מלשון אל השערה ולא יחטיא (שופטים כ טז) והנה אשם גזלות ואשם שפחה חרופה

בעבור שהם באים אף על המזיד יקרא קרבנם אשם וכן אשם הנזיר אבל אשם מעילות אע"פ שהוא בשוגג בעבור שהוא בקדשי ה' יקרא הקרבן אשם כי החטא הגדול יתחייב להיותו אשם בו כאשר יקרא מעילה וענין המצורע בעבור שהמצורע חשוב כמת והנה הוא כבר שמם ואבד ויקרא קרבנו הראשון אשם שיגין עליו מן האשמה אשר הוא שמם בה והשני חטאת שהוא מכפר שגגותיו וטעם אשם תלוי מפני שבעליו סבור שאין עליו עונש כי לא נודע שחטא מפני זה החמיר עליו הכתוב בספקו יותר מודאו והצריכו איל בכסף שקלים ואלו נודע חטאו היה מביא חטאת בת דנקא וקראו אשם לאמר שהוא בשני סלעים כאשמות החמורים לרמוז לו שאם יהיה נקל בעיניו ולא יביא כפרתו שמם יהיה בעונו וזה טעם אשם הוא אשום אשם לה' (פסוק יט) יאמר כי הקרבן הזה אעפ"י שהוא בא על הספק אשם הוא כי אשום אשם לה' היודע כל תעלומות ואם אולי חטא לו יענישנו וכן מה שאמר למעלה (פסוק ו) והביא את אשמו בעבור כי מן הנזכרים מזידין כגון שבועת העדות יזכיר בו אשם והוא חטאת ועל דרך האמת עוד הקרבן הבא נקבה על חטא יקרא חטאת והזכר יקרא אשם השעירים והפריים יקראו גם כן חטאת בעבור שהם לחטאת

ויקרא פרק-ז

[ח] והכהן המקריב את עולת איש. הדין הזה נוהג בכל הקדשים ואמר הכתוב עולה והוא הדין לחטאת ואשם הנזכרים למעלה ואין זבחי השלמים כן ולכך הזכיר הכתוב משפט הכהנים באמצע הקרבנות קודם שידבר בשלמים ומדרשו בתורת כהנים (פרק ט ב) אין לי אלא עולה עורות קדשי קדשים מנין תלמוד לומר אשר הקריב או יכול שאני מרבה עורות קדשים קלים תלמוד לומר עולה מה עולה מיוחדת קדשי קדשים יצאו קדשים קלים ועל דרך הפשט לא הוצרך לומר כן בחטאת ואשם שהם מתנות הכהונה והכהנים זוכים בבשר וזוכים בעור אבל בעולה הוצרך לומר שיזכו בעור וזהו מדרשו של רבי שאמר כל עצמנו לא הוצרכנו אלא לעור העולה שבכל מקום העור מהלך אחר הבשר בתורת כהנים (פרק ט ד) ובזבחים (קג)

[ט] וכל מנחה אשר תאפה בתנור. דרך הפשט ידוע בזה שיצוה בנודר אחת משלש מנחות מאפה תנור והמרחשת והמחבת שיהיה לכהן המקריב אותם לבדו ויאמר בכל שאר המנחות כגון הנודר מנחה סתם שהוא מביא סלת ובמנחת הבכורים שהן בלולות ובמנחת חוטא וסוטה שהן חריבות שיהו מתחלקות לכל

בני אהרן כלומר לכל בית אב שלהם ופירוש וכל מנחה בלולה בשמן וחרבה מנחה שאין בה אלא סולת בלולה או חרבה לא מאלה הנזכרות ויהיה טעם ההפרש ביניהן מפני שטרם הכהן באפייתן וראוי להרבות שכרו אבל רבותינו (מנחות עג) לא רצו בכך מפני שאמר וכל מנחה בלולה בשמן וחרבה שכל המנחות שבעולם יכלול זה שהם כולם בלולות או חרבות ולכך ראו שפירוש לכהן המקריב אותה לכהנים הטהורים הנמצאים שם וכן מה שאמר (בפסוק הקודם) והכהן המקריב את עולת איש והכהן אשר יכפר בו לו יהיה (פסוק ז) כולם לא באו אלא לומר שלא יהיו לבעלים אבל יהיו בשכר ההקרבה לכהנים הטהורים הנמצאים שם שכלם הם מקריבים ביד או בצווי כי היחיד מהם או השנים ושלושה המקריבים ברשות כולם הם עושים ובשליחותם וכולם עומדים על הקרבן כחלק היורד במלחמה וכחלק היושב על הכלים יחדיו יחלוקו ואחר שאמר שיהיו לכהנים בשכר עבודתם חזר וביאר וכל מנחה בלולה בשמן וחרבה שהוא כלל המנחות לכל בני אהרן המקריבים הנזכרים תהיה איש כאחיו כלומר לבית אב הטהורים מהם שכלם הם המקריבים הנזכרים והזכיר הכתוב למנחות בשמותם מאפה תנור ומרחשת ומחבת ואחר כך חזר וכלל לומר איש כאחיו שלא יהא לזה אלא ממה שיש לזה ואפילו מנחת הסולת בה יחלוקו ואמר הכתוב כי הדין הזה במנחות וכל שכן בשאר הקרבנות שדמיהן מרובין והקבלה תכריע ותקנת הכהנים היא ושלום הבית ויתכן שיהיה שיעור הכתוב כפי הדעת הזו וכל מנחה אשר תאפה בתנור וכל נעשה במרחשת ועל מחבת לכהן המקריב אותה לו תהיה וכל מנחה בלולה בשמן וחרבה כן ולכל בני אהרן תהיה איש כאחיו

יב **והקריב על זבח התודה.** פירשו בו עם זבח התודה וכן על חלות לחם חמץ עמהן והנכון שהוא "על" כמשמעו שיוסיף על הזבח לחם וכן על חלות לחם חמץ יקריב קרבנו שיביא חלות לחם חמץ ועליהם יוסיף להביא קרבנו שהוא לחם המצה הנזכר והכל יביא על הזבח ועשה עיקר לחם החמץ ושאר הלחם עליו בעבור שהוא מרובה כנגד כל שאר המינין ושנה הכתוב לומר על זבח תודת שלמיו למה שדרשו בו (מנחות עח) שאין הלחם קדוש קדושת הגוף עד שישחט הזבח ושישחט עליו כלומר על מנת שיקדש הלחם עמה וכתב רש"י והקריב על זבח התודה ארבעת מיני לחם חלות ורקיקים ורבוכה שלשת מיני מצה וכתוב על חלות לחם חמץ וכל מין ומין עשר חלות כך מפורש במנחות (עז) ושיעורן חמש סאין ירושלמיות שהן שש מדבריות עשרים עשרון ולא הזכיר הרב בעשרים עשרונות הללו שמהן עשרה לחמץ עשרון לחלה ועשרה למצה שלש חלות לעשרון דרשו כן (שם עז) מן הכתוב הזה על חלות לחם חמץ כנגד חמץ הבא מצה נמצאו עשרים עשרון עשרה לחמץ ועשרה למצה עשרה לחמץ עשרון לחלה עשרה למצה שלש חלות לעשרון נמצאו ארבעים חלות " "

יג **והקריב על זבח התודה.** פירשו בו עם זבח התודה וכן על חלות לחם חמץ עמהן והנכון שהוא "על" כמשמעו שיוסיף על הזבח לחם וכן על חלות לחם חמץ יקריב קרבנו שיביא חלות לחם חמץ ועליהם יוסיף להביא קרבנו שהוא לחם המצה הנזכר והכל יביא על הזבח ועשה עיקר לחם החמץ ושאר הלחם עליו בעבור שהוא מרובה כנגד כל שאר המינין ושנה הכתוב לומר על זבח תודת שלמיו למה שדרשו בו (מנחות עח) שאין הלחם קדוש קדושת הגוף עד שישחט הזבח ושישחט עליו כלומר על מנת שיקדש הלחם עמה וכתב רש"י והקריב על זבח התודה ארבעת מיני לחם חלות ורקיקים ורבוכה שלשת מיני מצה וכתוב על חלות לחם חמץ וכל מין ומין עשר חלות כך מפורש במנחות (עז) ושיעורן חמש סאין ירושלמיות שהן שש מדבריות עשרים עשרון ולא הזכיר הרב בעשרים עשרונות הללו שמהן עשרה לחמץ עשרון לחלה ועשרה למצה שלש חלות לעשרון

דרשו כן (שם עז) מן הכתוב הזה על חלות לחם חמץ כנגד חמץ הבא מצה נמצאו עשרים עשרון עשרה לחמץ ועשרה למצה עשרה לחמץ עשרון לחלה עשרה למצה שלש חלות לעשרון נמצאו ארבעים חלות

יד **והקריב ממנו אחד מכל קרבן**. חלה אחת שלמה נמצא נוטל תרומה ארבע חלות ואני תמה כשהוציא הכתוב מלאו השאור קרבן ראשית תקריבו (לעיל ב יב) למה לא אמר גם כן וקרבן תודה וזו אינה שאלה כי הכתוב אמר ואל המזבח לא יעלו לריח ניחוח ולחם התודה אין ממנו למזבח כלום שאינו אלא טעון תנופה ואע"פ שאמרו (מנחות נז) בלחם הפנים שעובר עליו בחמוצו מפני שהלבונה שעליו שהיא ללחם לאזכרה אשה לה' אבל לחם התודה אין ממנו למזבח כלום ואולי לא הוצרך הכתוב לשירר ההוא אלא בעבור הדבש שלא נתפרש בבכורים שיבאו מן הדבש וכלל השאור עמו ואמר בשניהם קרבן ראשית תקריבו אותם אבל בשאור המפורש במקומו אין צורך לפרוט אותו כי לא יתנה הכתוב במחללה מות יומת (שמות לא יד) חוץ מעבודת הקרבנות ובערות אשת אחיך (להלן יח טז) חוץ מן היבמה

טו **ובשר זבח תודת שלמיו**. יש כאן רבויין הרבה לרבות חטאת ואשם ואיל נזיר וחגיגת ארבעה עשר שיהיו נאכלין ליום ולילה לשון רש"י ואין זה נכון שחגיגת ארבעה עשר נאכלת לשני ימים ולילה אחד כשאר שלמים וכן שנינו במסכת פסחים (עא) אשר תזבח בערב ביום הראשון (דברים טז ד) בחגיגת ארבעה עשר הכתוב מדבר שנאכלת לשני ימים ולילה אחד שכשהוא אומר (שם) ביום הראשון לבקר הרי בקר שני אמור ורש"י עצמו כתב זה בסדר ראה אנכי (שם) אבל בכאן סבר הרב כדברי בן תימא (פסחים ע) דאמר חגיגת ארבעה עשר שהיא באה עם הפסח הרי היא כפסח ונאכלת ליום ולילה ואינה נאכלת אלא צלי עד חצות ואינה נאכלת אלא בלילה אבל לדברי בן תימא אינה באה בריבויין הללו אלא שהיא כפסח לכל דבר ואינה באה אלא מן הצאן וזכר וכן שנה מדכתיב (שמות לד כה) ולא ילין לבקר זבח חג הפסח וכו' כדאיתא התם אבל כתב הרב זה מברייתא השנויה בתורת כהנים (פרק יב א) דקתני ובשר זבח תודת שלמיו ביום קרבנו יאכל הרי זה בא ללמד על הנאכלין ליום אחד שיהיו נאכלין ליום אחד אין לי אלא תודה ומניין לרבות הלחם תלמוד לומר קרבנו ומניין לרבות את הולדות ואת התמורות תלמוד לומר ובשר ומניין לרבות חטאות ואשמות תלמוד לומר זבח ומניין לרבות שלמי נזיר ושלמים הבאים מחמת הפסח תלמוד לומר שלמיו זו היא הברייתא הזו ופירש הרב בשלמים הבאים מחמת הפסח שהיא חגיגת ארבעה עשר שהיא באה עם הפסח וכן מצאתי במסכת פסחים בפרק מי שהיה (נז) שפירש בשני לשונות בשלמים הבאים מחמת הפסח וכתב לשון אחר חגיגת ארבעה עשר וזו שמעתי וסמך הרב בכאן על שמועתו ואין הדבר כן אלא שלמים הבאים מחמת הפסח היינו מותר הפסח כגון תמורתו ופסח שנתכפרו בעליו באחר דכיון שמתחלתו אינו נאכל אלא ליום ולילה אף סופו כן אבל חגיגת ארבעה עשר נאכלת היא לשני ימים כדברי חכמים וכן שנינו בתורת כהנים באותה ברייתא גופה דקתני סופה (הלי ו) וממחרת הרי זה בא ללמד על הנאכלים לשני ימים שיהיו נאכלים לשני ימים אין לי אלא שלמים מניין לרבות את החגיגה שבאה בזמנה וכו' ארבה את החגיגה שבאה בזמנה מניין לחגיגה הבאה עם הפסח וכו'

טז **וממחרת והנותר ממנו יאכל**. וא"ו יתרה היא זו ויש כמוהו הרבה במקרא כגון ואלה בני צבעון ואיה וענה (בראשית לו כד) וכן תת וקדש וצבא מרמס (דניאל ח יג) לשון רש"י וכן פירש ר"א ולפי דעתי ענין הכתוב הזה בעבור שאמר ביום הקריבו

את זבחו יאכל וממחרת והיה במשמע שתהא מצוה שיאכל בשני ימים יאכל מקצתו ביום הראשון ויניח מקצתו למחר ולפיכך חזר לבאר והנותר ממנו בראשון יאכל וממחרת לא ישאיר ממנו בכונה ולא שיהא רשאי להניח כלו ליום המחרת אבל מצוה שיאכל ממנו בראשון והנותר במקרה יאכל במחרת הנזכר והענין הזה מדברי רבותינו למדנוהו אמרו בתורת כהנים (פרק יב יא יב) ביום הקריבו יאכל מצוה להאכל ממנו יום ראשון יכול כולו תלמוד לומר וממחרת יכול מצוה לאכלו בשני ימים תלמוד לומר והנותר אם הותר הותר אי והנותר יכול אם הותר כולו לשני ימים יהא פסול תלמוד לומר יאכל אפילו כולו ואם תעשה הוא"ו יתרה גם כן יתפרש וממחרת הנותר ממנו יאכל לא שיותיר לדעת ולא ידעתי למה היתה הוא"ו בתת וקדש וצבא מרמס יתרה אצל רש"י כי ענין הכתוב שישאל עד מתי תת הפשע שומם ועד מתי קדש וצבא מרמס

[יז] והנותר מבשר הזבח ביום השלישי. אין ענין הכתוב שיהיה הנותר ליום השלישי נשרף ויאכל בלילה שכבר למדו רבותינו (זבחים נו) מן הכתוב בפרשת קדושים תהיו (להלן יט ו) והנותר עד יום השלישי באש ישרף שכל מה שישאר משני ימים כלל טעון שרפה אבל "ביום השלישי" אינו דבק עם "והנותר" אבל הוא דבוק עם "באש תשרף" יאמר כי הנותר מבשר הזבח שלא נאכל ביום הקריבו וממחרת ישרף באש ביום השלישי בבקר זהו שאמרו (זבחים נה) נאכלים לשני ימים ולילה אחד כי בלילה השני אינו נאכל ולא נשרף כי הצריך הכתוב לשריפת פסולי המוקדשים הללו שתהיה ביום כמו שהקרבת הכשרים ביום

[כא] או בבהמה טמאה. אחז הכתוב דרך קצרה והזכיר קצת הטמאים והוא הדין לכולן כי אף בנבלת בהמה טהורה אם נגע בה ואכל קדשים חייב הכרת הזה וענין הכריתות אבאר אותו בפרשת עריות (להלן יח כט) בע"ה

[כה] כי כל אוכל חלב מן הבהמה אשר יקריב ממנה. לא יתכן שיהיה פירושו מן הבהמה שהיא עצמה קרבן ולהוציא את החולין כי הכתוב כבר אסר בסדר ויקרא (לעיל ג יז) סתם כל חלב ואין שם תנאי ושיוור וגם כאן אסר תחלה כל חלב שור וכשב ועז ואסר חלב הנבלה והטרפה באסור החלב (בפסוק כד) ואינן קרבנות לשם ועוד שאמר שם (לעיל ג יז) חקת עולם לדורותיכם בכל מושבותיכם ולא ימצא בכל עניני הקרבנות "בכל מושבותיכם" ובמתנות כהונה אמר (במדבר יח ח) "לחק עולם" פעמים רבות ולא הזכיר "בכל מושבותיכם" מפני שאין הקרבנות חקת עולם בכל מושבותינו רק במשכן ובמקום אשר יבחר ה' ואל יעור ענין המשתבש בפסוק ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו עד עצם היום הזה עד הביאכם את קרבן אלהיכם חקת עולם לדורותיכם בכל מושבותיכם (להלן כג יד) כי החדש אסור מן התורה בכל מקום (ערלה פ"ג מ"ט) כי אמר הכתוב שלא נאכל לחם וקלי וכרמל לעולם בכל מושבותינו עד עצם היום שנביא הקרבן בבית הבחירה ואם אין קרבן לא יאסר מכאן ואילך כי לא אמר "לא תאכלו עד הביאכם את קרבן אלהיכם" אבל האיסור הוא עד עצם היום הזה בלבד אבל פירושו עד עצם היום הזה שתביאו הקרבן כשתוכלו להביא אותו והוא טעם כדי שיהיה הקרבן מנחה חדשה ויתכן שיהיה "היום" נמשך עד עצם היום הזה עד יום הביאכם את קרבן אלהיכם והראיה הגמורה שפירוש "מן הבהמה אשר יקריב ממנה" מן המין הקרב כי כן נאמר בערכין (להלן כז ט) ואם בהמה אשר יקריבו ממנה קרבן לה' כל אשר יתן ממנו לה' יהיה קדש ופירושו בהמה שמקריבין ממנה קרבן לה' וכך ואם כל בהמה טמאה אשר לא יקריבו ממנה קרבן לה' (שם פסוק יא) יאמר בפירוש מן הבהמה הטמאה שאין מקריבין ממנה ואין הפרש ושום חילוק בין שמזכיר בלשון רבים "אשר יקריבו" ו"אשר לא יקריבו" ובין שיאמר בלשון יחיד "אשר יקריב" כי

פירושו אשר יקריב אדם ממנה וכן אמר (להלן יא לט) וכי ימות מן הבהמה אשר היא לכם לאכלה המין הנאכל לא שהיא עצמה תאכל ולפי שאסר כל חלב מן הבהמה אשר יביא הקרבן ממינה לא מן המין שלא יתקרב ושמא יעלה על הדעת לומר כי הנבלה והטרפה יחשבו כמין שלא יתקרב ממנו הוצרך להזכיר שיהא אסור וזהו שנאמר (בפסוק כד) ואכול לא תאכלוהו שיהיו בכרת כשאר כל חלב כי כל המין הקרב יאסור ואפילו הנבלות והטרפות ממנו ואמר יעשה לכל מלאכה לומר שאין בו טומאת נבלות כי יאמר בנבלות ובנבלתם לא תגעו (שם פסוק ח) ובחלב שלהן יאמר שיגעו בו ויעשו ממנו כל מלאכה ואם היה אסור החלב בקרבנות בלבד למה הוצרך לומר בו "כל חלב לא תאכלו" שם בפרשת ויקרא (ג יז) וכבר צוה שיעלה על המזבח לריח ניחוח ואיך נאכל אשה ה' ולמה לא הזהיר גם ביותרת הכבוד ובשתי הכליות מן הקרבנות ועוד למה הוצרך להזכיר (בפסוק כג) שור וכשב ועז כי בידוע שלא יביא קרבן אלא מהן וממה שאמר הכתוב בפסולי המוקדשין (דברים טו כג) רק את דמו לא תאכל ולא הזכיר החלב יגיעני המקום למקומו ואפרשנו

[ל] את החלב על החזה. הנראה מן הכתוב הזה על דרך פשט שהחזה הוא מונף עם החלבים ולא השוק והכתוב שאמר (להלן ט כא) ואת החזות ואת שוק הימין הניף אהרן תנופה כי אחרי כן יחזור ויניפם בפני עצמם ורבותינו אמרו (מנחות סב) שהיה נותן החלבים על יד הבעלים וחזה ושוק למעלה מהן ולדעתם הזכיר תנופה בחזה לבדו לדרוש מה שאמרו (תורת כהנים פרק טז ב) נטמאו ונשתייר אחד מהם מנין שהוא טעון תנופה תלמוד לומר חזה להניף אותו

[לו] לתת להם ביום משחו אותם. שיעורו אשר צוה ה' ביום משחו אותם לתת להם מאת בני ישראל חוקת עולם ופירוש "ביום משחו" בעת המשיחה וכן ביום הקריב אותם לכהן (פסוק לה) בעת ההיא כאשר הבדילם ורבי אברהם אמר כי ביום משחו מיום משחו וכן הנותר בבשר ובלחם (להלן ח לב)

[לז] אשר צוה ה' את משה בהר סיני. על דרך רבותינו (תורת כהנים בהר פרשה א א) כי כל המצות נאמרו למשה בהר סיני כללותיהן ופרטיהן ודקדוקיהן ונשנו מהן באהל מועד והנה מצות ויקרא שנויות ועל דרך הפשט שיעורו אשר צוה ה' את משה בהר סיני וביום צוותו את בני ישראל במדבר סיני להקריב את קרבניהם לה' כי צוה במלואים בהר סיני וכן בעולה וחטאת וצוה במנחה ואשם ובזבחי השלמים במדבר סיני באהל מועד ויתכן כי טעם בהר סיני במקום הזה לפני הר סיני והוא באהל מועד וכן עולת תמיד העשויה בהר סיני (במדבר כח ו) כי איננו בהר ממש כי עולת תמיד לא התחילו בה רק באהל מועד דכתיב וזה אשר תעשה על המזבח וגו' (שמות כט לח) וכן ויסעו מהר ה' (במדבר י לג) וכן רב לכם שבת בהר הזה (דברים א ו) והטעם בכל אלה כי ישראל חנו לפני הר סיני בקרוב לו דכתיב (שמות יט ב) ויחן שם ישראל נגד ההר ושם עמדו עד נסעם משם למדבר פארן והנה עשו אהל מועד והקימו אותו לפני ההר במזרחו ושם התחילו בעולת התמיד ובשנה השנית נצטוו על הדגלים והעמידו האהל בתוך המחנות בנסעם ולפיכך אמר הכתוב בכאן כי זאת התורה לעולה ולכל הקרבנות שצוה השם בהר סיני ביום צוותו במדבר סיני יגיד כי היה בהר סיני ובמדבר סיני להודיע שלא היתה בהר ממש במקום הכבוד ששם דיבר עמו עשרת הדברות ולא במדבר סיני אחרי שנסעו מלפני ההר אבל היה במדבר סיני מלפני ההר בתחמומו וקרוב לו ושם אהל מועד כמו שאמר בתחילת הענין (לעיל א א) ויקרא אל משה וידבר ה' אליו מאהל מועד הודיע אותנו עתה מקום אהל מועד

ויקרא פרק-ח

[ב] קח את אהרן. פרשה זו נאמרה שבעת ימים קודם הקמת המשכן שאין מוקדם ומאוחר בתורה לשון רש"י ולמה נהפוך דברי אלהים חיים ועוד כי צוה בפרשת ביום החדש הראשון (שמות מ) בכל הקמת המשכן ובלבישת אהרן ובניו ובמשיחת כולם וספר שם מעשה משה בענין ההקמה ולא הזכיר באהרן ובניו דבר עד המקום הזה ואיך הפריש ענין אחד בשתי פרשיות ואיחר המוקדם אבל הנכון שנאמר כי נצטוו בהקמת המשכן בכ"ג באדר והקים אותו וכאשר עמד המשכן על מעמדו מיד קרא לו הש"י שהוא יושב הכרובים וצוה אותו על מעשה הקרבנות כל הפרשיות האלה שמתחילת ויקרא עד כאן כי רצה ללמדו מעשה כל הקרבנות ומשפטיהם קודם שיקריב מהם כלל כי יש בקרבנות המלואים חטאת ועולה ושלמים ולא יודעו כל דיניהם רק מן הפרשיות האלה שהקדים לו ואחר כן אמר לו קח את אהרן ואת בניו אתו לזרז אותו בשעת מעשה במה שאמר לו מתחלה (שמות כט א) וזה הדבר אשר תעשה להם לקדש אותם לכהן לי וגוי והוסיף

לו בכאן (בפסוק הבא) (ואת כל העדה הקהל אל פתח אהל מועד שיעשה במעמד כלם שידעו שהש"י בחר באהרן ובזרעו ועל דרך הישר נצטוו משה במלאכת המשכן קודם למעשה העגל וכשנרצה לו הקב"ה והבטיחו שישרה שכינתו בתוכם ידע מעצמו שמצות המשכן במקומה עומדת וצוה לישראל עליה כמו שפירשתי בפרשת ויקהל (שם לה א) ואחרי שהשלימו המלאכה נאמר לו פרשת ביום החדש הראשון באחד לחדש תקים את משכן אהל מועד (שם מ ב) ושם נאמר לו והקרבת את אהרן ואת בניו וגוי (שם פסוק יב) והנה ידע שגם אהרן ובניו במעלתם ובחיבתם לפני המקום ועכשיו חזר וזרזו ביום ראשון של מלואים ובשעת מעשה והנה כל הפרשיות כסדרן אלא שהקדים ויכס הענין את אהל מועד (שם פסוק לד) שהוא ביום שמיני למלואים כדעת רבותינו (בת"כ ריש שמיני) לסדר כל ענין הקמת המשכן כי כן דרך הכתובים בכל מקום להשלים ענין אשר התחיל בו

[ו] וירחץ אותם במים. הקרוב אלי שספר הכתוב כי לכולם רחץ אבל לא היתה רחיצתם כאחת אבל רחץ אהרן והלבישו בגדיו ומשחו ואחרי כן רחץ בניו וילבישם

[ז] ויתן עליו את הכתנת ויחגור אותו באבנט. זה היה הסדר שעשה בו משה אבל בצוואה אמר (שמות כט ה) והלבשת את אהרן את הכתנת ואת מעיל האפוד כי רצה לכלול את האבנט בכלם בצוואה אחת ואמר (שם פסוק ט) וחגרת אותם אבנט אהרן ובניו והנה הלבישו הכתונת עם האבנט ואחר כן המעיל והאפוד כסדר האמור שם והקדים בכאן "ויחגור אותו בחשב האפוד" קודם שישים עליו החשן כי משה ידע בדרך הלבישה כי לעולם תכף ללבישת הבגד יחגור אותו בחגורה העשויה לו באבנט תכף לכתונת ובחשב תכף לאפוד ואין ראוי שתהיה לבישת האפוד בהפסקות אבל שם נאמר ואת האפוד ואת החשן ואפדת לו בחשב האפוד לפי שקצר שם בענין החשן ולא אמר שיתן אותו באפוד ולא שישים שם האורים והתומים שכבר צוה כל זה במעשה האפוד והחשן (שם כח)

[י] ויקח משה את שמן המשחה וימשח את המשכן ויצוק משמן המשחה על ראש אהרן. גם זה עשה משה בסדר נכון כי כן נצטוו במעשה השמן (שמות ל כו ט) ומשחת בו את אהל וגוי ואת אהרן ואת בניו תמשח על כן לא רצה למשוח המשכן עד שהלביש אהרן ומשח אותם כאחד כדי שיהיה המקריב כמזומן לבא אל המקדש לעבוד והיה די באהרן שהוא קדוש ה' אף על פי שכתוב במצות הקמת המשכן (שם מ ט) ומשחת את המשכן ואת כל אשר בו ואח"כ והקרבת את אהרן

ואת בניו וגוי' ורחצת אותם והלבשת את אהרן (שם פסוקים יב יג) כי שם הסדיר כל הנעשה לאהרן ולבניו כאחת

[יא] ויז ממנו על המזבח. כתב רש"י ולא ידעתי היכן נצטוו בהזאות הללו ואפשר כי מה שאמר במזבח (שם פסוק י) וקדשת את המזבח והיה המזבח קדש קדשים שיוסיף עליו הקדוש הזה בהזאות ואינו במשיחה בלבד כי "והיה המזבח קדש קדשים" שיוסיף אליו קדוש יותר משאר הנמשחים במשכן וכל כליו ועשה לו קידוש כקידוש אשר נצטוו לעשות במקריבים שאמר (שם כט כא) והזית על אהרן ועל בגדיו כי אין המזבח שהוא כלי לקרבנות פחות מכלי המקריבים וקל וחומר הדבר וכן נאמר ביום הכפורים (להלן טז יט) והזה עליו מן הדם באצבעו שבע פעמים וטהרו וקדשו מטומאות בני ישראל שכל קדוש המזבח בהזאות וכל שכן בתחילה שצריך קדוש מטומאה וזרות ולא הזכיר בכאן משיחת בניו כי בידוע שעשה להם כאשר עשה לאביהם כאשר נצטווה (שמות מ טו) ומשחת אותם כאשר משחת את אביהם וכלל זה במה שאמר בבנים (להלן פסוק יג) כאשר צוה ה' את משה והנראה בעיני כי לא היתה משיחת הבנים ביציקת שמן על ראשם כי לא נאמר זה אלא באהרן ויצקת על ראשו ומשחת אותו (שמות כט ז) ולא הזכיר שם משיחת הבנים כלל שלא היתה ביציקה כמוהו ויתכן שלא היתה בבנים משיחה זולתי ההזאות שהזה משמן המשחה על בניו ועל בגדיהם וכן תראה בפרשת וזה הדבר אשר תעשה להם לקדש אותם (שם פסוק א) שצוה למשוח האב ולקחת את שמן המשחה ויצקת על ראשו ולא צוה למשוח הבנים כלל לא ביציקה ולא במשיחה אבל בפרשת הקמת המשכן (שם מ טו) אומר ומשחת אותם כאשר משחת את אביהם שלא הזכיר שם הזאות כלל וכן בפרשת השמן (שם ל ט) ולא הוזכרו משיחה והזאות בבנים במקום אחד לכך אני אומר שלא עשה בהם אלא אחת מהן והן ההזאות

[טו] ויחטא את המזבח. חטאו וטהרו מזרות ליכנס בקדושה "ויקדשהו" בעבודה זו "לכפר עליו" מעתה כל הכפרות לשון רש"י ואם כן הכתוב יספר כי בזה נתקדש וראוי לכפר עליו מכאן ואילך וזה כענין שנאמר ביחזקאל (מג כו כז) שבעת ימים יכפרו את המזבח וטהרו אותו ומלאו את ידיו ויכלו את הימים והיה ביום השמיני והלאה יעשו הכהנים על המזבח את עולותיכם ואת שלמיכם ורציתי אתכם נאם ה' וילמד בכאן כי בדם נעשה זה ואין הקטרת האמורים מעכבת בחנוך המזבח שכן לדורות אינה מעכבת בכפרה אבל בתוספתא של פרשת מלואים (תורת כהנים צו מלואים טו) ראיתי כפרה זו איני יודע מה היא מנין אתה אומר שלא היתה כפרה זו אלא שאמר משה בשעה שיצא הכרוז להתנדב במקדש דחקו ישראל איש ואשה והביאו שלא בטובתן תהא כפרה זו שלא יתנדבו דבר גזול למקדש וכן הוא אומר (ישעיהו סא ח) כי אני ה' אוהב משפט שונא גזל בעולה וכבר הזכיר רש"י גם זה בפרשת ואתה תצוה (שמות כט לו)

[יז] ואת הפר ואת עורו ואת בשרו ואת פרשו. יכלול בפר הקרב שאינו בכלל בשרו עצמות וגידים וקרנים וטלפים שהם מלבד עורו ובשרו ופרשו או יהיה הוא"ו מן המשמשין ביתר והוא כמו ושרף את הפרה לעיניו את עורה ואת בשרה ואת דמה על פרשה ישרוף (במדבר יט ה)

[כ] ואת האיל נתח לנתחיו. אין נתוח אלא לאחר הפשט אבל קצר בהפשטה בכאן שכבר צוה בזה בפרשת העולה (לעיל א ו) ואמר ויקטר משה את הראש ואת הנתחים בזמן ההקטרה והוא אחר "ואת הקרב ואת הכרעים רחץ במים" וזהו שאמר "ויקטר משה את כל האיל" כי הכל הקטיר כאחת אחר הרחיצה אלא שהפרידם ללמד שאין הנתחים טעונין רחיצה

כב **ויקרב את האיל השני איל המלואים.** כבר פירשתי (שמות כח מא) כי ענין המלואים שתהיה להם יד שלמה לעבוד את עבודת ה' ויאמר כן במזבח עצמו והעובדים והנה כל הקרבנות האלו באים למלא את ידם כדכתיב (שם כט א) וזה הדבר אשר תעשה להם לקדש אותם לכהן לי לקח פר אחד בן בקר ואילים שנים תמימים אבל נקרא האיל השני איל המלואים בעבור שהוא סוף הקרבנות הללו ובו תמלא ידם וכהנו לפניו ית' לפרש כי כלם מעכבין בענין ויתכן כי החטאת לכפר על המזבח ולקדשו כי כן כתיב (לעיל פסוק טו) והעולה להרצאה על הכהנים ככפרת כל עולת נדבה והשלמים תודה לשם שנתן להם בביתו ובחומותיו יד ושם והנה השלמים לבדם באים על מלוי הידים ולכך יקראו מלואים ויאמר "מלואים" ולא מלוי בעבור כי החלבים והשוק גם תרומת הלחם הכל קרב

לב **ויקח משה משמן המשחה ומן הדם אשר על המזבח.** לא ידעתי אם מערבן להזאות הללו כמו ולקח מדם הפר ומדם השעיר ונתן על קרנות המזבח (להלן טז יח) וכן לא נתברר לי מה טעם איחר הזאות הללו לאחר הקטרה של מלואים כי בצואה (שמות כט כא) הקדים הזאות ואח"כ אמר ולקחת מן האיל החלב והאליה (שם פסוק כב) ואולי בעבור שאמר שם (פסוק כא) וקדש הוא ובגדיו ובניו ובגדי בניו אתו למד משה כי הוא הדבר המאוחר הנעשה בהם שבו יהיו קדושים לגמרי כי לא הזכיר שם במשיחה (שם יז) קדוש ולא במתן בהונות (שם כ) וכאן אמר וימשח אותו לקדשו (פסוק יב) לא שיקדש לגמרי עד שעשה הזאות ואמר בהן (כאן) ויקדש את אהרן ואת בניו והנה השלים קדושת האב והבנים כאחת בהזאות הללו וכך אמרו בת"כ (צו מלואים לד) ויקדש את אהרן הא למדת שלא שלם קדוש אהרן והבנים אלא בהזאת דם

לב **והנותר בבשר ובלחם.** הבי"ת בשתי המלות תשמש כמו מ"ם והנותר מן הבשר ומן הלחם וכן ביום השמיני והלאה (יחזקאל מג כז) בשנה ההיא שמונה עשרה שנה (שופטים י ח) ולא פירש הכתוב "והנותר עד הבקר" כי כבר למדו משפט הקרבנות וידעו ששלמים הללו נדונין כחמורין שבהן שנאכלין ליום ולילה או שקצר הכתוב כאן בעבור שהוא מפורש בצואה (שמות כט לד) ואם יותר מבשר המלואים ומן הלחם עד הבקר

לה **ופתח אהל מועד תשבו יומם ולילה שבעת ימים ושמרתם את משמרת ה' ולא תמותו.** על דעת הברייתא של תורת כהנים (שמיני מלואים מב) ענין הפסוק הזה שלא יצאו מפתח אהל מועד יומם ולילה בשעת עבודה כלומר עד שישלימו כל העבודה המוטלת עליהם באותו העת והיא מצוה נוהגת לדורות שלא יניח כהן עבודה ויצא וחייבין עליה מיתה והוא שאמר בכהן גדול (להלן כא יב) ומן המקדש לא יצא ולא יחלל אמרו (בת"כ כאן) אימתי אינו יוצא ואינו מחלל הוי אומר בשעת עבודה ודרשו (שם) פן תמותו (להלן יז) ממשמע לאו אתה שומע הן אין לי אלא אהרן ובניו שנמשחו בשמן המשחה שאם יצאו בשעת עבודה חייבין מיתה מנין לכל הכהנים שבכל הדורות תלמוד לומר כי שמן משחת ה' עליכם (שם) פירוש שלא אמר כי בשמן משחת ה' אתם משוחים ואמר עליכם כמו והיתה להיות להם משחתם לכהונת עולם לדורותם (שמות מ טו)

לו **ויעש אהרן ובניו את כל הדברים אשר צוה ה' ביד משה.** יאמר בכל מקום "כאשר צוה ה' ביד משה" אבל בכאן מפני שהוסיפו על המצוה לא אמר כן כי לא עשו כאשר צוה ה' את משה אבל עשו כל הדברים אשר צוה ה' ועוד נוסף עליהם מה שאמר באש זרה אשר לא צוה אותם (להלן י א)

ויקרא פרק-ט

[ב] ויאמר אל אהרן קח לך עגל בן בקר. נצטווה משה רבינו בקרבנות הללו כמו שאמר בסוף זה הדבר אשר צוה ה' תעשו ואם לא נזכר זה וכן ויאמר משה זה הדבר אשר צוה ה' מלא העומר ממנו למשמרת (שמות טז לב) וכן אנכי האל בית אל (בראשית לא יג) ספר יעקב זה ואם לא נזכרה האמירה לו וכבר הראיתך בפרשיות של מצות הפסח (שמות יא א) כאלה רבות

[ג] וטעם ואל בני ישראל תדבר לאמר. שיאמר להם אהרן כן כי רצה שיהיה אהרן המצווה בשם ה' והוא המקריב הקרבנות לגדלו בעיני העם והנכון שטעמו ואל בני ישראל תדבר אתה והזקנים הנזכרים כי לכך קראם שידברו לישראל כדרך ויקרא משה לכל זקני ישראל ויאמר אליהם משכו (שמות יב כא) או אמר לכל אחד מן הזקנים ואל בני ישראל תדבר ושיעור הפרשה ויאמר אל אהרן קח לך ואל הזקנים אמר ואל בני ישראל תדבר לאמר כי המדבר לרבים יאמר סתם לכל אחד מצותו כדרך ואצו אתכם בעת ההיא לאמר וגו' חלוצים תעברו (דברים ג יח) וכן רבים במשנה תורה ור"א אמר (בפסוק ו) כי טעם ויאמר משה זה הדבר אשר צוה ה' תעשו (שם) שכבר אמר להם משה זה הדבר ואם כן יתכן שיהיה שיעור הפסוקים האלה כך קרא משה לאהרן ולבניו ולזקני ישראל ויאמר משה זה הדבר אשר צוה ה' אותי תעשו וירא אליכם כבוד ה' ויאמר אל אהרן קח לך עגל וגו' ואל בני ישראל תדבר לאמר קחו לכם שעיר עזים והנה קצר בתחילה ופירש בסוף ואיננו נכון אבל אחר שהזכיר להם הקרבנות ויקחו את אשר צוה משה חזר ואמר להם זה הדבר אשר צוה ה' תעשו שיקריבו הקרבנות על הסדר שיצום ואחר כך יראה להם הכבוד ובעבור שאמר כי היום ה' נראה אליכם חזר ואמר שיראה להם בכבודו והנה הקרבנות האלו לא הוזכרו בפרשת וזה הדבר אשר תעשה להם לקדש אותם לכהן לי (שמות כט א) כי שם לא צוה רק על המלואים ובשבעת הימים וקרבנותיהם מלאו ימי מלואיהם כי עתה ביום השמיני הם עצמם יקריבו הקרבנות והנה הקרבנות הללו כחנוכה להם כענין מנחת חביתים לדורות ביום המשח אותו (לעיל ו יג יד) ויתכן כי לכפר על מעשה העגל הוסיף להם עתה הקרבנות הללו כי כאשר צוה וזה הדבר אשר תעשה להם לקדש אותם עדיין לא נעשה העגל כאשר פירשתי (שם ח א) לכך לא הזכירם שם ולא כדברי רש"י שאמר שם (שמות כט א) כי הפר לכפר על מעשה העגל אבל היו הפרים ההם לחטא על המזבח ועל אהרן ועל בניו ולקדש אותם והעגל הזה ביום השמיני לכפר על מעשה העגל והנה קרבן אהרן כקרבנו ביום הכפורים בשוה וחטאת העם כחטאתם ביום הכפורים שעיר עזים אחד לחטאת וכך אמר בתוספתא של פרשת

מלואים בת"כ (שמיני מלואים ד) שהעגל הזה לכפר על מעשה העגל ודרשו וכי מה ראו ישראל להביא יותר מאהרן אלא אמר להם יש בידכם בתחילה ויש בידכם בסוף יש בידכם בתחילה שנאמר (בראשית לו לא) וישחטו שעיר עזים ויש בידכם בסוף שנאמר (שמות לב ח) עשו להם עגל מסכה יבא שעיר ויכפר על מעשה שעיר יבא עגל ויכפר על מעשה עגל ונראה כי בעבור היות טעם החטאת של אהרן כטעמו ביום הכפורים שרף אותו כאשר ישרף של יום הכפורים אף על פי שהיה זה חטאת חיצונה כי לא פירש משה שיעשה כן ואולי נצטוו בכך והכתוב לא חשש להאריך כי לא יעשה רק מה שיאמר משה ולא יאמר משה רק מה שצוה ה'

יז וטעם קרב אל המזבח ויקרב אהרן אל המזבח וישחט. על דעתי בדרך הפשט יאמר קרב אל צפון המזבח ועשה שם החטאת והעולה כי הם שחיתתן בצפון ואמר משה כן בדרך קצרה שכבר ידע אהרן זה אבל בת"כ (שמיני מלואים ח) נתעוררו רבותינו בזה ומשלו משל למה הדבר דומה למלך בשר ודם שנשא אשה והיתה מתביישת מלפניו נכנסה אצלה אחותה אמרה לה אחותי למה נכנסת לדבר זה לא שתשמשי את המלך הגיסי דעתך ובואי שמשי את המלך כך אמר לו משה לאהרן אהרן אחי למה נבחרת להיות כהן גדול לא שתשרת לפני המקום הגס דעתך ובוא ועבוד עבודתך ויש אומרים היה אהרן רואה את המזבח כתבנית שור והיה מתירא ממנו נכנס משה אצלו אמר לו אהרן אחי לא תירא ממה שאתה מתירא הגס דעתך ובא קרב אליו לכך אמר קרב אל המזבח ויקרב אל המזבח בזריזות וטעם דבר זה כי בעבור שהיה אהרן קדוש ה' ואין בנפשו חטא זולתי מעשה העגל היה החטא ההוא קבוע לו במחשבתו כענין שנאמר (תהלים נא ה) וחטאתי נגדי תמיד והיה נדמה לו כאילו צורת העגל שם מעכב בכפרותיו ולכך אמר לו הגס דעתך שלא יהיה שפל רוח כל כך שכבר רצה אלהים את מעשיו ואחרים מפרשים שהיה השטן מראה לו כן כמו שאמרו שם אהרן אחי אף על פי שנתרצה המקום לכפר עונותיך צריך אתה ליתן לתוך פיו של שטן שמא ישטינך בביאתך למקדש וכי בתורת כהנים (שמיני מלואים ג) וטעם וכפר בעדך ובעד העם יאמר קרב אל המזבח לעשות כל הקרבנות ועשה תחילה את חטאתך ואת עולתך וכפר בעדך תחילה בקרבנותיך ובעד העם אחרי כן שתעשה קרבן העם וכפר בעדם בקרבנם לימד אותו שיבא זכאי ויכפר על החייב (יומא מג)

יז מלבד עולת הבקר. הוצרך הכתוב להזכיר זה בכאן ללמד שאין עולת העם פוטרת עולת התמיד ולא קודמת לה ולא הוצרך להזכיר כן בימי המלואים לפי שהם קרבנות יחיד למלא יד הכהנים ובידוע שלא פטרו את התמיד ולא קדמו אליו ובתורת כהנים (שמיני מלואים יב) שנו ויקטר על המזבח מלבד עולת הבוקר מה בא זה ללמדנו אם ללמד שאם לא מצא מנחה יביא בהמה והלא כבר נאמר (בפסוק הקודם) ויקרב את העולה ויעשה כמשפט אם כן למה נאמר ויקטר על המזבח מלבד עולת הבוקר מלמד ששתי מנחות היו שם אחת על העולה ואחת בפני עצמה ופירושו שאילו אמר ויקרב את העולה ויעשה כמשפט מלבד עולת הבוקר היה ללמד שהתמיד קודם כמו שאומר בפרשת המוספין על עולת התמיד יעשה ונסכו (במדבר כח טו) מלבד עולת התמיד (שם פסוק לא) אבל כשהזכיר המנחה ויקרב את המנחה וימלא כפו ממנה ויקטר על המזבח מלבד עולת הבוקר נראה שעל המנחה הוא אומר ולפיכך דקדקו שאם בא לומר שהקריב זו המנחה לבדה ולא הקריב מנחת נסכים לתמיד ולא לעולת העם שלא מצא אלא לנדבה זו והלא כבר נאמר ויקרב את העולה ויעשה כמשפט שקרבה כמשפטה במנחת נסכים אם כן למה נאמר ויקרב ויקטר על המזבח מלבד עולת הבוקר לומר שהקריב המנחה הזו מלבד עולת הבוקר ומנחתה שאין המנחה הזו מנחת נסכים אלא מנחת נדבה של ישראל

[יט] והמכסה. חלב המכסה את הקרב לשון רש"י ואיננו נכון בעיני כי למה יזכיר החלב הזה ולא יזכיר החלבים האחרים אבל על דעתי "המכסה" שם לכלם כי כל חלב שיקרב לגבי המזבח הוא מכסה כי האחד חלב המכסה את הקרב והשני כל החלב אשר על הקרב וגם הוא מכסה והחלב אשר על הכליות יכסה עליהן וכן אשר על הכסלים וכמו שאמרו (חולין צג) חלב שהבשר חופה אותו מותר שעל הכסלים אמר רחמנא ולא שבתוך הכסלים והנה הכתוב הזה נמשך למעלה וימציאו בני אהרן אליו את הדם של שור ואיל הנזכרים ואת החלבים מן השור אבל מן האיל המציאו אליו האליה והחלב ומשניהם הכליות ויותרת הכבד

[כ] ואמר ושימו את החלבים על החזות. כי האליה והכליות ויותרת הכבד יתנו למטה והחלבים עליהן והכל על החזות והנה החלבים לבדם יראו למעלה והוא דרך כבוד בהקטרה

"ויקטר החלבים המזבחה" - עם שאר הנזכרים אבל בעבור היות ההקטרה גדולה בחלבים יזכירם וכן ותאכל על המזבח את העולה ואת החלבים (פסוק כד)

[כב] וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם. ברכת כהנים יברכך יאר ישא לשון רש"י ואם כן תהיה פרשת דבר אל אהרן ואל בניו לאמר כה תברכו את בני ישראל שבחומש הפקודים (במדבר ו כג) מוקדמת לזה ואולי כן הוא כי סמוכה למה שנאמר שם (ו א) ויהי ביום כלות משה להקים את המשכן ויתכן לומר כי אהרן פרש כפיו השמים וברך את העם כאשר עשה שלמה שנאמר (מלכים א ח כב) ויעמד שלמה לפני מזבח ה' ויפרוש כפיו השמים ושם (פסוק נה) נאמר ויעמד ויברך את כל קהל ישראל קול גדול לאמר ולפיכך לא הזכיר הכתוב שצוה אותו משה לעשות כן ובברייתא של פרשת מלואים בת"כ (ריש פרשת שמיני ט) ראיתי ויברכם זו ברכה שתומה שאי אתה יודעה חזר הכתוב ופירש להלן יברכך ה' וישמרך יאר ה' פניו אליך ויחנך ישא ה' פניו אליך וגו' ועדיין יש לי לומר שכך אמרו ברכה זו שברך אהרן את העם מעצמו שתומה היא ולא פירש לנו הכתוב מה היא אבל ברכה שנצטוו הכהנים לדורות נתפרשה והיא שוה בכל הכהנים לעולם או שהם סבורים שכאן צוה אותו בנשיאות כפים ליום זה ולהלן נתנה ברכה זו לו ולבניו לדורות

ויקרא פרק-י

[ב] ותצא אש מלפני ה'. טעם מלפני ה' כמו מאת פני ה' והמשכיל יתבונן שכבר פירשתי זה (שמות ל א) זה החטא בנדב ואביהוא תדענו ממה שאמר ויקריבו לפני ה' אש זרה ולא אמר ויקריבו לפני ה' קטרת אשר לא צוה אותם והנה הם שמו קטרת על האש כענין שאמר הכתוב (דברים לג י) ושימו קטורה באפך ולא שמו לבם רק לזאת והנה לא היה אשה ריח ניחוח וזה טעם "וישימו עליה קטרת" שלא אמר "וישימו עליהן" כאשר נאמר בעדת קרח (במדבר טז ז) ותנו בהן אש ושימו עליהן קטרת ושם עוד ונתתם עליהם קטרת (שם פסוק יז) אבל אמר בכאן "עליה" לרמוז כי על האש בלבד שמו קטרת ותצא אש מלפני ה' ותאכל אותם ויתכן

שירמוז לזה מה שאמר (שמות ל ט) לא תעלו עליו קטרת זרה שלא יעשוה זרה והוא מה שנאמר (להלן טז א) בקרבנתם לפני ה' וימותו כי בהקריבם לפניו מתו

[ג] הוא אשר דבר ה' לאמר. היכן דיבר ונקדש בכבודי (שמות כט מג) אל תקרי בכבודי אלא במכובדי אמר לו משה לאהרן אהרן אחי יודע הייתי שיתקדש הבית במיודעיו של הקב"ה והייתי סבור או בי או בד עכשיו אני רואה שהם גדולים ממני וממך לשון רש"י ממדרש רבותינו (ויק"ר יב ב) ואם כן יהיה טעם ונקדש בכבודי שיהיה קדוש בעיני כל העם ובמכובדי וידעו כי אני שוכן בו ורבי אברהם גם כן אמר הוא אשר דבר ה' לאמר כבר אמר לי השם שיראה קדושתו בקרובים אליו כטעם רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה (עמוס ג ב) וכאשר אראה בס קדושתי זו אז אהיה נכבד על פני כל העם וייראו ממני ואם כן הוא דבור לא נכתב כי השם הודיעו דרכיו שכך המדה הזאת לפניו ולדעתי בדרך הפשט אין צורך לכל זה כי דבר השם גזרותיו ומחשבותיו וענין דרכיו והדבור יאמר בכל אלה דברתי אני עם לבי (קהלת א טז) חשבתי מחשבה זו וזה הדבר אשר מל יהושע (יהושע ה ד) זה הענין על דבר הכסף (בראשית מג יח) וכן ותהי אשה לבן אדוניך כאשר דבר ה' (שם כד נא) גזר וכמוהו באבירם בכורו יסדה ובשגוב צעירו הציב דלתיה כדבר ה' אשר דבר ביד יהושע בן נון (מלכים א טז לד) והנה אמר משה המקרה הזה הוא אשר גזר השם לאמר אל לבו בקרובי אקדש שלא יהרסו אל קדושתו ועל פני כל העם אכבד שיהיו נוהגים כבוד במשכני וטעם וידום אהרן שהיה בוכה בקול ואז שתק או כטעם ואל תדום בת עינך (איכה ב יח)

[ד] קרבו שאו את אחיכם. מצאתי בתורת כהנים בפרשת מלואים (ריש שמיני לה) רבי אליעזר אומר לא מתו בני אהרן אלא בחוץ מקום שהלויים מותרין שם ליכנס שנאמר ויקרבו וישאום בכתנותם אם כן למה נאמר וימותו לפני ה' נגפם המלאך והוציאם לחוץ רבי עקיבא אומר לא מתו אלא בפנים שנאמר וימותו לפני ה' אם כן למה נאמר ויקרבו וישאום בכתנותם שהטילו בהם חכות של ברזל וגררום והוציאום לחוץ ע"כ בברייתא והטעם שאע"פ שגם הכהנים אסורין לבא בהיכל אלא בשעת עבודה אינו אלא בביאה ריקנית אבל להוציא משם טומאה או לבדק הבית יכנס שכך שנינו בתורת כהנים (אמור פרק ג יא) יכול לא יכנס לעשות רקועות תלמוד לומר אך (להלן כא כג) כך היא מצותן הכהנים נכנסין שם אם אין שם כהנים נכנסין שם לויים אם אין טהורים נכנסים שם טמאים אם אין תמימים נכנסין שם בעלי מומין ועכשיו היום הזה אין שם כהנים שהרי נצטוו שלא יטמאו להם אבל כיון שהיה אפשר בחכות ובגרירה לא היו רשאים ליכנס שם ועל דעת רבי אליעזר מפני שאמר הכתוב ויקרבו סבר שהיו בחוץ ולכן לא אמר ויגררום בכתנותם וטעם בכתנותם כי היו לובשים בגדי כהונה והנה צוה משה להוציא אותם אל מחוץ למחנה ושם יפשיטום בגדי הכהונה וילבישום תכריכי המתים ויקברו אותם כמנהגם כשאר המתים במדבר והנה אחר כן טהרו הבגדים הקדושים והיו לשאר הכהנים

[ו] אל תפרעו. אל תגדלו שער מכאן שאבל אסור בתספורת אבל אתם אל תערבבו שמחתו של מקום "ולא תמותו" הא אם תעשו תמותו לשון רש"י וזה שאמר "מכאן שאבל אסור בתספורת" אסמכתא בעלמא היא ועוד כי לפי זה לא ידרש הא אם תעשו תמותו אבל יהיה רשות בבני אהרן שיאמר אינכם חייבין לפרוע ראשיכם ולקרוע בגדיכם כשאר האבלים "ולא תמותו" שלא תהיו חייבין מיתה בכך כי שאר האבלים חייבים אם לא עשו כן וכך אמרו בגמרא במשקין (מו"ק כד) אבל שלא פרע ושלא פרס חייב מיתה שנאמר ראשיכם אל תפרעו ובגדיכם לא תפרומו ולא תמותו הא אחר שלא פרע ושלא פרס חייב מיתה וכל

זה כדרך האסמכתות בתלמוד ואין פריעה ופרימה באבלות אלא מדברי סופרים או שיהיה יום ראשון הלכה למשה מסיני נלמד מן האנינות כפי דעת הגאונים אבל עיקר הכתוב הזה אזהרה בבני אהרן ושמע פירושו כבר אמרו רבותינו (הוריות יב) שכהן גדול מקריב אונן ואינו אוכל ואם מת לו מת אסור לפרוע ולפרום עליו ולהטמא לו שנאמר (להלן כא ייא) את ראשו לא יפרע ובגדיו לא יפרום ועל כל נפשות מת לא יבא ובעבור שהוא רשאי להיות מקריב כשהוא אונן אמר בו הכתוב ומן המקדש לא יצא ולא יחלל את מקדש אלהיו (שם יב) והטעם שיזהיר אותו שלא יצא מן המקדש ויניח העבודה כי זה חלול המקדש הוא והנה זו האזהרה שלא יצא מן המקדש בשעת העבודה נוהגת בכל הכהנים אבל לימד בכהן גדול שמקריב אונן וכיון שכן הוא אם הניח העבודה ויצא באנינות יתחייב ככל כהן שמניח עבודה ויוצא לרצונו והנה משה הזהיר כאן לאהרן שלא יפרע ושלא יפרום כי היא מצוה נוהגת בו לדורות שהוא הכהן הגדול אבל בניו שהיו משאר הכהנים לא היו רשאים להקריב ביום הזה כי היו אוננין ואונן שעבד חלל והיו חייבים להטמא לאחיהם וכן היו רשאים או חייבין לפרוע ולפרום ומשה הזהירם מכל זה הוראת שעה ולכן צוה אל מישאל ואלצפן שיטמאו למתים הם ולא הכהנים וצוה להם שלא יפרעו ושלא יפרומו כאביהם ולא יבכו כלל וזה טעם ואחיהם כל בית ישראל יבכו את השרפה ולא אתם והנה הכל שלא לערבב שמחתו של מקום והחמיר בזה להיות להם חיוב מיתה אם יערבבו השמחה כלל ויתכן שנצטוה משה בכך מפי הגבורה ואע"פ שלא נכתב או שלמד זה ממה שנצטוה (לעיל ח לה) ושמרתם את משמרת ה' ולא תמותו כי "משמרת ה'" יוסיף גם היום השמיני והנה גלוי וידוע היה לפני מי שאמר והיה העולם כי עתידין בני אהרן להיות אוננין ואע"פ כן צוה שלא יניחו המקדש א"כ לא יטמאו ולא יתאבלו כלל והנה בני אהרן הכהנים המשווחים אע"פ שהם כהנים הדיוטים עשה דינם בימי המלואים כדין משוח מלחמה לדורות שהוא אינו פורע ואינם פורס ולא מיטמא לקרובים ככהן גדול (הוריות ג ד) אבל אינו מקריב אונן וגם הם לא הקריבו באותו היום כמו שדרשו (זבחים קא) הן היום הקריבו את חטאתם וכי הם הקריבו שהם הדיוטות אני הקרבתי שאני כהן גדול והנה בכל המקרה הזה לא נתבטל דבר במלואים שכבר קרבו הקרבנות ולערב אכלום כולם הראוי לאכילה ואפשר שיהיה זה כל ימיהם באלעזר ואיתמר שיהיה דינם כמשוח מלחמה בעבור שנמשחו בשמן המשחה ויהיה זה טעם כי שמן משחת ה' עליכם וכבר הזכרתי (לעיל ח לה) הברייתא של תורת כהנים (ריש פרשת שמיני מב) שאמרה "ומפתח אהל מועד לא תצאו" יכול בשעת העבודה ושלא בשעת העבודה תלמוד לומר ומן המקדש לא יצא ולא יחלל (להלן כא יב) אימתי לא יצא ואינו מחלל הוי אומר בשעת העבודה "פן תמותו" ממשמע לאו אתה שומע הן "כי שמן משחת ה' עליכם" מה תלמוד לומר שיכול אין לי אלא אהרן ובניו שנמשחו בשמן המשחה שאם יצאו בשעת העבודה חייבין מיתה מנין לכל הכהנים שבכל הדורות תלמוד לומר כי שמן משחת ה' עליכם וכן ראיתי עוד בתוספתא של סנהדרין (פ"ד ה"א) אמרו לו לר' יהודה אין מן המקדש לא יצא אלא בשעת עבודה בלבד והנה לפי זה האזהרה הזו והעונש היו באהרן ובניו שאם יצאו מפתח אוהל מועד בשעת עבודה יהו חייבין ואהרן היה מקריב ביום הזה והזהירו שלא יניח העבודה ויצא אבל בניו ביום הזה אוננין היו ואינם עובדין ואיך יהיו בכלל זה ואולי נאמר שמה אמר לכולם ומפתח אהל מועד לא תצאו בשעת עבודה פן תמותו והם היודעים כי אהרן מקריב אונן והוא באזהרתו מעתה ובניו בכלל האזהרה והעונש כשהיו ראויים לעבודה מיום זה ואילך ומפני זה אמר בכאן סתם ומפתח אהל מועד לא תצאו ולא פירש עד מתי אם עד הערב או למחרתו כי הכונה שלא יניחו העבודה והיא מצוה נוהגת לדורות ויתכן שהיה לבנים הוראת שעה שלא יצאו משם ביום הזה כאביהם לכבוד השמחה אבל הכהנים שבכל הדורות מוזהרים שלא יניחו

עבודה מן הכתוב שאמר ומן המקדש לא יצא ולא יחלל כי כל כהן שיצא ויניח עבודתו מחלל ולא הוצרכו ללמוד מכאן אלא העונש שנתרבה כל מניח עבודה ויוצא למיתה מכי שמן משחת ה' עליכם שהמשיחה לדורות היא עליהם כמו שנאמר (שמות מ טו) והיתה להיות להם משחתם לכהונת עולם לדורותם וכך שנו שם בברייתא של תורת כהנים (ריש הפרשה כח) מכאן אמרו הרוגי בית דין אין מתעסקין עמהן לכל דבר שמא תאמרו הרי אנו הולכים לבתינו ומתאבלין אוננין ובוכין והלא כבר פקדנו המקום שלא תצאו מן המקדש נראה מכאן שהיתה הוראת שעה שיהיו המתים בבית דין של מעלה כנהרגין בבית דין על העבירות שבאין ושואלין בשלום הדיינין ובשלום העדים (סנהדרין מו) אף כאן יעמדו לפני השם ביום חתונתו וביום שמחת לבו ביום חתונתו זה סיני וביום שמחת לבו זה שמחת אהל מועד (במדבר רבה יב ח)

[ט] יין ושכר אל תשת. יין דרך שכרותו לשון רש"י ופירושו שאם הפסיק בו או שנתן לתוכו מעט מים פטור ודעתו של הרב שלא הוזהרו אלא על היין לא על שאר המשכרים ונלמוד שכר מן הנזיר (נזיר ד) וכן הדבר לפי דעתי אבל על דעת הרב ר' משה (בסי' המצות ל"ט ע"ג ובהל' ביאת המקדש פ"א ה"ב) על שאר המשכרים באזהרה ושכר כפשוטו והטעם בצואה הזאת עתה שלא יתעה הכהן בשכרות היין ויבא לידי מחשבה שאינה כהוגן וימות בה כאשר עשו בניו ויתכן כי מה שדרשו (ויק"ר יב א) שהיו נדב ואביהוא שתויי יין לומר כי מפני יינם טעו באש זרה לא שיהיה העונש מפני היין כי עדיין לא הוזהרו ממנו אבל עונשם שטעו באש ה' כאשר רמזתי (לעיל פסוק ב)

"בבאכם אל אהל מועד" - אין לי אלא בבואם להיכל בגשתם למזבח מנין נאמר כאן ביאת אהל ונאמר בקידוש ידים ורגלים ביאת אהל (שמות ל ב) מה להלן עשה גישת מזבח כביאת אהל אף כאן עשה גישת מזבח כביאת אהל לשון רש"י ותורת כהנים (פרשה א ד) והנראה לפי ההקש הזה שאין הכהן חייב מיתה בגישת המזבח ולא בביאת האהל אלא אם כן עבד שם עבודה כדרך קידוש ידים שאין האזהרה שם אלא שלא יעבוד כדרך שנאמר (שמות ל ב) או בגשתם אל המזבח לשרת להקטיר אשה לה' ובלשון הזה שנוי שם בספרא רבי אומר נאמר כאן בבאכם אל אהל מועד ונאמר להלן (שם) בבואם אל אהל מועד מה להלן עשה את היציאה כביאה ואת המזבח כאהל מועד ואינו חייב אלא בשעת העבודה אף כאן עשה את היציאה כביאה ואת המזבח כאהל מועד ואינו חייב אלא בשעת העבודה כלומר שאין החיוב אלא שלא יעבוד בין שנכנס שכור או ששתה שם ועבד ושם (א ח) אמרו "חקת עולם" לרבות היציקות והבלילות והתנופות וההגשות הקמיצות וההקטרות המליקות וההזיות כי מפני שאמר הכתוב להקטיר אשה לה' (שמות ל ב) הוצרכו אלו לרבותם ונראה עוד שאין החיוב הזה במקריב בבמה ולכך אמרו שם אין לי אלא אהל מועד מנין לרבות שילה ובית עולמים תלמוד לומר חוקת עולם כי האזהרה לכהנים בעבודתם ואין כהן בבמה והנה פירוש "בבאכם" כאשר תעבדו עבודה ואמר בלשון הזה כי כל העבודות שם היו או בתוך האהל או במזבח העולה אשר פתח אהל מועד והכלל כי האזהרה והעונש באלו אינם אלא שלא יעבוד שתוי יין או שאינו רחוף ידים ורגלים וכן מחוסר בגדים אבל על הכניסה אין בה בתורה שום מניעה מאלו ומה (כלים פ"א מ"ט) רבי יוסי אומר בחמשה דברים בין האולם ולמזבח שוה להיכל שאין בעלי מומין ופרועי ראש ושלא רחוף ידים ורגלים נכנסין לשם וכולה מתניתין מעלות דרבנן הם ועל דעת הרב ר' משה (הל' ביאת המקדש פ"א ה"ט"ז) יש בכניסה בלא עבודה לאו שאין בו מיתה

[טו] שוק התרומה וחזה התנופה. לשון אשר הונף ואשר הורם (שמות כט כז) תנופה מוליך ומביא תרומה מעלה ומוריד ולמה חלקן הכתוב תרומה בשוק ותנופה בחזה לא ידענו ששניהם בהרמה והנפה לשון רש"י והנראה אלי בטעם זה כי במלואים היה השוק תרומה לה' והוקטר עם הלחם ועם החלבים והמורם מן השלמים יקרא תרומה כמו שנאמר (לעיל ז יד) והקריב ממנו אחד מכל קרבן תרומה לה' וכל שכן אלו שהעלו אותם לגבוה שהם כלם תרומה לה' ולא יקרא בשם תנופה כי תנופתו היתה עם החלבים והלחם כדי להקטירם לה' אבל החזה הונף בפני עצמו ולא היה חלוק משאר הבשר אלא בתנופה ובתנופה זו בלבד נתקדש וזכה בו משה להיות לו למנה ומפני שזכות אהרן ובניו בחזה ושוק לדורות היה מיום המלואים וזכו בשוק בתרומתו לה' ובחזה בתנופתו ושאר הבשר לבעלים יקרא לעולם השוק תרומה והחזה תנופה כאשר היה בהם ביום הזכות

"על אשי החלבים" - כמו על חלבי האשים מכאן שהחלבים למטה בשעת תנופה לשון רש"י ואין צורך כי אשי תואר לחלבים כמו שאמר (דברים יח א) אשי ה' ונחלתו יאכלון ופירוש הכתוב הזה שהוא טעם למה שאמר (פסוק יד) כי חקך וחק בניך נתנו מזבחי שלמי בני ישראל ואמר שוק התרומה וחזה התנופה על אשי החלבים יביאו אותם בני ישראל הנזכרים להניף תנופה לפני ה' שיהיו קדושים לפניו ויהיו לך ולבניך לחק עולם כי הצואה בתנופה אין זה מקומה אבל לפי דרכנו למדנו בה שהחלבים למטה בשעת תנופה

[טז] שעיר החטאת. שעיר מוספי ראש חודש ושלושה שעירים קרבו בו ביום קחו שעיר עזים לחטאת (לעיל ט ג) ושעיר נחשון (במדבר ז' טז) (ושעיר ראש חודש (שם כח טו) ומכולם לא נשרף אלא זה ונחלקו בדבר חכמי ישראל יש אומרים מפני טומאה שנגעה בו נשרף ויש אומרים מפני אנינות נשרף לשון רש"י ועל דעת האומר מפני טומאה נשרף כתב הרב בפסוק ואכלתי חטאת היום (להלן פסוק יט) היום אסור אבל אנינות לילה מותר שאין אונן אלא יום קבורה כי לפי זה אם מפני אנינות היה להם לאכלו בערב אלא קסבר אנינות לילה דאורייתא

[יט] הן היום הקריבו. מהו אומר אלא אמר להם משה שמא זרקתם דמה אוננין שהאונן שעבד חלל אמר לו אהרן וכי הם הקריבו שהם הדיוטות אני הקרבתי שאני כהן גדול ומקריב אונן לשון רש"י וכך הוא בגמרא בפרק טבול יום (זבחים קא) ודלמא אקריבתוה ופסלתוה ואני תמה שהרי קודם האנינות נעשו כל הקרבנות דכתיב וירד מעשות החטאת והעולה והשלמים (לעיל ט כב) ואחר כן נכנסו לאהל מועד והתפללו ואח"כ ירדה האש לקרבנות ואז הקטירו נדב ואביהוא קטרת זו ושמא לא היה משה רואה את מעשיהם וחשש שמא מצאו דם השעיר הזה שלא נזרק עדיין וזרקוהו ואהרן אמר לו הלא הזריקה שלי היא וכשנזרקה מידי נזרקה ולא נפסלה באנינות ומשא ומתן של הלכה היה אבל לא נעשה בהן דבר באנינות כלל

ויקרא פרק-יא

[א] אל משה ואל אהרן וגו' דברו אל בני ישראל. המצות בפרשיות האלה (יא א-מז) נוהגות בישראל ובכהנים אבל ענינם מרובה בכהנים כי הם צריכים להשתמר תמיד מנגיעת הטומאה בעבור שיצטרכו לבא במקדש ולאכול הקדשים ועוד כי

אם שגגו ישראל בהם חייבין להביא עליהם קרבן שיקריבוהו הכהנים ועוד שצוה אותם ולהבדיל בין הקודש ובין החול ובין הטמא ובין הטהור (לעיל י י) והנה הם צריכים להורות לישראל הטמא והטהור שיזהרו בהם על כן היה הדבור הזה אל משה ואל אהרן שניהם או למשה שיאמר לאהרן וצוה לשניהם דברו אל בני ישראל ולכך נאמרו בספר תורת כהנים ויזהיר בפרשה באכילה ובטומאה שלא יטמאו המשכן וקדשיו

ב **מכל הבהמה אשר על הארץ**. פשוטו מכל הבהמה אשר על פני כל הארץ כטעם מכל אשר בעולם ומדרשו (תוי"כ פרשה ב ו) מפני שיש חיות בים ואין תורתן בסימנין הללו אלא כדגים לפיכך אמר אשר על הארץ להוציא מה שבים

ג **כל מפרסת פרסה ושוסעת שסע פרסות מעלת גרה**. טעם הכתוב הזה שכל בהמה שיהיו בה שני הסימנין הללו תאכלו אבל לא תאכלו באחד מהם והיה ראוי שיאמר כן בדרך כלל אלא שפרט הגמל והשפן והארנבת בגרה והחזיר בפרסה מפני שאין אחרים בעולם בסימן האחד לבדו וחזר ואמר (פסוק ח) מבשרם לא תאכלו ללאו וכתב רש"י אין לי אלא אלו שאר בהמה טמאה שאין לה שום סימן טהרה מנין אמרת קל וחומר מה אלו שיש בהם קצת סימני טהרה אסורות וכו' ולשון ספרא (פרק ג ב) מה אלו שיש בהם סימני טהרה הרי הם בלא תעשה על אכילתם שאר בהמה טמאה שאין בה סימן טהרה אינו דין שתהא בלא תעשה על אכילתה נמצאו הגמל והשפן והארנבת והחזיר מן הכתוב ושאר בהמה טמאה מקל וחומר נמצאת מצות עשה שלהן מן הכתוב מצות לא תעשה מקל וחומר עד כאן הברייתא אבל לפי דעתי אינה עולה כהוגן לפי סוגיות התלמוד שאם כן לא יהא לוקה על שאר בהמה טמאה שאינה באה אלא מדין קל וחומר שאין מזהירין מן הדין וכך אמרו באחותו שאסר הכתוב אחותו בת אביו או בת אמו (להלן כ יז) והוצרך לרבות בכתוב אחותו שהיא בת אביו ובת אמו אע"פ שבאה בקל וחומר ויש בה שם שתיהן לומר שאין מזהירין מן הדין כדאיתא ביבמות בפרק כיצד (כב) אבל הברייתא הזו או שהיא שנויה כדברי האומר עונשין מן הדין במסכת סנהדרין (נד) או שאינה מתרצתא והטעם במלקות שאר בהמה טמאה מפני שאמר הכתוב באיסור השפן מפני שאין מפריס פרסה ובחזיר מפני שאינו מעלה גרה אם כן כל שאינו מעלה גרה ומפריס פרסה הוא בשם האיסור הזה אין צורך לקל וחומר כלל

"אותה תאכלו" - ולא בהמה טמאה והלא באזהרה היא אלא לעבור עליה בעשה ולא תעשה לשון רש"י וכך היא בתורת כהנים (פרק ג א) והרב רבי משה אמר (הלי מאכלות אסורות פ"ב ה"ג) שהוא למעט בשר האדם אותה תאכלו ולא אדם ובשרו וחלבו בעשה ולא מצינו שידרש כן לרבותינו ושמא חשב זה ממה ששנינו שם בת"כ (פרק ד ד) יכול אף בשר מהלכי שתיים וחלב מהלכי שתיים יהיו בלא תעשה על אכילתן תלמוד לומר זה לא תאכלו זה בלא תעשה על אכילתו ואין בשר מהלכי שתיים וחלב מהלכי שתיים בלא תעשה על אכילתן וידון הרב מזה שאינו בלא תעשה אבל הוא בעשה ודרשו מן הכתוב אותה תאכלו ואין הדבר כן שבפירוש אמרו חכמים (כריתות כא) בדם מהלכי שתיים וחלב מהלכי שתיים שאפילו מצות פרוש מדבריהם אין בו ואם היה בשרו אסור כל היוצא מן הטמא טמא (בכורות ה) ודם השרץ ודם האדם מעטו אותן חכמים מאסור דם ואמרו (שם) דם השרץ כבשרו ולוקה עליו משום שרץ שאין בו משום דם ועשאוהו כבשר אבל מה שאמרו שאינן בלא תעשה על אכילתן לומר שלא נמנעו ממנו והן מותרין אבל לפי דעתי יהיה זה בבשר מן החי אבל המת למדו בו (ע"ז כט) מגזירה שוה מעגלה ערופה שאסור בהנאה

[ו] ואת הארנבת. מין הוא שיקראו כן בלשון הקודש הזכר והנקבה ממנו וכן היענה ובעופות היונה אין שם הזכר חלוק מן הנקבה ויש רבים ששמותם בלשון זכר ואין לנקבותיהם שם אחר גמל שפן חזיר דוב אורב (אליכה ג') פרה ודוב תרעינה (ישעיהו י"א ז') וכן תור בעופות ולכך אמר הכתוב (לעיל ה' ז') שתי תורים או שני בני יונה יזכיר בתורים שהן בלשון זכר שתי וביונה שני להודיע שאין קפידא בהם ואל תשיב עלי מלשון רבותינו שיאמרו (בכורות כח) פרה וחזירה ויאמרו (שם ו') גמל הבא מן הגמלה כי ישאילו בהם לשון לבאר כוונתם וטעם האסור באלו שאינן בעלי שני הסימנים

[ח] ובנבלתם לא תגעו. אינה אזהרה לאסור לנו הנגיעה אבל יאמר ובנבלתם לא תגעו כי טמאים הם לכם כלומר לא תגעו בהם בלתי אם תטמאו והענין לומר שיחשוב כל נוגע בהם שהוא טמא ויזהר מן המקדש ומן הקדשים ושמא המדרש שאמרו רבותינו (תורת כהנים פרק ד ט) ובנבלתם לא תגעו ברגל כלומר שלא תגעו בו בשעה שאתם חפצים להיות טהורים כי טמאים הם ולא תעלו בהם לרגל אבל אין הנגיעה נמנעת בלאו שאין הנוגע בנבלה ברגל מן הלוקין את הארבעים ומה שאמרו (ר"ה טז) חייב אדם לטהר עצמו ברגל מצוה מדברי סופרים ואין בזה מן התורה עשה או לא תעשה זולתי מצות העלייה או שיהא ובנבלתם לא תגעו ברגל אסמכתא כשאר אסמכתות הרבה ששנויות שם בת"כ ועוד שנוי שם (פרק ד י) אחרים אומרים יכול אם נגע אדם בנבלה ילקה ארבעים תלמוד לומר ולא תגעו ברגל תטמאו (פסוק כד) יכול אם ראה אדם את הנבלה ילך ויטמא תלמוד לומר ובנבלתם לא תגעו הא כיצד הוי אומר רשות וזה עיקר הדין מן התורה

[ט] סנפיר וקשקשת. סנפירים אלו השט בהם קשקשת אלו הקבועים בו לשון רש"י וכן הוא בגמרא במסכת חולין (נט) אבל לא תבין מלשונם שהן קבועים בגופן ממש ודבוקים בעור הדג אבל קראום "קבועים" שאינן נדין ממנו ולא מזדעזעין בו כסנפיר והם הקליפין העגולים שגלדן דומה לצפורן שהם נפשטין מעור הדג ביד או בסכין אבל כל שהוא קבוע ודבוק בעור הדג ואינו נפרד מן העור כלל אינו קשקשת ובעליו אסור הוא ולכך אמרו בגמרא (שם ס) קשקשת לבושא הוא ולשון תוספתא (חולין פ"ג ה"ט) אלו הן הקשקשים שמלובש בהן וסנפירים ששט בהן וזהו תרגומו של אונקלוס שאמר קלפין שהן קליפין שעל העור נפשטין ונקלפין ממנו כקליפי האילנות והפירות מן ענין הכתוב שאמר (שמואל א' י"ח) ושריון קשקשים הוא לבוש שהשריונות כולן עשויים מן הטבעות ויש שעושים בהם קליפות לסתום פיות הטבעות שלא יכנס בהן חץ דק והקליפין ההם נקראו קשקשים ולכך הזכירו חכמים בגמרא בפרק חלק (סנהדרין צ"ה) לבושי שריון קליפה ויונתן בן עוזיאל תרגם ושריון גלבין מלשון תער הגלבים (יחזקאל ה' א) הם הרצענין יתכוין לומר כי היה כסוי פי טבעת השריון ההוא כקליפי עור הדג שמבשלין העור החזק ומכסים השריונות בהן כי כן עושים גם היום והבן זה וטעם הסנפיר והקשקשת כי בעליהן שוכנים לעולם בעליון המים ובצלוליהן ויקבלו גידול באויר הנכנס שם ולכן יש בהם קצת חום דוחה מהם שפעת הליחות כאשר יעשה הצמר והשער וגם הצפרנים באדם ובבהמה ושאין לו סנפיר וקשקשת ישכון לעולם בתחתיות המים ובעכוריהם ולרוב הלחות ואפיסת החום לא ידחה מהם דבר ועל כן הם בעלי לחה קרה דבקה קרובה להמית והיא ממיתה בקצת המימות כאגמים המעופשים

[י] מכל שרץ המים. אמר ר"א כי "שרץ" הקטנים שיבראו מן המים ו"נפש החיה" מזכר ונקבה ולפי דעתי כי שרץ המים כלל לדגים השטים במים כי כל לשון שריצה תנועה ומכל נפש החיה הם חיות שבים שיש בהם רגלים והולכות

עליהם כחיות השדה והנה לכולם דין אחד ומדרש ת"כ (פרשה ג ז) חיה זו חית היס נפש להביא בן הסירני יכול יהא מטמא באהל כדברי בן חכנאי תלמוד לומר שקץ

[יא] ואת נבלתם תשקצו. לרבות יבחושין שסיננן יבחושין שקורין מושלונ"ש בלע"ז לשון רש"י ואני תמה בו שהמין ההוא פורש מן היין תמיד ופורח באויר ונח על הארץ ואפילו משעת פריחתו נאסר כדאמרינן בפרק אלו טרפות (חולין סז) בעי רב יוסף פרשה לאויר העולם מהו וכל שכן שהוא נח על הכלים ועל הארץ למרחוק בכל בית האוצר כל היום תדיר וקרינא ביה שרץ השורץ על הארץ (להלן פסוק מב) אבל המין ההוא יתוש שמו ונעשה ביין כדאמרינן באגדה של טיטוס הרשע (ויק"ר כב ג) והיבחושים שהוזכרו כאן מין שטמון במים ובוחשין אותו בכף ומוציאין אותו מלשון (אין) בוחשין את השתית בשבת (שבת קנז) ובגמרא דזבחים פרק שני (כב) אמר כל המשלים למי מקוה משלים למי כיור לרביעית אין משלים ושאלו אי למעוטי יבחושים אדומים אפילו בעיניהו נמי דתניא רשב"ג אומר כל שתחילתו מן המים מטבילים בו שהוא מין שתחילתו מן המים וכן נמי נמצאים בשמרי יין תדיר תולעים לבנים קטנים שהם נבראים מגסות היין ומסננין אותו וראיתי בפירושי שם שכתב יבחושים אדומים כמין יתושים בלא כנפים כדרך שגדלים בשולי חביות יין שלנו מבחוץ יבחושים דקים אף כן נבראו מן המים ואולי בכך נתכוון בכאן למין שאין לו כנפים ואינו נפרש מן המים אלא ע"י סינון וגם הם באותו שם הלעז הם נקראים אצל הרב אבל בפירוש מסכת חולין (סז) כתב יבחושים כמו יתושים דקים הנמצאים במרתפות של יין והכלל שהוא מין שאינו שורץ על הארץ כלל

[יג] ואת אלה תשקצו מן העוף. לא נאסרו מכל העופות אלא אלו הנזכרים בפרשה זו בלבד עם מיניהם כאותן שנאמר בהם למינו ולמינה כי הכתוב לא הזכיר סימן בעוף טמא לאיסור או בטהור להיתר אבל אמר ואת אלה תשקצו מן העוף לא אחרים מלבד אלה וכן בשרצים המטמאים שהזכירם בפרט (להלן פסוקים כטז) אינן בדין הזה בלתי אלה הנקובים בפרשה בשמות ורבותינו למדו סימנים בעופות (חולין נט) והן להכיר בהן שאין בעל אותן הסימנין מן המינין האלה האסורים והסימן הגדול בעופות היא הדריסה שכל עוף הדורס לעולם טמא כי התורה הרחיקתהו מפני שדמו מחומם לאכזריותו ושחור וגס ומוליד המריה השרופה השחרחרת ונותן אכזריות בלב ואין בכל העולם עוף שידרוס מלבד הנזכרים בפרשה והנה כל עוף שידרוס נדע שהוא מאלו הנזכרים ואם בידוע שאינו דורס ודאי מותר שאין בכל האסורים עוף שאינו דורס זולתי אחד והוא פרס או עזניה ולא חשו לו חכמים מפני שאינו מצוי בישוב (חולין סב) אלא במדברות הוא שוכן תמיד ואולי מפני שהוא שוכן בחרבות דמו נשרף ורע כדורסין ואסרתו תורה עמהם ועוד מנו חכמים בסימנין שאם נמצא עוף שיש לו אצבע יתרה וזפק וקורקבן נקלף בידוע שטהור הוא כי ידוע להם שאינו דורס אבל כשיש בו שני סימנין מן השלשה הנזכרים נאסר אותו כי העורב יש בו אצבע יתרה וקורקבן נקלף ואנו חוששין לו ולמיניו שהם כולם בעלי שני סימנין ואין צריך לומר שאם לא היה לו אלא סימן אחד מן השלשה האלו הנזכרים שנאסר אותו כי שאר העופות האסורין כולן כך הם בסימן אחד בלתי הנשר שאין בו אחד מכל אלו השלשה וענין הדריסה הוא הצד ציד שירדוף העופות ויתפשם חיים וידרסם בידיו ויאכל אותם כאשר יעשה הנץ הגס הנקרא אסטו"ר והנץ הדק הנקרא אשפרו"ר בלע"ז ובערבי בוץ וזה משפט העופות באסורם והתירם על הדרך הנכון והמתחורר בגמרא ואשר חקרנוהו ומצאנוהו כן בבדיקת העופות והנה טעם האיסור בעופות מפני אכזריות תולדותם והבהמות יתכן שיהיו כן מפני

שאינן בבעלי הגרה והפרסה השסועה דורס והשאר כולם יטרופו והנה נמצא בתולדתם שנוי מה שהזכירו חכמים (ע"ז לה) שכל חלב הטהורים עומד וחלב הטמאים כולם איננו נקפא ולא יתגבן לעולם והנה הם משונים ויתכן מזה שיזיקו באיברי הזרע ויהיה הזרע המתאסף מן הלחה שבהם קרה ולחה ולא תוליד כלל או לא תוליד בטוב ונכון מלבד שיש במותרים טובה ידועה בדרך הרפואות וראיתי בקצת ספרי הנסיונות שחלב החזיר אם ינק היונק ממנו יהיה אותו הנער מצורע וזה לאות שיש בכולם סגולות רעות מאד

[כ] שרץ העוף. הן הדקין הנמוכים ורוחשין על הארץ כגון זבובין וצרעין ויתושין וחגבים לשון רש"י ואיננו נכון אצלי כי לא יקרא העוף שרץ בעבור קטנו ולא יהיה שמו עוף סתם בעבור גודל גופו והעטלף קטן הרגלים ורבים ממני הארבה אשר רגליו גדולים ממנו ולמה לא יקרא שרץ העוף כהם אבל שרץ העוף פירושו בצדו "ההולך על ארבע" כי כל עוף שילך על שני רגלים צוארו זקוף וראשו למעלה וסומך על כנפיו ומעופף תמיד ולכן יקרא עוף כנף ועוף סתם אבל בעלי ארבעה רגלים הולכים נמוכים וצוארם וראשם למטה כשרצים ולכך יקראו שרץ העוף כאשר פירשתי בסדר בראשית (א ב) וכן חזר כאן ופירש כל שרץ העוף אשר לו ארבע רגלים שקץ הוא לכם ופירושו כאומר כל שרץ העוף אשר לו ארבע רגלים בלבד ואין לו כרעים הנזכרים שקץ הוא לכם ומדרשו בתורת כהנים (פרק ה י) רבי אומר וכל שרץ העוף אשר לו ארבע רגלים הא אם יש לו חמש טהור והנה אין בפרשה הזו בשרץ העוף אלא מצות עשה אבל במשנה התורה (דברים יז ט) נאמרה בו אזהרה וכל שרץ העוף טמא הוא לכם לא יאכלו משם לוקים עליו

[כד] ולא לה תטמאו. לאלה העתידין להאמר למטה בענין תטמאו (רש"י כאן) (ת"כ) כאן למדך שנבלת בהמה טמאה מטמאה ובענין שבסוף הפרשה (פסוק לט) פירש על בהמה טהורה לשון רש"י (בפסוק כו) וא"כ למה חלקן הכתוב ולמה פרט בהם היה ראוי שיאמר כל הנוגע בנבלת בהמה יטמא עד הערב וכל הנושא מנבלתה יכבס בגדיו ויטמא עד הערב והנכון כי כאן הזכיר "בנבלתם" סתם ולא הזכיר בהם מיתה ללמד שאין בהם שחיטה וכל הנוגע בהן בזמן שאינם חיים יטמא אבל שם אמר "וכי ימות מן הבהמה" לומר שאם נשחט אינה מטמאה וענין הפרשה הזכיר "ולא לה תטמאו" לומר שאין בנזכרים בדגים ובעופות ובחגבים הטומאה הזו רק לאלה אשר יזכיר והם הבהמה אשר איננה שוסעת שסע ומעלת גרה ואמר (בפסוק כו) טמאים הם לכם כל הנוגע בהם יטמא בטומאה הנזכרת וחזר ואמר (בפסוקים כזכח) שכל הולך על כפיו בחיה גם כן יטמא הנוגע עד הערב והנושא יוסיף לכבס בגדיו וכן "וזה לכם הטמא בשרץ" (פסוק כט) על העתיד להזכיר ונשתבש רבי אברהם בכאן והנה למעלה בענין אסור המאכל הזכיר הבהמה שאינה שוסעת שסע ומעלת גרה ולא הזכיר הולך על כפיו בחיה אולי בעבור שאין דרך לאכלם לא פרט בהם והניחם בתוך הכלל שאמר (בפסוק ג) שנאכל הבהמה המפרסת פרסה ושוסעת שסע ומעלת גרה ולא אחרת וחיה בכלל בהמה כמו שנאמר זאת הבהמה אשר תאכלו איל וצבי ויחמור (דברים יז ד ה) ולרבותינו בתורת כהנים בפרשה כולה מדרשים לכל הבהמה טמאים הם לכם (פסוק כו) באבר מן החי (פרשה ד ב) וכל הולך על כפיו באבר מן המת (פרק ו ה) כי יאריך הכתוב ויזכיר בהם טומאות רבות לרמוז שיטמאו כולם ומקצתם במיתת כל הגוף ובמיתת האבר ממנו כשיתלש מן הגוף החי וטעם יטמא עד הערב בכל הפרשה כי בערב יטהר אם רחץ בשרו במים אבל קצר ברחיצה בעבור שהזכיר (בפסוק הבא) כבוס בגדי הנושא שהוא הטבילה וכל שכן שירחץ גופו וכשהשלים להזכיר כל הטומאות בנבלות ובשרצים הזכיר הטבילה בכלים במים יובא וטמא עד הערב וטהר (פסוק לב) והוא הדין לאדם כי ממנו נלמוד ובפרשה אחרת (להלן יז טו) פירש וכל נפש אשר תאכל נבלה וטרפה באזרח ובגר

וכבס בגדיו ורחץ במים וטמא עד הערב והזכיר גם העונש ואם לא יכבס ובשרו לא ירחץ ונשא עונו (שם פסוק טז) והוא כלל לכל טומאת הנבלות וממנו נלמוד לשרצים וכבר הוזכרה כאן הרחיצה בשרצים כמו שכתבתי והחמיר הכתוב במשא יותר מן המגע בכבוס הבגדים מפני שדרך הנוגעים ליגע בידו בנחת אבל הנושא אותם דרך משא שיכבד עליו ובגדיו יסייעו אותו ברוב פעמים

לב **וכל אשר יפול עליו מהם במותם יטמא מכל כלי עץ**. הקרוב אלי בזה כי "מהם במותם" ירמוז לכל הנזכרים למעלה בבהמה טמאה ושרץ וחייה כי למה יזכיר טומאת הכלים והבגדים בשרצים ביחוד והיא נוהגת גם בנבלות וכן כל המשפטים אשר יזכיר בהכשר האוכלין כולן שוין בכל הטומאות ובכללן דבר הכתוב ואל יקשה עליך היות "בהם במותם" שבכתוב הראשון בשרצים ו"מהם במותם" בכתוב השני בכולן כי כן במקומות רבים ויתכן לומר שהמתין הכתוב עד שהזכיר כל הטמאים בבהמה ובחיה ובשרצים ואח"כ בסוף הזכיר הטומאה בכלים באחד אשר ישלים בו ללמוד ממנו לכל האחרים כי דעת רבותינו (חגיגה יא) שיהיה "מהם במותם" בשרצים וממנו ילמדו על השרץ שהוא מטמא בכעדשה וכן נהג הכתוב בטבילה שהזכיר (בפסוק זח) בסוף כל הטומאות טומאת הכלים וטבילתן וממנו נלמוד לאדם וכלים בכל שאר הטומאות הנזכרות

"במים יובא" - ואף לאחר טבילתו טמא הוא לתרומה עד הערב השמש ואחר כך הוא נטהר בהערב שמשו לשון רש"י ומדרשו בתורת כהנים (פרק ח ט) וטמא עד הערב יכול לכל תלמוד לומר וטהר אי וטהר יכול לכל דבר תלמוד לומר וטמא עד הערב הא כיצד טהור לחולין מבעוד יום ולתרומה משתחשך ושיעור הכתוב לפי המדרש במים יובא וטהר וטמא עד הערב ועל דרך הפשט במים יובא וטמא עד הערב וטהר בערב והנה הזכיר הכתוב בכל הפרשיות "עד הערב" כי יתפוס הטהרה לתרומת הקדשים כמו שאמר (להלן כב ו ז) וטמא עד הערב ולא יאכל מן הקדשים כי אם רחץ בשרו במים ובא השמש וטהר ואחר יאכל מן הקדשים כי לחמו הוא אבל הטהרה לחולין או למעשר היא בטבילה בלבד ולא יזכירנה בכאן כי איננו מצוה להטהר לחולין ואם רצה אוכלן בטומאה

לד **מכל האוכל אשר יאכל**. פירש רש"י הכתוב הזה כפי מדרשו ילמד בו דברים הרבה למדנו שאין אוכל מוכשר ומתוקן וכו' ועוד למדו רבותינו מכאן שאין ולד הטומאה מטמא כלים שכך שנינו וכו' ולמדנו עוד על ביאת מים שאינה מכשרת וכו' ובכללם אמר ולמדנו עוד שאין אוכל מטמא אחרים אלא אם כן יש בו כביצה שנאמר "יאכל" אוכל הנאכל בבת אחת ושיערו חכמים אין בית הבליעה מחזיק יותר מביצת תרנגולת זה לשון הרב ויש בו קצור כי הכתוב הזה בטומאת האוכלין עצמה הוא ואינו מדבר בטומאתן לאחרים אבל הוציא הרב זה ממה שאמרו בתורת כהנים (פרק ט א) אוכל יטמא מלמד שמטמא בכל שהוא יכול יטמא לאחרים בכל שהוא תלמוד לומר אשר יאכל האינו מטמא אלא בכביצה וכבר חלקו על הרב והביאו ראיות שאין האוכלין מקבלין טומאה מן התורה כלל אלא בכביצה והמדרש בתורת כהנים אסמכתא מדבריהם שהם הוסיפו שיקבלו טומאה בכל שהוא ועיקר הכתוב ידרש במה שאמר שם האוכל להוציא אוכלי בהמה מכל האוכל להביא אוכלי בהמה שחשב עליהם למאכל אדם אשר יאכל פרט לאוכל סרוח

לה **תנור וכירים יתץ**. בא הכתוב ללמד שיהיה דין התנור והכירים שהן עשוין מן הטיט ומסיקין האור בתוכן ואופין הפת בהן בחבורן לקרקע כדין כלי חרש שהן הקדרות והקיתוניות האפויין בכבשן והן מטלטלין שאף הם יקבלו טומאה

ואין להם טהרה במקוה ואמר "יותץ" ולא אמר ישבר ללמד שאין צריך לשברן עד שלא ימצא במכתתו חרס לחתות אש מיקוד אלא יהרסם ולא יבנס לעשות מלאכתם וללמד עוד שהם מקבלין טומאה אף על פי שמחוברין בארץ ויתוץ אשר בנה כי ענין נתיצה הריסת בנין כמו ותתצו הבתים (ישעיהו כב י) ונתץ את הבית (להלן יד מה)

[לו] אך מעין ובור מקוה מים יהיה טהור. יאמר שאין המים במקוה מקבלין טומאה בחבורם לקרקע אם יפול בהן הטומאה ואמר ונוגע בנבלתם יטמא שיעורו ומים אשר נוגע בנבלתם יטמא כי המים התלושים אשר יגעו בהם בנבלתם יטמאו כי במקוה לא יגעו המים בנבלתם אבל נבלתם יפול אל תוכו והזכיר המים בלשון יחיד כדרך מי נדה לא זורק עליו (במדבר יט יג) או שיאמר הכתוב וכל נוגע בנבלתם יטמא והכונה לרבות המים והמשקים הנזכרים (בפסוק לד) ועל הכלל כי בא זה ללמד על המים שהם מקבלין טומאה בתלוש ולא במחובר שלא הוזכר זה עד עתה ובתורת כהנים (פרשה ט ה) רבי יוסי הגלילי אומר ונוגע בנבלתם יטמא במגע הן מטמאין ולא במשא וגם זה יתכן שיחזור אל כל הענינים הנזכרים ויאמר שאין לשרצים רק טומאת מגע ועוד לרבותינו בכתוב הזה מדרשים ביתור הלשון וכולם הלכה למשה מסיני והזכיר טהרת המקוה והמים המחוברים בשרצים והוא הדין לנבלות אך המתין עד שהשלים להזכיר כל מיני המטמאין או בעבור שדרך השרצים למות במעין ובור וכבר הזכרתי דעתי (לעיל פסוק לב)

[לז] זרע זרוע. זרע של מיני זרעונים זרוע שם דבר ויתנו לנו מן הזרועים (דניאל א יב) "טהור הוא" ללמד שלא הוכשר ונתקן להיות אוכל לקבל טומאה עד שיבא עליו מים לשון רש"י והנה למעלה הזכיר הכתוב (בפסוק לד) "מכל האוכל אשר יאכל אשר יבא עליו מים" ללמד על ההכשר אבל שם אמרו שאין האוכל מיטמא מאויר כלי חרס אלא בהכשר מים וכאן הוסיף שאף מן השרצים עצמם אין מקבל טומאה אלא בהכשר כך מפורש בתורת כהנים (פרק יא ה) ויתכן עוד לומר כי מכל האוכל אשר יאכל הנזכר למעלה הבשר והמאכלים הנזכרים וכאן אמר שאף הזרעים כאשר יוציאו אותם לזריעה יטמאו בהכשר מים וטעם ההכשר בעבור כי לכלוך השרץ והמטמאים ידבק במאכלים בלחות ולא כן ביבשים ועשתה התורה הרחקה יתירה לטמא המוכשרים במים וניגבו שלא ניתן דברינו לשיעורין והנה גם דין ההכשר נוהג בטומאת הנבלות והזכירו הכתוב כאן לענין שאמרנו

[מ] והאוכל מנבלתה. על דרך הפשט ידבר באוכל כדרך האוכלים שנוגע ונושא מה שהוא אוכל ונטמא במגע ובמשא והוצרך להזכיר זה שלא יעלה על דעת שתהיה טומאתו יותר גדולה בעבור האכילה והזכיר זה בבהמה טהורה בעבור שיטעה אדם בה ויאכלנה שיחשוב שהיא שחוטה ואין דרך לטעות כך במינים האסורים ודרך התורה לדבר בהוה וכפי מדרשו (נדה מב) שבא ליתן שיעור לנושא ולנוגע כדי אכילה והיא כזית ג"כ הזכיר זה בנבלת בהמה טהורה והוא הדין לטמאה הנזכרת למעלה (בפסוקים כדכה) כי השלים כאן דין הטומאות ועל דעת מדרש תורת כהנים (בפסוק כו) כל טומאות נבלות נתרבו מכאן ופרשה של מעלה (בפסוקים כדכה) באברים היא וכבר הזכרתי מזה (לעיל פסוק כד)

[מא] וכל השרץ השורץ על הארץ. טעם הכתוב הזה כי הזכיר למעלה (בפסוקים כטל) השרצים לענין הטומאה ופרט הטמאים ולא דיבר שם בענין אסור אכילה כלל ולכך אמר עתה וכל השרץ השורץ על הארץ שקץ הוא לא יאכל לומר כי

בענין האכילה אין הפרש ביניהן שכולן אסורין וחזר ופרט בהן והרבה בהן לאוין
למלקיות כמו שהזכיר רש"י (בפסוק מד)

[מז] להבדיל בין הטמא ובין הטהור. שנבדיל בכל הנזכרים בין הטמאים לטהורים לענין הטומאה ובין החיה הנאכלת נמשך לנפש הנזכרת ובין נפש החיה הנאכלת ויאמר שנבדיל לענין אכילה בין נפש החיה הנאכלת על פי התורה במים ועל הארץ ובין החיה אשר לא תאכל בהם ובתורת כהנים (סוף פרשת שמיני) אמרו חכמים אומרים בין החיה אשר לא תאכל ליתן אזהרה לחיה ואם כן הוא לאו ולשון רש"י בין הטמא ובין הטהור צריך לומר בין פרה לחמור והלא כבר מפורשין הן אלא בין טמאה לך לטהורה לך בין שנשחט חציו של קנה לנשחט רובו (ת"כ) וקתני התם (פרק יב ז) וכמה הוא בין רובו לחציו כמלא שערה ולא תחוש בזה ממה שאמרו בגמרא (חולין כט) רוב הנראה לעינים בעינין שאין פירושו אלא להוציא מדברי האומר (שם) מחצה על מחצה כרוב ולכך אמרו דבעי שיהא השחוט רוב ממש כדי שיראה לעינים לא המחצה שנחשוב אותו בלבנו ונאמר רוב הוא השחוט מאחר שאין במה שלא נשחט יותר ממנו אבל כל שישחטו ממנו יותר מן החצי כשר הוא ואפילו כמלא חוט השערה כדמפורש בזו הברייתא ואף בגמרא כך הוא עולה

תזריע

פרשת

ויקרא פרק-יב

[ב] כי תזריע וילדה. לרבות ילדתו מחוי שנמחה ונעשה כעין זרע אמו טמאה לידה ופירוש הענין שנוצר הולד בצורת אדם ואחר כך נמוח שכל מי שאין בו מצורת אדם אינו ולד וכל מי שאינו ראוי לברית נשמה אינו ולד אבל בשעת הלידה אפילו מחוי מטמא אם אנו מכירין צורתו כגון שפיר מרוקם טמאה ודאי ואם לאו בספק וזהו רבוי של מקרא זה כדברי רבותינו (נדה כז) ובמשמעותו אמרו (שם לא) אשה כי תזריע אשה מזרעת תחילה יולדת זכר ואין כוונתם שיעשה הולד מזרע האשה כי האשה אע"פ שיש לה ביצים כביצי זכר או שלא יעשה בהן זרע כלל או שאין הזרע ההוא נקפא ולא עושה דבר בעובר אבל אמרם "מזרעת" על דם הרחם שיתאסף בשעת גמר ביאה באם ומתאחו בזרע הזכר כי לדעתם הולד נוצר מדם הנקבה ומלובן האיש ולשניהם יקראו זרע וכך אמרו (שם) שלשה שותפין יש בו באדם איש מזריע בו לובן שממנו גידים ועצמות ולובן שבעין אשה מזרעת אודם שממנו עור ובשר ודם ושער ושחור שבעין וגם דעת הרופאים ביצירה כך היא ועל דעת פילוסופי היוונים כל גוף העובר מדם האשה אין בו לאיש

אלא הכח הידוע בלשונם היולי שהוא נותן צורה בחומר כי אין בין ביצת התרנגולת הבאה מן הזכר לנולדת מן המתפלשת בעפר שום הפרש וזו תגדל אפרוח וזו לא תזרע ולא תצמיח בהמנע ממנה החום היסודי שהוא לה היולי ואם כן יהיה מלת תזרע כמו זרועיה תצמיח (ישעיהו סא יא) וכן אמר אונקלוס ארי תעדי

"דותה" - לשון דבר הזב מגופה ד"א לשון מדוה וחולי שאין אשה רואה דם שלא תחלה וראשה ואיבריה כבדין עליה לשון רש"י ולא ידעתי מאיזה מוצא יהיה דותה לשון דבר הזב בלשון הקודש אבל יתכן שיהיה לשון מדוה ממה שאמרו (נדה ט) וראשה ואבריה כבדין עליה וכן דעת רבי אברהם שאומר כי דותה שם וטעמו חולי כי הדם היוצא חולי באשה ובאמת שהוא ניקוי המותרות ומפני שראשה ואבריה כבדין עליה אולי יקרא חולי והנכון לשון מדוה שהוא כמו נגע וצער כמו עלי לבי דוי (ירמיהו ח יח) היה דוה לבנו (איכה ה יז) כמו נגע לבבו (מלכים א ח לח) והנה הזיבה נגע באשה אע"פ שהיא בתולדתה וכן על ערש דוי (תהלים מא ד)

[ד] תשב. אין לשון ישיבה אלא לשון עכבה כמו ותשבו בקדש (דברים א מו) וישב באלוני ממרא (בראשית יג יח) לשון רש"י ואם כן יאמר ושלשים יום ושלשת ימים תמתין עוד עד שלא תגע בכל קדש ולא תבא למקדש אע"פ שהם ימי טוהר אצל הבעל וזה טעם "בדמי טהרה" ואמר בלשון הזה להודיע כי אפילו לא תראה בימים האלה תמתין בהן מפני הלידה ויתכן כי לשון תשב בכאן כמו ימים רבים תשבי לי לא תזני ולא תהיי לאיש (הושע ג ג) כי האשה השוכבת עם בעלה תקרא יושבת לו ולפי שאמר בשבעה וטמאה שבעת ימים כימי נדת דותה תטמא שתטמא לבעל ולקדשים כל שבעה אמר כי אחרי השבעה תשב לבעלה שלשים ושלשה ימים בדמי טוהר אבל לא תגע בקודש ולא תבא אל המקדש אע"פ שלא תראה ותשב עם בעלה אע"פ שתראה והנכון בעיני כי האשה בימי ראייתה תקרא נדה בעבור שינדוה וירחיקוה כל בני אדם והאנשים והנשים ירחקו ממנה ויושבת בדד לא תספר עם בני אדם כלל כי גם דיבורה טמא אצלם והעפר אשר תדרוך טמא להם כעפר רקב עצמות המת והזכירו זה גם רבותינו ואף מבט שלה מוליד היזק וכבר הזכרתי זה בסדר ויצא יעקב (בראשית לא לה) והיה משפט הנדות לשבת באהל מיוחד והוא מאמר רחל לאביה (שם) כי לא אוכל לקום מפניך כי דרך נשים לי כי מנהגן שלא תלך ולא תדרוך כף רגלה על הארץ ולכך החמירה התורה במושב הנדה והמשכב יותר מן המגע וכן אמר הכתוב במצורע (להלן יג מו) בדד ישב מחוץ למחנה מושבו ולא אמר כאשר אמר בשאר הטמאים (דברים כג יא) ויצא אל מחוץ למחנה לא יבא אל תוך המחנה כי הזכיר בו ישיבה שלא ילך כלל כי ריחו והבלו מזיקים ולכך אמר הכתוב בכאן כי גם שלשים ושלשת ימים תשב בדמי טהרה על מושבה אשר ישבה בימי נדות הלידה והזהיר בלאו שלא תגע בקודש ולא תבוא אל המקדש ומדרשו (ת"כ כאן) תשב להביא המקשה בימי אחד עשר שתהא טהורה מן הזיבה יכול תהא טהורה מן הנדה תלמוד לומר דותה תטמא וטעם בדמי טהרה על דעת רש"י לומר שאע"פ שראתה טהורה מן התורה וכך אמר ר"א כי הטעם שהוא דם טוהר כנגד דם הנדה ואינו מטמא והשם גזר על הזכר כמספר הימים שתשלם צורתו בבטן והנקבה כפלים וזה דבר ברור ומנוסה ולפי דעתי כי טעם טהרה נקיון כלשון זהב טהור (שמות כה לט) צרוף ומזוקק וכן וישב מצרף ומטהר כסף וטהר את בני לוי וזקק אותם (מלאכי ג ג) והענין כי צוה ביולדת זכר שתטמא שבעה כנדתה כי המנהג שתהיה שופעת דם מן המקור וצוה שתוחיל עוד שלשים ושלשה ימים תשב בביתה לנקות גופה כי בכל אלה תוציא תמצית הדמים והלחות העכורות המעופשות הבאות מתמצית הדם ואז תנקה מלידה ומבטן ומהריון ותבא בית ה' ורבותינו קבלו שהיא טהורה לבעלה בימים האלו מפני שאמר בשבעה שהם כימי נדת דותה ובאלה אמר שתטמא לקודש

ולמקדש לא לחולין ולא לבעל וכמו שאמרו (חולין לא) בעלה חולין הוא וטעם הכפל בנקבה או כדברי רבי אברהם על דעת ר' ישמעאל שאמר שהזכר נגמר לארבעים ואחד יום והנקבה לשמונים ואחד (נדח ב) אבל לדעת חכמים שאמרו אחד זכר ואחד נקבה לארבעים ואחד הטעם בעבור כי טבע הנקבה קר ולח והלבנה ברחם האם רבה מאד וקרה ועל כן ילדה נקבה ועל כן צריכה נקיון גדול מפני רבוי הלחות והדם המעופש שבהן ומפני קרירות כידוע כי החוליים הקרים צריכין בנקיותם אריכות זמן יותר מן החמים

[ז] והקריבו לפני ה' וכפר עליה וטהרה ממקור דמיה. יאמר שתקריב כופר נפשה לפני ה' שתטהר ממקור דמיה כי האשה בלדתה תהיה לה מעין נרפס ומקור משחת ואחרי עמדה בימי הנקיון או בימי יצירת הולד לזכר או לנקבה תביא כופר נפשה שיעמוד מקורה ושתטהר כי השם יתעלה רופא כל בשר ומפליא לעשות ורבותינו אמרו (נדח לא) בשעה שכורעת לילד קופצת ונשבעת לא אזקק עוד לבעלי ועיקר הכונה בזה כי בעבור שהיא נשבעת מתוך הצער ואין השבועה ראויה להתקיים מפני היותה משועבדת לבעלה רצתה התורה לכפר לה מעלות רוחה ומחשבות השם יתברך עמוקות ורחמיו מרובים שהוא רוצה להצדיק בריותיו

ויקרא פרק-יג

[א] אל משה ואל אהרן. בעבור כי על פי הכהן יהיה כל ריב וכל נגע (דברים כא ה) היה הדבור גם אל אהרן או למשה שיאמר לאהרן על דעת רבותינו (ריש מכילתא) ולא אמר בכאן "דבר אל בני ישראל" כי הכהנים בראותם הטמאים יכריחום להסגר ולהטהר ואמר בפרשת הטהרה (להלן יד א ב) אל משה לאמר זאת תהיה תורת המצורע כי אין צריך להזהיר ישראל בטהרה וגם לא לכהן להקריב הקרבנות כי ברצון יעשו כן ובפרשת הזב אמר (שם טו ב) דברו אל בני ישראל ואמרתם אליהם בעבור שהוא דבר סתר ואין מכיר בו יזהירם שיודיע כל אחד חליו לכהן

[ב] שאת או ספחת או בהרת. שמות נגעים הם ולבנים זה מזה לשון רש"י ואמר ר"א כי שאת לשון שריפה מן והמשאת החלה (שופטים כ מ) וישאם דוד (ה כא) ויתכן שנקרא כן בעבור שהאש בתולדתה להנשא למעלה וספחת מגזרת ספחני נא (שמואל א ב לו) ונספחו על בית יעקב (ישעיהו יד א) חולי שיתחבר אל מקום אחד בהרת מגזרת בהיר הוא בשחקים (איוב לו כא) שיעשה כדמות אות וסימן ואם כן תהיה שאת שם הנגע הנעשה מן המרה הירוקה הנשרפת והבהרת מן הליחה הלבנה והספחת הנאספת משתיהן ורבותינו אמרו (שבועות ו) אין שאת אלא לשון גבוהה וכן הוא אומר ועל כל ההרים הרמים ועל כל הגבעות הנשאות (ישעיהו ב יד) ואין ספחת אלא טפלה וכן הוא אומר ספחני נא (שמואל א ב לו)

[ג] עמוק מעור בשרו. כל מראה לבן עמוק הוא כמראה חמה עמוקה מן הצל לשון רש"י ומפני זה כשהגיע הרב אצל הכתוב השני שאמר ואם בהרת לבנה היא ועמוק אין מראה מן העור כתב הרב לא ידעתי פירושו פירוש הוקשה אצלו כיון

שהיא בהרת לבנה אי אפשר לו שלא יהיה מראה עמוק כמראה חמה עמוקה מן הצל והנה אנחנו יכולין לתקן הקושיא הזו שלא יאמרו הכתובים במראה נגע שיהיה עמוק מן העור אלא כשיהפך בו שער לבן אבל כשאמר "ושערה לא הפך לבן" יאמר "ועמוק אין מראה מן העור" שכן מראה החמה אם יהיה במקום ההוא דבר שחור מפוזר בו לא יהיה המראה להמסתכל בו עמוק והנה השער בתולדתו שחור ומבטל עומק הנגע וכשיהפוך לבן או צהוב יהיה הלובן כולו מזהיר ויראה כעמוק לכל מביט בו מרחוק עם כל זה מה שאמר הרב כל מראה לבן עמוק הוא אינו נכון בעיני שהרי אמרו (שבועות ו) אין שאת אלא לשון גבוהה והשאת לבנה היא כדכתיב (פסוק ו) שאת לבנה ואמרו (נגעים פ"א מ"א) שאת כצמר לבן שניה לה כקרום ביצה והנה היא לבנה הרבה וראוי שתהיה עמוקה ולמה יקראוה גבוהה והכתוב גם כן לא אמר במראה השאת "עמוק מן העור" ובתורת כהנים (נגעים פרשה א ד) אמרו מה לשון "שאת" מוגבהת כמראה הצל שהן גבוהין ממראה החמה ואם כל מראה לובן עמוק הנה הדבר בהפך ואולי נאמר שלשון "שאת" מוגבהת היא כנגד הבהרת שאם תקיף את שתיהן תהיה הבהרת כמראה החמה והשאת בצדה כמראה הצל שהן כנגד העור שתיהן עמוקות אבל הכתוב לא אמר במראה השאת "עמוק מן העור" אבל כך נראה לי הענין הזה שיש לובן נותן זוהר ולטישות בעינים כמראה החמה והעין איננו מקבל גוון הלובן ההוא ולכן יראה אצלו כעומק כמראה החמה שהיא עמוקה מן הצל בעבור שהעין מקבל גוון השחרות ונקבע בו וגוון הלובן מפזר כח הראות ויתרחק לו ולכן יראה כעמוק והנה לובן הבהרת שהוא בהיר ועז כשלג הראות נחלש ממנו כאשר יחלש במקום החמה ובלבד שלא יהיה בו שער שחור כי אז יתפוס כח הראות בשחרות וממנו יתפשט בכל מראה הנגע ולא יברח ממנו והשאת היא לבנה אבל אין הלובן מזהיר ולא יחליש הראות ויתפשט ויתקרב אליו ויראה כקרובה אצלו ומוגבהת כענין הראות בכוכבים שהן נראים כמו גבוהין ברקיע והזכיר הכתוב בשחין (פסוק יט) שני מראות שאת לבנה או בהרת פתוכה באדמדמות ואמר בה (פסוק כ) מראה שפל לא עמוק כי הבהרת ההיא אע"פ שהיא לבנה עזה האדמדמות שבתוכה מגרעת ממנו העומק ויחזור לשפלות מעט ועל דרך הפשט לא יחזור "והנה מראה שפל מן העור" (שם) רק לבהרת אבל בשאת לבנה לא יאמר כן ואמר בשתיהן (פסוק כא) ואם אין בה שער לבן ושפלה איננה מן העור והיא כהה כי בעבור שיש בה מראה האדמדמות ושחרות השער אבד ממנה גם השפלות והיא כהה והזכיר במכוח (פסוק כד) לבנה אדמדמת או לבנה ואמר מראה עמוק (פסוק כה) על הלבנה וחזר ואמר (פסוק כו) והנה אין בבהרת שער לבן ושפלה איננה מן העור כי הזכיר ענין השפלות ללבנה אדמדמת ללמד כי העומק והשפלות שניהם סימן טומאה ואין בהם טהרה רק כשאין בהן שפלות כלל והיא כהה והתורה רצתה בטהרת ישראל ובנקיות גופם והרחיקה החולי הזה מתחילתו כי המראות האלו אינן עדיין צרעת גמורה אבל תבאנה לידי כך ויאמרו הרופאים בספריהם הבהרות נירא מהן מהצרעת ולכך יאמר הכתוב בהן בתחילתן (כ"א) "נגע צרעת" כלומר מכה של צרעת איננה צרעת גמורה ובהיות סימני הטומאה גמורין לאחר ההסגר שיאמר "צרעת היא" (פסוק ח) יתכן שהיא צרעת גמורה ופעם יאמר בטומאה (פסוק ט) וטמאו הכהן נגע צרעת היא והכונה לומר שיטמא בו מעכשיו כי הוא נגע שיבא ודאי לידי צרעת וראוי להבדל מעתה מן העם וכן וטמא הכהן אותו נגע הוא (פסוק כב) יאמר שהוא נגע גדול שלא יתרפא אבל יגדל כל היותו ויפשה כאשר פשה עתה ומה שאמר רש"י (בפסוק א) בשער לבן שהוא סימן טומאה וגזרת הכתוב הוא דנא פשריה דמלתא וגזירת עילאה היא די מטא על גברא ההוא כי הנגע שלא יהפוך השער ללובן איננו אלא כיעור בעור לא ליחה שתחליא כלל

ה **והנה הנגע עמד בעיניו.** במראהו ובשיעורו הראשון לשון רש"י וכמוהו ועינו כעין הבדולח (במדבר י"א ז) וכן כעין הקרח הנורא (יחזקאל א כב) אבל בתורת כהנים (להלן פסוק לז) שנינו אין לי אלא בעיני עצמו בעיני תלמידו מנין תלמוד לומר (שם) ואם בעיני עמד הנתק (פסוק לז) אם כן פירושו ואם בעיני הכהן הנזכר עמד הנגע כלומר שעמד על עמדו לא שינה את מקומו ולא פשה למראה עיני הכהן ולשון מורגל בדברי חכמים כך "נראה בעיני" וכן ועתה תיקר נפשי בעיניך (מלכים ב א יד) בדעתך ובמחשבתך וירמוז הכתוב כי לפי מראית עיניו ישפוט בפשיון אינו צריך למדוד את הנגע

ו **והנה כהה הנגע ולא פשה הנגע.** כתב רש"י כהה שהוכחה ממראיתו הא אם עמד במראיתו ולא פשה טמא הוא והוא באמת משמעות הכתוב אבל לפי מדרש רבותינו אינו כן שהרי שנינו (נגעים פ"א מ"ג) להסגיר את העומד בסוף שבוע ראשון ולפטור את העומד בסוף שבוע שני ובביאור אמרו בתורת כהנים (נגעים פרק ג ח) שבבגדים עומדים בראשון מסגיר ובשני שורף ובאדם עומד בראשון מסגיר ובשני פוטר ו עוד אמרו במגילה (ח) יצא מצורע מוסגר שאין צרעתו תלויה בגופו אלא בימים ואילו היה צריך שתהיה כהה היתה טהרתו תלויה בגופו ורש"י עצמו פירש שם כלשון הזה שאין תלויה בגופו שאם לא ימצא בשביעי סימן טומאה שער לבן או פשיון יטהרנו אע"פ שנגעו עומד בעיניו כגון בסוף שבוע שני אבל כך אמרו חכמים שבסוף שבוע שני בין שכהה הנגע ממראה השלג לסיד ההיכל או שידמה לקרום ביצה ואפילו העזה שהיתה כסיד וחזרה לשלג וכל שכן עמדה במראיתו כל שלא פשה מטהרה ואם כן פירוש הכתוב "והנה כהה הנגע" שחזר למראה נגע אחר כגון משלג לסיד הואיל ולא פשה מספחת היא שלא תאמר כיון שנשתנית הנגע למראה נגע אחר תראה בתחילה בא הכתוב ולמד שהוא טהור והוא הדין אם העזה שכבר למדך הכתוב שאין השנוי ממראה למראה סימן טומאה אלא כעומד בעיניו הוא וכל שלא פשה טהור הוא ואם תשאל ולמה לא הזכיר הכתוב העזה וכל שכן כהה בא ללמדך שאף על פי שכהה אם פשה טמא ופירוש כהה שהוכחה לאחד ממראות נגעים כגון משלג ועד קרום ביצה שעדיין נגע הוא אבל למטה ממראות נגעים כבר נתרפא ואין כאן נגע ואין פשיון בזה מטמאו כלל וכענין הזה הוא מתבאר בתורת כהנים (כ"א)

יב **ואם פרוח תפרח הצרעת בעור וכסתה הצרעת את כל עור הנגע.** הנה הפריחה אינה סימן טהרה עד שתפרח בכל הגוף חוץ מן המקומות שמנו חכמים במשנה (נגעים פ"ח מ"ה) שאין מעכבין את ההופך כולו לבן אם כן מהו "את כל עור הנגע" אבל פירושו וכסתה הצרעת את כל עור הנגע ומראשו ועד רגליו יאמר שהפך לבן מקום הנגע וכל הגוף הא אם הפך לבן כל הגוף ומראה הנגע חזר לבהק או נתרפא טמא הוא

כט **בראש או בזקן.** בא הכתוב לחלק בין נגע שבמקום שער לנגע שבמקום בשר שזה סימנו בשער לבן וזה סימנו בשער צהוב שנהפך שער שחור שבו לצהוב נתק הוא כך שמו של נגע שבמקום שער לשון רש"י והנראה מן הלשון הזה שהפרש שבין נגע הראש והזקן לנגע עור הבשר הוא זה שהזכיר בגון השער הלבן והצהוב כי הנגע בארבע מראותיו כשהוא בתוך שער הראש והזקן אם נצהב בו שער טמא כאשר הוא טמא בעור הבשר אם הוא לבן וכי היאך אפשר לומר כן והלא הוא עצמו כתב (בפסוק מג) כמראה צרעת עור בשר שמטמא בארבע מראות ולא כמראה נתקים של מקום שער שאין מטמאים בארבע מראות שאת ותולדתה בהרת ותולדתה ואם בארבע מראות אין מטמא באיזה מראה ובאיזה ענין הוא מטמא ולא הזכיר בו הכתוב אלא סימני החליטה שבסוף שער צהוב ופשיון אבל חשב

הרב שנגע הראש והזקן הודיעו הכתוב בשמו שאמר (בפסוק ל) "נתק הוא" והוא השם הידוע לו ובשם הזה הוא נכר והנה הזכיר בנגעים שמותם ומראיהן בהרת לבנה (פסוק ד) שאת לבנה (פסוק ו) ובראש הזכיר שמו ובשמו הוא נודע אבל השם ההוא טמא הכתוב וחזר ופירש סימני החליטה בסוף זו היא סברת הרב בנתק וכן נראה עוד מדבריו כי טעם הפרשה השניה (פסוק ז) ואיש כי ימרט ראשו לומר כי כאשר ימרט הראש שינשר השער ויקרח יהיה טהור מטומאת נתקים מראש ואין מטמא באותו נגע הנקרא נתק ויהיה נדון כדיני עור בשר שאת ותולדתה דכיון שאין כאן שער יצא מכלל דין ראש וזקן וכל זה אינו כן שהראש או הזקן בעוד שער בהן אינן מטמאין במראות נגעים כלל אבל כאשר ימרט מקום בראש וינשר השער שבו מעיקרו שנעשה המקום חלק ופנוי מכל שער ונולד במקום הנתוק ההוא שער צהוב ודק הוא הנגע הטמא ולכך נקרא נתק בעבור שנתק משם השער לא שהוא שם בלבד כמו שאמר הרב ז"ל אבל בשמו כן הוא שצריך נתוק השער ההוא כגריס ואחר נתוק השער הראשון התולדי מן המקום ההוא אם נולד שם השער הצהוב הדק הלקויי הוא בו סימן טומאה לא כשנולד תחילה קודם הנתוק וכן שנינו (נגעים פ"ז מ"א) נולד בראש או בזקן חזר הראש והזקן ונקרחו טהורים הראש והזקן עד שלא העלו שער והעלו שער ונקרחו רבי אליעזר בן יעקב מטמא שתחילתו וסופן טמא וחכמים מטהרין ולענין שער צהוב הקודם נמי שנינו (שם פ"ז מ"ד) שער צהוב שקדם לנתק טהור ורבי יהודה מטמא רבי אליעזר בן יעקב אומר לא מטמא ולא מציל וכן הענין הזה כולו עוד שני בספרא (פרק ח ו) וטעם הכתוב שלא הזכיר הנתוק בתחילה מפני שהזכיר נגע בראש או בזקן במראה עמוק ושער צהוב ולא יתכן שיהיה המראה עמוק כמראה חמה עמוקה מן הצל בעוד השער השחור התולדתי עליו ולפיכך תפס סתם בנהוג בבני אדם כי בראש הנגעים בראשם ינתקו מתחילה ויולד בנתק נגע ויצמח בו השער הצהוב הדק הקצר ואחר כך פירש "נתק הוא" לבאר בפירוש שלא יטמא עד שיהיה נתוק ודעת רוב המפרשים שהנגע הזה שהוא הנתק אינו צריך שיהא בו בהרת ושאת ולא תולדותיהן ולא שום שינוי בעור הראש אבל כיון שניתק השער כגריס בראש או בזקן ויעקר משרשו לגמרי הוא הנגע ואם נולד בו שער צהוב דק טמא וזהו צרעת הראש או הזקן שהרי (בפסוק ל) טמא הכתוב בתחילה מראהו עמוק בשער צהוב וחזר והזכיר (בפסוק לא) בשאיננו עמוק הסגר וטמא אותו בפשיון (בפסוק לה) ומשמעות זה שאין מראה הנתק עמוק ולא משונה כלל ובודאי שני הסימנים האלו שהן הפשיון והשער הצהוב שוים הם בדינם ואם כן באו הכתובים ללמד שבין מראהו עמוק כמראה הבהרת או שאיננו עמוק ולא משונה כלל כיון שניתק מטמא בשער צהוב או בפשיון וברייתות הרבה שנויות בספרא בענין הזה אבל היה נראה שאחר שימרט המקום בראש אינו נגע עד שתולד במקום החלק בהרת ותולדתה או שאת ותולדתה ואז תטמא הבהרת והשאת בשער צהוב כמו שתטמא בעור הבשר בהפך לבן כי הכתוב שהזכיר נגע בראש או בזקן ואמר "והנה מראהו עמוק מן העור" ירמוז למראות הנגעים הנזכרים למעלה והזכיר בהרת ותולדתה וכן שאת ותולדתה ואין הפרשה הזאת אלא לטעון (טעם) אחר שלא כענינו והוא שלא יטמאו מראות נגעים בראש אלא אחרי הנתוק ויש בו להקל ולהחמיר להקל שלא יטמאו בשער לבן ולהחמיר שיטמאו בשער צהוב והכתוב שאמר וכי יראה הכהן את נגע הנתק והנה אין מראהו עמוק מן העור ושער שחור אין בו והסגיר הכהן את נגע הנתק (פסוק לא) פירושו כמו ואם בהרת לבנה היא בעור בשרו ועמוק אין מראה מן העור (פסוק ד) כי "נגע הנתק" ירמוז שהיו מראות נגעים בנתוק וזה צריך עיון בתוספתא במסכת נגעים לפי ששנינו שם (פ"א ה"ד) והנתקים מטמאים בכל מראה ואפילו לבנים בשחור והשחורים בלבן ומטמאים בשער צהוב דק שמראיו כתבנית הזהב עד כאן נראה מזה שצריך שיהיה בנתוק מראה נגע או לבן בעור הראש השחור כעין מראות הנגעים או

אפילו נגע שחור בעור הראש הלבן כעין המורפיאה השחורה שהזכירו הרופאים כי הכתוב לעולם מזכיר נגע הנתק שצריך שיהיה נגע בנתק אבל לא ייחד להם מראות כמו בעור הברש והפרשה השניה ואיש כי ימרט ראשו (פסוק מ) לימדה כי אין דין הנתקין אלא כאשר ימרט אמצעות הראש וישאר השער מקיף את הנתק מכל צד אבל אם ימרט אחורי הראש או פאת הפנים וינתק מכל הצד ההוא אינו נידון בסימני הראש וזקן אלא בסימני עור בשר והטעם כי בטבעי בני אדם רבים שיקרח להם מיעוט השער בצדדי הראש לאחור או לפנים ואין הנתוק בהם חולי אלא הרי הוא כשאר הגוף אבל כאשר ינתק השער באמצעות מקום השער אינו אלא נגע והוא הנגע שקורין לעוזות שלנו טיני"א ובערבי אל סעפ"ה ומיעוט הכתוב שנמרט מפאת פניו ומאחוריו שכן דרך בני אדם להקרח וטעם הכתוב שאמר (פסוק מב) וכי יהיה בקרחת או בגבחת נגע לבן אדמדם שיטמא כשאר הגוף במראות נגעים בפתוך ובחלק ואמר כמראה צרעת עור בשר (פסוק מג) שיהיה מוחלט במחיה או בפשיון שהוא מראה הצרעת החלוטה בעור הברש והזכירו רבותינו שאינו מטמא בשער לבן כמו ששנינו (נגעים פ"ד מ"ג) שהמחיה מטמא בקרחת או בגבחת מה שאין כן בשער לבן וידרוש כן בת"כ (נגעים פרק יא ב) ויש מן המפרשים שאומרים כי טעם הפרשיות להבדיל בין הנתוק ובין המריטה והענין הוא כי קרחת וגבחת הוא שיעקר השער בענין שאינו עתיד לחזור כגון שסך שער ראשו בסם משיר השער או שנעקר בטבעו ביבוש הליחה וענין הפרשה כפי הדעת הזו כי מתחילה דיבר הכתוב בנתק והוא שנשר השער ונכרת מלשון ונתוק וכרות (להלן כב כד) נתקו כפות רגלי הכהנים (יהושע ד יח) ואחר כך אמר כי כאשר ימרט ראשו שיעקר השער במריטה שישאר הראש חלק ומלוּבן כעין נחשת ממורט וכענין שכתוב למען יהיה לה ברק מורטה (יחזקאל כא טז) שבידוע שלא יחזור שם לעולם אין זה נתק אבל האיש הזה קרח הוא או גבח כדרך בני אדם הקרחים וטהור הוא אבל אם יהיה בקרחת או בגבחת ממראות הנגעים יהיה טמא כמראה צרעת עור בשר ובסימניהון מחיה ופשיון אלא שמעטו חכמים ממנו במדרשם שער לבן וטעם הדבר לפי שכבר נמרט הראש ואין ראוי לגדל שער כלל ואם יולד מעט שער במקרה לעולם לא יהיה שחור ולא בתכונת שער אלא לקוי ולבן וזה דעת חכמי הצרפתים בפירוש מסכת נגעים וענין המשניות והברייתות השנויות שם נוטה לדבריהם ואם כן יהיה הנתק חולי הסעפ"ה או החליים הידועים הנקראים מחלת שועל ושביל הנחש וכולם חליים ויש להם עזר והמריטה היא הקרחת ואין לה עזר ורפואה כלל

[לג] והתגלח ואת הנתק לא יגלח. כפי פשוטו יזהיר שלא יעביר תער על מקום הנתק שאע"פ שאין בו שער אם יעביר התער על המקום ההוא יתגרר העור והנה סיבה להצמיח בו שער שכן דרך בעלי חטטין שבראש וכל המשיירין שערותיהן לגרור המקום וגם לעשות בהן באזמל חבורות חתוכות אבל בתורת כהנים (ט ז) דרשו ואת הנתק לא יגלח וכי מה יש בו כלומר והלא ניתק השער ממנו אלא סמוך לנתק לא יגלח הא כיצד מגלח חוצה לו ומניח שתי שערות סמוך לנתק כדי שיהא ניכר אם פשה וזהו שתרגם אונקלוס ויגלח סחרני נתקא ודעם נתקא לא יגלח שיניח בכל סביביו שתי שערות להכיר בהם הפשיון ויהיה טעם "ואת" כמו ויגש דוד את העם ושאל להם לשלום (שמואל א ל כא) שבא סמוך להם ולא בא בתוכו או טעמו כטעם "עם" ויחסר מלת "אשר" יאמר ואשר עם הנתק לא יגלח וכמוהו רבים

[מז] והבגד כי יהיה בו נגע צרעת. זה איננו בטבע כלל ולא הווה בעולם וכן נגעי הבתים אבל בהיות ישראל שלמים לה' יהיה רוח השם עליהם תמיד להעמיד גופם ובגדיהם ובתיהם במראה טוב וכאשר יקרה באחד מהם חטא ועון יתהוה

כיעור בבשרו או בבגדו או בביתו להראות כי השם סר מעליו ולכך אמר הכתוב (להלן יד לד) ונתתי נגע צרעת בבית ארץ אחוזתכם כי היא מכת השם בבית ההוא והנה איננו נוהג אלא בארץ שהיא נחלת ה' כמו שאמר (שם) כי תבאו אל ארץ כנען אשר אני נותן לכם לאחוזתה ואין הדבר מפני היותו חובת קרקע אבל מפני שלא יבא הענין ההוא אלא בארץ הנבחרת אשר השם הנכבד שוכן בתוכה ובתורת כהנים (מצורע פרשה ה א) דרשו עוד שאין הבית מטמא אלא אחר כבוש וחלוק ושיהא כל אחד ואחד מכיר את שלו והטעם כי אז נתישבה דעתם עליהם לדעת את ה' ותשרה שכינה בתוכם וכן אני חושב בנגעי הבגדים שלא ינהגו אלא בארץ ולא הוצרך למעט מהן חוצה לארץ כי לא יארעו שם לעולם ומפני זה עוד אינם נוהגים אלא בבגדים לבנים לא בצבועים כי אולי הצבע הוציא הכיעור ההוא במקום ההוא כטבעו ולא אצבע אלהים היא ולפיכך הצבועים בידי שמים מטמאין כדברי רבי שמעון (נגעים פי"א מ"ג) ועל דרך הפשט מפני זה יחזירו הכתוב בכל פסוק ופסוק "הבגד או העור או השתי והערב" כי הדבר נס ולרבותינו בהם מדרשים וכולם בתורת כהנים

נב **כי צרעת ממארת היא.** לשון סלון ממאיר (יחזקאל כח כד) ומדרשו (תוי"כ נגעים פרק יד יא) תן לו מארה שלא תהנה ממנו לשון רש"י ואונקלוס תרגם סגירות מחזרא שעשאו כן מן סלון ממאיר שכן קורין בארמית לקוצים המכאיבים חזרי כחזרא בגבבא דעמרא (ברכות ח) שקילי טיבותך ושדי אחזרי (שבת סג) והאמת שהוא לשון מארה כלומר שהיא קללת אלהים בבגד ובבית כאשר הזכרתי (בפסוק מז) והמדרש שאמר שהוא אסור בהנאה מיתור הלשון וכן הדין בבית המנוגע ונלמד מונתץ את הבית (להלן יד מה) וכך מצאתי במסכת ערלה ירושלמי (פי"ג ה"ג) אבנים המנווגעות שעשאן סיד אית תניי תני עלו מידי טומאתן ואית תניי תני לא עלו מידי טומאתן מאן דאמר עלו מותרות ומאן דאמר לא עלו אסורות דכתיב צרעת ממארת היא (להלן יד מד) תן בו מארה ואל תהנה בו רבי אבהו אמר בשם רבי יוחנן כל הנשרפים אפרן מותר חוץ מאפר עבודה זרה איתייב רבי חייא בר יוסי קמי רבי יוחנן הרי אפר הבית אינו בא מחמת עבודה זרה ותימא אסור אמר ליה שניה היא דכתיב ביה

מצורע

פרשת

ויקרא פרק-יד

ב **והובא אל הכהן.** יאמר שתהיה זאת תורת המצורע ביום שירצה להטהר שיובא אל הכהן כי אין לו טהרה לעולם אלא על פיו ואח"כ פירש כי הכהן יצא

אל מקום מושבו מחוץ למחנה והוא לא יבא אליו אע"פ שנתרפא ומדרשו בתורת כהנים (פרשה א א) והובא אל הכהן שלא ישהה ואם כן יאמר כי ביום שיטהר שיתרפא מנגעו יובא על כרחו אל הכהן וכן וכי יטהר הזב מזובו (להלן טו יג) ואם טהרה מזובה (שם טו כח) כשיפסקו ויהיו מנוקים ממנו כאשר פירשתי (לעיל יב ד) והוא הנכון

[ד] חיות. פרט לטרפות טהורות פרט לעוף טמא לפי שהנגעים באים על לשון הרע שהוא מעשה פטיט לפיכך הוצרכו בטהרתו צפרים שמפספטיין תמיד בצפצוף קול לשון רש"י ומפני שאמר "טהורות פרט לעוף טמא" נלמד שאין הצפרים מין טהור ידוע אבל הוא שם כולל כל העופות אם כן מהו הפטופוט הזה שמצאו להם כי עופות רבים אין בהם פוצה פה ומצפצף ועוד כי מדרש "חיות פרט לטרפות" יבא במחלוקת ולמאן דאמר טרפה חיה אינו כן ובתורת כהנים (פרשה א יב) חיות לא שחוטות טהורות לא טמאות טהורות לא טרפות ובעלי הפשט אומרים כי כל עוף יקרא צפור ממה שאמר צפור שמים ודגי הים (תהלים ח ט) כל צפור כל כנף (בראשית ז יד) בן אדם אמור לצפור כל כנף (יחזקאל לט יז) וכן ואת הצפור לא בתר (בראשית טו י) על תורים ובני יונה והנכון בעיני ששם צפור כלל לעופות הקטנים המשכימים בבקר לצפצף ולשורר מלשון ארמית צפרא וכן ישוב ויצפור (שופטים ז א) ישכים בבקר אמר "צפור שמים" עליהם כי הם לרובם יגביהו לעוף בשמים ו"כל צפור כל כנף" (בראשית ז יד) שני מינין כל הקטנים וכל הגדולים כי יקרא קן צפור לפניך (דברים כב ו) הם הקטנים שהן רבים שאפילו בקטניהם יחוס וכן אשר שם צפרים יקננו (תהלים קד יז) כי הם השוכנים בענפי ארזי הלבנון אמור לצפור כל כנף (יחזקאל לט יז) שיתאספו אפילו הקטנים עליהם כי הטורפים יבאו מעצמם וכן התשחק בו כצפור ותקשרנו לנערותיך (איוב מ כט) כי דרך הנערים לשחק בעוף הקטן ולשון חכמים כך הוא כל שיש בידו מקל או צפור (עבודה זרה מ) האורג משער הנזיר כמלא הסיט בבגד בצפרתא (תמורה לד) ואמרו צפורת כרמים (שבת ז) ואמרו בשר צפרים מחזירין החולה לחליו (ברכות נז) ואמר בכתוב (דברים יד יא) כל צפור טהורה תאכלו על המינין הרבים ההם ונתרבה של מצורע מ"כל" ואמר (שם פסוק יב) וזה אשר לא תאכלו מהם כאומר ואלה אשר לא תאכלו מבושרם ולכך דרשו "טהורות לא טמאות" ומכל מקום כלם בעלי פטופוט הם וכן גם כן גם צפור מצאה בית ודרור קן לה (תהלים פד ד) כך נראה שאינו שם כולל העופות כולם וכן אשר שם צפרים יקננו חסידה ברושים ביתה (שם קד יז) והנראה מדברי רבותינו שכל עופות טהורים נקראים צפור אבל מצותו של מצורע בצפרי דרור דתניא בת"כ (פרק ח יד) ושלח את הצפור החיה אל מחוץ לעיר אל פני השדה (להלן פסוק נג) רבי יוסי הגלילי אומר צפור שחיה חוץ לכל עיר ואי זו זה דרור ומן המדרש הזה הזכירו הפטופוט ויתכן שאינו אלא למצוה ודיעבד כלם כשרין בו ולפיכך הוצרכו בת"כ (כאן) למעט טמאות וכן שנינו במשנה מסכת נגעים (פ"ד מ"א) ומביא שתי צפרים דרור ושנו עוד שם (משנה ה) שתי צפרים מצותן שיהיו שוות במראה בקומה ובדמים ולקיחתן כאחת אע"פ שאינן שוות כשרות שחט אחת מהן ונמצאת שלא דרור יקח זוג לשניה והטעם בזה שאף על פי שבדיעבד כלן כשרות כשהן שני מינים פסולות ובפרק אלו טרפות (חולין סב) אמרו עוף המסרט כשר לטהר בו את המצורע וזו היא סנונית לבנה שנחלקו בה רבי אליעזר וחכמים ומכאן שאין צפרי המצורע מין אחד בלבד ושאיין מטהרין בכל עוף טהור אבל מצותו בכל עוף דרור כלומר שדרה בבית כבשדה ולפיכך אמרו בסנונית דכיון שהיא טהורה לדעת חכמים כשרה לטהר בה שהיא בכלל דרור ומכל מקום כל הטהורין כשרים בדיעבד שכלן בכלל שתי צפרים טהורות ושנו בסיפרי (ראה קג) אמר רבי יאשיה כל מקום שנאמר צפור בטהורה הכתוב מדבר ואמר רבי יצחק עוף טהור נקרא עוף ונקרא צפור וטמא לא נקרא אלא עוף וכך הזכירו בגמרא בפרק שלוח הקן (חולין

קלט) ושם העלו (קמ) כי "חיות" שחיין ראשי אברים שלהם למעוטי מחוסרות אבר וכן הטרפות פסולות בהן ודרשו "טהורות" למעט אסורות כגון צפרי עיר הנדחת ועוף שהרג את הנפש והחליפן בע"ז ומדרשם זה שם מן הלשון עצמו שאין צפור אלא עוף טהור ומשמע מכאן שכל עוף טהור בכלל צפור וראיתי עוד בירושלמי במסכת נזיר (פ"א ה"א) שאמרו וכי נזיר טמא צפרים הוא מביא תורים ובני יונה הוא מביא אית תניי תני כל עוף טהור קרוי צפרים אית תניי תני כל העופות בין טמא ובין טהור קרוי צפרים והנה נשאר בידינו ממנו מחלוקת ומכל מקום יתכן שיהיה השם בקטנים בלבד ובגמרא כך הוא נראה ממה שאמרו במסכת סוטה (טז) הבא מים שדם צפור נכר בהם וכמה הם רביעית ושאלו גדולה שדוחה את המים קטנה ונדחת מפני המים מהו ופירשו כל שיעורי חכמים כך הם בצפור דרור שער חכמים אין לך גדולה שדוחה את המים ואין לך קטנה שנדחת מפני המים ואלו היה כל עוף טהור כשר בו היה מהם מי שדמו דוחה כמה לוגין ואולי אמרו כן בצפור דרור שהוא מצוה לכתחלה ממדרשו של ר' יוסי הגלילי וכבר הזכירו בגמרא (שבועות כט) ודילמא צפורה רבא חזא ואסיק שמיא גמל והנכון שיעלה מכל זה הוא שנאמר שכל צפור שאינו דרור פסול אפילו בדיעבד מן המדרש הזה שלא שנו במשנתנו (נגעים יד א) מצותן שיהו דרור אע"פ שאינן דרור כשרות כמו ששנינו בשו"ת (שם יד ה) וכל הדרורים בעלי פטפוט הם ומה שאמרו בת"כ "לא טמאות" מפני שיש אף בטמאין מינין שהם דרור כגון הסנונית לרבי אליעזר או יהיה פירושו למעט טמאות לך שהן האסורות והטרפות כמו שהעלו בגמרא בפרק שלוח הקן (חולין קמ) וזהו ההגון בעיני ובהגדה דרבה (ויקרא רבה טז ז) אמר רבי יהודה ברבי סימון אילין צפריא קולנין זה האומר לשון הרע אמר הקב"ה יבא קול ויכפר על קול ור' יהושע בן לוי אמר צפרים צפרי דרור שאכלה מפתו ושתת מן מימיו והלא דברים קל וחומר וכו'.

"ועץ ארז ושני תולעת ואזוב" - אמר ר"א הוא הגדול והקטן במיני הצמחים והעד מדברי חכמת שלמה (מלכים א ה יג) והנה המצורע ותורת הבית המנוגע וטומאת המת קרובים והנה הם כדמות פסח מצרים וטעם על פני השדה (פסוק ז) מקום אשר אין שם ישוב שלא תדבק הצרעת ובת"כ (פרשה בה) אמרו על פני השדה שלא יעמוד ביפו וישלחנה לים שלא יעמוד בגיבת וישלחנה למדבר ואם כן יהיה הטעם כסוד השעיר המשתלח ושם ישתלח לעזאזל המדברה וכאן לפורחות השדה ועוד אפרש זה (להלן טז ח) בע"ה.

[ט] את כל שערו. כלל ופרט וכלל להביא כל מקום כנוס שער הנראה לשון רש"י אבל בת"כ (פרק בב ג) וגלח את שערו יכול אף בית הסתרים תלמוד לומר גבות עיניו מה גבות עיניו בנראה אף כל שערו בנראה פרט לבית הסתרים אי מה גבות עיניו מקום כנוס שער בנראה אף כל מקום כנוס שער בנראה מנין כנוס שער בשאינו נראה פזר שער בשאינו נראה ת"ל את כל שערו יגלח אבל הרב תפס מדרשו של רבי ישמעאל מאי הביא שער הרגלים ומאי הוציא דבית השחי ודכולי גופיה אבל בכאן הלכה מגלח כדלעת או מפני שהלכה עוקבת את המדרש או מפני שהלכה כדברי רבי עקיבא ורבי דכולי גופיה ומיעט שבתוך החוטם בלבד וכן שנינו במשנתנו (נגעים פ"ד מ"ב) והעביר תער על כל בשרו ומפורש בפרק שני דסוטה (טז).

[י] יקח שני כבשים תמימים וכבשה אחת. לא פירש הכתוב מה יעשה בשני הכבשים וכבשה אבל הזכיר בכבש האחד שיקריב אותו לאשם (פסוק יב) והזכיר שיעשה החטאת ואחר ישחט העולה (פסוק יט) וזה בעבור שכבר הזכיר בפרשת ויקרא (ה-ו) בחטאת שתהיה נקבה והזכיר בכל עולה (שם א-ג ועוד) שהוא זכר לכך לא הוצרך להאריך כי בידוע שהכבש השני יהיה העולה והכבשה היא החטאת

יתן על ראש המטהר וכפר עליו הכהן לפני ה'. במעשה דם האשם והשמן תהיה הכפרה הזאת וכן לכפר עליו לפני ה' (להלן פסוק כט) ובתורת כהנים (פרק ג יב) והנותר בשמן אשר על כף הכהן יתן על ראש המטהר וכפר אם נתן כפר ואם לא נתן לא כפר דברי רבי עקיבא רבי יוחנן בן נורי אמר שירי מצוה הם בין שנתן בין שלא נתן כפר וא"כ על דעת ר' יוחנן בן נורי יהיה "וכפר עליו" על האשם והנה אמר הכתוב באשם "וכפר" וחזר ואמר (בפסוק הבא) בחטאת "וכפר על המטהר מטומאתו" ואמר עוד בעולה ובמנחה (בפסוק כ) "וכפר עליו הכהן וטהר" ולא ידענו מה ענין הכפרות הללו כולן אולי האשם יכפר על מעלו אשר מעל קודם נגעו והחטאת על חטאו אשר חטא בימי הנגע אולי בצערו נתן תפלה לאלהים וזה טעם "מטומאתו" והעולה והמנחה יהיו לו כופר נפש שיזכה ליטהר ולשוב אל אהלו ולכך אמר "וכפר עליו הכהן וטהר" ובת"כ (שם ג יג) ועשה הכהן את החטאת וכפר מה תלמוד לומר לפי שנאמר והעלה הכהן את העולה ואת המנחה המזבחה יכול יהו כולן מעכבים אותו ת"ל ועשה הכהן את החטאת וכפר מלמד שכפרה תלויה בחטאת ויתכן כי "וכפר עליו הכהן וטהר" רמז לכל הנעשה בו כי גם הצפרים יבואו לכפרה ולטהרה כי כן אמר בנגע הבית (להלן פסוק נג) וכפר על הבית וטהר

לד ונתתי נגע צרעת. לרמוז כי יד ה' תעשה זאת לא טבע כלל כמו שפירשתי (לעיל יג מז) ואמר כי תבואו אל ארץ כנען וגו' בבית ארץ אחוזתכם כי עם כל ישראל ידבר והיה ראוי אחרי וידבר ה' אל משה ואל אהרן שיאמר דברו אל בני ישראל אבל יקצר הכתוב במונן או שידבר עמהם במקום כל ישראל וירמוז כי אין הכונה עתה רק ללמד להם דיני הצרעת כולם ושילמדו אותם לכהנים ולא יזהיר משה עתה את כל ישראל רק לבאי הארץ יזהיר (דברים כד ח) השמר בנגע הצרעת לשמור מאד וגו' כי להם צוה מתחלה המשפטים האלה

מג ואם ישוב הנגע ופרח בבית. הנה הנגע הזה שבא באבנים האחרות ובעפר האחר איננו הנגע הראשון ואינו דומה לפריחה האמורה באדם ולפשיון שהוא שב למקומו הראשון בטבעו כי פעמים רבים תסתתר הליחה תחת העור ותשוב אל פנימית הגוף ואחרי כן תשוב ותמשך אל העור ואל חיצוניו אבל הענין הוא כאשר כתבתי בסדר אשה כי תזריע (לעיל יג מז) שהוא נגע ומכת אלהים שתהיה רוח ה' רעה במקום ההוא ובתורת כהנים (פרשה ז א) אמרו ואם ישוב הנגע ופרח בבית משל חזר איש פלוני למקומו והכוונה לומר שאין "ופרח" האמור כאן פשיון כמו ואם פרוח תפרח הצרעת בעור (לעיל יג יב) אלא שהוא צומח במקום ההוא כענין פרח מטה אהרן (במדבר יז כג) והמשל שהזכירו לרמוז הענין שאמרנו שאין זה נגע נולד ופושא אלא צומח וחוזר וצומח כאיש שהלך לו וחזר לישב למקומו הראשון בכסא אחר אשר הוכן לו שם וטעם הפריחה כבר פירשתי וכן צרעת פורחת היא (לעיל יג נז) בבגדים ולא אמר הכתוב "ואם ישוב הנגע ופרח באבנים ההם" אלא אפילו נולד במקום אחר מן הבית ואפילו ממראה אחר שאינו כמראה הנגע הראשון נדון אותו כחוזר ופורח ואינו נדון כנגע הנולד מתחלה וזהו טעם "בבית" כי בכל הבית יהיה דינו כן והטעם כי הרוח הרעה לא תסור מן הבית ההוא אבל תמיד תהיה בבית ההוא באחת המקומות להבעית את בעליו וכן אמרו בת"כ (פרשה ז א ג) אין לי אלא מקומו מנין לרבות את כל הבית תלמוד לומר בבית אין לי אלא במראיו שלא במראיו מנין ת"ל ופרח ועניני הכתובים האלה כפי המדרש ואם ישוב הנגע ביום השביעי וחזר בבית אחר חלץ את האבנים ואחרי הקצות והטוח או בא הכהן ביאה שנית וראה והנה עתה פשה הנגע בבית כמשפט הראשון צרעת ממארת היא ונתץ את הבית לומר כי הפושא בראשון או הפושא בשני משפט אחד להם ולא הוצרך לומר ובא הכהן וראה והנה פשה הנגע בבית

וצוה וחלצו את האבנים וכל הפרשה כי הכתוב נמשך למעלה לאמר אם ישוב הנגע אחר חלץ האבנים בראשון או בשני כאשר בא הכהן וראה הפשיון צרעת ממארת היא ואמר עוד (פסוק מח) ואם בא יבוא הכהן בביאה השנית הנזכרת וראה והנה לא פשה הנגע בבית אחרי הטוח את הבית וטהר הכהן את הבית כאשר נרפא הנגע ממנו כלומר שלא חזר בו ונלמד עתה שהעומד בעיניו בראשון ובשני חולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע ואם חזר נותץ וזה תיקון המקראות כמדרשם שאי אפשר לחתכם בסכין להקדים ולאחר בדבר שאינו כלל במשמעם ויתכן עוד שנאמר בתקון הענין הזה כי פשה במקום הזה כטעם פרח ושניהם ענין צמיחה כי כשיש שם נגע יאמר פשה בגדולו והתפשטו וכשאיין שם נגע יאמר פשה בצמיחתו ושובו כי הכל ענין גידול וכן אונקלוס פתר בכולן אוסיף ולשון תוספת יאמר בדבר הגדל ונוסף על האחר כגון ונוסף גם הוא על שונאינו (שמות א י) ונוספה נחלתן (במדבר לו ד) ויאמר בדבר החוזר כגון יוסיף ה' שנית ידו (ישעיהו יא יא) ויתנבאו ולא יספו (במדבר יא כה) לא חזרו עוד להנבא והנה ענינו שחזר הנגע והנה אחר חלץ האבנים כשיזכיר הכתוב פשיון יהיה ענינו כטעם צמיחה כאשר הזכרתי במלת פריחה ואם כן יאמר הכתוב ואם ישוב הנגע וצמח בבית אחר חלץ האבנים ובא הכהן וראה והנה צמח הנגע בבית ונתץ אותו כי כל נגע החוזר טמא מוחלט ואם בא יבא הכהן וראה שלא צמח הנגע כלל בבית אחרי הטוח יטהרנו כי נרפא בחליצה וטיחה והנה נתפרש כאן דין הבית בפושה בראשון שחולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע ואם חזר טמא ואם לא חזר טהור אבל העומד בעיניו בראשון ופושה בשני לא נתפרש בתורה דינו אבל נדון בו גזרה שוה זו היא ביאה זו היא שיבה (תורת כהנים ז י) לומר שדין הביאה שהיא אמורה בסוף שבוע שני כדין השיבה שהיא אמורה בסוף שבוע ראשון שבשתיהן אם פשה בו חולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע וכן העומד בעיניו בראשון ובשני ופושה בשלישי לא הוזכר בתורה אבל נלמד (בתורת כהנים שם ה-י) מגזירה שוה אחרת שאמר (פסוק מח) ואם בא יבא הכהן שנדון ביאה שלישית כביאה שניה והנה הכתובים כמשמעם והמדרשות למדו אותן מגזירה שוה למשה בסיני ומה שאמרו בת"כ (פרשה ז י) במה הכתוב מדבר וכו' סמך מדבריהם שירצו להזכיר בכתוב הענין המקובל להם בגזירה שוה וכן מה שאמרו שם (בתורת כהנים פרשה ז י) אם סופנו לרבות את החוזר אע"פ שאינו פושה מה ת"ל ובא הכהן וראה והנה פשה הנח לו לומר שנניח הכתוב כמשמעותו ונלך אחר המדרש לא שנעקור הכתוב ממקומו ונקבענו במקום אחר זהו הנראה אלי בענין הפרשה הזאת כדי שיהו דברי חכמים קיימים והוא דבר נאה ומתקבל

נג **וכפר על הבית וטהר**. הנה הכפרה הזאת בצפור המשתלחת שתשא הצפור את כל עונותיו אל מחוץ לעיר אל פני השדה כענין הכפרה בשעיר המשתלח ובעבור שאין עונש הנגע הנראה בביתו של אדם כעונש הנגע שבגופו לא הצריכו הכתוב לאשם וחטאת כי די לו בכפרה הראשונה שיביא המצורע לטהרתו שהם הצפרים ועץ הארז והאזוב

נד **זאת התורה לכל נגע הצרעת**. הוא צרעת השחין והמכוה והזכירם בכאן תחלה מפני תדירותן ואחרי כן הזכיר הנתק שהוא גם כן מצוי ואחרי כן הזכיר צרעת הבגד והבית ואחרי כן אמר ולשאת ולספחת ולבהרת הם הנגעים הראשונים שפתח בהם (לעיל יג ב) אדם כי יהיה בעור בשרו וגוי ובכל מקום יאחר הבהרת בעבור שהיא העזה והקשה שבכולן

ויקרא פרק-טו

[יא] וידיו לא שטף במים. יקרא הכתוב הטבילה שטיפה במים שאמר בכאן וכל כלי עץ ישטף במים וכן יקראנה בבגדים כבוס וכבס שנית וטהר (לעיל יג נח) והטעם בעבור כי הטבילה צריכה שלא יהיה בה דבר חוצץ אלא ישטוף כל גופו במים כלשון ומורק ושוטף במים (לעיל ו כא) וכן נחל שוטף (ירמיהו מז ב) וענין הכתוב בעבור כי הנגיעה בידים אמר כי אשר יגע בו הזב בידיו ועדיין לא שטף אותם בשטיפת כל גופו במים יהיה טמא כאלו אמר וכל אשר יגע בו הזב בידיו ועדיין לא רחץ במים ביום טהרתו יכבס בגדיו והוצרך לומר לשון שטיפה ללמד על הרחיצה שיזכיר (פסוק יג) ורחץ בשרו במים חיים שתהיה בשטיפה ושפשוף להסיר החציצה כמו שפירשתי ואיננו נכון שיאמר כי אשר יגע בו הזב אחרי שישטוף ידיו במים לא יטמא שכבר אמר כי כל הנוגע בבשר הזב באי זה מקום שיהיה ממנו יטמא וכן במשכבו ומרכבו ובכלי אשר ישב עליו עד אשר יטהר מזובו ורחץ בשרו במים חיים וטהר אבל הכתוב ירמוז לטהרתו בטבילה גמורה כמו שפירשתי ורבותינו אמרו (תורת כהנים זבים פרק ד ה) שהוציא הכתוב טבילת גופו של זב בלשון שטיפת ידים ללמדך שאין בית הסתרים טעון ביאת מים אלא אבר הגלוי כמו הידים וטעם טומאת הזוב באיש מפני היותו חולי כבד מן החולאים הנדבקים וצריך קרבן לתת הודאה לשם שריפא אותו וטהרו וצריך חטאת לכפר על חטאו שלא יגרום לו עוד חולי וטעם טומאת שכבת זרע (פסוקים טז-יח) אע"פ שהוא בטבע התולדה כטעם טומאת המת כי המקור משחת והשוכב לא יודע אם ישחת זרעו או יהיה ממנו ולד נוצר ובזוכרי טומאת המת בעזרת הממית והמחיה יתבאר לך הקרי ועוד אזכיר בנדה (להלן יח יט) טומאת עקרים הקל הכתוב בזוב האשה בעת נדתה ולא חייב בה קרבן בעבור שהוא בטבעה ולא נתרפאת מחולי וטמא אותה שבעת ימים בין שתראה יום אחד או כל השבעה (אבל) הנשים בטבען לא תהיה בהן יותר משבעה זולתי בהיות בהן שפע יתר בחולי אבל כי יזוב זוב דמה ימים רבים בלא עת הידוע לה או שתוסיף על העת ויזוב זוב דמה ימים רבים אחרי השבעה ההם הנה הוא חולי כזוב האיש והצריך אותה קרבן בהתרפאותה כדין הזב ולא הזכיר הכתוב טבילה באשה כי הזכיר זוב האיש וטומאתו ואמר בסוף (פסוק יג) ורחץ בשרו במים חיים וטהר וחזר ואמר באשה (פסוק יט) ואשה כי תהיה זבה כאיש הזב דם יהיה הזוב שלה לא לובן כאיש והזכיר הטומאה בנדה ובזבה ואחרי כן הזכיר בזבה (פסוק כח) ואם טהרה מזובה כאשר יטהר הזב מזובו וספרה לה שבעת ימים כאשר יספור הזב ואחר תטהר כטהרת הזב ועל דרך הפשט שתהיה צריכה רחיצה במים חיים כזב אבל רבותינו הקלו בטהרת הזבה שתטהר כדרך שאר הנטהרים מטומאתם במי מקוה (תוספתא מגילה פ"א הי"א) והטעם להם מפני שלא היה צריך להזכיר כלל "ואחר תטהר" שבכלל האיש היא שלא בא הכתוב אלא להזכיר החלוק שבין הזכר לנקבה שיהיה זובה בדם ולחלק בין עת נדתה ובין בלא עתה ולפיכך סברו שבא הכתוב לרבות לה טהרה לומר "ואחר תטהר" כנטהרים בתורה גם בלא מים חיים

ויקרא פרק טז

[א] אחרי מות שני בני אהרן. כי מיד כאשר מתו בניו הזהיר את אהרן מן היין ומן השכר שלא ימות (לעיל יח ט) ואמר עוד למשה שיזהיר אותו שלא ימות בקרבתו לפני ה' והקרוב שהיו שתי המצות האלה ביום המחרת למיתתם כי בו ביום אונן היה ואין רוח הקודש שורה מתוך עצבות (שבת ט) ואזהרת היין הדבור לאהרן היה ובאותו היום היתה גם זאת המצוה למשה אבל הקדים הכתוב האזהרות שהזהיר את ישראל שלא ימותו בטומאתם בטמאם את משכני אשר בתוכם (לעיל טו לא) ואחרי כן כתב אזהרת היחיד ועל דעתי כל התורה כסדר שכל המקומות אשר בהם יאחר המוקדם יפרש בו כגון וידבר ה' אל משה בהר סיני (להלן כה א) בספר הזה וכגון ויהי ביום כלות משה להקים את המשכן (במדבר ז א) בספר השני וכיוצא בהן ולכך אמר בכאן "אחרי מות" להודיע כי היה זה אחרי מותם מיד ועל דברי רבותינו (תו"כ פרשה א ג) שאמרו שלא תמות כדרך שמת פלוני זה זרזו יותר מן הראשון יהיה טעם הכתוב שאמר השם למשה בלשון הזה אחרי שמתו שני בני אהרן בקרבתם לפני ה' אמור אליו שלא יבא בכל עת אל הקדש ולא ימות

[ב] וטעם אחיך. שתזהירונו כי אחיך הוא ואע"פ שאתה אינך בבל יבא אהרן אחיך בבל יבא ואמר ר"א שזאת הפרשה לאות כי בני אהרן הכניסו אש הקטרת לפנים ואינו כן על דעתי כי הכתוב שמזכיר תמיד העון אומר (במדבר ג ד) בהקריבם אש זרה ואם תהיה ראייה שנכנסו לפנים בעבור האזהרה שהזהיר למשה על אביהם שלא ימות כל שכן שתהיה ראייה שנכנסו שתווי יין בעבור האזהרה שנאמרה לאהרן עצמו מיד ועוד כי איך יעלה על דעתם לבא היום אל המקום אשר לא נכנס שם אביהם כי אהרן הקטיר הקטורת על המזבח הפנימי ולמה יכניסו הם הקטורת שלהם לפנים משלו וכבר רמזתי (לעיל יב ב) על חטאם ולשון הכתובים יורה עליו אבל מלת "בקרבתם" כפי הפשט כמו או בקרבתם אל המזבח (שמות מ לב) לשרת יאמר כי בשרתם לפני ה' מתו אם כן יזהיר אהרן שלא ישרת אלא במקום אשר יצוה ובעת אשר יצוה ויתכן שיהיה טעמו כטעם שאמרו רבותינו (מכילתא בשלח ויסע ו) שהיו מליזין אחרי הקטרת שעל ידו מתו נדב ואביהוא וכו' ויאמר הכתוב כי אחרי מות שני בני אהרן בקרבתם לפני ה' בקטרת אמר ה' לאהרן כי הוא יקרוב יותר מהם אל ה' בקטרת וימות אם יבא אל הקדש זולתי הקטרת כי בו יכנס תחילה כמו שאמר והביא מבית לפרכת (פסוק יב) וכסה ענן הקטרת את הכפורת אשר על העדות ולא ימות (פסוק יג) וזה טעם כי בענן אראה על הכפרת שלא יכנס רק בקטרת שיעלה עננו שם כמו שאמר (בפסוק יב) וכסה ענן הקטרת את הכפרת וטעם בכל עת בעבור שכבר הזכיר יום הכפורים שאמר (שמות ל ז) וכפר אהרן על קרנותיו אחת בשנה אמר בכאן לא יבא בשום עת אל הקדש רק בזאת כלומר ביום אשר יקריב הקרבנות האלה לכפורים ואחרי כן יפרש בפרשה במה יכנס כמו שאמר (פסוק יב) והביא מבית לפרכת ויפרש היום שיהיה בעשור לחדש השביעי (פסוק כט) ויחזור ויאמר כי יהיה אחת בשנה (פסוק לד)

[ג] בזאת יבא אהרן אל הקדש. כסוד זאת אות הברית אשר הקימותי (בראשית ט יז) וכבר פירשתי (שמות לא יג) ורבותינו רמזו בו אמרו בויקרא רבה (כא ו) רבי יודן פתר קראי בכהן גדול בכניסתו לבית קדשי הקדשים חבילות חבילות של מצות בידו בזכות התורה וזאת התורה (דברים ד מד) ובזכות מילה זאת בריתי אשר תשמרו (בראשית יז י) בזכות שבת אשרי אנוש יעשה זאת (ישעיהו נו ב) בזכות ירושלים זאת ירושלים (יחזקאל ה ה) בזכות שבטים וזאת אשר דבר להם אביהם (בראשית מט כח) בזכות יהודה וזאת ליהודה (דברים לג ז) בזכות כנסת ישראל זאת קומתך דמתה לתמר (שיר השירים ז ח) בזכות התרומה וזאת התרומה (שמות כה ג) בזכות המעשרות ובחנוני נא בזאת (מלאכי ג י) בזכות הקרבנות בזאת יבא אהרן וזה צריך פירוש ארוך אבל כבר הכל מבואר בדברינו

[ד] כתונת בד קדש ילבש. שיהיו משל קודש לשון רש"י ויאמר בגדי קדש הם שיהיו כן כולם של קודש ובת"כ (פרק א י) קדש ילבש שיהיו משל קודש אין לי אלא אלו בלבד מנין לרבות שאר בגדי כהונה גדולה ובגדי אחיו הכהנים תלמוד לומר בגדי קודש הם בנין אב לכל הבגדים שיהיו משל קודש ועל דרך הפשט כאשר אמר (שמות כח ד) ועשו בגדי קדש לאהרן אחיך בשמונה הבגדים יאמר שגם אלה בגדי קודש וסודם כמו האיש לבוש הבדים (יחזקאל ט ג דניאל י ה) ולכך הודיעו כי בגדי קודש הם וביקרא רבה (כא יא) כשירות של מעלן כך שירות של מטן מה שירות של מעלן איש אחד בתוכם לבוש בדים כך שירות של מטן כתנת בד קודש

"ילבש יחגור יצנוף" - נדרש בתורת כהנים (אחרי א יד) לפי שסופנו לרבות לו כלים אחרים בין הערבים אין לו יכול לא ילבש של שחרית תלמוד לומר ילבש יחגור יצנוף וכתב רש"י ז"ל יצנוף יחית ברישיה יניח בראשו כמו ותנח בגדו אצלה (בראשית לט טו) ואחתתיה ולא נתברר לי דעת אונקלוס בזה כי הצניפה סבוב שיגלגלנה בראשו כצניף ולמה יתרגם אותה בהנחה בלבד ולא יתרגם בה הלשון שמיוחד לו לצניפה ממש ואולי איננו בלשון הארמית כי גם הצניפות והרדידים שבישעיה (ג כג) תרגם יונתן בן עוזיאל כתריא ואין לשניהם לשון בצניף ובמצנפת רק לשון הקודש מצנפתא

[ח] וגורל אחד לעזאזל. הר גבוה צוק קשה שנאמר (בפסוק כב) ארץ גזרה לשון רש"י ובתורת כהנים (פרק ב ח) לעזאזל למקום הקשה שבהרים יכול בישוב תלמוד לומר המדברה (להלן פסוק כא) ומנין שיהא צוק (שם פסוק כב) תלמוד לומר אל ארץ גזרה ולפי זה יהיה פירוש מלת "לעזאזל" לקשה והוא כפול הזי"ן כמו עזוז וגבור (תהלים כד ח) ור"א כתב אמר רב שמואל אע"פ שכתוב בשעיר החטאת שהוא לשם גם השעיר המשתלח הוא לשם ואין צורך כי המשתלח איננו קרבן שלא ישחט ואם יכולת להבין הסוד שהוא אחר מלת עזאזל תדע סודו וסוד שמו כי יש לו חברים במקרא ואני אגלה לך קצת הסוד ברמז בהיותך בן שלשים ושלש (אחרי ל"ג פסוקים יז ז) תדענו והנה ר"א נאמן רוח מכסה דבר ואני הרכיל מגלה סודו שכבר גלו אותו רבותינו ז"ל במקומות רבים אמרו בבראשית רבה (סה י) ונשא השעיר עליו (להלן פסוק כב) זה עשו שנאמר (בראשית כז יא) הן עשו אחי איש שעיר את כל עונותם עונות תם שנאמר ויעקב איש תם (שם כה כז) ומפורש מזה בפרקי רבי אליעזר הגדול (פרק מו) לפיכך היו נותנין לו לסמאל שוחד ביום הכפורים שלא לבטל את קרבנם שנאמר גורל אחד לה' וגורל אחד לעזאזל גורלו של הקב"ה לקרבן עולה וגורלו של עזאזל שעיר החטאת וכל עונותיהם של ישראל עליו שנאמר ונשא השעיר עליו ראה סמאל שלא נמצא בהם חטא ביום הכפורים אמר לפני הקב"ה רבון כל העולמים יש לך עם אחד בארץ כמלאכי השרת שבשמים מה מלאכי השרת יחפי רגל כך הן ישראל יחפי רגל ביום הכפורים מה מלאכי השרת אין בהם אכילה ושתיה כך

ישראל אין בהם אכילה ושתיה ביום הכפורים מה מלאכי השרת אין להם קפיצה כד ישראל עומדין על רגליהם ביום הכפורים מה מלאכי השרת שלום מתווד ביניהם כך הן ישראל שלום מתווד ביניהם ביום הכפורים מה מלאכי השרת נקיים מכל חטא כך הן ישראל נקיים מכל חטא ביום הכפורים והקדוש ברוך הוא שומע עדותן של ישראל מן הקטיגור שלהם ומכפר על המזבח ועל המקדש ועל הכהנים ועל כל עם הקהל שנאמר (פסוק לג) וכפר את מקדש הקדש וגוי ע"כ אגדה זו והנה הודיענו שמו ומעשהו וזה סוד הענין כי היו עובדים לאלהים אחרים הם המלאכים עושים להם קרבנות והם להם לריח ניחוח כענין שנאמר (יחזקאל טז יח יט) ושמני וקטרתי נתת לפנייהם ולחמי אשר נתתי לך סולת ושמן ודבש האכלתיך ונתתיהו לפנייהם לריח ניחוח ויהי נאם ה' אלהים ואתה צריך להתבונן בכתוב במקרא ובמסורת והנה התורה אסרה לגמרי קבלת אלהותם וכל עבודה להם אבל צוה הקב"ה ביום הכפורים שנשלח שעיר במדבר לשר המושל במקומות החרבן והוא הראוי לו מפני שהוא בעליו ומאצילות כחו יבא חורב ושממון כי הוא העילה לכוכבי החרב והדמים והמלחמות והמריבות והפצעים והמכות והפירוד והחרבן והכלל נפש לגלגל מאדים וחלקו מן האומות הוא עשו שהוא עם היורש החרב והמלחמות ומן הבהמות השעירים והעזים ובחלקו עוד השדים הנקראים מזיקין בלשון רבותינו ובלשון הכתוב (להלן יז ז) שעירים כי כן יקרא הוא ואומתו שעיר ואין הכונה בשעיר המשתלח שיהיה קרבן מאתנו אליו חלילה אבל שתהיה כוננתו לעשות רצון בוראנו שצונו כך והמשל בזה כמי שעשה סעודה לאדון וצוה האדון את האיש העושה הסעודה תן מנה אחת לעבדי פלוני שאין העושה הסעודה נותן כלום לעבד ההוא ולא לכבודו יעשה עמו רק הכל נתן לאדון והאדון נותן פרס לעבדו ושומר זה מצותו ועשה לכבוד האדון כל אשר צוהו ואמנם האדון לחמלתו על בעל הסעודה רצה שיהיו כל עבדיו נהנין ממנה שיספר בשבחו ולא בגנותו וזה טעם הגורלות כי אילו היה הכהן מקדיש אותם בפה לה' ולעזאזל היה כעובד אליו ונודר לשמו אבל היה מעמיד אותם לפני ה' פתח אהל מועד (פסוק ז) כי שניהם מתנה לה' והוא נתן מהם לעבדו החלק אשר יבא לו מאת השם הוא הפיל להם גורל וידו חלק להם כענין שנאמר (משלי טז לג) בחיק יוטל את הגורל ומה' כל משפטו וגם אחרי הגורל היה מעמידו לפני ה' לומר שהוא שלו ואין אנחנו מכוונים בשילוחו אלא לרצון לשם כמו שאמר (פסוק י) יעמד חי לפני ה' לכפר עליו לשלח אותו וגוי ולכך לא נשחוט אותו אנחנו כלל ותרגם אונקלוס (כאן) לשמא דהשם ולעזאזל כי האחד לשם ה' ולא לו והשני לעזאזל ולא לשמו של עזאזל ומפני זה אמרו רבותינו (ת"כ פרק יג ט) ואת חקותי (להלן יח ד) דברים שיצר הרע מקטרג בהם ואומות העולם משיבין עליהם לבישת שעטנו ופרה אדומה ושעיר המשתלח ולא מצאו בקרבנות תשובה לאומות העולם עלינו כי הם על אישי ה' אבל בשעיר המשתלח ישיבו עלינו כי יחשבו שאנו עושים כמעשיהם וכן בפרה אדומה מפני שהיא נעשית מחוץ למחנה וענינה דומה לענין שעיר המשתלח להעביר רוח הטומאה כענין שנאמר בעתיד (זכריה יג ב) את הנביאים ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ ומזה תבין טעם כבוס בגדי המשלח את השעיר לעזאזל והשורף את הפרה ומה שהזכירו רבותינו (זבחים קד) בכבוס הבגדים של פרים הנשרפים ושעירים הנשרפים והנה רמז לך ר"א שתדע סודו כשתגיע לפסוק ולא יזבחו עוד את זבחייהם לשעירים והמלה מורכבת וחביריה רבים והנה הענין מבואר זולתי אם תחקור מה ענין לשכלים הנבדלים ולרוחות בקרבן וזה יודע ברוחות בחכמת גרומנסי"א ויודע גם בשכלים ברמזי התורה למבין סודם ולא אוכל לפרש כי היינו צריכים לחסום פי המתחכמים בטבע הנמשכים אחרי היוני אשר הכחיש כל דבר זולתי המורגש לו והגיס דעתו לחשוב הוא ותלמידיו הרשעים כי כל ענין שלא השיג אליו הוא בסברתו איננו אמת

יח ויצא אל המזבח אשר לפני ה' וגו'. הזאות שלפני הכפרת מכפרות על טומאת מקדש וקדשיו של לפני לפנים והזאות שעל הפרוכת באהל מועד מכפרות על טומאת היכל וקדשיו כגון מנורה ושלחן ולחם הפנים ופרוכת עצמה ומתנות מזבח הפנימי והזאות שעליו מכפרות על טומאת מזבח עצמו וקדשיו כגון הקטרת ולכן הכתוב מחלק בהן ומזכיר כל כפרה לבדה ובתורת כהנים (פרשה ד א) דורש זה מן הכתוב בסוף (פסוק ב) וכלה מכפר את הקדש וגו' ואמרו מכפר את הקדש זה לפני לפנים אהל מועד זה היכל המזבח זה מזבח הפנימי מלמד שכל אחד כפרה בפני עצמו מכאן אמרו נתן מקצת מתנות שבפנים ונשפך הדם יביא דם אחר ויתחיל בתחילה במתנות שבפנים גמר את המתנות מבפנים ונשפך הדם יביא דם אחר ויתחיל בתחילה במתנות שבחוץ גמר מתנות שבחוץ ונשפך הדם יביא דם אחר ויתחיל בתחילה במתנות המזבח וכו'

כא ונתן אותם על ראש השעיר. לא נאמר בפרו של אהרן ולא בשעיר החטאת של שם ולא בשום סמיכה שבקרבתו כלשון הזה מפני שהקרבתו לרצון על אשי ה' והנם מרצים ומכפרים אבל זה שאינו לשם והמקבלו אינו מכפר ולא מרצה אינו אלא נושא עונותם ועונה אמן בעל כרחו ובהיות ישראל נקיים מכל חטא ופשע הוא ישא חטאתם כאשר בפסוקים רבים בתורה ובנביאים וזהו ונשא השעיר עליו ולכך לשון של זהורית מלבין בשעת שלוחו של שעיר בדחייתו לצוק כשנעשה אברים אברים כמו שמוזכר בדברי חכמים (יומא סז)

כג ובא אהרן אל אהל מועד. אמרו רבותינו שאין זה מקומו של מקרא זה ונתנו טעם לדבריהם במסכת יומא (לב) ואמרו כל הפרשה כולה נאמרה על הסדר חוץ מביאה זו שהיא אחר עשיית עולתו ועולת העם והקטרת אמורי פר ושעיר שנעשין בחוץ בבגדי זהב וטובל ומקדש ופושטן ולובש בגדי לבן ובא אל אהל מועד להוציא את הכף ואת המחטה שהקטיר בה את הקטורת לפני לפנים ופשט את בגדי הבד אחר שהוציאם ולובש בגדי זהב לתמיד של בין הערבים לשון רש"י ובאמת שהכתוב הזה אומר לנו דרשני שלא יתכן בשום פנים שיצוה שיבא אהרן אל אהל מועד ללא דבר רק לפשוט שם בגדיו ולהיותו ערום בהיכל ה' ולהניחם שם לרקבון אבל על כרחנו "ובא אהרן אל אהל מועד" לעבוד עבודה לא הוצרך הכתוב להזכירה והיא הוצאת הכף והמחטה וטעם הכתוב כי הזכיר בתחילה ונתן את הקטרת על האש לפני ה' וכסה ענן הקטרת את הכפורת אשר על העדות ולא ימות (לעיל פסוק יג) לומר שיתן הקטרת על האש עד שיעלה ענן הקטרת ויצא מיד והניח הכף והמחטה שם ועל כל פנים יצטרך להוציא ולכך אמר "ובא אהרן אל אהל מועד" לבא מבית לפרכת למה שהניח שם והנה הפרשה לא הזכירה כל מה שיעשה הכהן בתחילה בבגדי זהב כגון תמיד של שחר אבל התחילה בעבודת היום בבגדי לבן וסדרה הפרשה שיעשה בהם קטרת שלפני לפנים ופר שעיר הפנימי וענין השעיר המשתלח וכל זה עשוי בסדר אחד ולא נשאר לעשות בבגדים האלו לבד הוצאת הכף והמחטה ודרך הכתובים בכל מקום להשלים הענין אשר התחיל בו אע"פ שיש בו קצת ענין מאוחר למה שיזכיר אחר כן ולכך אמר "ובא אהרן אל אהל מועד" בבגדים האלה להשלים עבודותיו בהם והיא הוצאת הכף והמחטה שהוא צריך להוציאם משם ופשט אחרי צאתו את בגדיו אשר לבש בבוקר בעת באו אל הקודש והניחם שם במקום אשר יפשיטם ללמד שלא ילבש אותם ביום הכפורים אחר והנה נשלם כל הנעשה בבגדי לבן בכל היום בסדר אחד וחזר ואמר ורחץ את בשרו במים וגו' ולבש את בגדיו הידועים לו שבהם יעבוד כל השנה ללמד שהוא טעון טבילה בין בגדים לבגדים ואמר ויצא ועשה את עולתו כי כל הנעשה קודם לזה בבגדי הלבן הכל מעשה פנים ואילו ואיל העם שיזכיר הם נעשים על המזבח החיצון והנה הזכירה הפרשה (בפסוק ד) הלבשה

הראשונה של בגדי הלבן והצריך בה טבילה והזכירה (בפסוק כד) הפשיטה האחרונה והצריך בה טבילה ולמדנו שהוא טעון טבילה בכל חליפות בגדים ועל דעת רש"י תהיה הטבילה הזאת של הוצאת כף ומחתה אחרי אילו ואיל העם בין המוספין לתמיד של בין הערבים וכן דעת כל הגאונים וכן יראה מן הברייתא השנויה בתורת כהנים (פרק ו ה) כפשוטה אבל אנו מצאנו בירושלמי (יומא פ"ז ה"ב) אמר רבי יוחנן הכל מודים בהוצאת הכף והמחתה שהיא לאחר תמיד של בין הערבים וכן כתב הרב ר' משה (הלי' עבודת יום הכפורים פ"ב ה"ב) וכן הסדר השנוי במשנתנו (יומא ע) קדש ופשט וירד וטבל הביאו לו בגדי זהב נכנס להקטיר את הקטורת אלא כך הוא הסדר סדר היום בבגדי לבן ואילו ואיל העם והמוספין ואמורי החטאת ותמיד של בין הערבים בבגדי זהב בטבילה שלישית והוצאת כף ומחתה בבגדי לבן בטבילה רביעית קטרת חביתים ונסכים ונרות בבגדי זהב בטבילה חמישית והטעם בזה לפי שאינה עבודה ואחרו אותה לאחר כל מעשה היום ובלבד שנקיים בה חמש טבילות ולכך הפסיק בסדר התמיד של בין הערבים ומוציאין כף ומחתה בין התמיד לקטרת

כז **יוציא אל מחוץ למחנה.** יוציא אהרן הנזכר (בפסוקים כגכה) בצווי על דעת ר"א והנכון יוציא המוציא וכן ושרפו השורפים ואמר הכתוב "ושרפו" בלשון רבים ללמד שאם נתעסקו רבים בשריפה אחד מביא את האור ואחד מסדר עצי המערכה ואחד מבעיר את האש לא יטמאו בגדים אלא המצית את האור בפרים עצמם משיציתנו ברובו ולכך חזר ואמר בלשון יחיד "והשורף אותם"

כט **תענו את נפשותיכם.** כבר ביאר רבי אברהם כי כל ענוי שימצא במקרא דבק עם הנפש הוא הצום לסתום פיהם של הקראים מחוקי שם

לב **ואשר ימלא את ידו.** שיכול אין לי אלא המשוח בשמן המשחה מרובה בבגדים מנין תלמוד לומר ואשר ימלא את ידו (ללבוש את הבגדים) והן כל הכהנים הגדולים שעמדו מיאשיהו ואילך שבימיו נגנזה הצלוחית של שמן המשחה לשון רש"י ואין הכונה לרב שלא יהא במקדש כהן גדול מרובה בבגדים אלא מיאשיהו ואילך שהרי בגמרא (הוריות יג) אמרו משוח בשמן המשחה ומרובה בבגדים איזה מהן קודם ואמרו (מכות יא) במיתת כולן הוא חוזר או במיתת אחד מהן הוא חוזר שכולן נמצאים בזמן אחד אבל בכל הזמנים אם נתרבה בבגדים כשר לעבודת יום הכפורים שהרי לעולם מתקנין כהן אחר ביום הכפורים (יומא ב) ואין מושחין אותו ואם אירע פסול בכהן גדול משמש זה תחתיו שהוא כשר ברבוי הבגדים בלא משיחה

לד **וטעם ויעש כאשר צוה ה' את משה.** שקיים אהרן כל מה שנצטוו ונזהר כל ימיו שלא יבא אל מבית לפרוכת זולתי ביום הכפורים ועשה ביום הכפורים קרבנותיו ככל אשר צוה השם את משה

[ב] אל אהרן ואל בניו ואל כל בני ישראל. בעבור היות הפרשה אזהרה להקריב כל הקרבנות באהל מועד יזהיר הכהנים שהם המקריבים הקרבן שלא יקריבו בחוץ ויזהיר גם ישראל שיביאום לה' שם ולא יקריבו אותם בחוץ על ידי עצמם והנכון בפרשה מה שהזכירו רבותינו (חולין טו) שאסר בשר תאווה לישראל במדבר ולא יאכלו רק שלמים שיעשו על מזבח ה' ולכך אמר שכל מי שישחוט משלשת מיני הבהמות אשר מהן יביאו כל הקרבנות שהם שור וכשב ועז שיביאום כולם אל פתח אהל מועד ויעשו אותם זבחי שלמים ולהקריב החלב והדם על מזבח ה' ואז יאכל הוא הבשר כמשפט ואמר שאם ישחטם במקום אחר יהיה חייב כרת והקרוב בלשון הכתוב כי מתחילה חייב כרת בכל שוחט בחוץ אפילו החולין והוא האיסור בבשר התאווה ונתן הטעם בעבור שיקדישום לה' ויזרוק הכהן הדם על מזבח ה' ויקטיר עליו החלב ואחרי כן (בפסוקים חט) הזהיר שלא יעשה מזבח לה' בחוץ ויקריב עליו השלמים הנזכרים או עולה כענין הנעשה במוקדשין בשעת היתר הבמות רק בפתח אהל מועד יעלה אותם לשם והנה ריקן כל השחיטות בחולין ובמוקדשין להיות כולן בפנים ולכך אמר במשנה תורה (דברים יב יא) ועברתם את הירדן וישבתם בארץ וגו' והיה המקום אשר יבחר ה' שמה תביאו עולותיכם וזבחיכם ואמר (שם פסוקים יג יד) השמר לך פן תעלה עולותיך בכל מקום אשר תראה כי אם במקום וגו' להיות איסור שחטי חוץ במוקדשין עומד במקומו בשעת בית הבחירה אבל התיר אותו בחולין זהו שאמר (שם פסוק טו) רק בכל אות נפשך תזבח ואכלת בשר וגו' לומר שלא תתנהג בארץ המניעה הנאמרת כאן שלא ישחוט חולין כלל ושיעשה הכל זבחי שלמים על מזבח ה' ופירש שם (פסוק טז) הטעם כי ירחיב ה' אלהיך את גבולך וגו' לומר כי היה האיסור מתחילה בהיותם במדבר שיקל עליהם להביא כל זבחייהם אל פתח אהל מועד אבל אחרי שירחיב גבולם יאכלו בשר תאווה וישחטו בשעריהם אך לא המוקדשין וזה טעם מה שהזכיר בכאן אשר ישחט במחנה או אשר ישחט מחוץ למחנה יזכיר גם השוחטים מחוץ למחנה שיהיו חייבים להביא אותם אל פתח אהל מועד כי אע"פ שיתיר בשר תאווה כשירחיב השם גבולם מפני שאינם במקום המקדש לא יתיר כן במדבר אפילו חוץ למחנה לפי שאינם רחוקים מן המזבח כאשר יהיו בארץ שירחיב השם גבולם כי אז יתיר להם בשר תאווה וזהו דעתו של רבי ישמעאל (חולין טז) בפרשיות הללו ומכאן אמר דמעיקרא איתסר להו בשר תאווה והוא הנאות בכתוב על דרך הפשט וזהו מאמרם בהגדה (דב"ר ד' ו') רבנין אמרין הרבה דברים אסר אותם הקב"ה וחזר והתירם במקום אחר תדע לך אסר הקב"ה לשחוט ולאכול לישראל עד שיביאנו פתח אהל מועד מנין שנאמר (בפסוק ז') ואל פתח אהל מועד וגו' מה כתיב שם דם יחשב לאיש ההוא וגו' וכאן חזר והתירו להם שנאמר (דברים יב ט) בכל אות נפשך תאכל בשר מנין ממה שקראו בענין כי ירחיב ה' אלהיך ומה שכתב רש"י (בפסוק ג') במוקדשין הכתוב מדבר וכו' הוא מדרשו של האומר (חולין טז) בשר תאווה לא איתסר כלל ועל דעתו נשנית הברייתא שבתורת כהנים (כאן) אבל דרך ישוב המקראות על אופניהם ודרך חכמים בהגדות וברוב המקומות כמו שפירשנו

[ד] וטעם דם יחשב. ממעשה בראשית (בראשית א כט ט) יאמר הנה בכל בעלי חיים זולתי אדם עשיתי דמם כמים ולחומם כגללים כמו שאמר (שם ט א) כירק עשב נתתי לכם את כל אבל אם ישחט מחוץ למחנה יחשב כשופך דמים

[ז] לשעירים. לשדים וכן הוא אומר (ישעיהו יג כא) ושעירים ירקדו שם לשון רש"י מתורת כהנים (פרק ט ח) ואמר ר"א שנקראו השדים כן בעבור שישתער הגוף הרואה אותם והקרוב בעבור שיראו אותם המשוגעים כדמות שעירים ומלת "עוד" תורה שכן היו ישראל עושים במצרים

"אשר הם זונים" - כי כל מבקש אותם ומאמין בהם הוא זונה מתחת אלהיו שיחשוב כי יש מי שמטיב או ירע חוץ מהשם הנכבד והנורא וכבר רמז רבי אברהם במלת "עוד" האמת כאשר כתבתי למעלה (לעיל טז ח) וכן שם השעירים יתברר לך משם ויקראו "שדים" בעבור שמשכנם במקום שדוד כגון המדבר ועיקר מציאותם בקצוות כגון פאת צפון החרב מפני הקור ודע כי כאשר הבריאה מתחילה במעשה בראשית בגוף האדם ובכל בעלי הנפש והצמחים והמתכות מארבע יסודות ונתחברו ארבעתם בכח אלהי להיות מהן גוף גס מורגש לכל חמשת ההרגשות לעביו ולגסותו כך היתה יצירה משני יסודות מן האש והאוויר והיה מהם גוף אינו נרגש ולא מושג לאחת מן ההרגשות כאשר נפש הבהמה איננה מושגת להרגשות לדקותה והגוף הזה הוא רוחני יטוס לדקותו וקלותו באש ובאוויר וכאשר ההרכבה בכל דבר סיבת ההויה וההפסד במורכב מארבע יסודות כך היא במורכבים האלו משני היסודות כי בהתחברותם יהיה בעל הגוף חי ובהתפרדם יהיה כמת ולכך אמרו רבותינו (חגיגה טז) ששה דברים נאמרו בשדים שלשה כמלאכי השרת ושלשה כבני אדם שלשה כמלאכי השרת יש להם כנפים כמלאכי השרת וטסים כמלאכי השרת ויודעין מה שעתיד לבא כמלאכי השרת יודעין סלקא דעתך אלא אימא שומעין מה שעתיד להיות שלשה כבני אדם אוכלין ושותין כבני אדם פרין ורבין כבני אדם ומתים כבני אדם וסיבת המיתה פירוד החבור היא הסיבה בכל המורכבים וסיבת הטיסה בקלות יסודותם כאשר נראה גם בעוף כי מפני שגברו עליו האש והאוויר והיסודות האחרים בו מעטים הוא טס ופורח וכל שכן אלו שאין בהם מן היסודות הכבדים כלום שטיסתן גדולה יעופו ולא ייגעו וענין האכילה ללחוד מן המים והאש הריחות והליחות כענין האש שתלחוד המים אשר בתעלה (מלכים א יח לח) והוא ענין ההקטרות שיעשו בעלי נגרומנסיא"ה לשדים וסיבתה היובש אשר תיבש האש אשר באויר בגופן וצריך להחזירה כאשר היא האכילה באדם לצורך מה שהוא ניתן ממנו וענין מה שאמרו שומעין מה שעתיד להיות כי בטיסתן באויר השמים יקבלו העתידות משרי המזלות השוכנים באויר והם נגידי התלי ומשם יגידו גם בעלי הכנפים העתידות כאשר הוא מנוסה בנחשים וכאשר אפרש במקומו (דברים יח ט) בע"ה ואלו ואלו אינם יודעים במה שעתיד להיות לימים רבים ולעתים רחוקות רק יודענו בעתיד להיות בקרוב כי ידעו בנסיונותם שיקבלו מן השדים בנגזר לבא ולכך תרגם אונקלוס יזבחו לשדים לא אלוה (דברים לב יז) דבחו לשדין דלית בהון צרוך יאמר שאין בהם שום צורך כי לא ימנעו הנזק העתיד ולא יעשו שום תועלת וגם לא יודיעו ברחוק שישתמר ממנו האדם בדעתו והוא לשון הכתוב גם כן "לא אלוה" כאילו אמר "לא כח וממשלה" כי אלהים לשון אילות וכח אל הם יאמר שאין בשדים אילות ושום כח ולכך אין צורך בהם כי לא ירעו וגם היטב אין אותם

[יא] כי נפש הבשר בדם הוא ואני נתתיו לכם על המזבח. משמעות הכתוב הזה שיאמר שיאסר לנו הדם מפני שנתנו לנו להיות על המזבח לכפר על נפשותינו והוא חלק השם כטעם החלב ואם נקשה למה אסר דם החיה והעוף אשר לא יקרב נדחה את השואל שרצה להרחיקנו מכל דם שלא נשגה בו אע"פ שלא עשה כן בחלב כי ניכר הוא והרב כתב במורה הנבוכים (ג מו) כי היו הכשדים מואסים הדם ויחשבוהו להם לטומאה אבל יאכלו ממנו הרוצים להתחבר לשדים ולהנבא מהם העתידות והתורה תכוין לעולם להרוס בניני סכלותם בהפוך מחשבותיהם ולכך אסרה הדם באכילה ובחרה בו להטהר בהזאות ולזרקו על המזבח לכפרה ולכך אמר (פסוק י) ונתתי פני בנפש האוכלת את הדם כמו שאמר בנותן מזרעו למולך (להלן כ ו) שהוא מביא למין ממיני ע"ז כי לא נאמר כן במצוה אחרת ואלו דברים מיושבים אבל הכתובים לא יורו כן שהם יאמרו תמיד בטעם האסור כי

נפש כל בשר דמו בנפשו (פסוק יד) כי נפש הבשר בדם הוא (פסוק יא) והחזיר במשנה תורה (דברים יב כג) רק חזק לבלתי אכול הדם כי הדם הוא הנפש ולא תאכל הנפש עם הבשר והראוי שנפרש בטעם איסורו כי השם ברא כל הנבראים התחתונים לצורך האדם כי הוא לבדו בהם מכיר את בוראו ואף ע"פ כן לא התיר להם באכילה מתחילה רק הצומח לא בעלי הנפש כאשר בא בפרשת בראשית שנאמר (בראשית א ט) הנה נתתי לכם את כל עשב זרע זרע וגוי וכאשר היה במבול שנצולו בזכותו של נח והקריב מהם קרבן והיה לרצון לו התיר להם השחיטה כמו שאמר (שם א ט) כל רמש אשר הוא חי לכם יהיה לאכלה כירק עשב נתתי לכם את כל כי חיותם בעבור האדם והנה התיר גופם אשר הוא חי בעבור האדם שיהיה להנאתו ולצרכו של אדם ושתהיה הנפש שבהם לכפרה לאדם בקרבים לפניו יתברך לא שיאכלוהו כי אין ראוי לבעל נפש שיאכל נפש כי הנפשות כולן לאל הנה כנפש האדם וכנפש הבהמה לו הנה ומקרה אחד להם כמות זה כן מות זה ורוח אחד לכל (קהלת ג יט) ועל הדרך שיראוהו חוקרי היונים מן השכל הפועל התנוצץ זיו וזוהר צח מאד ובהיר וממנו יצא נצוץ נפש הבהמה והנה היא נפש גמורה בצד מן הפנים ולכך יש בה דעת לברוח מן הנזק וללכת אחרי הנאות לה והיכר ברגילים ואהבה להם כאהבת הכלבים לבעליהן והיכר מופלא באנשי בית בעליהם וכן ליונים דעת והכרה מן הידוע עוד כי הנאכל ישוב בגוף האוכל והיו לבשר אחד ואם יאכל אדם נפש כל בשר והוא יתחבר בדמו והיו לאחדים בלב תהיה עובי וגסות בנפש האדם ותשוב קרוב לטבע הנפש הבהמית אשר בנאכל כי הדם לא יצטרך עכול כשאר הנאכלים שישתנו בעכולם ויתלה בו נפש האדם בדם בהמה והכתוב אומר (שם שם כא) מי יודע רוח בני האדם העולה היא למעלה ורוח הבהמה היורדת היא למטה לארץ ולכך אמר (פסוק יד) כי נפש כל בשר דמו בנפשו הוא כי לכל בשר באדם ובבהמה נפש בדם ואין ראוי לערב הנפש הנכרתת בנפש הקיימת אבל תהיה לה כפרה על המזבח לרצון לפני ה' וזה טעם על כן אמרתי לבני ישראל בעבור שהדם הוא הנפש ואין ראוי שתאכל הנפש את הנפש ואני חמלתי על נפש האדם ונתתיו להם על המזבח שתהיה נפש הבהמה מכפרת על נפשו ושנו בספרי (ראה עו) רק חזק לבלתי אכול הדם (דברים יב כג) רבי יהודה אומר מגיד שהיו שטופים בדם וכי' כי הדם הוא הנפש (שם) להגיד מה גרם ולא תאכל הנפש עם הבשר (שם) זה אבר מן החי זה רמז וראיה למה שפירשנו ולכך צוה עוד (בפסוק יג) לכסות כל דם בחיה ובעוף כי לא יתקרב דם על המזבח כי גם בעופות לא יקרב מהם רק שני מינין בלבד וגם הם אינם נשחטים אבל בבהמות רוב המצויים נשחטים לשם הנכבד ודמם לכפר ואין ראוי לכסותו ולא חשש לכסות דם החולין בבהמה כי אין חולין במדבר וגם אחרי כן על הרוב יצוה

[יד] דמו בנפשו הוא. דמו לו במקום נפש כי הנפש תלויה בו לשון רש"י ואיננו נכון אבל אפשר לפרש שיהיה בנפשו בכאן בגופו יאמר כי נפש כל בשר דמו בגופו הוא וכן ברזל באה נפשו (תהלים קה יח) שבעים נפש (שמות א ה) על נפש מת לא יבא (במדבר ו ה) הגוף כי גוף בעל נפש יקרא נפש ועל דעתי הזכיר הכתוב בדם שלשה דברים והם טעם אחד אמר תחילה (פסוק יא) כי נפש הבשר בדם היא אחר כך הפך ואמר כי נפש כל בשר דמו בנפשו הוא לומר כי הדם הוא הנפש והנפש היא בדם ששניהם מעורבין יחד ויהיה זה כענין יין המזוג במים שהמים ביין והיין במים כל אחד בחבירו ואח"כ פירש כי הדם הוא הנפש עצמו לומר שהיו לבשר אחד לא יתפרדו לא ימצא דם בלא נפש ולא נפש בלא דם כידוע ברוח אשר תחילתו מן הלב שהוא היולי לרוחות כולן וממנו יבא הזן שעושה הדם והדם הוא המולידו והמקיימו כענין הגולם והצורה בכל בעלי הגוף שלא ימצא האחד בלתי האחר ורבותינו דרשו (כריתות ד) שלשה כריתות בדם אחת לדם הנפש ואחת לדם שחיטה ואחת לדם כסוי וזה טעמם לכריתות אבל הטעם בשינוי הלשון בנפש

ויקרא פרק-יח

[ב] דבר אל בני ישראל. בלבד בעבור היות אזהרת העריות שוה בכל ישראל לא יתיחדו בה הכהנים ולכן כללם כאחד ואמר בתחילה אני ה' אלהיכם כטעם בעשרת הדברות (שמות כ ב) וטעם דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם אני ה' אלהיכם כאילו הוא אומר "ואמרת אליהם בשמי אני ה' אלהיכם" וכן קדושים תהיו כי קדוש אני ה' אלהיכם (להלן יט ב) ואפשר כי הטעם כי בצאת משה מלפני השם בלא מסוה ויצא ודבר אל בני ישראל את אשר יצוה איננו צריך לומר להם "כה אמר ה'" כי ידוע להם כי רוחו ידבר בו ומלתו על לשונו לא ידבר מעצמו וכן במקומות רבים במשנה תורה כך ידבר כמו והיה אם שמוע תשמעו אל מצותי אשר אנכי מצוה אתכם היום ונתתי מטר ארצכם ונתתי עשב בשדך (דברים יא יג טו) ואין משה הנותן מטר על פני ארץ ושולח מים על פני חוצות ומצמיח עשב בשדה אלא ה' יתברך וכן ולא נתן ה' לכם לב לדעת ואולך אתכם במדבר לחם לא אכלתם ויין ושכר לא שתיתם למען תדעו כי אני ה' אלהיכם (שם כט ג-ה) וטעם לאהבה את ה' אלהיכם כבר נתפרש (שמות כד א)

[ג] כמעשה ארץ מצרים. על השעירים הנזכרים וכמעשה ארץ כנען על העריות שהיו הכנענים בהם רעים וחטאים כאשר אמר בסוף (פסוק כז) כי את כל התועבות האל עשו אנשי הארץ ועל דעת רבותינו בתורת כהנים (אחרי ט ג) היו גם המצרים שטופים בזמה בכל העריות ובזכור ובבהמה והוא האמת כי גם קדש היה בארץ בזכור מאז ועד עתה והכתוב מעיד בהן בני מצרים שכניך גדלי בשר (יחזקאל טז כז) ואומר אשר בשר חמורים בשרם וזרמת סוסים זרמתם (שם כג ב) והבשר כנוי וכן זב מבשרו (לעיל טו ב) דם יהיה זובה בבשרה (שם פסוק יט)

[ד] את משפטי תעשו. אלו דברים האמורים בתורה שאילו לא נאמרו בדין היה לאומרון לשון רש"י ובתורת כהנים (פרק יג ט) אלו דברים הכתובים בתורה שאלולי לא נכתבו בדין היה לכתבן כגון הגזלות והעריות ועבודת כוכבים ושפיכות דמים וקללת השם ועל דרך הפשט "משפטי" כמשמען הדינין האמורים בפרשת ואלה המשפטים ובכל התורה ולכך יאמר אשר יעשה אותם האדם וחי בהם כי הדינים נתנו לחיי האדם בישוב המדינות ושלום האדם ושלא יזיק איש את רעהו ולא ימיתנו וכן יחזקאל הזכיר פעמים רבות במשפטים "אשר יעשה אותם האדם וחי בהם" (יחזקאל כ יא יג כא) ובשבתות אומר (שם פסוק יב) להיות לאות ביני וביניהם וכן בנחמיה (ט כט) ובמשפטיך חטאו בם אשר יעשה אדם וחייה בהם ורבותינו אמרו (יומא פה) וחי בהם ולא שימות בהם ללמד על פקוח נפש שדוחה את השבת והמצות ומדרשו (תוי"כ פרשה ט ז) וחי בהם לעולם הבא אם תאמר בעולם הזה והלא סופו הוא מת ואם כן יחזור "אשר יעשה אותם האדם" גם על חוקותי ודע כי חיי האדם במצות כפי הכנתו להם כי העושה המצות שלא לשמן על מנת לקבל פרס יחיה בהן בעולם הזה ימים רבים בעושר ובנכסים וכבוד ועל זה נאמר (משלי ג טו) בשמאלה עושר וכבוד ופירשו (שבת סג) למשמאילים בה עושר וכבוד וכן אותם אשר

הם מתעסקין במצות על מנת לזכות בהן לעולם הבא שהם העובדים מיראה זוכים בכוונתם להנצל ממשפטי הרשעים ונפשם בטוב תלין והעוסקין במצות מאהבה כדין וכראוי עם עסקי העולם הזה כענין הנזכר בתורה בפרשת אם בחקותי (להלן כו ה) והשיג לכם דיש את בציר וגוי יזכו בעולם הזה לחיים טובים כמנהג העולם ולחיי העולם הבא זכותם שלמה שם והעוזבים כל עניני העולם הזה ואינם משגיחים עליו כאילו אינם בעלי גוף וכל מחשבתם וכוונתם בבוראם בלבד כאשר היה הענין באליהו בהדבק נפשם בשם הנכבד יחיו לעד בגופם ובנפשם כנראה בכתוב באליהו וכידוע ממנו בקבלה וכמו שבא במדרשים בחנוך ובבני העולם הבא העומדים בתחיית המתים ולכך יאמרו הכתובים בשכר המצות למען יאריכון ימיך (שמות כ יב) למען תחיה (דברים טז כ) והארכת ימים (שם כב ז) כי הלשון יכלול מיני החיים כולם כפי הראוי לכל אחד

11 אל כל שאר בשרו לא תקרבו לגלות ערוה. טעם איסור העריות בשאר הבשר איננו מפורש והרב אמר במורה הנבוכים (ג מט) כי הוא למעט המשגל ולמאוס אותו ולהסתפק ממנו במעט והנשים האלה אשר אסר הכתוב בשאר האשה הן המצויות עמו תמיד וכן בשאר עצמו מצויות לו והוא נסתר עמהן וכטעם הזה יגיד הרב על כולן וכבר כתב ר"א גם כן כי בעבור היות יצר לב האדם כבהמות לא יתכן לאסור כל הנקבות והנה אסר כל הנמצאות עמו בכל שעה וזה טעם חלוש מאד שיחייב הכתוב כרת על אלה בעבור המצאן עמו לפעמים ומתיר שישא אדם נשים רבות למאות ולאלפים ומה יזיק אם ישא את בתו לבדה כמותר לבני נח (סנהדרין נח) וישא שתי אחיות כיעקב אבינו ואין לאדם נשואים הגונים כמו שישא את בתו לבנו הגדול ממנה וינחילם בנחלתו ויפרו וירבו בביתו כי הארץ לא תהו בראה לשבת יצרה ואין בידנו דבר מקובל בזה אבל כפי הסברא יש בענין סוד מסודות היצירה דבק בנפש והוא מכלל סוד העבור שכבר רמזנו לו ודע כי המשגל דבר מרוחק ונמאס בתורה זולתי לקיום המין ואשר לא יולד ממנו הוא אסור וכן אשר איננו טוב בקיום ולא יצלח בו תאסור אותו התורה זה טעם אל כל שאר בשרו (כאן) כי את שארו הערה (להלן כ יט) ירחיק הדבר מפני השאר והלשון נגזר מן הנשאר בציון והנותר בירושלם (ישעיהו ד א) ולכך יאמר שארה הנה זמה היא (להלן פסוק יז) כלומר אינם נשואין ואישות כי לא יצליח אבל היא זמה מחשבת תאוה בלבד והנה העריות מכלל החוקים דברים שהם גזירת מלך והגזרה הוא הדבר העולה על דעת המלך שהוא החכם בהנהגת מלכותו והוא היודע הצורך והתועלת במצוה ההיא שיצוה בה ולא יגיד אותו לעם זולתי לחכמי יועציו

12 ערות אביך וערות אמך. לשון רש"י ערות אביך זו אשת אביך וערות אמך להביא אמו שאינה אשת אביו ערות אשת אביך לרבות לאחר מיתה וכן פירש ערות אחי אביך לא תגלה (פסוק יד) ומהו ערותו אל אשתו לא תקרב וכן הוא באמת כפי משמעותו הנכון אבל בגמרא במסכת סנהדרין (נד) העלו כי ערות אביך וערות אחי אביך על הזכרים ממש ולחייבו בשוגג שתיים ואני תמה לדעתם למה לא יזהיר כן בבן ובאח עם ערות נשיהם ואולי חששה התורה בכבוד הזקנים יותר אבל כל פסוק ופסוק בפרשה אזהרה אחת לא באו בפרשה שתי אזהרות בלאו אחד כי הלאו באחיות כלן וכן הבנות אחת הנה והנכון בעיני על דרך הפשט כי ערות אביך וערות אמך לאו אחד הוא ואזהרה אחת ימנע שלא יבא על אמו כי בבואו עליה יגלה ערות אביו וערות אמו וזהו שאמר (כאן) אמך היא כי עשית בה שתיים רעות שגלית ערות אם וערות אב ואחרי שהזהיר על ערות אביו שהיא אמו חזר והזהיר על ערות אשת אביו שאינה אמו ואמר (בפסוק הבא) ערות אשת אביך לא תגלה ערות אביך היא וכן ערות אחי אביך לא תגלה פירושו אל אשתו לא תקרב ולכך לא אמר "ואל"

[ט] מולדת בית או מולדת חוץ. בין שאומרים לאביך קיים את אמה בין שאומרים לאביך הוצא את אמה כגון ממזרת או נתינה לשון רש"י ואינו נכון כי יצא מזה שאחותו מן העריות לא תהיה בכלל האיסור הזה והן כולן בכרת חוץ מן הנולדת משפחה ונכרית ואני תמה על הרב שהרי בגמרא במסכת יבמות בפרק שני (כג) מפורש ואימא פרט לאחותו מחייבי לאוין אמר רב פפא חייבי לאוין תפסי בהו קידושין דכתיב (דברים כא טו) כי תהיין לאיש שתי נשים האחת אהובה והאחת שנואה וכי יש אהובה לפני המקום ויש שנואה לפני המקום אלא אהובה אהובה בנשואיה שנואה שנואה בנשואיה ואמר רחמנא כי תהיין לאיש ואימא פרט לאחותו מחייבי כריתות אמר רבא אמר קרא (כאן) ערות אחותך בת אביך או בת אמך מולדת בית או מולדת חוץ בין שאומרין לאביך קיים בין שאומרין לאביך הוצא ואמר רחמנא אחותך היא והנה פירושו שאומרים לו הוצא שתוציאנה מביתך שאינה אשתך ואין קידושין תופסין בה שהם חייבי כריתות ומיתות בית דין ואע"פ כן חייב עליה משום אחותו אבל אחותו מן השפחה ומן הנכרית אינה בכלל האיסור הזה מפני שהולד כמוה ועל דרך הפשט יאמר ערות אחותך בת אביך או בת אמך מולדת מן הנשואין שהכניסה האיש לו לבית או מולדת חוץ שמצא איש אותה בחוץ ותפשה ושכב עמה וילדה לו לא תגלה ערותה הזכיר בבת אמו בין שתולד מן הנשואין או מן הזנות כי אע"פ שכל אחת משתייהן בת אמו ולא בת אביו יעלה על הדעת שראוי לנהוג כבוד האחות במולדת מן הנשואין ולא בבאין מן הזנות שהכל הפקר ולכך הוצרך הכתוב להזהיר על הכל ועוד הזכיר באחותו מן האב כתוב אחר (פסוק יא) ערות בת אשת אביך מולדת אביך והיא אחותו בת אביו מן הנשואין והוצרך להזכיר זה בעבור שהזכיר ערות אחותך בת אביך סתם ופירש בבת אמו מולדת בית בנשואין או מולדת חוץ בזנות ויחשב מזה בבת האב מן הזנות שתהיה מותרת כי אולי לא תחוש התורה לשאר האיש הבא מן הזנות בעבור שאין הנולדים ידועים לו ולכך ביאר ואמר ערות בת אשת אביך מולדת אביך להגיד כי בת אביו הנזכרת בתחילה אינה בת אשת אביו ובעבור שהיה בבני נח איסור באחותו מן האם ולא מן האב (סנהדרין נח) יפרש הכתוב כי בישראל כולן שוות באיסור והנכון בפשט הכתוב הזה מה שאמרו חכמים בגמרא במסכת יבמות (כג) הבא על אחותו והיא בת אשת אביו שאינה אמו חייב משום אחותו ומשום בת אשת אביו ומפרש שם מכדי כתיב כאן ערות אחותך בת אביך בת אשת אביך מולדת אביך למה לי שמע מינה לחיבן משום אחותו ומשום בת אשת אביו וכפול הכתוב בלאוין לחייב על כל שם ושם כי אפילו בשרצים יכפול לאוין רבים בשם אחד ללקות עליהם

[יז] זמה היא. תרגם אונקלוס עצת חטאין היא וכתב רש"י שיצרך יועצך לחטוא ולא ידעתי טעם לזה שכל העריות גם העבירות האחרות היצר יועצו לחטוא אבל הענין הוא כי שם זמה גזרו מן כאשר זמם לעשות לאחיו (דברים יט ט) ומחשבה ההגונה יקראו מזמה ולא יבצר ממך מזמה (איוב מב ב) ולזנות העשוי במחשבה בסתר יקרא זמה כענין אם נפתה לבי על אשה (שם לא ט) וכתוב (שם פסוק יא) כי היא זמה והוא עון פלילים וכן וזמתך ותזנותיך (יחזקאל כג כט) וזמת זנותך (ירמיהו יג כז) הניאוף בסתר ובגלוי ולפי דעתי אמר הכתוב "זמה" באשה ובבתה (כאן) ואשה ואמה (להלן כ יד) לגנות הענין לומר כי כשישכב עם אחת שהיא אשתו יחשוב באחרת בעבור קרבתם ודמיונם והנה תהיה שכיבת שתיהן לו זמה והוא הענין שהזכירו רבותינו (נדריים כ) וברותי מכס המורדים והפושעים בי (יחזקאל כ לח) אלו בני תשע מדות וכו' ולכך אמר הכתוב "ערות אשה ובתה" וכן יאמר ואיש אשר יקח את אשה ואת אמה זמה היא (להלן כ יד) ולא אמר ערות בת אשתך לא תגלה וערות אם אשתך לא תגלה וטעם הכתוב כי מתחילת הפרשה (פסוק ו) אמר איש איש אל כל שאר בשרו לא תקרבו כי אסר הקרובות לו משום שארו ונתן בהם טעם (פסוק

ו כי ערותך הנה ועכשיו (בפסוקים יז-יח) כשאסר קרובות אשתו אמר שארה הנה לומר שגם המה אסורות מפני שהן שאר זו לזו ותהיה משכבן בשתייהן זמה כמו שפירשתי וכן אמר הכתוב (יחזקאל כב יא) ואיש את כלתו טמא בזמה שטמאה לבעלה כי גם בהיותה עמו תחשוב באביו בעבור דמיונם וקרא הכתוב שכיבת הבהמה תבל הוא (פסוק כג) שיבלבל זרע אדם וזרע בהמה וכן אמר (להלן כ יב) בשכיבת הכלה תבל הוא שיתערב האב והבן להיות לה כאיש אחד תשכב עם שניהם יחד במחשבה

יח לצרור לגלות ערותה עליה בחייה. ובכאן יפרש הכתוב טעם האיסור יאמר שאינו ראוי שתקח אשה אל אחותה לצרור אותן זו לזו כי הן ראויות שתהיינה אוהבות זו את זו לא שתהיינה צרות ולא אמר כן באשה ובתה (בפסוק הקודם) ואשה ואמה (להלן כ יד) כי הנה שאר ואסורות אפילו לאחר מיתה

יט ואל אשה בנדת טומאתה. אסר הכתוב הנדה מפני טעם שהזכרתי (לעיל בפסוק ו) שלא התירה התורה המשכב רק לקיום הזרע והנה הולד נוצר מדם האשה כולו או רובו כאשר הזכרתי כבר (לעיל יב ב) ומדם הנדות לא יהיה נוצר כלל ואיך יעשה ממנו ולד והוא סם המות ימית כל בעל חיים שישתה אותו או יאכלנו והנה בהיות ברחם דם נדה הרבה לא תתעבר ממנו כי לא יוצר כלל ואף אם תתעבר מדם אחר ויהיה נזון מזה הוא ימיתנו וכבר הזכירו הרופאים עוד שאם יהיה נזון מדם משובח וכל מזונו מדם טוב אלא שנשתקע בתוכו מדם הנדות יחמיץ אותו ויוליד בולד שחין ואבעבועות למיניהם ועל דעת רבותינו (תנחומא מצורע א) אם ישאר ממנו בגופו קצת יהיה הולד מצורע ומכל הפנים האלו ראוי שתרחיק התורה משכב הנדה ועוד הגידו בו נסיון אמיתי והוא ממפלאות תמים דעים בתולדה כי הנדה בתחילת זובה אם תביט במראה של ברזל הבהיר ותאריך לראות בה יראו במראה טיפות אדומות כטיפות דם כי הטבע הרע המזיק שבה תוליד גנאי ורוע האויר ידבק במראה והנה היא כאפעה הממית בהבטתו וכל שכן שתזיק לשוכב עמה אשר תדבק גופה ומחשבתה בו ובמחשבתו ולכך גזר עליו הכתוב (לעיל טו כד) ותהי נדתה עליו כי רעתה רוע מתדבק והוא שאמר "בנדת טומאתה" ויאמר טומאת הנדה (יחזקאל לו יז) כי יזכיר בה לעולם טומאה שהיא כשרץ וכאיש המצורע שטומאה להם בגופם ויתכן שזהו טעם את מקורה הערה והיא גלתה את מקור דמיה (להלן כ יח) כי המקור המושחת ההוא ראוי להסתם לא שיגלה וישאב ממנו מים הרעים המזיקים מאד והנה נאסר לזרע הקודש כל ימי טומאתה עד שתטבול במים כי אז תטהר גם במחשבתה ותהיה נקיה לגמרי

כ ואל אשת עמיתך לא תתן שכבתך לזרע. אמר ר"א כי המשגל לשלשה חלקים נחלק האחד לפריה ורביה והשני להקל מלחות הגוף והשלישי לתאווה הנמשלת לתאווה הבהמות ואמר הכתוב "לזרע" וטעמו אפילו לזרע והנה היא אסורה לגמרי ואפשר שאמר "לזרע" להזכיר טעם האיסור כי לא יודע הזרע למי הוא ויבאו מזה תועבות גדולות ורעות לשניהם ולא הזכיר זה בעונש (להלן כ יח) כי אפילו הערה בה ולא הוציא זרע יתחייב ולכך אמר בסוטה (במדבר ה יג) ושכב איש אותה שכבת זרע כי בעבור הזרע תהיה קנאתו וכן בשפחה חרופה (להלן יט כ) הזכיר שכבת זרע כי האסור בעבור שיוליד זרע מן השפחה והנכון בעיני כי בעבור היות אשת עמיתו אסורה לו לגמרי לא ינקה כל הנוגע בה (משלי י כט) הוצרך לומר "לזרע" שאם אמר "לא תתן שכבתך" בלבד היה נראה שיזהיר אפילו השוכב עמה לחבק ולנשק וכאן בחייבי כריתות יזהיר על כן הוצרך להזכיר שכיבה לזרע לפרש כי במשגל יזהיר והוא הטעם בשפחה חרופה שהיא כאשת איש וכן יאמר באשת איש (להלן כ י) אשר ינאף את אשת רעהו ולא אמר ישכב כי לא בשכיבה לבד יזהיר

ולא אמר בכאן "לגלות ערותה" כי לא יזכיר כן רק בשאר הבשר ובנדה ושהאסור בהן בעבור הגלוי כמו שאמר (שם פסוק יט) כי את שארו הערה ורבותינו דרשו באשת איש למעט משמש באבר מת ואמרו בשפחה חרופה שאינו חייב אלא בגומר ביאתו כמו שמפורש ביבמות (נה)

[כא] למולך. עבודה זרה ששמה מולך והזכירו הכתוב בשם הידיעה כי היה במצרים ידוע להם ורבי אברהם אמר כי יתכן שהוא מלכום תועבת בני עמון (מלכים ב כג יג) וכן נראה כי כתוב (מלכים א יא ז) אז יבנה שלמה במה לכמוש שקוף מואב ולמולך שקוף בני עמון וגם הוא היה ידוע להם וכתב רש"י וזו היא עבודתה שמוסר בנו לכומרים והכומרים עושין שתי מדורות גדולות ומעבירין את הבן ברגליו בין שתי מדורות האש לא תתן זהו מסירתו לכומרים להעביר למולך זהו העברת מדורת האש וזה אינו נכון שהרי אמרו בגמרא סנהדרין (סד) העבירו ברגל פטור אלא כמשוורתא דפוריא שהוא מעבירו בתוך האש ממש והזכיר בו הכתוב נתינה והעברה באש שאינו חייב עד שימסרנו לכומרים והעבירו באש כמו שמפורש בסנהדרין וכן מה שאמר הרב שמוסרו לכומרים והם מעבירין אותו וכך כתב אף בפירושו במסכת סנהדרין (שם סד) ואינו נראה כן מלשונם שם בגמרא ועוד איך יתחייב הוא מיתה בעבודת אחרים ולשון הכתוב עצמו מעביר בנו ובתו באש (דברים יח י) כך נדרש שהאב בעצמו מעבירו אבל הענין כך הוא שהאב עצמו מוסרו לכומרים לשם שקוצם וזהו שכתוב נתן למולך (להלן כג א) כעין שעושים בפנים כדכתיב ונתנם אל הכהן (לעיל טו יד) ואולי הכומרים עושין בו תנופה או הגשה לפני המולך והם מחזירין אותו לידי האב והוא לוקחו ומעבירו בלהב האש וזהו מעביר בנו ובתו באש וכך אמרו בירושלמי (סנהדרין פ"ז ה"י) לעולם אינו חייב עד שימסרנו לכומרים ויטלנו ויעבירו כלומר שיטלנו מהם ויעבירונו הוא אבל לא היה שורפו שהרי אמרו (סנהדרין סד) המעביר את עצמו פטור שהוא חי אף לאחר העברה וכך פירוש רש"י ועם כל זה הנראה בעיני מהכרע הפסוקים כי היה הבן למאכולת האש שהכתוב אומר (יחזקאל כג לד) וגם את בניהן אשר ילדו לי העבירו להם לאכלה ושם (פסוק לט) נאמר ובשחטם את בניהם לגלוליהם שהיו מעבירין אותו באש עד שישרף או שימות באש והיא שחיתתו כי הלשון הזה "העבירו להם" במולך הוא ואמר בו הכתוב "לאכלה" והזכיר בו שחיטה אם כן מה שאמר "כמשוורתא דפוריא" לומר שהיו מעבירין אותו על השלהבת פעמים רבות והוא מת בלהב האש והנה הוא חייב בדין התורה משעת העברה הראשונה משתמשול בו האור כגון שנתפס האש באחד מאיבריו ולכך הוצרכו לומר שהמעביר עצמו פטור אבל היה האש אוכלת בו כי זה היה קרבנם למולך ולשון "מעביר באש" יאמר בכל מקום על הדבר שהוא בוער באש ואיננו אוכל מפני שנותנים אותו באש ומעבירים אותו ממנו ואינו נעשה אפר כנשרפים כענין כלי הגוים שמלבנין אותו באש שנאמר בהן (במדבר לא כג) תעבירו באש וטהר ואמר בבני עמון (יב לא) והעביר אותם במלבן לומר ששרף אותן כאשר יעשו הלבנים במלבן אם כן מעביר בנו ובתו באש (דברים יח י) היא נתינתו באש שתמשול בו האור לא העברה בעלמא והיא העברה הנזכרת במולך שהיא באש על דעת רבותינו (סנהדרין סד) שלמדו בגזרה שוה העברה העברה מה להלן (דברים יח י) באש אף כאן באש מה כאן למולך אף להלן למולך וראיה לדבריהם שכתוב ביאשיהו (מלכים ב כג י) וטמא את התפת אשר בגיא בן הנום לבלתי להעביר איש את בנו ואת בתו באש למולך אם כן העברה הנזכרת במולך היא באש וכן כתוב במנשה (דהיי"ב לג ו) והוא העביר את בניו באש בגיא בן הנום ומצאתי שכתוב באחז (מלכים ב טז א) וגם את בנו העביר באש כתועבות הגוים אשר הוריש ה' אותם מפני בני ישראל ובדברי הימים (ב כח א) נאמר ויבער את בניו באש כתועבות הגוים אשר הוריש את בני ישראל ובהעברה היא הבערה באש ממש ומה שאמר הכתוב (מלכים ב יז לא) והספרוים שורפים את בניהם באש

לאדרמלך וענמלך אלהי ספרוים היא עבודה זרה אחרת שעבודתה לשרוף אותם לגמרי כעולה וכן היו עושין לבעל כמו שכתוב בירמיהו (יט ב) ויצאת אל גיא בן הנום ושם (פסוקים ד ה) כתיב ומלאו את המקום הזה דם נקיים ובנו את במות הבעל לשרוף את בניהם באש עולות לבעל אשר לא צויתי ולא דברתי ולא עלתה על לבי ועוד כתיב (שם לב לה) ויבנו את במות הבעל אשר בגיא בן הנום להעביר את בניהם ואת בנותיהם למולך אשר לא צויתים ולא עלתה על לבי לעשות התועבה הזאת אבל מפני ששני הפסוקים האלה בבמות הבעל ושניהם בגיא בן הנום והאזהרה בשניהם אשר לא צויתי ולא דברתי ולא עלתה על לבי ושם במקום ההוא הטמא היה שם מולך כמו שכתוב ביאשיהו נראה מכל זה שהיו שורפין את בניהם עולות למולך והוא הבעל ושניהם לשון קרוב כמלכות ואדנות ואיננו בעל פעור ובעל זבוב כי זה יקרא הבעל סתם כאשר יקרא המולך אבל הזכיר בו הכתוב העברה כי עיקר עבודתו בהעברה משתמשול בו האור ותקרא שריפה כי ימותו שם ולכך יקראו עולות וכן אני סובר כי אלהי ספרוים הוא המולך כי הכנוי בהם מלך אבל היו שניהם נעבדים כנו לאחד אדר בלשון כבוד ולשני מלשון עונה ושתפו בשניהם מלך והוא כמו מולך והשריפה היא מיתתם באש כאשר פירשתי ואם נאמר שהשקוצים האלה אינם המולך יתכן כי בעבור היות עבודתם בבנים ובבנות להביאם באש כענין שאמר במולך ישתפו בהם שמו מלך ובעל ואין עבודתם שוה כי המולך בהעברה ואלהי ספרוים בשריפה והבעל בשחיטה ושריפה כעולות ונאמר שהיו במקום התופת אשר בגיא בן הנום במות לבעל ושם עוד מולך ומה שאמר הכתוב (ירמיהו לב לד) ויבנו את במות הבעל אשר בגיא בן הנום להעביר את בניהם למולך יהיה פירושו ולהעביר את בניהם למולך ורבותינו אמרו (סנהדרין סג) אף חזקיה מלך יהודה ביקש אביו לעשות לו כן שישרוף אותו באש אלא שסכתו אמו בשמן סלמנדרא והנה אחז למולך העביר אותו כדכתיב וגם את בנו העביר באש כתועבות הגוים אשר הוריש ה' מפני בני ישראל וזהו הלשון הכתוב במולך אם כן היא העברה שתמשול בו האור וימות וניצל הצדיק בסלמנדרא הזו שבראה הקב"ה בעבורו ועל דרך הפשט אמרו כי מעביר בנו ובתו באש מין ממיני הכשפים כי בענין הכשוף נאמר (דברים יח ז) לא ימצא בך מעביר בנו ובתו באש קוסם קסמים מעונן ומנחש ומכשף ואמר במנשה (דהיי"ב לג ו) והוא העביר את בניו באש בגיא בן הנום ועונן ונחש וכשף ועשה אוב וידעוני וכתיב (מלכים ב יז יז) ויעבירו את בניהם ואת בנותיהם באש ויקסמו קסמים וינחשו והמולך היא עבודה זרה שמקריבין לו הקטנים אבל אחר שמצאנו כתוב (שם כג ז) לבלתי להעביר איש את בנו ואת בתו באש למולך נאמנו דברי רבותינו שהכל למולך באש אבל יתכן שהיתה העבודה ההיא להם לקסום שוא והיו מתנבאים בה כפי סכלותם והם נביאי הבעל המקריבים לו הבנים והבנות ויראו להם חלומות שוא ומקסם כזב ולכן תיחס התורה ענין המולך בענין הקסמים כי בכאן (להלן כ ו) סמך אל הנפש אשר תפנה אל האובות ואל הידעונים ובמשנה תורה כל הפרשה במתנבאים לדעת העתידות בשקר והנה הזכיר הכתוב כי העברת הזרע למולך הוא חלול השם ובפרשה האחרת (להלן כג) מוסיף למען טמא את מקדשי ולחלל את שם קדשי ואולי טעמו למען טמא את העם המקודש לשמי שצויתי (לעיל יא מד) והתקדשתם והייתם קדושים כי קדוש אני ה' מקדשכם (להלן כא ח) ולחלל את שם קדשי בעברם על העבירה החמורה לפני כי כן יאמר בעבירות החמורות ואיש ילכו אל הנערה למען חלל את שם קדשי (עמוס ב ז) ויתכן שיאמר כן מפני שהמקריב מזרעו למולך ואחר כך יבא אל מקדש ה' להקריב קרבן מטמא את המקדש כי קרבנותיו טמאים ותועבה לשם והוא עצמו טמא לעולם שנטמא ברעה שעשה כמו שאמר באוב וידעוני לטמאה בהם (להלן יט לא) וכתיב ובגילוליהם טמאוהו (יחזקאל לו יח) והזכיר בו חלול השם כי כאשר ישמעו הגוים שכבד את המולך בזרעו ויקריב מבהמתו קרבן לשם הוא חלול השם וזהו שאמר הנביא (שם כג לז לח) וגם את בניהן

אשר ילדו לי העבירו להם לאכלה עוד זאת עשו לי טמאו את מקדשי ביום ההוא ואמר (שם פסוק לט) ובשחטם את בניהם לגלוליהם ויבאו אל מקדשי ביום ההוא לחללו והנה כה עשו בתוך ביתי ועל דרך האמת ישראל זרע הקודש נולדים בבית ה' וזה טעם "אשר ילדו ליי" והנה המקריב אותו למולך מטמא מקדשו ומחלל שמו הגדול כלשון ולא יחלל זרעו בעמיו (להלן כא טו) ולכך אמר בו ואני אתן את פני באיש ההוא (שם כ ג) ושמתי אני את פני באיש ההוא (שם פסוק ה) והמשכיל יבין

{כב} לא תשכב. אזהרה לשוכב ולנשכב ואם כדבריו למה לא היתה האשה בכלל ובכל בהמה לא תתן שכבתך כי הנשים בכלל האזהרות שבכל התורה אבל טעם שכבתי אמש את אבי בעבור שהן השוכבות כדי שיצא ממנו הזרע כידוע שהזרע יבא מן התנועה או מן הגוף כולו כמו שיתהווה הקצף בפיות הסוסים במרוצתם או שיתילד בגידים הקרובים משם ויאסוף שם בסיבוב התנועה ויצא ואם לא שכבו אותו לא יצא ממנו זרע כי היה כאבן דומם בשכרותו

{כה} ותטמא הארץ ואפקוד עונה עליה ותקיא הארץ. החמיר הכתוב בעריות בעבור הארץ שתטמא בהן ותקיא הנפשות העושות והנה העריות חובת הגוף ואינן תלויות בארץ אבל סוד הדבר בכתוב שאמר (דברים לב ח ט) בהנחל עליון גוים בהפרידו בני אדם יצב גבולות עמים וגו' כי חלק ה' עמו וגו' והענין כי השם הנכבד ברא הכל ושם כח התחתונים בעליונים ונתן על כל עם ועם בארצותם לגוייהם כוכב ומזל ידוע כאשר נודע באצטגנינות וזהו שנאמר (דברים ד יט) אשר חלק ה' אלהיך אותם לכל העמים כי חלק לכולם מזלות בשמים וגבוהים עליהם מלאכי עליון נתנם להיותם שרים עליהם כענין שכתוב (דניאל י ג) ושר מלכות פרס עומד לנגדי וכתוב (שם פסוק כ) והנה שר יון בא ונקראים מלכים כדכתיב (שם פסוק יג) ואני נותרתי שם אצל מלכי פרס והנה השם הנכבד הוא אלהי האלהים ואדוני האדונים לכל העולם אבל ארץ ישראל אמצעות הישוב היא נחלת ה' מיוחדת לשמו לא נתן עליה מן המלאכים קצין שוטר ומושל בהנחילו אותה לעמו המיוחד שמו זרע אוהביו וזהו שאמר (שמות יט ה) והייתם לי סגולה מכל העמים כי לי כל הארץ וכתוב (ירמיהו יא ד) והייתם לי לעם ואנכי אהיה לכם לאלהים לא שתהיו אתם אל אלהים אחרים כלל והנה קידש העם היושב בארצו בקדושת העריות וברובי המצות להיותם לשמו ולכך אמר (להלן כ כב) ושמרתם את כל חוקותי ואת כל משפטי ועשיתם אותם ולא תקיא אתכם הארץ וכתוב (שם פסוק כד) ואמר לכם אתם תירשו את אדמתם ואני אתננה לכם לרשת אותה אני ה' אלהיכם אשר הבדלתי אתכם מן העמים יאמר כי הבדיל אותנו מכל העמים אשר נתן עליהם שרים ואלהים אחרים בתתו לנו את הארץ שיהיה הוא יתברך לנו לאלהים ונהיה מיוחדים לשמו והנה הארץ שהיא נחלת השם הנכבד תקיא כל מטמא אותה ולא תסבול עובדי ע"ז ומגלים עריות והפרשה הזאת הזכירה המולך לכלול עבודה זרה עם זכרון העריות ועל כולם אמר (כאן) אל תטמאו בכל אלה כי בכל אלה נטמאו הגוים ותקיא הארץ את יושביה וכן אמר בפרשה השניה (להלן כ כו) ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי שהוא חומר איסור עבודה זרה ולכך אמר כי מפני שהם מיוחדים לשמו בעבור כן נתן להם הארץ שנאמר (שם פסוק כד) ואומר לכם אתם תירשו את אדמתם ואני אתננה לכם לרשת אותה אני ה' אלהיכם אשר הבדלתי אתכם מן העמים והנה בחוצה לארץ אע"פ שהכל לשם הנכבד אין הטהרה בה שלימה בעבור המשרתים המושלים עליה והעמים תועים אחרי שריהם לעבוד גם אותם ולכך יאמר הכתוב (ישעיהו נד ה) אלהי כל הארץ יקרא כי הוא אלהי האלהים המושל על הכל והוא יפקוד בסוף על צבא המרום במרום (שם כד כא) להסיר ממשלת העליונים ולהרוס מערכת המשרתים ואחרי כן יפקוד על מלכי האדמה באדמה (שם) וזהו ענין הכתוב שאמר (דניאל ד יד) בגזרת עירין

פתגמא ומאמר קדישין שאלתא יאמר כי הדבר ההוא הנגזר על נבוכדנצר היא גזרת עירין (פתגמא ומאמר קדישין שאלתא) שגזרו על הכוחות הנאצלין מהן לעשות כך ויקראו "עירין" כי מאצילותן יתעוררו הכחות בכל הפעולות כמו שאמר (שם שם י יא) ואלו עיר וקדיש מן שמיא נחית קרא בחיל וכן אמר גודו אילנא וגוי' ומאמר קדישין שאלתא כלומר ששאלו מה הרצון העליון עליו ואחרי כן גזרו להעשות כן וזהו שאמר לו דניאל (שם פסוק כא) וגזרת עילאה היא כי הכל מאתו יתברך והנה השם הנכבד יתברך אלהי האלהים בחוץ לארץ ואלהי ארץ ישראל שהיא נחלת ה' וזהו טעם וזנה אחרי אלהי נכר הארץ (דברים לא טז) כי האלוהות נכרים בארץ השם ובנחלתו וזהו שנאמר (מלכים ב יז כו) לא ידעו את משפט אלהי הארץ וישלח בס את האריות והנם ממיתים אותם כאשר אינם יודעים את משפט אלהי הארץ והנה הכותיים לא היו נענשים בארצם בעבדם את אלהיהם לשלח בהם את האריות ובבואם בארץ השם ועשו שם כמעשיהם הראשונים שלח בהם האריות הממיתים אותם וכן שנו בספרא (קדושים יא יד) ולא תקיא הארץ אתכם וגוי' ארץ ישראל אינה כשאר ארצות אינה מקיימת עוברי עבירה ובספרי (האזינו שטו) ואין עמו אל נכר (דברים לב יב) שלא תהא רשות לאחד משרי האומות לבא לשלוט בכם כענין שנאמר ואני יוצא והנה שר יון וגוי' והוא מאמרם (כתובות קי) כל הדר בחוצה לארץ דומה כמי שאין לו אלוה שנאמר (להלן כה לח) לתת לכם את ארץ כנען להיות לכם לאלהים ואומר (שמואל א כו יט) כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' לאמר לך עבוד אלהים אחרים ואמרו בתוספתא דע"ז (פ"ה ה"ה) הרי הוא אומר (בראשית כח כא) ושבתי בשלום אל בית אבי והיה ה' לי לאלהים ואומר לתת לכם את ארץ כנען (להלן כה לח) כל זמן שאתם בארץ כנען הייתי לכם לאלהים אין אתם בארץ כנען כביכול אין אני לכם לאלהים וכן הוא אומר (יהושע ד יג) כארבעים אלף חלוצי צבא עברו לפני ה' ואומר (דהי"א כב יח) ונכבשה הארץ לפני השם ולפני עמו וכי תעלה על דעתך שישראל מכבשין את הארץ לפני המקום אלא כל זמן שהן עליה כאילו היא מכובשת הא אינם עליה אינה מכובשת ומן הענין הזה אמרו בספרי (עקב מג) ואבדתם מהרה (דברים יא יז) אף על פי שאני מגלה אתכם מן הארץ לחוצה לארץ היו מצויינין במצות שכשתחזרו לא יהו עליכם חדשים משל לאדון שכעס על אשתו ושלחה לבית אביה אמר לה הוי מתקשטת תכשיטים שכשתחזרי לא יהיו עליך חדשים וכן אמר ירמיה (לא כ) הציבי לך ציונים אלו המצות שישראל מצוינין בהם והנה הכתוב שאמר (דברים יז יח) ואבדתם מהרה ושמנתם את דברי אלה וגוי' אינו מחייב בגלות אלא בחובת הגוף כתפילין ומזוזות ופירשו בהן כדי שלא יהו חדשים עלינו כשנחזור לארץ כי עיקר כל המצות ליושבים בארץ ה' ולפיכך אמרו בספרי (ראה פ) וירשתם אותה וישבתם בה ושמרתם לעשות (דברים יא לא לב) ישיבת ארץ ישראל שקולה כנגד כל המצות שבתורה וכך הוא בתוספתא דע"ז (פ"ה ה"ב) וזו היא מחשבת הרשעים (סנהדרין קה) שהיו אומרים ליחזקאל רבינו יחזקאל עבד שמכרו רבו יש עליו כלום שנאמר (יחזקאל כ לב) והעולה על רוחכם היה לא תהיה אשר אתם אומרים נהיה כגוים כמשפחות האדמה לשרת עץ ואבן וזו היא מצות יעקב אבינו לביתו ולכל אשר עמו בשעת ביאתם לארץ (בראשית לה ב) הסירו את אלהי הנכר אשר בתוכם והטהרו והשם לו לבדו נתכנו עלילות שמתה רחל בדרך בתחילת בואם בארץ כי בזכותה לא מתה בחוצה לארץ ובזכותו לא ישב בארץ עם שתי אחיות והיא היתה הנשאת באיסור האחווה ונראה שנתעברה מבנימין קודם בואם בשכם ולא נגע בה בארץ כלל מפני הענין שהזכרנו ואמר הנביא (ירמיהו טז יח) ושלמתי ראשונה משנה עונם וחטאתם על חללם את ארצי בנבלת שקוציהם ותועבותיהם מלאו את נחלתי והענין הזה הוא במקומות רבים בכתובים ותראו מפורש בהם אחר שפקחתי בו עיניך וכתב ר"א בפרשת וילך (דברים לא טז) ידענו כי השם אחד והשינוי יבא מהמקבלים והשם לא ישנה מעשיו כי כולם הם בחכמה ומעבודת השם לשמור כח הקבול כפי המקום על כן כתוב את משפט אלהי הארץ

ואמר ביעקב הסיירו את אלהי הנכר והפך המקום הדבק בעריות שהם שאר והמשכיל יבין אלו דבריו ז"ל ואל תשיב עלי מפסוק מיכאל שרכם (דניאל י כא) כי הוא שר משרת לבקש רחמים על ישראל לא שר מלכות וממשלה וכן היה שר צבא הנראה ליהושע ביריחו (יהושע ה יג) הראה לו כי השם שלחו ללחום מלחמותיהם כענין בחזקיהו (מלכים ב יט לה) וגם שהיה זה בהיותנו בחוצה לארץ ואין רשות לפרש בענין הארץ יותר מזה אבל אם תזכה להבין הארץ הראשונה הנזכרת בפסוק בראשית והנזכרת בפרשת אם בחקותי (להלן כו מב) תדע סוד נשגב ונעלם ותבין מה שאמרו רבותינו (תנחומא ויקהל ז) בית המקדש של מעלה מכוון כנגד בית המקדש של מטה וכבר רמזתי לך בפסוק כי לי הארץ (שמות יט ה) והנה הזכיר הכתוב כי אנשי ארץ כנען נענשו בעבור העריות ורבותינו אמרו (סנהדרין נו) שהוזהרו עליהן מעת היצירה לאדם ולנח שלא ענש אלא אם כן הזהיר אבל הכתוב לא יזכיר האזהרה אבל יאמר כי הארץ תקיא אותם כי הארץ תתעב כל התועבות האל והנה לא אנשי ארץ כנען בלבד היו מן המוזהרים והפרשה הזכיר "כמעשה ארץ מצרים" (לעיל פסוק ג) שהיו גם הם עושים ככל התועבות האלה ולא תקיא אותם ארץ מצרים ולא שאר ארצות הגוים את גוייהם אבל הענין כולו למעלת הארץ וקדושתה ואמר הכתוב (כאן) "ותקיא הארץ" כי מעת שפקד עונה עליה שנגזר על הכנענים להכרת כאילו כבר הקיאה אותם או "ותקיא" למעלה כענין סר צלם מעליהם (במדבר יד ט)

כט **ונכרתו הנפשות העושות מקרב עמם.** זרעו נכרת וימיו נכרתים לשון רש"י (לעיל יז ט) והנה בכריתות בתורה שלשה ענינים האחד שנאמר בו ונכרת האיש ההוא (שם שם ד ט) והשני שנאמר בהן ונכרתו הנפשות העושות (כאן) ונכרתה הנפש ההיא מלפני (להלן כב ג) והשלישי שנאמר בהן הכרת תכרת הנפש ההיא עונה בה (במדבר טו לא) ואמר ביום הכפורים (להלן כג ל) והאבדתי את הנפש ההיא מקרב עמה ואמרו בסיפרא (אמור פרק יד ד) לפי שהוא אומר כרת בכל מקום ואיני יודע מה הוא וכשהוא אומר והאבדתי למד על הכרת שאינו אלא אבדן וביאור הענין כי האוכל חלב או דם והוא צדיק ורובו זכיות אבל גברה תאותו עליו ונכשל בעבירה ההיא יכרתו ימיו וימות בנעורים קודם שיגיע לימי זקנה והם ששים שנה ואין נפשו בהכרת אבל יהיה לו חלק בעולם הנשמות כפי הראוי למעשיו הטובים כי צדיק היה ויהיה לו עוד חלק לעולם הבא הוא העולם שאחרי התחיה ובזה אמר ונכרת האיש ההוא ואשר עם החטא החמור ההוא יהיו עונותיו מרובין מזכיותיו עונש הכרת שבעבירה החמורה מגיע לנפש החוטאת לאחר שתפרד מן הגוף והיא נכרתת מחיי עולם הנשמות ובמחויבי הכרת הזה רומז הכתוב באומרו ונכרתה הנפש ההיא מלפני (להלן כב ג) וכתוב והאבדתי את הנפש ההיא מקרב עמה ואלו אין להם כרת בגופם אלא פעמים שיחיו ויגיעו לימים רבים וגם עד זקנה ושיבה כענין שכתוב (קהלת ז טו) ויש רשע מאריך ברעתו וזהו מה שאמרו רבותינו (עין ר"ה יז) אבל מי שעונותיו מרובין מזכיותיו ובכללן עון פושעי אומות העולם בגופן ואמר רב פפא בעבירה כלומר בערוה מן העריות יורדים לגיהנם ונדונין שנים עשר חודש לאחר שנים עשר חודש גופן כלה ונשמתן נשרפת ורוח מפזרתן תחת כפות רגלי הצדיקים וכו' ויש כרת חמור שנכרת גופו ונפשו והוא הנאמר בו (במדבר טו לא) כי דבר ה' בזה ואת מצותו הפר הכרת תכרת הנפש ההיא עונה בה ודרשו (שבועות יג) הכרת בעולם הזה תכרת לעולם הבא לומר שהוא ימות בנוער וחיתו בקדשים שלא תחיה נפשו בתחיית המתים ואין לה חלק לעולם הבא ואין כפל הכרת הזה הנאמר בתורה אלא בעניני עבודה זרה ומגדף ורבותינו דרשו בו עוד במסכת שבועות (שם) כי דבר ה' בזה זה הפורק עול ומגלה פנים בתורה ואת מצותו הפר זה המפיר ברית בשר אבל אינו בכל הכריתות ושם מבואר זה בגמרא שאין הכפל של הכרת תכרת בשאר חייבי כריתות שבתורה אלא באלו הנדרשים מן הכתוב

הזה כי הכתוב הוא במגדף ועובד ע"ז והם הוסיפו במדרשים הכופרים בעיקר והרשעים המוחלטים וכמו שנאמר בהם בקבלה (ישעיהו סו כד) כי תולעתם לא תמות ואשם לא תכבה והם אותם שמנו במשנה (סנהדרין ז) ובברייתא (שם קח) ואלו שאין להם חלק לעולם הבא וכן נראה שאין כל חייבי כריתות בערירות ואין כרת לזרעם אלא באותן שכתוב בהן "ערירים" ויתכן שהוקשו כל העריות זו לזו אבל בשאר הכריתות כגון חלב ודם אין לנו כתב ר"א (להלן כג ט) יש הפרש בין והאבדתי ובין ונכרתה ולא אוכל לפרש יחשוב החכם כי האובדת תאבד והנכרתת תכחד ולא ישא אלהים נפש ותדע ותשכיל כי הכריתות הנזכרות בנפש בטחון גדול בקיום הנפשות אחרי המיתה ובמתן השכר בעולם הנשמות כי באמרו יתברך ונכרתה הנפש ההיא מקרב עמה (במדבר טו ל) ונכרתה הנפש ההיא מלפני (להלן כב ג) יורה כי הנפש החוטאת היא תכרת בעונה ושאר הנפשות אשר לא חטאו תהיינה קיימות לפניו בזיו העליון ולכך הוא מפרש הנפש ההיא עונה בה (במדבר טו לא) כי העון אשר בה הוא יכריתנה וטעם הענין כי נשמת האדם נר ה' אשר נופחה באפיו מפי עליון ונשמת שדי כמו שנאמר (בראשית ב ז) ויפח באפיו נשמת חיים והנה היא בענינה ולא תמות ואיננה מורכבת שתפרד הרכבתה ותהיה לה סיבת הויה והפסד כמורכבים אבל קיומה ראוי והוא עומד לעד כקיום השכלים הנבדלים ולכך לא יצטרך הכתוב לומר כי בזכות המצות יהיה קיומה אבל יאמר כי בעונש העבירות תתגאל ותטמא ותכרת מן הקיום הראוי והוא הלשון שתפסה בהן התורה "כרת" כענף הנכרת מן האילן שממנו יחיה שרשו והוא מה שאמרו רבותינו (ספרי שלח קיב) מקרב עמה ועמה שלום כי הכרת של הנפש החוטאת יורה על קיום שאר הנפשות שלא חטאו והן עמה שהן בשלום וכבר פירשנו (שמות ו ב) כי כל היעודים שבתורה בהבטחות או בהתראות כולם מופתיים מן הנסים הנסתרים שבדבר מופתי תבטיח ותזהיר התורה לעולם ולכן הזהיר בכאן בכרת שהוא ענין נסי ולא תבטיח בקיום שהוא ראוי והנה הכריתות שבתורה הם שלשים ושש (כריתות ב) ומהם רבים באיסורי הערוה רצוני לומר על בעילה האסורה וכן מיתות בית דין בענין הבעילה שש עשרה ואין באיסור המאכלים מיתה כלל והטעם בהיות העונשין הגדולים כמיתת בית דין והכרת בעניני הבעילה מפני שגילוי העריות דבר נמאס מאד אצל התורה כנזכר בזאת הפרשה ובמקומות רבים בכתוב וחכמים מזכירין לעולם (סנהדרין עד ועוד) עבודה זרה וגלוי עריות ושפיכות דמים יזכירו אותה אחר עבודה זרה וקודם שפיכות דמים וכמו שאמרו (סנהדרין קו) אלהיהם של אלו שונא זמה הוא ויש לענין סוד גדול בסוד היצירה והרב אמר במורה הנבוכים (ג מא) בעבור היות יצר האדם גדול בענין המשגל והתאוה בו רבה והדברים שהם רבי המכשולות צריכים עונש גדול ליסר אותם וגם זה אמת

ויקרא פרק-יט

[ב] אל כל עדת בני ישראל. כבר אמרו רבותינו (תו"כ ריש הפרשה) שהפרשה הזו נאמרה בהקהל מפני שרוב גופי תורה תלויין בה וזה טעם "אל כל עדת בני ישראל" אבל הוזכרה כאן בתורת הכהנים מפני שידבר בה על קרבן השלמים ומפני שיזכיר בה המשפט שיצוה לעשות בעושי התועבות הנזכרות והעריות והתועבות הוזכרו בספר הזה מפני הטעם שכתבנו בתחלת הספר :

קדושים תהיו. הוּו פרושים מן העריות ומן העבירה שכל מקום שאתה מוצא גדר ערוה אתה מוצא קדושה לשון רש"י אבל בתורת כהנים (פרשה א ב) ראיתי סתם פרושים תהיו וכן שנו שם (שמייני פרק יב ג) והתקדשתם והייתם קדושים כי קדוש אני כשם שאני קדוש כך אתם תהיו קדושים כשם שאני פרוש כך אתם תהיו פרושים ולפי דעתי אין הפרישות הזו לפרוש מן העריות כדברי הרב אבל הפרישות היא המוזכרת בכל מקום בתלמוד שבעליה נקראים פרושים והענין כי התורה הזהירה בעריות ובמאכלים האסורים והתירה הביאה איש באשתו ואכילת הבשר והיין א"כ ימצא בעל התאווה מקום להיות שטוף בזמת אשתו או נשיו הרבות ולהיות בסובאי יין בזוללי בשר למו וידבר כרצונו בכל הנבלות שלא הוזכר איסור זה בתורה והנה יהיה נבל ברשות התורה לפיכך בא הכתוב אחרי שפרט האיסורים שאסר אותם לגמרי וצוה בדבר כללי שנהיה פרושים מן המותרות ימעט במשגל כענין שאמרו (ברכות כב) שלא יהיו תלמידי חכמים מצויין אצל נשותיהן כתרנגולין ולא ישמש אלא כפי הצריך בקיום המצוה ממנו ויקדש עצמו מן היין במיעוטו כמו שקרא הכתוב (במדבר ו ה) הנזיר קדוש ויזכור הרעות הנזכרות ממנו בתורה (בראשית ט כא) בנח ובלוט וכן יפריש עצמו מן הטומאה אע"פ שלא הוזכרנו ממנה בתורה כמו שהזכירו (חגיגה יח) בגדי עם הארץ מדרס לפרושים וכמו שנקרא הנזיר קדוש (במדבר ו ח) בשמרו מטומאת המת גם כן וגם ישמור פיו ולשונו מהתגאל ברבוי האכילה הגסה ומן הדבור הנמאס כענין שהזכיר הכתוב (ישעיהו ט טז) וכל פה דובר נבלה ויקדש עצמו בזה עד שיגיע לפרישות כמה שאמרו על רבי חייא שלא שח שיחה בטלה מימיו באלו ובכיוצא בהן באה המצוה הזאת הכללית אחרי שפרט כל העבירות שהן אסורות לגמרי עד שיכנס בכלל זאת הצוואה הנקיות בידיו וגופו כמו שאמרו (ברכות נג) והתקדשתם אלו מים ראשונים והייתם קדושים אלו מים אחרונים כי קדוש זה שמן ערב כי אע"פ שאלו מצות מדבריהם עיקר הכתוב בכיוצא בזה יזהיר שנהיה נקיים וטהורים ופרושים מהמון בני אדם שהם מלכלכים עצמם במותרות ובכיעורים וזה דרך התורה לפרוט ולכלול בכיוצא בזה כי אחרי אזהרת פרטי הדינין בכל משא ומתן שבין בני אדם לא תגנוב ולא תגזול ולא תונו ושאר האזהרות אמר בכלל ועשית הישר והטוב (דברים ו יח) שיכניס בעשה היושר וההשויה וכל לפנים משורת הדין לרצון חבריו כאשר אפרש (שם) בהגיעי למקומו ברצון הקב"ה וכן בענין השבת אסר המלאכות בלאו והטרחים בעשה כללי שנאמר תשבות ועוד אפרש זה (להלן כג כד) בע"ה וטעם הכתוב שאמר כי קדוש אני ה' אלהיכם לומר שאנחנו נזכה לדבקה בו בהיותנו קדושים והנה זה כענין הדבור הראשון בעשרת הדברות (שמות כ ב)

[ג] וצוה איש אמו ואביו תיראו (פסוק ג) כי שם צוה על הכבוד וכאן יצוה על המורא ואמר ואת שבתתי תשמרו כי שם צוה על הזכירה וכאן על השמירה וכבר פירשנו (שמות כ ח) ענין שניהם

[ד] ואמר אל תפנו אל האלילים. והוא מלשון ואם יפנה לבבך (דברים ל יז) אשר לבבו פונה היום (שם כט יז) יאמר שלא יפנה לבו באלילים להאמין שיהיה בהם תועלת או שיבאו העתידות אשר יתנבאו מהם אבל יהיו הם וכל מעשיהם אפס ותוהו בעיניו ולא תבא עתידות רק בגזרת עליון וכך אמרו רבותינו (שבת קמט) דיוקנות עצמן אסור להסתכל בהן משום שנאמר אל תפנו אל האלילים הכניסו אפילו ההסתכלות בהן בכלל האיסור שלא יתן דעתו בענינם כלל ואמר ואלהי מסכה לא תעשו לכם להזהיר עליהם משעת עשייה והאזהרות בעבודה זרה יבאו בתורה במקומות רבים ובמדרש ויקרא רבה (כד ה) הזכירו על הפרשה הזו רבי לוי אומר מפני שעשרת הדברות כלולין בתוכה אנכי ה' אלהיך (שמות כ ב) וכתוב הכא אני ה' אלהיכם לא יהיה לך (שם כ ג) וכתוב הכא ואלהי מסכה לא תעשו לכם לא תשא (שם כ ז) וכתוב הכא (פסוק יב) ולא תשבעו בשמי לשקר זכור את יום השבת (שם כ ח) וכתוב הכא ואת שבתותי תשמורו כבוד את אביך ואת אמך (שם כ יב) וכתוב הכא איש אמו ואביו תיראו לא תרצח (שם כ יג) וכתוב הכא (פסוק טז) לא תעמוד על דם רעך לא תנאף (שם כ יג) וכתוב הכא (פסוק כט) אל תחלל את בתך להזנותה לא תגנוב (שם כ יג) וכתוב הכא (פסוק יא) לא תגנובו לא תענה (שם כ יג) וכתוב הכא (פסוק טז) לא תלך רכיל בעמך לא תחמוד (שם כ יד) וכתוב הכא ואהבת לרעך כמוך (להלן פסוק יח) ע"כ במדרש

[ה] ואמר וכי תזבחו זבח שלמים. כי אחרי שאסר הזביחה וכל עבודה לאלילים ולאליהי מסכה וריקן כל העבודות כולן לשם המיוחד אמר כי כאשר תזבחו לשם לא תזבחו לו אלא לרצונכם שתהיה עבודתכם לרצון לפניו וירצה בכם כעבד יתרצה אל אדניו בעשותו כל אשר יצונו כלשון ונרצה לו לכפר עליו (לעיל א ד) ואור פניך כי רציתם (תהלים מד ד) והטעם שלא תחשבו שיהיה בעבודה זרה שום תועלת ולא תעשו עבודת ה' הנכבד על מנת לקבל פרס אלא לעשות רצונו כי רצונו הפשוט הוא הראוי והמחייב ואומר זה בשלמים שהם הקדשים קלים הנאכלים לבעלים בעצמם שישמרו במחשבתם להיותם בכונה רצויה וכל שכן בקדשי הקדשים או מפני שהשלמים מדתן של ישראל כמו שאמרו רבותינו (זבחים קטז) לא הקריבו בני נח שלמים והמשכיל יבין ורבותינו אמרו (חולין יג) לרצונכם זבוחו שתזבחו לדעתכם שהמתעסק בקדשים פסול

[יב] ולא תשבעו בשמי לשקר. למה נאמר לפי שנאמר (שמות כ ז) לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא יכול לא יהא חייב אלא על השם המיוחד מנין לרבות כל הכנויין תלמוד לומר לא תשבעו בשמי לשקר כל שם שיש לי לשון רש"י מתורת כהנים (פרשה ב ו) ועל דרך האמת לא תשבעו בשמי הוא השם המיוחד וחללת את שם אלהיך הוא האלהים שממנו נתרבו כל הכנויין ושם נאמר תחילה את שם ה' אלהיך וכי לא ינקה ה' בשמו הגדול המיוחד וזה טעם "וחללת" כי כאשר ישבע בשם המיוחד לשקר יהיה מחלל שם אלהיו

[יד] לא תקלל חרש. אין לי אלא חרש מנין לרבות כל אדם תלמוד לומר בעמך לא תאור (שמות כב כז) א"כ למה נאמר חרש מה חרש מיוחד שהוא בחיים יצא המת שאינו בחיים לשון רש"י והוא שנוי בתורת כהנים (פרשה ב יג) אבל המדרש בגמרא (סנהדרין סו) אינו כן אלא הזהיר הכתוב בנכבדים בעם הדיין והנשיא שאמר (שמות כב כז) אלהים לא תקלל ונשיא בעמך לא תאור וחזר והזהיר (כאן) באמללים שבעם והוא החרש ומהם ילמדו בנין אב אל כל שאר העם כי מן הראש ועד הסוף הכל בכלל האזהרה ומלת "בעמך" נדרש (בסנהדרין פה) בעושה מעשה עמך להוציא הרשעים ועל דרך הפשט הזכיר החרש בקללה כי אע"פ שלא ישמע ולא יתקצף בקללתו הזהירה התורה עליו ואין צריך לומר בשומעים שיתביישו ויחר להם מאד ועוד כי יזהיר בהווה שאדם מקלל החרש ומכשיל העור שלא יירא מהם כי

לא ידעו ולא יבינו על כן "ויראת מאלהיך" (כאן) שהוא רואה הנסתרות והוסיף לאו אחר במושלים הנשיא והדיין בעבור שדרך האנשים לקללם בחדרי משכבם כאשר בהשפטו יצא רשע ובקללת הנשיא והדיין תקלות רבות כי המון העם בסכלותם ישנאו אותם ויתעוררו לקום עליהם והם במשפטם יעמידו ארץ

[זו] לא תלך רכיל בעמך. אומר אני, על שם שכל משלחי מדנים ומספרי לשון הרע הולכים בבית ריעיהם לרגל מה יראו רע או מה ישמעו רע לספר בשוק, נקראים "הולכי רכיל", "הולכי רגילה" וכו'.

וכן תרגם אונקלוס: "לא תיכול קורצין", (דניאל ג ח): "אכלו קרציהון דיהודאיי", (בבא מציעא פו א): "אכלו קורצא בי מלכא". נראה בעיני שהיה משפטם לאכול בבית המקבל דבריהם שום הלעטה, והוא גמר חזוק, שדבריו מקויימים ויעמידם על האמת. ואותה הלעטה נקראת אכילת קורצין, לשון (משלי ו יג): "קורץ בעיניו", שכן דרך הולך רכיל לקרוץ בעיניו ולרמוז דברי רכילות שלא יבינו השומעים; כל זה לשון הרב.

ואין במה שפירש בתרגום הזה טעם או רית, כי השומע מן הרכיל לא ישבע לו שיאמין דבריו ולא יתן לו אות ומופת, גם המלשין עבד אל אדוניו לא יבטיחו האדון שישמע אליו, ומה טעם לאכילה הזאת?

ונבוכדנאצר, בהודאת הצדיקים עשה מה שעשה, לא האכילם למלשינים ולא נשבע להם וגם לא האמין להם, אבל שאל (דניאל ג יד): "הצדא שדרך מישך וגו'", וציווה שישתחוו מכאן ואילך, והיה מעביר על מה שעברו.

ודריוש לא היה מאכיל לו למלשיני דניאל רק לענה וראש, וכתוב בהן (דניאל ו): "די אכלו קרצוהי די דניאל".

ואפילו אם אמת הדבר שיעשה כן בזמנים ההם, אחר שהכתוב אמר "לא תלך רכיל בעמך", למה יזכיר אונקלוס מנהג השטות ההוא ואין לאזהרה ענין בו?

אבל עיקר לשון הארמית בכאן איננו אלא לשון השמעת קול, והוא מורגל בדברי חכמים (בבא בתרא ה א): "ועיזא לאו אכלויי מכלו ליה ולא גברא בעי לאכלויי", ותרגם יונתן:

(ישעיהו נח א): "קרא בגרון" - "אכלי",

(ישעיהו ה כו): "ושרק לו מקצה הארץ" - "ויכלי ליה",

(ישעיהו ה ל): "וינהום עליו כנהמת ים" - "ויכלי עליהון",

וכן במקומות רבים. והנה הוא לשון כל משמיע קול שיודיע חפצו בלא חתוך מלות, ולכן יאמר כן (בגמ' שם) בצועק לעזים הנכנסות בשדה, ויתרגם כן השורק והנוהם והצועק.

ודרך הרכילים לבא ברבים או לפני המושל, וינהמו בגרונם ויקרצו בעיניהם לרמוז כי שמעו דברים עד שיפצרו בהם ויגידו אותן, על כן נקראים "אוכלי קורצין", נוהמים ברמזים.

ואונקלוס תרגם רכילות ענינו וכן שמו בלשון הארמית, ולא חשש לפרש לשון הכתוב, וכן דרכו תמיד, כי להבין הענין הוא מתכוין. אבל בלשון הקודש היו קורין אותם "הולכי רכיל", מן (שיר השירים ג ו): "אבקת רוכל", (יחזקאל כו יב): "רכלתך", כי הרוכל הולך כל היום קונה מכאן ומכאן והולך ומוכר במקומות אחרים בכאן ובכאן כמו שמזכירין חכמים (משנה מעשרות ב ג): "רוכלין המחזירין בעיירות".

וזה טעם "בעמך", כי הוא הולך ברבים. ולהבדיל בין שניהם היה שם זה "רוכל" פועל ושם זה "רכיל" שם תואר בעצמו, כמו "סריס", "נזיר", ירמוז השם כי בנפשו הוא ועליו תשוב.

[יז] לא תשנא את אחיך בלבבך. בעבור שדרך השונאים לכסות את שנאתם בלבם כמו שאמר (משלי כו כד) בשפתיו ינכר שונא הזכיר הכתוב בהווה ואמר הוכח תוכיח את עמיתך מצוה אחרת ללמדו תוכחת מוסר "ולא תשא עליו חטא" שיהיה עליך אשם כאשר יחטא ולא הוכחת אותו ולזה יטה לשון אונקלוס שאמר ולא תקבל על דיליה חובא שלא תקבל אתה עונש בחטא שלו ואחרי כן צוה שתאהב אותו והנה השונא את רעהו עובר בלאו והאזהב לו מקיים עשה והנכון בעיני כי "הוכח תוכיח" כמו והוכיח אברהם את אבימלך (בראשית כא כה) ויאמר הכתוב אל תשנא את אחיך בלבבך בעשותו לך שלא כרצונך אבל תוכיחנו מדוע ככה עשית עמדי ולא תשא עליו חטא לכסות שנאתו בלבבך ולא תגיד לו כי בהוכיחך אותו יתנצל לך או ישוב ויתודה על חטאו ותכפר לו ואחרי כן יזהיר שלא תנקום ממנו ולא תטור בלבבך מה שעשה לך כי יתכן שלא ישנא אותו אבל יזכור החטא בלבו ולפיכך יזהירנו שימחה פשע אחיו וחטאתו מלבו ואחרי כן יצוה שיאהב לו כמוהו וטעם ואהבת לרעך כמוך הפלגה כי לא יקבל לב האדם שיאהב את חבירו כאהבתו את נפשו ועוד שכבר בא רבי עקיבא ולמד חייך קודמין לחיי חבירך (ב"מ סב) אלא מצות התורה שיאהב חבירו בכל ענין כאשר יאהב את נפשו בכל הטוב ויתכן בעבור שלא אמר "ואהבת את רעך כמוך" והשוה אותם במלת "לרעך" וכן ואהבת לו כמוך (פסוק לד) דגר שיהיה פירושו להשוות אהבת שניהם בדעתו כי פעמים שיאהב אדם את רעהו בדברים ידועים להטיבו בעושר ולא בחכמה וכיוצא בזה ואם יהיה אוהבו בכל יחפוץ שיזכה רעהו האהוב לו בעושר ובנכסים וכבוד ובדעת ובחכמה ולא שישוה אליו אבל יהיה חפץ בלבו לעולם שיהיה הוא יותר ממנו בכל טובה ויצוה הכתוב שלא תהיה פחיתות הקנאה הזאת בלבו אבל יאהב ברבות הטובה לחבירו כאשר אדם עושה לנפשו ולא יתן שיעורין באהבה ועל כן אמר ביהונתן (שמואל א כ יז) כי אהבת נפשו אהבו בעבור שהסיר מדת הקנאה מלבו ואמר (שם כג יז) ואתה תמלוך על ישראל וגוי וענין הנקימה והנטירה כבר פירשוהו רבותינו (תו"כ קדושים ד י יא) שהוא בדבר שאין בו חיוב ממון השאילני מגלך השאילני קרדומך כי בדבר שנתחייב לו חברו ממון כגון בנזיקין וכיוצא בהן אינו מחוייב להניח לו אבל יתבענו בב"ד וישולם ממנו מפסוק כאשר עשה כן יעשה לו (להלן כד יט) והוא מעצמו חייב לשלם כאשר ישלם מה שלוה או מה שגזל וכל שכן בענין נפש שיהיה נוקם ונוטר לו עד שיגאל דמי אחיו מידו על פי בית דין המורים במשפטי התורה

[יט] את חקותי תשמרו. ואלו הן "בהמתך לא תרביע כלאים" וגוי' חקים אלו גזרות מלך שאין טעם לדבר לשון רש"י ולא הזכירו רבותינו שיהיה הטעם נעלם ושיהיו יצר הרע ואומות העולם משיבים עליהם אלא בלבישת שעטנו לא בכלאי הבהמה ואין הכונה בהם שתהיה גזרת מלך מלכי המלכים בשום מקום בלא טעם כי כל אמרת אלוה צרופה (משלי ל ה) רק החקים הם גזירת המלך אשר יחוק

במלכותו בלי שיגלה תועלתם לעם ואין העם נהנים בהם אבל מהרהרין אחריהם בלבם ומקבלים אותם ליראת המלכות וכן חוקי הקב"ה הם הסודות אשר לו בתורה שאין העם במחשבתם נהנים בהם כמשפטים אבל כולם בטעם נכון ותועלת שלימה והטעם בכלאים כי השם ברא המינים בעולם בכל בעלי הנפשות בצמחים ובעלי נפש התנועה ונתן בהם כח התולדה שיתקיימו המינים בהם לעד כל זמן שירצה הוא יתברך בקיום העולם וצוה בכחם שיוציאו למיניהם ולא ישתנו לעד לעולם שנאמר בכולם "למינהו" (בראשית א) והנה צוה סיבת המשכב שנרביע בהמות זו עם זו לקיום המינים כאשר יבואו האנשים על הנשים לפריה ורביה והמרכיב שני מינין משנה ומכחיש במעשה בראשית כאילו יחשוב שלא השלים הקב"ה בעולמו כל הצורך ויחפוץ הוא לעזור בבריאתו של עולם להוסיף בו בריות והמינים בבעלי חיים לא יולידו מין משאינו מינו וגם הקרובים בטבע שיוולדו מהם כגון הפרדים יכרת זרעם כי הם לא יולידו והנה מצד שני הדברים האלה פעולת ההרכבה במינים דבר נמאס ובטל וגם הצמחים אשר יתרכבו מין בשאינו מינו אין פרים צומח אחרי כן ויהיו באיסורם שני טעמים הנזכרים וזה טעם "שדך לא תזרע כלאים" שהוא בהרכבה על דעת רבותינו (קידושין לט) ואסר אף כלאי זרעים מפני שישתנו בטבעם גם בצורתם בהיותם יונקים זה מזה ויהיה כל גרעין ממנו כאילו הורכב משני מינים ואסור לחרוש בשור ובחמור מפני שדרך כל עובד אדמתו להביא צמדו ברפת אחת ויבאו לידי הרכבה ומחברינו מוסיף בטעם הכלאים כי הוא שלא לערב הכחות המגדלים הצמחים להיות יונקים זה מזה ממה שאמרו בבראשית רבה (י ה) אמר רבי סימון אין לך כל עשב ועשב מלמטה שאין לו מזל ברקיע ומכה אותו ואומר לו גדל הדא הוא דכתיב (איוב לח ג) הידעת חקות שמים אם תשים משטרו בארץ והנה המרכיב כלאים או זורען בכדי שינקו זה מזה מבטל חקות שמים ולכך אמר בהם את חקותי תשמורו כי הם חקות שמים וכך אמר רבי חנינא משום רבי פנחס משום חקים שחקקתי בהם את עולמי (ירושלמי כלאים פ"א ה"ז) וכבר כתבתי בסדר בראשית (א כו) שהצמחים כולם יסודותם בעליונים ומשם צוה להם השם את הברכה חיים עד העולם והנה המערב כלאים מכחיש ומערב מעשה בראשית

"ובגד כלאים שעטנז" - למה נאמר לפי שנאמר (דברים כב יא) לא תלבש שעטנז צמר ופשתים יחדיו יכול לא ילבש גיזי צמר ואניצי פשתן תלמוד לומר בגד מנין לרבות את הלבדים תלמוד לומר שעטנז דבר שהוא שוע טווי ונוז ואומר אני נוז לשון דבר הנמלל ושזור זה עם זה לחברו לשון רש"י ואינו נכון בעיני שהלבדים אין איסורם מדברי תורה אלא מדברי סופרים שאינן אלא שוע בלבד וכך שנינו (כלאים פ"ט מ"ט) הלבדים אסורין מפני שהן שוע ובגמרא אמרו (נדה סא) ואימא או שוע או טווי או נוז והעלו והלכתא כמר זוטרא מדאפקינהו רחמנא בחד לישנא אבל הברייתא השנויה בתורת כהנים (פרק ד יח) אין לי אלא בגד ומנין לרבות הלבדים תלמוד לומר שעטנז בא לרבות הדברים שאינן בגד מ"לא תלבש שעטנז" שלא הוזכר בגד והמדרש הוא עיקר שאפילו דבר שאינו בגד אסור בכלאים מן התורה כגון הקולע חוטיין ועושה מהן חגורה וכיוצא בזה ובלבד שיהא שוע וטווי ונוז ותפס לו הלבדים לאסמכתא בעלמא שהם אסורים מדבריהם ואינן בגד וכן מה שפירש הרב בשוע שהוא דבר הנמלל ושזור זה עם זה וכפירוש הזה כתב עוד בפירושו בגמרא (יבמות ה נדה סא) כבר השיבו עליו שאין פירושו עולה ממה שאמרו (מנחות לט) שמע מינה קשר העליון בציצית דאורייתא דאי סלקא דעתך לאו דאורייתא כלאים דשרא רחמנא בציצית למה לי הא קיימא לן התוכף תכיפה אחת אינו חבור והנה גלו לנו שהבגד שהוא מין פשתים ונקשור בו ציצית של צמר בשני קשרים הוא כלאים מן התורה אע"פ שאינו נמלל ושזור זה עם זה אבל הענין כך הוא שאמר הכתוב "ובגד כלאים שעטנז" לומר שכל בגד הנעשה מחוט

שהוא שוע וטווי ושזור לא נלבש אותו כלאים שהוא ערובים ובמשנה תורה (דברים כב יא) הוסיף לבאר שלא נלבש שוע טווי ונוז מצמר ופשתיים שיהיו "יחדו" כלומר מחוברים יחד בשתי תכיפות לומר שהצמר והפשתיים שכל מין מהם שוע טווי ונוז בפני עצמו לא נחברם יחדו כי "יחדו" הוא הכלאים כמו שאמר (דברים כב י) לא תחרוש בשור ובחמור יחדו כלומר קשורים ומחברים והחבור בבגדים בשתי תכיפות כי מלשון "יחדו" למדו כן כי שתי תכיפות הן חבור ומשם למדו שהכלאים אסורין אע"פ שאינן בגד אלא אפילו בקולע החוטיין מעשה עבות ועושה מהן אבנטים אף על פי שאינן ארוג וכענין ששנינו (כלאים פ"ט מ"ט) לא יקשור סרט של צמר בשל פשתן לחגור בו את מתניו ולשון "נוז" מלה מקוצרת בתיבה המורכבת הזאת כמו הטווי שאין ממנו בה אלא הטי"ת וענינה לפי דעתי נלוז מלשון תועבת ה' נלוז (משלי ג לב) מטה ומעקם דרכיו ונלוזים במעגלותם (שם ב טו) פתלתולים ומטים כי כן הדבר השזור פתול ומעוקם וכמו ששנינו (כלאים פ"ט מ"ח) רבי שמעון אומר נלוז ומליז אביו שבשמים עליו מטה השם הנכבד מדרכי רחמיו עליו כענין שנאמר ועם עקש תתפתל (תהלים יח כז) ובלשון חכמים משמשין בו בקוצר לבן מלכים שנוז לבו עליו ונטל את הצפורן לחתור על אביו (שמו"ר לו ב) שנטה לבו לדרך רעה ומזה אמרו בתלמוד סנהדרין (מא) מנזייתיה דמר לא אמרי ביה ולא מידי כלומר אם היית רוצה להתעקם ולהטות הדברים לא היינו יודעים לנגדך כלום נזייתיה כמו נלזייתיה כלומר הטייתו וזהו האמת והנכון בענין הזה ולפיכך הוצרך להתיר כלאים בציצית אע"פ שאין הציצית ארוג ואינו בגד וזהו דין תורה אבל חכמים אסרו אפילו מה שאינו עשוי אלא באחד מהם או שוע או טווי או נוז ולפיכך שנינו (כלאים ט ט) הלבדים אסורין מפני שהן שועים פיף של צמר בשל פשתן אסורין מפני שהן חוגרין בארוג והכל מדרבנן וטעם כלאי הבגדים להרחיק התערובות במינין ואסר הרגילים להעשות מהן בגד והרב אמר במורה הנבוכים (ג לו) טעם השעטנז מפני שהיה בזמן ההוא בגד ידוע לכומרי בעלי הכשפים שבהם היו עושים כל מעשיהם ואמר שמצא זה כתוב בספריהם ולפי שהיה ענין גדול ורצוי להם מאד שיפעלו בו פעולותם הידועות לעבודה זרה ולשדים תרחיק אותן התורה מכל אדם כי התורה תבא למחות מעשיהם ולהכחיד זכרם

[כ] והיא שפחה נחרפת לאיש. מיועדת לאיש ואיני יודע לו דמיון במקרא לשון רש"י והנראה אלי כי הוא מלשון כאשר הייתי בימי חרפי (איוב כט ד) בימי נעורי וכן לא יחרף לבבי מימי (שם כז ו) שלא יהיה לי לב נער ויקראו ימי הנעורים ימי חורף כי החורף בראשית השנים וימי הזקנה כנגד הקיץ שהם ימי האסיף יאמר הכתוב שהיא שפחה נערה לאיש ידוע כי הפילגש אשר היא משרת את האיש וישכב עמה תקרא נערה לו כי גם כל משרת האדם יקרא נערו ומורגל בלשון חכמים לאמר על השוכבת עם האיש משמשת עמו והיא נחרפת שנעשית נערה לאיש וידועה לו מנסיפד"ה בלע"ז וכן בלשון חכמים (סנהדרין נח) דקרו לה רביתא דפלניא והענין שאינה אשתו לגמרי אבל נתן לה קדושין והיא לו לנערה משמשת

"בקרת תהיה" - יש על בית דין לבקר הדבר שלא לחייבו מיתה "כי לא חפשה" ואין קדושה גמורין לשון רש"י וכן אמרו כל המפרשים ואם כן יזהיר הכתוב בבקור הזה מפני שהיא דומה לאשת איש אולי יטעו בה ואין פירושם מתוק בפי כי בידוע שיבוקר הדבר ולא ימיתו האדם חנם וכן יבקרו בכל חייבי המיתות ואני סובר שהיא מלה יחידית בכתוב אבל היא מורגלת בלשון ארמית ובדברי רבותינו מלשון הפקר כי עיקר הלשון הבקר כמו שאמרו (פאה פ"ו מ"א) בית שמאי אומרים הבקר לעניים הבקר ובית הלל אומרים עד שיבקר אף לעשירים כשמיטה ותנן נמי (שביעית פ"ט מ"ד) אוכלין על המובקר אבל לא על השמור ותרגם יונתן אנשים רקים ופוחזים (שופטים ט ד) סריקין ובקרין כלומר בעלי הבקר

בשקריהם ובפחזותם (ירמיהו כג לב) ובקרותהון ואמרו כי תשמטנה ונטשתה (שמות כג יא) תרגמו הירושלמי ותבקרנה וכן בכל מקום במשנה הלשון בבי"ת אבל הרגילו בגמרא לומר ממנו הפקר כי האותיות האלה מתחלפות אצלם תמיד כאשר אומרים (פסחים מה) מן עבשו פרודות (יואל א יז) עפשו וכן בכתוב במקומות הרבה כמו שהזכרתי בפסוק נשפת ברוחך (שמות טו ז) ופירוש הפסוק הזה שאמר בשפחה הזאת אע"פ שהיא נחרפת לאיש לא תהיה לו לאשה כי בקרת תהיה לו כלומר מופקרת תחשב אצלו ולא יומתו כמשפט הנואף והנואפת באשת איש כי לא חפשה להיות אשתו גמורה אבל יביא זה עליה אשם בעבור שהיא נחרפת אליו ואונקלוס שאמר בקורתא תהא לשונו כלשון יונתן בן עוזיאל (שופטים ט ד) במלת בקרין

כג **וערלתם ערלתו את פריו.** "ואטמתם אטימתו, יהא אטום ונסתר מליהנות בו", לשון רש"י, ויפה פירש. ואם כן, יהיה:

(יחזקאל מד ט): "ערל לב" - סגור לב, כמו שנאמר (הושע יג ח): "ואקרע סגור לבם".

וכן (ירמיהו ו י): "ערלה אזנם" - שהיא סגורה ואטומה, אין הקול נכנס בה.

(שמות ו יב): "ערל שפתים" - סגור שפתים, כי העלגות אוטם וסגירות בגידי הלשון, ופעמים בגידי השפתים שלא יפתחו כראוי; והדבור יקרא פתיחה, (משלי לא ח): "פתח פיך לאלם", (איוב ג א): "פתח איוב את פיהו", (משלי ח ו): "ומפתח שפתי מישרים", (מיכה ז ה): "משוכבת חיקך שמור פתחי פיך".

והזכיר הכתוב אטימות בפרי הבא בתוך שלש שנים, לאסרו בהנאה. ולא יאמר כן בשאר אסורי הנאה, כי ביאת הפרי בתחילתו יקרא פתיחה, כמו שאמר (שיר השירים ז יג): "פתח הסמדר". ולכך אמר "שלש שנים יהיה לכם ערלים", כאילו הפירות סגורים באילנות, לא הוציאו פרח ולא פתחו סמדר.

וטעם המצוה הזאת, לכבד את ה' מראשית כל תבואתנו מפרי העץ ותבואת הכרם ולא נאכל מהם עד שנביא כל פרי שנה אחת הלולים לה' והנה אין הפרי בתוך שלש שנים ראוי להקריבו לפני השם הנכבד לפי שהוא מועט ואין האילן נותן בפריו טעם או ריח טוב בתוך שלש שנים ורובן לא יוציאו פירות כלל עד השנה הרביעית ולכך נמתין לכולן ולא נטעום מהם עד שנביא מן הנטע שנטענו כל פריו הראשון הטוב קדש לפני השם ושם יאכלוהו ויהללו את שם ה' והמצוה הזאת דומה למצות הבכורים ואמת הדבר עוד כי הפרי בתחילת נטיעת האילנות רב הלחות דבק מאד מזיק לגוף ואיננו טוב לאכלה כדג שאין לו קשקשת (לעיל יא ט) והמאכלים הנאסרים בתורה הם רעים גם לגוף והרב נתן גם בזה טעם במורה הנבוכים (ג לז) כטעמו ברוב המצות כי היו לחרטומים ולמכשפים בזמן ההוא מיני כשוף יעשו אותם בעת נטיעת האילנות ויחשבו כי בהם ימהר האילן להוציא פריו קודם זמנו הידוע במנהגו של עולם ובבואו יקריבו את הפרי לפני העבודה זרה שעשו בשמה הכשוף והוא ולכך צותה התורה באסור הפרי הבא קודם שלש שנים שלא יבאו לעשות המעשים הרעים ההם כי רובי האילנות יביאו פירות בשנה הרביעית ושנאכלוהו לפני השם היפך אכלם אותו לפני עבודה זרה

כו **לא תאכלו על הדם.** להרבה פנים נדרש בסנהדרין (סג) לשון רש"י והעולה משם לפי הסוגיא שהם כולם מן התורה שכלל הכתוב כל אכילת הדם בלאו אחד ואם כן מה שאמר הכתוב בשאול (שמואל א יד לג) הנה העם חוטאים לה' לאכול על הדם שהיו חוטאים באחד מן השמות הנכללים בלאו הזה כי היו אוכלים מן

הבהמה קודם שתצא נפשה זהו מה שאמר (שם פסוק לב) ויעט העם אל השלל שהוא כעיט הדורס ואוכל ויקחו צאן ובקר וגו' וישחטו ארצה ויאכל העם על הדם מרוב השלל בבהמות כשהיו שופכים דמם ארצה היו תולשים אבריהם ואוכלין קודם שימותו ועל דרך הפשט הוא מין ממניי הכשוף או הקסמים כי הוא דבר למד מענינו והיו שופכים הדם ומאספים אותו בגומא והשדים מתקבצים שם כפי דעתם ואוכלין על שולחנם להגיד להם העתידות וכאשר היו ישראל עם שאול במחנה ההוא היו מתפחדים מאד מן הפלשתים ולא היה שאול עושה דבר בלתי שאלת אורים ותומים כמו שנאמר (שם פסוק לו) נקרבה הלום אל האלהים והעם היו שואלים בשדים או בכשפים לדעת דרכם ומעשיהם ואוכלים על הדם לעשות המעשה ההוא ולכך אמר הכתוב (שם פסוק לג) ויגידו לשאול לאמר הנה העם חוטאים לה' לאכול על הדם ויאמר בגדתם לומר הנה השם עשה לכם תשועה גדולה היום ואתם שואלים ללא אלהים בגידה היא זו ועוד אפרש איסור מעונן ומנחש (דברים יח ט)

[כט] אל תחלל את בתך להזנותה. במוסר בתו פנויה שלא לשם קדושין ולא תזנה הארץ אם אתה עושה כן הארץ מזנה את פירותיה לעשותם במקום אחר ולא בארצכם וכן הוא אומר (ירמיהו ג ג) וימנעו רביבים ומלקוש לא היה ומצח אשה זונה היה לך וגו' לשון רש"י ולא הבינותי דעתו שאין זנות בתורה בפנויה שהלכה פסוקה היא (יבמות סא) פנוי הבא על פנויה שלא לשם אישות לא עשאה זונה ומפורש אמרו בסנהדרין (ט) ובת איש כהן כי תחל לזנות (להלן כא ט) יכול אפילו פנויה והקשו והא "לזנות" כתיב ותירצו כרבי אליעזר דאמר פנוי הבא על הפנויה שלא לשם אישות עשאה זונה וכן אמרו אשה זונה וחללה לא יקחו (להלן כא ז) שאינו בפנויה אלא גיורת ומשוחררת או שנבעלה בעילת זנות ממי שאין קדושין תופסין בה כמו שמפורש ביבמות (שם) ובסיפרא (אמור פרק א ז) אשה זונה ר' יהודה אומר זו אילונית וחכמים אומרים אין זונה אלא הגיורת ומשוחררת ושנבעלה בעילת זנות ר' אליעזר אומר אף פנוי הבא על הפנויה שלא לשם אישות וכך אמרו (תמורה כט) לענין לא תביא אתנן זונה (דברים כג יט) שאינו בפנויה כלל אבל הברייתא השנויה בת"כ (פרק ז א) והנזכרת במסכת סנהדרין (עו) או שהיא כרבי אליעזר ואינה הלכה או שהיא במוסר את בתו למי שאין לו אישות כגון כותי ועבד וחייבי כריתות ומיתות בית דין שזה נקרא זנות לדעת חכמים וזהו שאמרו במוסר את בתו פנויה שלא לשם אישות כלומר למי שאי אפשר להיות אישות ביניהם וכן מה ששנינו שם בסיפרא (שם ז ב) ולא תזנה הארץ מזנים הם הפירות והוא דרך אגדה נדרש ממלת הארץ מדלא כתיב ולא יזנו אנשי הארץ אבל עיקר הכתוב שהוא לאו שני וכבר מנאו בעל הלכות גדולות בחשבון הלאוין והיא אזהרה לאיש הזונה ולבת עצמה שלא תמסור עצמה לשם זנות ומכאן הוא שאמרו שם בברייתא (ת"כ שם ז א) וכן היא המוסרת עצמה שלא לשם אישות וטעם הכתוב כי בעבור שהבת ברשות אביה והוא רשאי בנעוריה לקדש אותה ולהכניסה לחופה והאונס והמפתה אותה נותן קנסה לאביה פירש הכתוב שאיננו רשאי למוסרה למי שיהיה זנות והזהירו מזה בלאו ואחרי אזהרת האב הזהיר גם הזונים עצמם האיש והאשה ורש"י כתב בפרשת אמור אל הכהנים (להלן כא ז) זונה שנבעלה בעילת ישראל האסור לה כגון חייבי כריתות או נתין או ממזר וזו הודאה ממנו שאין זנות בכשרין אלא שהוא מרבה בה אף חייבי לאוין וזה דעתו גם בפירושו בגמרא (יבמות סא) וגם זה איננו נכון אלא מחייבי כריתות וכותי ועבד שאין קדושין בה היא נעשית זונה וכהן לוקה עליה משום זונה אבל מחייבי לאוין ממזר וגר ועמוני ומואבי אינה זונה ואינו לוקה עליה אלא שנפסלה מן התרומה ומן הכהונה דכתיב (להלן כב יב) כי תהיה לאיש זר כיון שנבעלה לפסול לה פסולה (יבמות סח) ומחייבי לאוין שבכהונה נעשית חללה

{לב} את שבתתי תשמרו. האזהרות בשבת רבות בתורה כמו בעבודה זרה מפני שגם היא שקולה כנגד כל המצוות כי מי שאינו משמר אותה מכחיש במעשה בראשית ואין לו תורה כלל ולרבותינו בהן מדרש אמרו בכאן יכול יהא בנין בית המקדש דוחה שבת תלמוד לומר את שבתותי תשמורו ומקדשי תיראו אני ה' בתורת כהנים (פרק ז ה) ועל דרך האמת יצוה בשבת הגדול ובשבת שהוא מקדשו יצוה בו שמירה ומורא והנה אין מלאכת בית המקדש דוחה השבת והמקדש ואם תשכיל תבין

{לב} מפני שיבה תקום. יכול מפני זקן אשמאי תלמוד לומר זקן אין זקן אלא שקנה חכמה לשון רש"י ולשון תורת כהנים (פרק ז יא) והוא השנוי בגמרא במסכת קדושין (לב) תלמוד לומר זקן אין זקן אלא חכם שנאמר (במדבר יא טז) אספה לי שבעים איש מזקני ישראל ורבי יוסי הגלילי אומר אין זקן אלא שקנה חכמה שנאמר (משלי ח כב) ה' קנני ראשית דרכו והנה לדברי שניהם אין המצוה אלא בחכם ואונקלוס אמר מן קדם דסבר באורייתא תקום ותהדר אפי סבא ומשמעות דבריו שגם הוא סובר כן ועם כל זה העולה מן הגמרא לפי פסק ההלכה אינו כן שהרי אמרו (קידושין לב) איסי בן יהודה אומר כל שיבה במשמע ואמר רבי יוחנן (שם לב) הלכה כאיסי בן יהודה והנה יצוה בכל שיבה אפילו על אשמאי שהוא הבור ויחזור ויצוה על הזקן שהוא הקונה חכמה ואפילו יניק וחכים ויתכן שיהיה גם כן דעת אונקלוס אבל יתרגם יניק וחכים בשיבה דאתא זקן וגלי בשיבה שבכללה כל השיבות בין שיבת התורה בין שיבת הימים

ויקרא פרק כ

{ג} למען טמא את מקדשי. לשון רש"י את כנסת ישראל שהיא מקודשת לי וכבר רמזתי זה (לעיל יח כא) איך תטמא כנסת ישראל שהיא מקודשת לשמו הגדול באיש אחד אשר יחטא וכבר רמזו זה במדרשם שאמרו (ברכות לה) כל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה כאילו גזל להקב"ה וכנסת ישראל שנאמר (משלי כח כד) גוזל אביו ואמו וגוי אין אביו אלא הקב"ה ואין אמו אלא כנסת ישראל חבר הוא לאיש משחית חבר הוא לירבעם בן נבט שהחטיא את ישראל לאביהם שבשמים כי החפץ ביצירה שיברכו עליה לשמו הגדול משם יהיה קיום העולם ואם לאו יתעלה בשמו הגדול ומסתלקת השכינה מישראל וכל שכן כשיקריב הפרי למולך שהוא מתעב את גאון יעקב ומשכנו וזה טעם עם הארץ ירגמוהו באבן (פסוק ב) כי לא אמר מות יומת באבן ירגמו אותו כאשר אמר בכולן אלא הזכיר עם הארץ לומר שכל אנשי הארץ כל ישראל חייבין להקדים ולסקלו כי לכולם יזיק כי גורם לשכינה שתסתלק מישראל לכך תרגם אונקלוס עמא בית ישראל כי "הארץ" ירמוז לכל ארץ ישראל לא לארץ אשר העובד יושב בה וכענין כי לי הארץ (להלן כה כג) ועוד תוכל להבין סודו ממה שהזכיר הכתוב בכרת המולך ואני אתן את פני באיש ההוא (כאן) וכן ושמתי אני את פני (פסוק ה) כי שמי הגדול והנורא יכרית אותו ולא הזכיר בכרת אוב וידעוני מלת "אני" ולא בשום כרת אחר וכבר הודעתי טעם זה לכל מבין

[ה] לזנות אחרי המולך. לרבות שאר עבודה זרה שעבדה בכך ואפילו אין זו דרך עבודתה לשון רש"י וכבר כתב עוד בסדר אחרי מות (לעיל יח כא) שהמולך היא עבודה זרה ששמה מולך וזו היא עבודתה שמוסר בנו לכומרים וכ"ו וכל זה איננו עולה ומתוקן כהוגן לפי העיון בגמרא (סנהדרין טז) כי לדברי האומר מולך עבודה זרה הוא אין עבודתו של אותו עבודה זרה בהעברת הבנים לה שאם כן לא הוצרך הכתוב להזכיר זה כלל שהרי הוא באזהרת עובד עבודה זרה שבאו בה כמה אזהרות בתורה כלליות והוא גם כן בכלל העונש הנאמר בפרשת כי ימצא בקרבך איש או אשה אשר יעשה את הרע בעיני ה' אלהיך לעבור בריתו וילך ויעבוד אלהים אחרים וישתחו להם (דברים יז ב ג) אבל על כרחנו נדרוש שכל עיקר לא בא הכתוב אלא לחייב על העבודה הזאת של העברת הזרע בשלא כדרכה וכך אמרו בגמרא (סנהדרין שם) ולמאן דאמר מולך עבודה זרה הוא כרת דמולך למה לי למעביר בנו שלא כדרכה והוא הדין לעונש ואזהרה האמורין בו שלא הוצרכו אלא למעביר בנו שלא כדרכה ונראה שלפי הדעת הזו לשון מולך אינו שם לפסל וצלם מיוחד אלא שם לכל נעבד בכללם כל שתמליכהו ותקבלנו עליך לאלוה והנה כפי הדעת הזו יקראו בני עמון לשקוף שלהן "מולך" (מלכים א יא ז) כי הוא מלכם והוא שם כולל לכל נעבד כי הוא מלשון מלכות ולא כדברי הרב ז"ל שאמר שהיא ע"ז ששמה מולך ועבודתה בכך וכן מה שכתב פה שהוצרך "לזנות אחרי המולך" לרבות שאר ע"ז שעבדה בכך ואפילו אין זו דרך עבודתה גם כן אי אפשר מן הטעם שהזכרנו שכל עצמו לא נאמר הכרת במולך אלא לחייבו בשאין דרכו וכל ע"ז במשמע ולא יתכן שתאמר חייב הכתוב כרת באותה ע"ז ששמה מולך במעביר לו שלא כדרכו וחזר ורבה בו אף פעור ומרקוליס לכרת וכי למה יצטרך הכתוב לכך מאי שנא אותה ע"ז משאר כל ע"ז שבעולם ועוד שאם כן היה צריך לרבות עוד מעביר בנו לפעור ומרקוליס בסקילה כשם שריבה אותו לכרת אלא לא הזכיר הכתוב מולך כל עיקר בין באזהרה (לעיל יח כא) בין בעונש כרת וסקילה (כ"א) אלא במעביר בנו בשלא כדרכה לכל ע"ז שבעולם ובין שתאמר שהמולך הוא שם לכל ע"ז כמו שפירשנו או שתאמר שהיא ע"ז ידועה שתקרא כך הזכיר הכתוב אותה ע"ז בשלא כדרכה והוא הדין לכולן שהחומר הזה הוא בעבור העבודה הקשה הזו וכן מוכיח כל זה בגמרא במסכת סנהדרין (טז) לפי הדעת הזו שכתב הרב שהמולך ע"ז הוא אבל משנתנו היא שנויה כדברי האומר מולך לאו ע"ז היא כלומר שאינו נעבד שיקובל עליהם כאלוה כלל אבל הוא כמעשה כישוף לדרוש בעד החיים אל הכלב המת ההוא ולפי הדעת הזו העביר בנו לפעור או למרקוליס פטור גם דברי רש"י בפירושו בסנהדרין כך הם כמו שכתבנו והברייתא השנויה בתורת כהנים (קדושים יג) והכרתי אותו ואת כל הזונים אחריו לזנות אחרי המולך לרבות שאר ע"ז בהכרת אינו מיותר "לזנות אחרי המולך" כמשמע מדברי הרב אבל יאמר כי הכרת הזה כולו מיותר הוא ונדרוש אותו לשאר ע"ז והוא מה שאמרו בגמרא (סנהדרין טז) שלש כריתות בע"ז למה אחת כדרכה ואחת לשלא כדרכה כלומר לזבוח וקטור ונסוך והשתחויה שנתרבו שלא כדרכה למיתה ומחייב אותן בכאן בהכרת ואחת למולך ולמאן דאמר מולך ע"ז הוא למעביר בנו שלא כדרכה כלומר בכל ע"ז שבעולם כמו שהזכרנו

[ט] וטעם כי איש איש אשר יקלל את אביו ואת אמו. יחזור לראש הפרשה שאמר איש אמו ואביו תיראו (לעיל יט ג) ואמר כאן כי איש איש אשר לא ישמע (וכ"ו) ומקלל אביו ואמו מות יומת ועל דרך האמת בעבור שאמר (פסוק ז) והתקדשתם והייתם קדושים כי אני ה' אלהיכם ואמר (בפסוק ח) אני ה' מקדשכם כי השם הנכבד הוא המקדש אותנו כי הוא אבינו וגואלנו מעולם הוא שמו אם כן המקלל את המשתתפין ביצירה חייב מיתה וזה טעם משפט הנואף והנואפת אשר סמך לכאן והקדימו לכל העריות וכבר רמזתי זה למעלה (שמות כ יג) והזכיר הכתוב קצת

הערייות לחייב בהם מיתה והן אשת איש ואשת אב והכלה והזכר ואשה ואמה (פסוקים י-יד) והוא הדין אשה ובתה ובת בתה כי הזכיר קצת שאר האשה והוא הדין לכל הנזכרים שם (לעיל יח יז) באזהרה וכל שכן שאר עצמו בת בנו ובת בתו הנזכרים (לעיל יח י) ואין צריך לומר בתו ובכל זה עוד מדרשים לחייב אותן וכן הזכיר חיוב הרביעה במיתה (פסוקים טו-יז) וחזר והזכיר כרת אחר בנדה (פסוק יח) לחייבו בהעראה בלא גמר ביאה הוא שאמר את מקורה הערה (פסוק יח) וכן באחות אם ואחות אב כי את שארו הערה (פסוק יט) והזכיר דודתו וכן אשת אחיו (פסוקים כ כא) לחייבם בעריות בין שלא היו לו בנים או היו לו והכרת הבא באחותו (פסוק יז) הוא מיותר ונדרש לרבותינו (מכות יד) למה יצא כרת באחותו וכו' ועל דרך הפשט הוסיף בכרת "לעיני בני עמם" (פסוק יז) לומר שתמות בנוער נפשם בענין שיראו ויבינו וישכילו יחד כי יד ה' עשתה זאת וקדוש ישראל גזרה וטעם עונו ישא שיהיה החטא ההוא דבק בו מן העת ההיא מעשיו לא יצליחו ורבצה בו האלה כי יכהו השם בתחלואים רעים עד השמידו בכרת כענין שאמרו (שבת לג) סימן לעבירה הדרוקן ולא הוצרך להזכיר חייבי הכרת האחרים כגון אמו (לעיל יח ז) ואחות אשה (שם יח יח) שכבר למדנו מן הנזכרים כל הצריך

[יז] ואיש אשר יקח את אחתו. הזכיר הכתוב קיחה באחותו אע"פ שאין לו בה קידושין בעבור כי האח עם אחותו בבית אחד שוכנים יחד וכאשר יגבר עליו תאותו יקחנה וימשוך אותה אליו ואינו צריך לבוא אליה כבא אל אשה זונה וכן דרך הכתוב להזכיר קיחה בכל המתיחדים כי אשה ואמה (בפסוק יד) ובת בנה ובת בתה (לעיל יח יז) ואשה ואחותה (שם פסוק יח) ואשת אחיו (פסוק טז) כולן עמו בבית וכן לא יקח איש את אשת אביו (דברים כג א) ואמר וראה את ערותה דרך מוסר כי הכתוב יכנה בעריות פעם יקרא הבעילה גלוי ערוה כאשר יאמר ברובן לא תגלה ערותה וזה מנהג הזונים שהם מגלים שוליה כענין שנאמר וגליתי שולך על פניך (נחום ג ה) ופעם יכנה אותה ביאה ובא אליה ושנאה (דברים כב יג) לבא עלינו (בראשית יט לא) ויבא אליה ותהר לו (שם לח יח) ופעמים רבים יקראנה שכיבה ובכאן יכנה אותה בראיה כי האח עם אחותו ישנים יחד ואין צריך לגלות שולים וכן יכנה אותה בידיעה כלשון והאדם ידע את חוה אשתו (שם ד א) ולא יסף עוד לדעתה (שם לח כו) בתולה ואיש לא ידעה (שם כד טז) ואמר והיא תראה את ערותו שגם היא חמדה בלבה ערותו ורצתה לעשות כן והזכיר זה באחות בלבד בעבור כי כל העריות כאשר יקרב האיש לגלות ערותה לרצונה הוא כי אם לא יהיה לרצונה תתרחק ממנו ותצעק אבל באח הישן עמה אולי שלא מדעתה יערה בה על כן הזכיר שהיא גם היא תראה ערותו וטעם חסד הוא על דעת המפרשים חרפה כי האנשים כולם בטבעם יהיה להם בושת בחטא המכוער הזה והוא כלשון ארמית שתרגם אונקלוס כי חרפה היא לנו (בראשית לד יד) ארי חסודא היא ויונתן תרגם ושמתיה חרפה (שמואל א יא ב) חיסודא ובלשון חכמים (רות רבה ז יא) מפני שחסדו ברבים וכן פן יחסדך שומע (משלי כה ז) יעשה לך חרפה בגלותך סוד אחר וטעם ונכרתו לעיני בני עמם לאמר אתה תעשה זה בסתר וה' יגלה עונך בהביאו עליך עונש לעיני כל בני עמך והזכיר כן בחטא הנעשה בחדרי חדרים והוא הדין בכל הכריתות כאשר הזכרתי (לעיל יח כט) וטעם ערות אחתו גלה עונו ישא ואם גלה ערותו באונס עונו ישא הוא לבדו כדברי ר"א ועל דעתי טעמו כי ערות אחותו גלה עונו ישא כל אחד מן הנזכרים כמו כי את שארו הערה עונם ישאו (פסוק יט) והנכון בעיני במלת "חסד" שהוא כמשמעו וכן דעת רבותינו ז"ל (ת"כ כאן וסנהדרין נח) יאמר כי שאר האחים חסד הוא ואין ראויין לגלוי ערוה כי בקרובים יזכיר טעם מפני שאר הבשר ובאחים יזכיר החסד אשר ביניהם ויהיה "איש" מושך עצמו ואחר עמו או הוא כדרך ואני תפלה (תהלים קט ד) כי חמודות אתה (דניאל ט כג) הנני אליך זדון (ירמיהו נ לא) שיחסר מהן מלת איש או שיכנה האיש בתארו יאמר ואיש אשר יקח

את אחותו וראה את ערותה איש חסד הוא ונכרתו כי ערות אחותו גלה עונו ישא הזכיר כי היה ראוי להיותו גומל נפשו איש חסד והוא עוכר שארו אכזרי כי היה ראוי שיעשה עמה החסד שיעשו האחים להשיאה לבעל והוא פוגם ועוכר אותה והכתוב יתלה הסרחון בזכר כמו ערות אחיו גלה ערירים יהיו (פסוק כא) וכן על דעתי פן יחסדך שומע (משלי כה ז) יסיר ממך כל חסד שלא שמרת חסדך את רעד שמסר לך סודו כמלת לדשנו (שמות כז ג) ובכל תבואתי תשרש (איוב לא יב) וכיוצא בהן כי רחוק הוא אצלי להיות מלת חסד בלשון הקודש משמש בהפוכים האלה והכתובים משבחים ומתפללים במלת חסד אבל חיסודא בלשון ארמית לשון אחרת וגם אותו הלשון מבדיל ביניהם זה מתורגם (תיוב"ע) חסדא וזה מתורגם חיסודא וכתב רבינו חננאל כי חסד לאמים חטאת (משלי יד לד) לשון חרפה ולפי דעתי גם זה לשון תהפוכות כי צדקה וחסד נזכרים בפסוק ההוא והם האחים התאומים הנזכרים בכל מקום כמו רודף צדקה וחסד (שם כא כא) אני ה' עושה חסד ומשפט וצדקה בארץ (ירמיהו ט כג) אבל פשט הכתוב על דעתי צדקה תרומם גוי כאשר יעשה וחסד לאמים חטאת כאשר לא יעשהו יאמר כי בצדקה ובחסד רוממות כל גוי ומכשולם או יאמר צדקה תרומם הגוי המיוחד שיעשנה ולאמים רבים חוטאים בחסד ואינם עושים אותו ודמיון הפסוק הזה הוא סמוך לו (משלי יד לג) בלב נבון תנוח חכמה ובקרוב כסילים תודע שפירושו תודע שאינה בקרבם כי כל רואיהם יכירום במעשיהם כי כסילים הם ואין בהם תבונה והם שניהם בשלילות

אמור

פרשת

ויקרא פרק-כא

[א] אמר ואמרת. להזהיר גדולים על הקטנים לשון רש"י מדברי רבותינו (יבמות קיד) והאזהרה הזאת לומר שלא נסייע בטומאת הקטנים בידיים ובאו בזה אזהרות רבות בתורה כפי מדרש רבותינו (שם) בדם ובשרצים וטומאה ומהם נלמוד לכל איסורין שבתורה שלא נסייע באחד מהם שיעברו עליו הקטנים אבל אם יעשו הם לדעת עצמן אין אנו מצווין עליהם להפרישם וטעם הכתוב על פי מדרשו אמור אל הכהנים ותחזור ותאמר אליהם שלא יטמאו ורובי האזהרות שיצוה להזהירם שיהיו כל בני אהרן נשמרים מזה גם הקטנים ואמר ר"א בדרך הפשט אמור אל הכהנים הפרשה הנזכרת למעלה כי הם מורי התורה והמזהירים את העם ואמרת להם המצות שהם לבדם חייבים לשמרם ואינו נכון ועל דעתי בפשט הכתוב טעם אמור כמו דבר אמרי האזינה ה' (תהלים ה ב) דברי וכן אמרים אמת (משלי כב כא) וכן כי היא שמעה את כל אמרי ה' (יהושע כד כז) וכתוב בא

אל פרעה ודברת אליו (שמות ט א) כמו ואמרת וידבר משה אל אהרן ואל אלעזר ואל איתמר בניו הנותרים קחו את המנחה (לעיל יב) כמו ויאמר וכן במקומות הרבה "דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם" והוא נאמר בפרשיות אשר ירצה להזהיר להם מאד או לחומר הענין או להיותם מורגלים לחטוא בהנה וכן יאמר "אמור אל הכהנים ואמרת אליהם" וכמוהו כה אמר ה' אלהי ישראל הלוך ואמרת אל צדקיהו מלך יהודה ואמרת אליו כה אמר ה' וגו' (ירמיהו לד ב) שטעמו דבר אל צדקיהו וכן ותאמר האשה התקועית אל המלך ותפול על פניה ארצה ותשתחו ותאמר הושיעה המלך (יד ד) כמו ותדבר האשה אל המלך ותאמר הושיעה המלך והנה טעם אמור אל הכהנים ואמרת אליהם כטעם דבר אל הכהנים ואמרת אליהם דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם וענינו דבר אל העם בשמי ותאמר להם ככה כענין בא אל פרעה ואמרת אליו (שמות ז כו) ורבים יאמרו כי טעם "דבר אל בני ישראל" כטעם קריאה דבר אל בני ישראל שיתאספו אליך ותאמר אליהם ככה וכן אמור אל הכהנים שיקבצו וישמעו וטעם הכהנים כי במצות אשר הם בעניני הקרבנות יאמר "אל אהרן ואל בניו" ולא יזכירם בשם "הכהנים" כי הענינים ההם בקרבנות או במעלות הקדש אבל בכאן יזהיר שלא יטמאו במת לעולם אפילו בעת שלא יבואו במקדש והיא מעלה להם בעצמם ולכך הזכיר הכתוב "הכהנים" לאמר כי בעבור שהם כהני ה' ומשרתי אלהינו יאמר להם שיתנהגו כבוד וגדולה בעצמם ולא יטמאו לעולם והנה החללים מוצאים מן הכלל הזה וטעם לא יטמא שתאמר להם שלא יטמא כל אחד מהם לנפש בעמיו או ימשך אל "בעל בעמיו" המוזכר למטה ושיעורו "לנפש לא יטמא הבעל בעמיו" וטעם בעל בעמיו כמו מבעלי יהודה (ו ב) בעלי גוים (ישעיהו טז ח) הנכבדים בהם או האדונים מלשון בעליו אין עמו (שמות כב יג) בעל הבית (שם פסוק ז) כי הנכבדים יקראו אדונים יאמר לא יטמא נכבד בעמיו להחל את כבודו יפרש הכתוב כי למעלת הכהן בעבור שהוא ראוי להיות הגדול והנכבד בעמיו יזהירו שלא יחלל מעלתו בטומאת המתים ויתכוין הכתוב בזה שלא יעלה על דעתנו לומר שאין האזהרה אלא בבואם אל אהל מועד לשרת בקדש וכן בכל הפרשה יזהיר כי הכל למעלתם את אביה היא מחללת (פסוק ט) ולא יחלל זרעו (פסוק טו) וכן תרגומו של אונקלוס לא יסתאב רבא בעמיה לאחלותיה ובת"כ (אמור פרשה א טו) נדרש בבעל באשתו כמו שכתב רש"י

[ו] קדשים יהיו לאלהיהם. הקדושה היא הפרישות כאשר פירשתי בסדר של מעלה (לעיל יט ב) יאמר שאפילו במותר לישראל יהיו הכהנים פרושים יבדלו מטומאת המתים ונשואי הנשים שאינן הגונות להם בטהרה ובנקיות

[ח] וטעם כי קדוש אני ה' מקדשכם. עם הכהנים ידבר כאשר החל "אמור אל הכהנים" או "אני ה' מקדשכם" כלכם הכהנים והעם והטעם כי מאחר שהוא מקריב לחם אלהיך קדוש יהיה לך כי על ידו אני מקדש את כלכם ומשרה שכינתי במקדשכם ויתכן על דרך האמת שיחזור לראש הפסוק וכבר נתפרש

[י] את ראשו לא יפרע וגו' ועל כל נפשות מת. נמשך לפניו עם "נפשות מת" יאמר שלא יפרע ולא יפרום על כל נפשות מת ולא יבא עליו

[יב] ומן המקדש לא יצא. אינו הולך אחר המטה (ת"כ כאן וסנהדרין יט) ועוד מכאן למדו רבותינו (הוריות יב) שכהן גדול מקריב אונן וכן משמעו אף אם מתו אביו ואמו אינו צריך לצאת מן המקדש אלא עובד עבודה ולא יחלל את מקדש אלהיו שאינו מחלל בכך את העבודה אם עבד כשהוא אונן שהתיר לו הכתוב לעבוד הא הדיוט שעבד אונן חלל לשון רש"י ושני המדרשים הללו חלוקים הם זה עם זה שאם

הכתוב התיר בכהן גדול שאינו צריך לצאת מן המקדש מפני אנינותו כהדיוט אבל יכול הוא לעבוד כשהוא אונן אם כן אין בכאן אזהרה כלל שלא יצא אחר המטה וכן "לא יחלל את מקדש אלהיו" כפי הלשון הזה אינו אלא לומר שאין עבודתו מחוללת וללמד שההדיוט שעבד אונן חלל ואם כן הכתוב הזה שלילות ולא אזהרה ובעלי ההלכות מנאוהו בלאוין בהלכות פסוקות ובהלכות גדולות ועוד שכבר כתבתי (לעיל יו) הברייתא שהיא שנויה בתורת כהנים (שמיני מילואים מב מג) ומפורש בה שהוא לאו גמור כדקתני ומפתח אהל מועד לא תצאו (לעיל ח לג) יכול בשעת עבודה ושלא בשעת עבודה תלמוד לומר ומן המקדש לא יצא ולא יחלל אימתי אינו יוצא ואין מחלל הוי אומר בשעת עבודה וקתני אין לי אלא אהרן ובניו שנמשחו בשמן המשחה שאם יצאו בשעת עבודה חייבין מיתה מנין לכל הכהנים שבכל הדורות וכו' והרי הוא לאו גמור אזהרה שלא יניח עבודה ויצא לפיכך אני אומר כדי לקיים כל דברי חכמים שעיקר הכתוב הזה יזהיר בכהן גדול שלא יצא מן המקדש בשעת עבודה על כל נפשות מת ולא יחלל את המקדש שיעזוב עבודתו לכבוד המת אבל יהיה כבוד המקדש ועבודתו גדול עליו מכבוד המת ואהבתו אותו וכל שכן שאם מניח עבודתו ללא דבר ויוצא שעובר בלאו הזה אבל הזהירו הכתוב בענין המת להתיר לו העבודה כשהוא אונן ומאחר שהיא מותרת לו אם יניחנה מרצון עצמו יהיה חלול המקדש וזה הוא פירוש הכתוב הזה וכבר כתבתיו בסדר ויהי ביום השמיני ועוד מצינו שנחלקו רבותינו בפרק שני של מסכת זבחים (טו) ואמרו אונן מנא לן דמחיל עבודה דכתיב ומן המקדש לא יצא ולא יחלל הא אחר שלא יצא חלל ורבי אלעאי אמר מהכא הן היום הקריבו את חטאתם ואת עולתם (לעיל י טו) אני הקרבתי מכלל דאי אינהו אקרבו שפיר וכו' ורבי אלעאי מאי טעמא לא אמר ומן המקדש לא יצא אמר לך מי כתיב הא אחר שלא יצא חלל והענין לומר כי כיון שאמר הכתוב אזהרה בכהן גדול שלא יצא ולא יחלל העבודה בהניחו אותה אין לכהן הדיוט במשמע הזה שיחלל כשיעבוד ומכאן ראייה עוד שאיננו רשות להתיר העבודה לכהן גדול ולהודיעו שאין עבודתו מחוללת בכך כי היה יוצא מזה בודאי שכהן הדיוט מחלל אותה והנה יראה מזה בפשוטו כי על דעת הפירוש הראשון הוא שלילות בכהן גדול שאינו מחלל עבודתו כלשון רש"י אבל מפני שהברייתא מפורשת שהוא אזהרה נאמר שהם יסברו כי מאחר שאין האזהרה אלא בכהן גדול ומכלל שההדיוט יוצא ומניח העבודה מזה נלמוד שהיא מחוללת ואילו היתה כשרה לא יתיר לו להניחה וכך שנויה בתורת כהנים בפרשה הזאת (פרשה בו) ומניין שאם עבד עבודתו כשרה תלמוד לומר ולא יחלל את מקדש אלהיו הא כהן הדיוט שעבד עבודתו פסולה והסוגיא ששנויה בסנהדרין (יט) ומן המקדש לא יצא שאינו יוצא אחר המטה עמהם אלא הם נכסין והוא נגלה הם נגלין והוא נכסה דברי רבי מאיר ורבי יהודה אומר אינו יוצא מן המקדש כלל שנאמר ומן המקדש לא יצא ופירשו בטעמו של רבי מאיר ו"מן המקדש" מקדושתו לא יצא וכיון דאית ליה היכירא לא אתי למנגע ורבי יהודה אגב מרריה דילמא מיקרי ונגע כל זה אסמכתא מדבריהם הם הנהיגו סילסול בכהן גדול שלא יצא אחר המטה לפי שהוא אינו מטמא לקרובים ואדם בהול על מתו שמא יגע בהן כענין ויפל יוסף על פני אביו (בראשית נא) אבל כהן הדיוט על קרוביו הוא מטמא ועל אחרים אינו בהול שיטמא להן וכל זה בכהן גדול מעלה מדבריהם וסמכו אותה לכתוב הזה כדרך האסמכתות בתלמוד וכך מצאתי בתוספתא בסנהדרין (פ"ד ה"א) אמרו לרבי יהודה אין מן המקדש לא יצא אלא בשעת עבודה בלבד ועוד שם בירושלמי (פ"ב ה"א) ראיות אין כאן מקום הזכרתם

[יג] והוא אשה בבתוליה יקח. פירוש אבל לא בעולה והוא לאו הבא מכלל עשה ואחרי כן הזהיר בלאו על האלמנה והפסולות ואמר כי אם בתולה מעמיו יקח

אשה לצוות עליו שיקחנה וזהו שאמרו רבותינו (הוריות יא) מוזהר על האלמנה ומצווה על הבתולה וכך שנו בתורת כהנים (פרק ב ו) כי אם בתולה מלמד שהוא מצווה על הבתולה

[טו] ולא יחלל זרעו בעמיו. הא אם נשא אחת מן הפסולות זרעו ממנה חלל מדין קדושת כהונה לשון רש"י פירשו הרב לשלילות בלבד את אלה לא יקח שלא יתחלל זרעו ועל דעת רבותינו (קידושין עח) הוא לאו שני וכך אמרו קדש ובעל לוקה שנים אחת משום לא יקח ואחת משום לא יחלל ואמרו בעל ולא קדש לוקה משום לא יחלל והנה הם שני לאוין ונדרש להם גם כן כטעם קדש ולא בעל אינו לוקה מה טעם לא יקח משום לא יחלל אם כן פירושו "את אלה לא יקח כי אני מזהירו בלא יחלל זרעו" ומאלינו נלמוד שהזרע מן הפסולות הוא מחולל

[יז] דבר אל אהרן איש מזרעך. לא אמר בכאן "דבר אל אהרן ואל בניו" כאשר יאמר בפרשיות כלן והטעם כי שם צוה בפרשיות הקרבנות זאת תורת העולה (לעיל ו ב) וזאת תורת החטאת (שם פסוק יח) והאשם וכיוצא בזה אבל בכאן אם אמר "דבר אל אהרן ואל בניו" ראוי שיאמר "איש מכם לדורותיכם" ולא ירצה להזהיר את אהרן עצמו בתורת המומין כי אהרן קדוש ה' כולו יפה ומום לא יהיה בו אבל יזהירו על זרעו שיורם ויזהיר אותם לדורותם ובפרשת הטומאה בסמוך (להלן כב ב) דבר אל אהרן ואל בניו וינזרו מקדשי בני ישראל כי יתכן שגם באהרן ארע טומאת המגע במת או בשרץ וכאשר בא להזכיר הצרעת והזוב חזר ואמר (שם פסוק ד) איש איש מזרע אהרן כי לא יארע זה בגופו כי מלאך ה' צבאות הוא ואמר בסוף הפרשה (פסוק כד) וידבר משה אל אהרן ואל בניו שרצה משה להזהיר גם את בניו שיקחו מפיו תורה ואמר כן לבני ישראל להזהיר ב"ד של ישראל על כך ובת"כ (פרשה ג ה) מצאתי כל איש מה תלמוד לומר לפי שנאמר זרע אהרן אין לי אלא זרעו אהרן אין לי אלא זרעו אהרן עצמו מנין תלמוד לומר אשר בו מום (פסוק יח) וכן שנו שם (פרק ד א) זרע אהרן אין לי אלא זרעו אהרן עצמו מנין תלמוד לומר והוא צרוע או זב (להלן כב ד) ופירושו "אהרן עצמו" הכהן הגדול תחתיו מבניו כי בעבור שהתיר האנינות לכהן גדול אולי יתיר לו המום והצרעת והוצרך לרבותו או שתרמוז דין אהרן עצמו כי לא תסמוך התורה באזהרותיה על הנס אבל כסתה על אהרן לכבודו ולרמוז לנו שלא יארע לו כן

[יח] חרם או שרוע. כל שחוטמו שקוע בין שתי העינים שכוחל שתי עיניו כאחת לשון רש"י ובתורת כהנים (פרשה ג ז) ובגמרא דבכורות (מג) שנינו חרום שחוטמו שקוע חוטמו בלום חוטמו סולד חוטמו נוטף מניין תלמוד לומר או חרום אבא יוסי אומר אין חרום אלא הכוחל שתי עיניו כאחת אמרו לו הפלגת אע"פ שאינו יכול לכחול שתי עיניו כאחת ולשון "חרום" מלשון כל חרם אשר יחרם (להלן כז כט) והחרמתי את עריהם (במדבר כא ב) ענין חרבן ויקרא חרום כי החוטם הדרת פנים כמו שאמרו (יבמות קכ) אין מעידין אלא על פרצוף פנים עם החוטם ואשר אין חוטמו כתאר בני האדם צורתו חרבה וטעם או גבן (פסוק כ) נמשך אל מלת "בעיניו" או שהוא גבן בעינו או דק או תבלול בעינו והוא שגבות עיניו שוכבות עליהן מלשון גב המזבח (יחזקאל מג יג) על גבי חרשו חורשים (תהלים קכט ג) והזכיר תחילה המום בחסרון האברים עור או פסח ואחרי כן בקטנות כגון החרום ובגודל כגון השרוע ואח"כ בשברון העצמות אע"פ שכל אבריו עמו כיון שנשבר העצם פסול ואח"כ פסל אפילו בכיעור התואר כגון הגבן ואשר בעיניו הגרעינין ואחר כך בבשר הגוף כי צריך שיהיה נקי וחלק ואחרי כן הוסיף בעל הרוח אשר ביצו נפוחים בו אע"פ שהוא חולי נהוג בזקנים ואינו מום בעצם או בבשר ורבותינו

ויקרא פרק-כב

[ב] ולא יחללו את שם קדשי אשר הם מקדשים לי. סרס המקרא ודרשהו וינזרו מקדשי בני ישראל אשר הם מקדשים לי ולא יחללו את שם קדשי אשר הם מקדשים לי לרבות קדשי כהנים עצמן לשון רש"י ואם נפרש "אשר הם מקדשים לי" בכהנים עצמן אין צורך לסרוס הזה אבל יאמר הכתוב וינזרו מקדשי בני ישראל ולא יחללו בהם את שם קדשי ו"אשר הם מקדשים לי" שלא יחללו את אשר אהרן ובניו עצמם מקדשים לי ובתורת כהנים (פרשה ד א) כך הוא נדרש וינזרו מקדשי בני ישראל על קדשי בני ישראל חייבים משום פיגול נותר וטמא ואין חייבים על קדשי גוים משום פיגול נותר וטמא קדשי ישראל אין לי אלא קדשי ישראל קדשי עצמן מנין תלמוד לומר אשר הם מקדשים לי אני ה' לרבות את כולם ולא הוזכר שם סרוס המקרא כלל ועל דרך האמת אשר הם מקדשים לי אני ה' שלא יחללו השם המקודש לו כי שמו במקדש ה' וכבר רמזתי זה בפרשת ויקחו לי תרומה

[ג] נבלה וטרפה לא יאכל לטמאה בה. יאמר שיזהר מאכילת נבלה וטרפה שלא יטמא בה ויצטרך להנזר מן הקדשים ולא יאכל בהם עד שירחץ בשרו במים ובא השמש וטהר והטעם בעבור שהזכיר טומאת האדם לכל טומאותיו כי הזכיר הצרעת והזוב שיכלול הזכר והנקבה וטומאת המת ושכבת הזרע והשרץ חזר להזהיר מן הקדשים בטומאת הנבלות והזהיר בהם דרך התראה באכילתן והטעם כי בעבור שנפש האדם קצה באכילת השרצים ולא תקוץ בנבלה וטריפה הזהיר על הטומאה בהווה והטריפה הנזכרת כאן טריפת הארי והדוב שהמית אותה בשדה כי מחיים לא תטמא כי מעת שתטרף הבהמה מן הארי תקרא טריפה בין מחיים בין לאחר מיתה והנה הזכיר כאן כל הטומאות כולם כי הבהמה הטמאה אחר שאמר שאין לה שחיטה כאשר פרשתי בסדר ויהי ביום השמיני (לעיל יא כד) הנה היא בכלל נבלה וזה דרך פשוטו ומדרשו (ת"כ פרק ד יב יג) גם כן לענין הקדשים בטומאה הזהיר כאן ובנבלת עוף טהור הכתוב מדבר שאין לה טומאת מגע ומשא אלא טומאת בית הבליעה ואסרו לאכול בקדשים וצריך לומר "וטריפה" מי שיש במינו טריפה יצא נבלת עוף טמא שאין במינו טריפה בלשון רש"י ובטומאת שאר נבלות ריבו אותם בת"כ (פרק ד ז) אשר יגע בשרץ (פסוק ה) אין לי אלא השרץ מנין לרבות את הנבלה תלמוד לומר בכל

[יד] ונתן לכהן את הקדש. דבר הראוי להיות קדש שאין פורע לו מעות אלא פירות של חולין והם נעשים תרומה לשון רש"י והנה טעם הכתוב כי יאכל קדש ויסף חמישיתו על הקדש ההוא ונתן לכהן את הקדש הזה שהוא הקרן והחומש ומפני שקראו קדש למדנו שהוא נעשה כתרומה בדבר הראוי לכך וזהו הנכון בפשוטו ומדרשו וכך כתב ר"א ונתן לכהן את הקדש טעמו "עם הקדש" או שתהיה מלת "ונתן" מושכת עצמה ואחרת עמה וכן הוא אומר ויסף חמישיתו עליו ונתן לכהן ונתן את הקדש ולפי דעתי אין צורך בעבור מלת "עליו"

טו ולא יחללו את קדשי בני ישראל. להאכילם לזרים והשיאו אותם עון אשמה את עצמם שיטענו עון באכלם את הקדשים שהובדלו לשם תרומה וקדשו ונאסרו עליהם ואונקלוס שתרגם במיכלהון בסואבא שלא לצורך תרגמו כן לשון רש"י ז"ל ולא הבינותי דעתו כי יראה מדבריו שזה הלאו אזהרה בכהנים הוא שלא יאכילו התרומה לזרים ואם כן ראוי שנפרש שיהיה "והשיאו אותם" כנוי לישראל שיטעינו הכהנים לישראל עון אשמה כאשר יאכלו הקדשים ולמה הוצרך רבי ישמעאל לדרשו בעצמם (ספרי נשא לב) ועוד שלא הוזכר זה הלאו בתלמוד אלא הוא אסור לעשות כן כבשאר כל האיסורין אבל טעם הכתוב כי "בני ישראל" נמשך למעלה ולא יחללו בני ישראל את קדשי בני ישראל את אשר ירימו לה' והוא אזהרה שנית בזר שלא יאכל קדש בעבור שירצה להזכיר בו העונש ואמר והשיאו את עצמם וגו' כאשר יאכלו את קדשיהם ורבותינו דרשו מפני יתורו באוכל טבל אמרו (סנהדרין פג) מנין לאוכל טבל שהוא במיתה שנאמר ולא יחללו את קדשי בני ישראל את אשר ירימו לה' בעתידין לתרום הכתוב מדבר ויליף חלול חלול מתרומה אבל בת"כ (פרק ו ח-י) מצאתי ולא יחללו להביא את הסך ואת השותה את קדשי בני ישראל על קדשי בני ישראל חייבין קרן וחומש ואין חייבין על קדשי גוים קרן וחומש יכול יהו חייבין על התרומה שבטבל תלמוד לומר את אשר ירימו לה' על המורם הם חייבים ואין חייבין על התרומה שבטבל והשיאו אותם עון אשמה מלמד שאף על הטבל חייבין מיתה וזה אינו כדרך הגמרא אלא שאני אומר רבוי הסך והשותה אסמכתא כי שתייה בכלל אכילה וסיכה מדרבנן כך מפורש בירושלמי (מעשר שני פ"ב ה"א) ומפני שאמר בטבל ולא יחללו את קדשי בני ישראל בעבור שהם עתידין להרים ממנו לה' דרשו מזה שהמורם הוא הנקרא קדש לא הטבל וא"כ איננו בכלל "כי יאכל קדש בשגגה" (פסוק יד) שיתחייב בחומש ולכך חזר ושנה "והשיאו אותם עון אשמה" מלמד שאף על הטבל חייבין מיתה כי התרומה שבטבל היא שהוזכרה כאן והכלל כי הכתוב הזה בטבל והזהיר וענש תחילה על הקדש המורם וחזר והזהיר על שירימו בעתיד כפי מדרש רבותינו

יח לכל נדריהם ולכל נדבותם. נדריהם האומר הרי עלי נדבותם האומר הרי זו לשון רש"י והנראה בעיני בעבור שאמר הכתוב (פסוק כא) לפלא נדר או לנדבה וכן יאמר בכל מקום בפרשת נסכים (במדבר טו ג ח) וכן כי יפליא נדר בערכך נפשות (להלן כו ב) וכן בפרשת נזיר (במדבר ו ב) כי הנדר הוא הבא על דבר שיפלא ממנו שידור לה' בצר לו אם תעשה עמי להפליא להצילני מן הצרה הזאת אביא עולה או שלמים כענין וידר יעקב נדר לאמר אם יהיה אלהים עמדי (בראשית כח ט) וידר ישראל נדר לה' ויאמר אם נתון נתן (במדבר כא ב) וידרו נדרים (יונה א טז) וכן כולם ורבותינו אמרו (קנים פ"א מ"א) אי זהו נדר האומר הרי עלי עולה נדבה האומר הרי זו עולה ומה בין נדר לנדבה נדר מת או נגנב חייב באחריותו וכו' להגיד החלוק שביניהם כי דרך הנודרים בצרתם לאמר אם יהיה אלהים עמדי בזה עלי לעשות עולה או זבח וזה לא יקרא נדבה סתם ואשר יפרישו ויתן מיד הוא נדבה כי בעת המתן נדבה רוחו אותו והנה אמר הכתוב כי בין שיקריב עולה או שלמים אשר נדר על צרתו או שיקריב אותם בנדבת רוחו יהיה תמים אולי נחשוב כי הנדר ראוי להיותו תמים יותר מן הנדבה וזה טעם הכתוב

כג נדבה תעשה אותו. לבדק הבית ולנדר לא ירצה למזבח אי זהו הקדש שבא לרצות הוי אומר זה הקדש מזבח לשון רש"י ולפי זה צריך שנדרוש נדבה תעשה אותו ולנדר לא ירצה יאמר שנעשה אותו נדבה או נדר לבדק הבית אבל לא לרצון על המזבח כי אין בין נדר ונדבה בענין הזה כלום שניהם מותרין לבדק הבית ואסורין למזבח וכבר הזכיר זה הכתוב בעולה "לכל נדריהם ולכל נדבותם" (פסוק

יה) ובשלמים "לפלא נדר או לנדבה" (פסוק כא) וכך מדרש רבותינו בת"כ (פרק ז ה) ויתכן שנתקן בישוב לשון המקרא כי בעבור שרוב הנדבות לבדק הבית כמו שאמר במשכן (שמות לה ה) כל נדיב לב הביאו את תרומת ה' וכן במקדש (דברי הימים א כט יז) אני ביושר לבבי התנדבתי וכן בבית שני (עזרא א ד) עם הנדבה לבית האלהים וכן כתוב בבדק הבית (מלכים ב יב ה) כל כסף אשר יעלה על לב איש להביא בית ה' והוא הנדבה והטעם כי אין בענין בדק הבית חיוב רק נדבת הנפש ומנהג הנותנים לבדק הבית כי בנדבה יביאו "הרי זו לבנין" לפיכך כל מקום שיזכיר נדבה סתם הוא לבדק הבית עד שיפרש בו לעולה או לזבח שלמים כמו שהזכיר למעלה (בפסוקים יח כא) והנדר יאמר סתם לקדשי המזבח לך אזבח זבח תודה (תהלים קטז יז) נדרי לה' אשלם נגדה נא לכל עמו בחצרות בית ה' (שם שם יח יט) אבא ביתך בעולות אשלם לך נדרי (שם סו יג) עלי אלהים נדריך אשלם תודות לך (שם נו יג) והנותנים למזבח בנדרים יביאו אם יצליחני אלהים אבא לפניו בעולה ולפיכך יאמר הכתוב בכאן ושור או שה שרוע וקלוט נדבה תעשה אותו לכל אשר ידבנו לבו ולנדר לה' לא ירצה כמו שאמר (בפסוק כ) לא תקריבו כי לא לרצון יהיה לכם כי לא אמר הכתוב "נדבה תקריב אותו" כלשון הבא בכל הפרשה אבל אמר "תעשה אותו" כלומר תעשה אתה ממנו כל אשר תמצא ידך לעשות בכחך אבל לנדר לרצון לא יהיה והוצרכו חכמים לאמר כך כי לא יתכן בשום פנים שיהיו המומים כולם הגרב והילפת ואפילו המעוד והכתות אסורין בכל קרבן בין בנדר ובין בנדבה ויהיה השרוע והקלוט אסורין במקצתן ומותרין במקצתן ולא ימצא ככה בתורה במומי המקריבים ובטומאה לחלק בקרבנות ולכך אמרו כי "תעשה אותו" איננו כמו "תקריב אותו" ויתכן שאמר כי שור ושה שרוע וקלוט מותר לעשותו נדבה לאמר "הרי זה" אבל אם נדר "הרי עלי שור או שה" אם יביאנו משחת לא ירצה לו ואיננו פטור מנדרו ונאמר על דרך רבותינו ששניהם לבדק הבית כי אין "תעשה אותו" כמו "תקריב אותו" וזה אמת הוא בלי ספק והזכיר הכתוב היתר הנדבה לבדק הבית בשרוע וקלוט שהן מומין ביצירה מן הבטן וכל שכן מומי המקרה הקטנים עורת אשר בו עורון בשכהתה עינו והשבור ואין צריך לומר בעל הגרב והילפת ויתכן כי הכתוב דבק עורת או שבור או חרוץ או יבלת או גרב או ילפת וכל שור ושה שרוע וקלוט נדבה תעשה לכל אחד מאלה ולנדר לא ירצה אחד מהן שאפילו עלו ירדו ובת"כ (פרק ז ה) מנין לרבות כל הפסולין שבשור ושה תלמוד לומר ושור ושה שרוע וקלוט לרבות כל הפסולין שבשור ושה וכללו רבותינו (תמורה ז) עוד בכלל נדבה תעשה אותו שהוא יעשה לנדבה לכל אשר ירצה אבל לא התמימים שהמקדיש אותן לבדק הבית עובר בעשה

[כח] אתו ואת בנו. נוהג בנקבה שאסור לשחוט האם והבן או האם והבת ואינו נוהג בזכרים ומותר לשחוט האב והבן לשון רש"י פוסק הרב הלכה כדברי האומר אין חוששין לזרע האב (חולין עט) וכן דעת אונקלוס והוא הנכון בגמרא בדין אותו ואת בנו אבל דרך הכתוב כשמזכיר הנקבה ביחוד לקרות אותה פרה ואם כן היה ראוי שיאמר הכתוב ופרה או כשבה אותה ואת בנה אלא מפני שהזכיר שור או כשב או עז כי יולד והזכיר האם והבן והיה שבעת ימים תחת אמו אמר כי במינין הנזכרים האלו שהם שור ושה עוד מצוה אחרת בהן כי אותו ואת בנו הנזכרים לא ישחטו ביום אחד

[לא] וטעם ושמרתם מצותי. בכאן יזהיר את ישראל לשמור המצות שיזהרו בקרבנות במומים ובמחוסרי הזמן קודם שבעה ויום שנשחטה האם ולעשות הזבחים והתודה ולשחטם לרצון ויכלול כל המצות ביחד וכבר הזכיר למעלה בחוקים ובמשפטים (לעיל יט לז) ושמרתם את כל חוקותי ואת כל משפטי ואמר לא תחללו את שם קדשי להיות בכם נוכל וזובח משחת לה' כמו שאמר בבני אהרן

(לעיל פסוק ב) ולא יחללו את שם קדשי שיזהיר בקרבנות מן הטומאה או המומין וטעם ונקדשתי בתוך בני ישראל על דעת רבותינו (תו"כ פרק ט ד) מצות עשה שנקדש את שמו במצות ליהרג עליהן ולא נעבור וזה טעם המוציא אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלהים שהוא טעם יכלול כל המצות שראוי לקדש שמו עליהם בעבור שאנחנו עבדיו אשר גאלנו ממצרים

ויקרא פרק-כג

[ב] דבר אל בני ישראל. אין לכהנים עסק בענין המועדות יותר מאשר לישראל בהם על כן לא הזכיר בפרשה הזאת אהרן ובניו רק "בני ישראל" שיכלול את כולם כאחד כי לא יפרש קרבנות המוספים בפרשה הזאת אבל הזכיר המועדים כאן בתורת כהנים בעבור שהם ימי הקרבנות וירמוז אליהם כמו שאמר "והקרבתם אשה לה" ואמר בסוף הפרשה (פסוק לו) אלה מועדי ה' אשר תקראו אותם מקראי קדש להקריב אשה לה' עולה ומנחה זבח ונסכים אבל לא האריך לבאר המוספים שלא רצה שינהגו להם במדבר ואחרי שמנה באי הארץ בחומש הפקודים וצוה לאלה תחלק הארץ (במדבר כו ג) ביאר המוספים כולם בפרשת פינחס שיעשו אותם בארץ מיד ולדורות ועל כן אמר ביום הכפורים (לעיל טז לד) ויעש כאשר צוה ה' את משה שעשה כן במדבר והזכיר בפרשה הזו כבש העומר וכבשי עצרת כי בידוע שלא ינהגו אלא בארץ שהן באים בגלל הלחם שאמר בו (פסוק י) כי תבאו אל הארץ וקצרתם את קצירה וגו' אבל הימים עצמם נוהגים מיד והזכיר השבת במועדי ה' אשר תקראו אותם מקראי קדש שגם הוא יום מועד נקרא אותו מקרא קדש ואחר כך הבדיל שאר המועדות ממנו ואמר אשר תקראו אותם במועדם כלומר באי זה יום מן השבוע שיגיעו בו כי השבת קבוע הוא ביומו יבא לא נצטרך לקרוא אותו במועדו ועל דעת רבותינו (ת"כ פרשה ט ה) "אשר תקראו אותם במועדם" רמז לעבורים שתקראו אתם להם מועדים והנכון בעיני כי פירוש מועדי ה' אשר תקראו אותם מקראי קודש אלה הם מועדי על הנזכרים למטה בפרשיות בחדש הראשון וגו' ולכן חזר שם פעם אחרת אלה מועדי ה' בעבור שהפסיק בענין השבת והנה אמר מועדי ה' אשר תקראו אותם מקראי קדש אלה הם מועדי במלאכת עבודה אבל השבת תשמרו לעשות אותה שבת שבתון מכל מלאכה שבעולם כי יזהיר בשבת פעמים רבות וירמוז עוד בכאן כי גם בבואו באחד מן המועדים לא תדחה לעשות בה אוכל נפש וכמוהו אלה הדברים אשר צוה ה' לעשות אותם (שמות לה א ב) על המשכן וכליו אשר יזכיר בפרשה השניה והפסיק בשבת ששת ימים תעשה מלאכה וגו' (פסוקים ב-ג) וחזר ואמר (שם פסוק ד) זה הדבר אשר צוה ה' קחו מאתכם תרומה והיא המצוה הראשונה בעבור שהפסיק בה הוצרך לחזור ולהתחיל בראשונה וראיה לפירוש הזה שלא הזכיר בשבת "והקרבתם אשה לה" כאשר יזכיר בכל מועד ומועד ואמר בסוף הפרשה (פסוקים לו לח) אלה מועדי ה' וגו' מקראי קדש להקריב אשה לה' וגו' מלבד שבתות ה' שאין השבתות בכלל מועדי ה' וראיה עוד כי לא אמר בפרשה השניה "וידבר ה' אל משה לאמר" כאשר אמר בכל מועד ומועד כי הדבור הראשון הוא היה מצות המועדים אלא שהזכיר להם השבת לשלול ממנו דין המועדים לא לבאר מצותיו ותורותיו ולכן לא אמר בו "והקרבתם אשה לה"

כאשר אמר במועדים והזכירה בסוף (בפסוק לח) עם הנדרים והנדבות שלא נזכרו כאן כאשר פירשתי וזהו מדרש חכמים שאמרו (תוי"כ פרשה ט ז) מה ענין שבת אצל המועדות וכו' כי אין השבת בכלל מועדי ה' כלל רק סמכו הכתוב להם וטעם מקראי קדש שיהיו ביום הזה כולם קרואים ונאספים לקדש אותו כי מצוה היא על ישראל להקבץ בבית האלהים ביום מועד לקדש היום בפרהסיא בתפלה והלל לאל בכסות נקיה ולעשות אותו יום משתה כמו שנאמר בקבלה (נחמיה ח י) לכו אכלו משמנים ושתו ממתקים ושלחו מנות לאין נכון לו כי קדוש היום לאדונינו ואל תעצבו כי חדות ה' היא מעוזכם והנה "מקרא קדש" מלשון קרואי העדה (במדבר א טו) אחרי כן יאכלו הקרואים (שמואל א ט יג) וכן על כל מכוון הר ציון ועל מקראיה (ישעיהו ד ה) המקומות שנקראים שם שיתקבצו בהם קרואי העדה ואונקלוס עשאו מלשון אשר יקרא אתכם באחרית הימים (בראשית מט א) לשון מאורע בכל יום שיארעו תעשו אותם קדש ורבותינו ז"ל אמרו (ספרי פנחס קמז) ארעם במאכל ובמשתה ובכסות נקיה כלומר שלא יהא חוקם אצלך כחק שאר הימים אבל תעשה להם מקרא של קדש לשנותם במאכל ובמלבוש מחול לקדש וגם זה דעת אונקלוס

ז כל מלאכת עבודה. אפילו המלאכות החשובות לכם עבודה וצורך שיש חסרון כיש בבטלה שלהן כגון דבר האבד כך הבנתי מת"כ (פרשה יב ח) דקתני יכול אף חולו של מועד יהא אסור במלאכת עבודה וכו' לשון רש"י ואיננו נכון כלל כי מה טעם שיאמר הכתוב לא תעשה מלאכת דבר האבד ויבאו שאר המלאכות מק"ו וא"כ ראוי שיאמר אף בשבת כן ועוד שא"כ הרי חולו של מועד רמוז בתורה שמותר בדבר האבד והם אמרו (חגיגה יח) לא מסרה הכתוב אלא לחכמים שאין בתורה רמז איזו מלאכה מותרת ואיזו מלאכה אסורה ולשון "עבודה" כולל הוא כל המלאכות והשמושים עובד אדמתו ישבע לחם (משלי יב יא) ועבדך שש שנים (דברים טו יח) ועבדת את אויביך (שם כח מח) ואינו משמש בשום מקום בדבר האבד בלבד שאם לא תעשה היום לא תעשה למחר אבל פירוש "מלאכת עבודה" כל מלאכה שאינה לצורך אוכל נפש כענין שנאמר ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך (שמות כ ט) ובכל עבודה בשדה (שם א יד) ונעבדתם ונזרעתם (יחזקאל לו ט) וקין היה עובד אדמה (בראשית ד ב) ומלאכה שהיא באוכל נפש היא מלאכת הנאה לא מלאכת עבודה וזה מתבאר בתורה כי בחג המצות שאמר תחילה (שמות יב טז) כל מלאכה לא יעשה בהם הוצרך לפרש אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם ובשאר כל ימים טובים יקצר ויאמר כל מלאכת עבודה לא תעשו לאסור כל מלאכה שאיננה אוכל נפש ולהודיע שאוכל נפש מותר בהן ולא יאמר הכתוב לעולם באחד מכל שאר ימים טובים "כל מלאכה" ולא יפרש בהם היתר אוכל נפש כי "מלאכת עבודה" ילמד על זה אבל בפרשת כל הבכור (דברים טז ח) בחג המצות אמר וביום השביעי עצרת לה' אלהיך לא תעשה מלאכה והטעם מפני שכבר התיר בו בפירוש אוכל נפש ולא הוצרך לאמר בו "כל מלאכת עבודה" והזכיר "מלאכה" סתם ולא אמר "כל מלאכה" כמו שנאמר בשבת (לעיל פסוק ג) ויום הכפורים (להלן פסוק כח) כי הכונה לא תעשה מלאכה אשר הזהרתיך עליה וכתב רבי חננאל כל מלאכת עבודה מגיד שאינו מתיר אלא במלאכת אוכל נפש כדכתיב בענין הזה במקום אחר וביום הראשון מקרא קדש יהיה לכם כל מלאכה לא יעשה בהם ומפני שמזכיר שם "כל מלאכה" הוצרך לפרש אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם פירוש "מלאכת עבודה" מלאכה המשתמרת לעבודת קנין כגון זריעה וקצירה וחפירה וכיוצא בהם אבל אוכל נפש אינה מלאכת עבודה זה לשונו והברייתא שבת"כ (פרשה יב ה-ח) כך היא שנויה בנוסחאות המדוקדקות כל מלאכה לא תעשו הרי זה בא ללמד על ימי מועד שהן אסורין במלאכה יכול יהו אסורין בכל מלאכת עבודה תלמוד לומר הוא הוא אסור בכל מלאכת עבודה ואין ימי מועד אסורין בכל

מלאכת עבודה דברי רבי יוסי הגלילי רבי עקיבא אומר מה תלמוד לומר אלה מועדי ה' אשר תקראו אותם מקראי קדש (להלן פסוק לז) אם לענין ימים טובים הרי כבר ימים טובים אמורים א"כ למה נאמר אלה מועדי ה' אשר תקראו אותם מקראי קדש אלו ימי מועד שהן אסורין בעשיית מלאכה יכול יהו אסורין בכל מלאכת עבודה תלמוד לומר הוא וכו' ופירושה שר' יוסי הגלילי דורש לא תעשו אלה מועדי ה' (להלן פסוקים לו לז) לומר שהכתוב אוסר עשייה במועדי ה' כולם יכול שיהו כולן שוין באיסור ויאסרו בכל מלאכת עבודה כראשון ושמיני ונדרוש כל מלאכת עבודה לא תעשו אלה מועדי ה' שהמקרא נדרש לפניו ולפני פניו מיעט הכתוב עצרת היא כל מלאכת עבודה לא תעשו (פסוק לה) שמיני עצור בכל מלאכת עבודה ואין חולו של מועד אסור כמוהו בכל מלאכת עבודה אלא במלאכה בלבד שאמר "לא תעשו" ולא הזכירה הכתוב ולא רמז לה כלל ומסרה לחכמים ולפי גרסת רש"י ג"כ כך היא מתפרשת והברייתא הזו היא שנויה בגמרא חגיגה (יח) דקתני כל מלאכת עבודה לא תעשו לימד על חולו של מועד שאסור בעשיית מלאכה דברי רבי יוסי הגלילי רבי עקיבא אומר וכו' ושם שנו עוד מה שביעי אסור אף ששי אסור אי מה שביעי עצור בכל מלאכה אף ששי עצור בכל מלאכה תלמוד לומר השביעי שביעי עצור בכל מלאכה ואין הששי עצור בכל מלאכה שלא מסרן הכתוב אלא לחכמים וכו' שנו בגמרא "כל מלאכה" ושנו בת"כ ב"כ כל מלאכת עבודה" שתפסו להם במדרש לשון הכתוב שאין לומר ביום טוב ב"כ כל מלאכה" אלא ב"כ מלאכת עבודה" ושניהם לדבר אחד נתכוננו שיו"ט אסור בכל מלאכת עבודה וחולו של מועד אינו אסור בכל מלאכת עבודה אבל אסור הוא בכל מלאכה שלא נתפרשה בתורה ומסרה לחכמים ובספרי (ראה קלה) רבי ישמעאל אומר לפי שלא למדנו שימי מועד אסורין במלאכה תלמוד לומר ששת ימים תאכל מצות וביום השביעי עצרת (דברים טז ח) מה שביעי עצור אף ששי עצור אי מה שביעי עצור בכל מלאכה אף ששי עצור בכל מלאכה תלמוד לומר השביעי שביעי עצור בכל מלאכה ואין הששי עצור בכל מלאכה וגם זו כפי השיטה שאמרנו הרי הארכנו בענייני הברייתות השנויות בענין הזה להעלות דברי רז"ל עם הפירוש הברור והנכון מה שאמרנו בכתובים האלו ועם כל זה מצאתי קושיא על דברינו מברייתא השנויה בספרי (פנחס קמז) כל מלאכת עבודה לא תעשו (במדבר כח יח) מגיד שאסור בעשיית מלאכה מנין להתיר בו אוכל נפש נאמר כאן מקרא קדש ונאמר להלן (שמות יב טז) מקרא קדש מה להלן להתיר בו אוכל נפש אף כאן להתיר בו אוכל נפש ונראה לי כי "עבודה" אצל רבותינו ז"ל טורח ועמל שאדם עובד בו לאחר מלשון עבודת עבד (ויקרא כה לט) עבד עבדים יהיה לאחיו (בראשית ט כה) עבדו את כדרלעומר (שם יד ז) וכן עבודת עבודה ועבודת משא (במדבר ד מז) עבודת כל טורח שבאהל ועבודת משא בכתף ואם כן היה באפשר שמלאכות קלות שאדם עושה להנאת עצמו מותרת ואע"פ שאינה אוכל נפש ושיהיה אוכל נפש מרובה שהשמש עובד בו לרבו אסור ועל כן שאל מנין שההיתר הזה הוא באוכל נפש עד שנתיר כל אוכל נפש אפילו בטורח ונאסור כל שאר המלאכות שאפילו הקלות שבהם מלאכת עבודה איקרו תלמוד לומר מקרא קדש לגזירה שוה ששם באה כל מלאכה לאיסור וכל אוכל נפש להתיר וראיתי במכילתא (בא ט) דתני אך אשר יאכל לכל נפש (שמות יב טז) כל אוכל נפש דוחה י"ט ואין כל עבודה דוחה י"ט ויהא מקצת אוכל נפש דוחה שבת והדין נותן ומה אם במקום שאין כל עבודה דוחה י"ט כל אוכל נפש דוחה י"ט מקום שמקצת עבודה דוחה שבת אינו דין שיהא מקצת אוכל נפש דוחה את השבת תלמוד לומר אשר יאכל לכל נפש מקצת עבודה דוחה את השבת ואין מקצת אוכל נפש דוחה את השבת ופירוש מקצת עבודה כגון חובת היום תמידין ומוספין ואין כל עבודה דוחה י"ט נדרים ונדבות או עולת נדבה אבל מקצת אוכל נפש לא נתברר לי פירושו אלא שירמוז למה שאמרנו שהבא בטורח גדול בדומה לעבודה יהיה בכלל איסור והבא בנקל

כמנהגו של אדם לעצמו יהיה מותר או מקצתו כדי חייו וכולו תבשילין מרובין לתענוג והכלל במלאכת עבודה שהוא להתיר אוכל נפש

[ח] והקרבנתם אשה לה' שבעת ימים. יאמר שיהיו כל שבעת הימים חג להקריב אשה לה' לא להאסר במלאכה כראשון ושביעי ולא פירש האשה כי הוא עתיד להזכירו בפרשה מיוחדת לכל אשי המועדים (סוף פרשת פנחס) כאשר רצה שינהגו בהן וכפי מה שפירשתי (לעיל פסוק ב) ומדרש רבותינו (תו"כ פרק יא ה) לומר שנקריב בהן אשה מכל מקום אע"פ שאין לנו כל המוספין שלימים ונכון הוא

[י] דבר אל בני ישראל ואמרת אלהם כי תבואו אל הארץ. בעבור שיחדש בכאן בכל אחד מן המועדים מצוה חדשה מלבד השבתון והמקרא קודש תתיחד בכל מועד פרשה בפני עצמה שיזהיר בה "דבר אל בני ישראל" ומפני שחג השבועות זמנו תלוי בעומר אמר הכל בפרשה אחת ובעבור שיום הזכרון ויום הכפורים בחדש אחד ושניהם מענין אחד בדין העונות וכפרתם לשבים לא אמר ביום הכפורים "דבר אל בני ישראל" כי יספיק לו בדבור הראשון ועשה מהן שתי פרשיות שהם ענינים שונים וטעם וקצרתם את קצירה שלא תקצרו בארץ קציר עד שתקצרו העומר ותביאו אותו ראשית קצירכם אל הכהן וכן מהחל חרמש בקמה תחל לספור (דברים טז ט) מהחל לך חרמש בשום קמה כי אסור להניף חרמש על הקמה עד יום שתחל לספור

[יא] ממחרת השבת יניפנו הכהן. ממחרת יום טוב הראשון של פסח שאם אתה אומר שבת בראשית אי אתה יודע איזהו לשון רש"י ובאמת שזו גדולה שבראיות בגמרא כי מה טעם שיאמר הכתוב כי תבואו אל הארץ וקצרתם את קצירה תביאו העומר ממחרת שבת בראשית כי יש במשמע שבאיזה זמן מן השנה שנבוא לארץ ונקצור קצירה יניף הכהן העומר ממחרת השבת הראשונה שתהיה אחרי ביאתנו לארץ והנה אין לחג השבועות זמן שימנה ממנו ועוד על דרך הזה לא נדע בשנים הבאות אחרי כן מתי נחל לספור רק מיום החל חרמש בקמה כפי רצוננו ואלה דברי תוהו אבל אם יהיה "ממחרת השבת" יום טוב כפי קבלת רבותינו יבוא הענין כהוגן כי צוה הכתוב תחילה (בפסוקים ו-ח) שנעשה בחדש הראשון חג המצות שבעת ימים וביום הראשון שבתון וביום השביעי שבתון וכל מלאכת עבודה לא נעשה ואחר כך אמר (בפסוקים ט-יא) כי כאשר נבוא אל הארץ נביא ממחרת השבת הזאת הנזכרת עומר התנופה והיא השבת הראשונה הנזכרת כאן ולימד שלא ינהג העומר במדבר ובחוצה לארץ אבל "ממחרת השבת השביעית" (פסוק טז) "ושבע שבתות" (פסוק טז) לא יתכן לפרש אותם יום טוב אבל תרגם בו אונקלוס לשון שבוע וא"כ יהיו שתי לשונות בפסוק אחד והמפרשים אמרו כי הוא דרך צחות כמו רוכבים על שלשים עירים ושלשים עירים להם (שופטים י ז) ובמקום אחר (דברים טז ט) פירש "שבעה שבועות" וכן באי השבת עם יוצאי השבת (מלכים ב יא ט) שבוע וכן מתי יעבור החדש ונשבירה שבר והשבת ונפתחה בר (עמוס ח ה) כי בעבור שיש בכל שבעה ימים שבת אחת וחשבון הימים ממנו יקרא שבוע אחד שבת אחד והוא לשון ידוע ומורגל בדברי רבותינו שפעמים בשבת ב"ד יושבין בעירות (כתובות ב) ויתכן שיהיה כל "השבת" הנזכר בפרשה שבוע ויהיה טעם "ממחרת השבת" לומר כי ביום הנפת העומר יתחיל לעשות השבוע במנינו אם כן יהיה היום ההוא ממחרת השבוע שעבר כאילו אמר יהיה יום התנופה ממחרת שבוע לימים העוברים וראשון לשבועות שיספור עד שישלים שבע שבתות ובעבור שהזכיר (בפסוק ו) "ובחמשה עשר יום" אמר שיניף את העומר ממחרת השבוע הנזכר ויספור ממנו שבע שבתות ואין לטעות ביום ארבעה עשר כי לא הזכיר ממנו רק "בין הערבים" (פסוק ה) וטעם תמימות תהיינה (פסוק ט) כי

השבת עם ששת הימים תקרא שבת שלימה ופירוש "ממחרת השבת" כמו במחרת השבת וכן עד ממחרת השבת השביעית תספרו (פסוק טז) וכן ביום (ההוא) זבחכם יאכל וממחרת (לעיל יט ה) ואמרו כי לא יבא ביי"ת במלת מחר ומחרת ויהי ממחרת וישב משה לשפט את העם (שמות יח יג) ויעש ה' את הדבר הזה ממחרת (שם ט ה) וכן כולם

{טו} וטעם וספרתם לכם. כמו ולקחתם לכם (להלן פסוק מ) שתהא ספירה ולקחה לכל אחד ואחד שימנה בפיו ויזכיר חשבונו כאשר קבלו רבותינו ואין כן "וספר לו" (לעיל טו יג) "וספרה לה" (שם פסוק כח) דזבין שהרי אם רצו עומדים בטומאתם אלא שלא ישכחוהו וכן "וספרת לך" (להלן כה ח) דיובל שתזהר במספר שלא תשכח ובת"כ (בהר פרשה ב א) וספרת לך בב"ד ולא ידעתי אם לומר שיהיו ב"ד הגדול חייבין לספור שנים ושבועות בראש כל שנה ולברך עליהן כמו שנעשה בספירת העומר או לומר שיזהרו ב"ד במנין ויקדשו שנת החמשים והנה מספר הימים מיום התנופה עד יום מקרא קדש כמספר השנים משנות השמיטה עד היובל והטעם בהם אחד על כן "תספרו חמשים יום" שיספור שבע שבתות תשע וארבעים יום ויקדש יום החמשים הנספר בידו כמו שאמר ביובל וזה טעם "תמימות" שתהינה מכוונות לא פחות ולא יותר כטעם תמימים יהיו (במדבר כח יט) שהיתר כמו החסר איננו תמים והנה טעם הפרשה שיתחיל לספור בתחילת קציר שעורים ויביא ראשית קצירו כרמל מנחה לשם ויקריב עליו קרבן ושלים מספרו בתחילת קציר חטים כעלות גדיש בעתו ויביא ממנו סולת חטים מנחה לשם (פסוקים טז-יז) ויביא קרבן עליו (שם יח-ט) ולכך הזכיר הקרבנות האלה בפרשה כי הם בגלל המנחות שהם העיקר בחג הזה ולא הזכיר המוספין בהן כאשר לא הזכירם בשאר המועדים וטעם מנחה חדשה שלא יובא בית ה' מנחה עד שיביאו זאת כמו שפירשו רבותינו (מנחות פג) והוצרך לומר "חוקת עולם לדורותיכם בכל מושבותיכם" באיסור החדש (פסוק יד) ובשבתת חג השבועות (פסוק כא) מפני שהוא תלוי בהנפת העומר ובמנחה חדשה לומר שאפילו אחרי גלותנו בחוצה לארץ שאין עומר ומנחה יצוה בהם כי החדש אסור מן התורה בכל מקום ולא הוצרך להזכיר כן ביום הזכרון וכן בחג הסוכות (פסוק מא) לא הזכיר "בכל מושבותיכם" והזכיר כן ביום הכפורים (פסוק לא) כי בעבור שתלה כפרתנו בקרבנות כאשר הזכיר בפרשת אחרי מות אמר בכאן כי איסורו נוהג בכל מקום כי יום כפורים הוא לכפר עליכם בעינוי ובשבתת המלאכה ואין הקרבנות מעכבין כפרה ממנו וכן לא הוזכר בכאן בחג המצות "חוקת עולם בכל מושבותיכם לדורותיכם" אבל בפרשת החדש הזה לכם (שמות יב פסוקים יז-יח) הזכיר כן מפני שתלה שם הדבר בפסח על מצות ומרורים יאכלוהו (שם יב ח) הוצרך לומר שיהיה חוקת עולם בכל מושבותיכם והזכיר בשבת "בכל מושבותיכם" (לעיל פסוק ג) והטעם מפני שהותרה מלאכה במקדש בתמידין ומוספין אומר שינהג האיסור בכל מושבותינו כי לא נאמר בו חקת עולם לדורותיכם בכל מושבותיכם כי איננו אלא לומר בכל מושבותיכם לא בבית השם וכך אמרו במכילתא (ויקהל א) במושבות אי אתה מבעיר אבל אתה מבעיר בבית המקדש וכן נאמר (לעיל ג יז) חוקת עולם לדורותיכם בכל מושבותיכם באיסור חלב ודם כי הוא נאסר מפני הקרבנות וכן אמרו במסכת קדושין (לז) מושבותיכם דכתב רחמנא בחלב ודם למה לי סלקא דעתך אמינא הואיל ובענינא דקרבנות כתיב בזמן דאיכא קרבן אין בזמן דליכא קרבן לא קא משמע לן ושם אמרו מושבותיכם דכתב רחמנא בשבת (לעיל פסוק ג) למה לי סלקא דעתך אמינא הואיל ובענינא דמועדות כתיבא תיבעי קדוש בית דין כמועדות קא משמע לן והכלל כי לא יזכיר בתורה כן בכל המצות שהן חובת הגוף רק מפני צורך ענין ואין "ממושבותיכם תביאו לחם תנופה" (פסוק יז) כמו "מכל מושבותיכם" אבל טעמו "מארץ מושבותיכם" להוציא חוצה לארץ כמו

שנאמר (במדבר טו ב) כי תבואו אל ארץ מושבותיכם אשר אני נותן לכם וכך שנינו (מנחות פג) כל קרבנות הצבור והיחיד באין מן הארץ וחוצה לארץ חוץ מן העומר ושתי הלחם ואפילו לדברי האומר עומר בא מחוצה לארץ (שם פד) מודה בשתי הלחם שאינן באין אלא מן הארץ

יז **חמץ תאפינה.** צוה הכתוב שתהיינה חמץ לפי שהם תודה לשם כי חקות קציר שמר לנו וקרבת תודה יבוא על לחם חמץ ואולי אסור החמץ מפני שירמוז אל מדת דין כי נקרא "חמץ" כאשר יקרא היין אשר יקהה חומץ יין וחומץ שחר (במדבר ו א) והלשון נגזר מלשון מעול וחומץ (תהלים עא ד) כי נגזל מהם טעמם ולא יאכלו וכן כי יתחמץ לבבי (שם עג כא) יכעוס ויאבד טעמו ממנו ובעבור שהקרבנות לרצון לשם הנכבד לא יובאו מן הדברים אשר להם היד החזקה לשנות הטבעים וכן לא יבאו מן הדברים המתוקים לגמרי כגון הדבש רק מן הדברים המזוגים כאשר אמרו בבריאת העולם (בי"ר יב טו) שיתף מדת רחמים במדת הדין ובראו והנה בחג השבועות שהוא יום מתן תורה יביא הקרבן בדין תודה כי הוא יום העצרת והמשכיל יבין וזה סוד מה שאמרו רבותינו (ויק"ר ט א) כל הקרבנות בטלין וקרבת תודה אינו בטל לעולם וכו' כי בו מצה וחמץ כענין בעולם הבא

כב **ובקצרכם את קציר ארצכם לא תכלה.** לשון רש"י חזר ושנה בהם לעבור עליהם בשני לאוין ור"א אמר כי הטעם בעבור כי חג השבועות בכורי קציר חטים הזהיר שלא תשכח מה שצויתך לעשות בימים ההם והנכון בעיני כי "ובקצרכם את קציר ארצכם" רמז לקציר הנזכר בראש הפרשה (בפסוק ו) יאמר כי כשתבואו אל הארץ וקצרתם את העומר ראשית קצירכם לא תכלה פאת השדה ההוא לצורך העומר ולא תלקט הלקט לומר שלא תדחה המצוה ההיא את הלאוין האלה

כד **יהיה לכם שבתון.** שיהיה יום שביתה לנוח בו ואמרו רבותינו (שבת כד) שבתון עשה הוא והנה העושה מלאכה ב"ט עובר בלאו ועשה והשובת בו מקיים עשה ועל דעתם המועדות כולם הוקשו זה לזה כי לא נאמר שבתון בחג המצות ולא בעצרת ובמכילתא (בא ט) ראיתי בפרשת החדש ושמרתם את היום הזה (שמות יב יז) למה נאמר והלא כבר נאמר כל מלאכה לא יעשה בהם (שם פסוק טז) אין לי אלא דברים שהן משום מלאכה דברים שהן משום שבות מנין תלמוד לומר ושמרתם את היום הזה להביא דברים שהן משום שבות יכול אף חולו של מועד יהא אסור משום שבות והדין נותן תלמוד לומר ביום הראשון שבתון (להלן בט לט) והנה ידרשו "שבתון" לשבות בו לגמרי אפילו מדברים שאינן מאבות מלאכות ותולדותיהן אבל לא נתברר לי זה שאם תאמר שהוא אסמכתא מה טעם שיאמרו בלשון הזה כי "שבות" בלשונם נאמר לעולם על של דבריהם והאיך יתכן לומר דברים שהן אסורין משום שבות של דבריהם מנין שיהו אסורין מן הכתוב ודרך האסמכתות לשנות שהם מן התורה לא שיאמרו דבר זה שהוא מדברי סופרים מנין מן התורה אבל היה לו לומר דברים שאינן מלאכה מנין תלמוד לומר שבתון ונראה שהמדרש הזה לומר שנצטוינו מן התורה להיות לנו מנוחה ב"ט אפילו מדברים שאינן מלאכה לא שיטרח כל היום למדוד התבואות ולשקול הפירות והמתכות ולמלא החביות יין ולפנות הכלים וגם האבנים מבית לבית וממקום למקום ואם היתה עיר מוקפת חומה ודלתות נעולות בלילה יהיו עומסים על החמורים ואף יין וענבים ותאנים וכל משא יביאו ב"ט ויהיה השוק מלא לכל מקח וממכר ותהיה החנות פתוחה והחנוני מקיף והשלחנים על שלחנם והזהובים לפניהם ויהיו הפועלים משכימין למלאכתן ומשכירין עצמם כחול לדברים אלו וכיוצא בהן והותרו הימים הטובים האלו ואפילו השבת עצמה שבכל זה אין בהם משום

מלאכה לכך אמרה תורה "שבתון" שיהיה יום שביתה ומנוחה לא יום טורח וזהו פירוש טוב ויפה ואחרי כן ראיתי במכילתא אחריתי דרבי שמעון בן יוחאי (יב טז) ששנו בה לשון אחר אין לי אלא מלאכה שחייבין על מינה חטאת מלאכה שאין חייבין על מינה חטאת מנין כגון לא עולין באילן ולא רוכבים על גבי בהמה ולא שטין על פני המים ולא מספקים ולא מטפחין תלמוד לומר כל מלאכה אין לי אלא ברשות במצוה מנין שאין מקדישין ואין מעריכין ואין מחרימין ואין מגביהין תרומה ומעשרות תלמוד לומר שבתון שבות וכענין זה היא שנויה בת"כ (אחרי פרק ז ט) ביום הכפורים ואע"פ שאלו הברייתות חלוקות בלשונן ובמדרשיהן שמא לדבר אחד נתכוונו להביא אסמכתא לשבות דרבנן ומכל מקום בין שיהיה פירוש הברייתא הראשונה כמו שאמרנו או שהן כולן אסמכתות אבל פירוש "שבתון" כך הוא שתהיה לנו מנוחה מן הטורח והעמל כמו שביארנו והוא ענין הגון וטוב מאד והנה הוזהרו על המלאכות בשבת בלאו ועונש כרת ומיתה והטרחים והעמל בעשה ובי"ט המלאכה בלאו והטורח בעשה וממנו אמר הנביא (ישעיהו נח יג) מעשות דרכיך ממצוא חפצך ודבר דבר וכן שבת שבתון יהיה לארץ (להלן כה ז) שבת של מנוחה שלא יחרוש ולא יעבוד אותה כלל וזהו מה שדרשו שאין בחולו של מועד משום שבות וזה מן התורה שאלו מדבריהם כל דבר שאינו עושה אינו אומר לגוי ועושה (מו"ק יב) שאפילו בשבות דאמירה החמירו בה

"זכרון תרועה" - פסוקי זכרונות ופסוקי שופרות לזכור לכם עקדת יצחק שקרב תחתיו איל לשון רש"י והיה צריך הרב להביא גם פסוקי המלכיות מן המדרש שלא יתכן שיזכיר הכתוב פסוקי הזכרונות ושופרות ולא יזכיר המלכיות וכבר דרשו אותם מפסוק והיו לכם לזכרון לפני ה' אלהיכם (במדבר י ט) שאין תלמוד לומר אני ה' אלהיכם ומה תלמוד לומר אני ה' אלהיכם אלא זה בנין אב כל מקום שאתה אומר זכרונות אתה סומך להם את המלכיות כדאיתא בת"כ (פרשה יא ב) ובמסכת ראש השנה (לב) אבל כל זה אסמכתא מדבריהם ומפורש אמרו (שם לד) הולכין למקום שתוקעין ואין הולכין למקום שמברכין פשיטא הא דאורייתא והא דרבנן לא צריכה דאע"ג דהא ודאי והא ספק אבל "זכרון תרועה" כמו יום תרועה יהיה לכם (במדבר כט א) יאמר שנריע ביום הזה ויהיה לנו לזכרון לפני השם כמו שנאמר להלן (שם י ט) ותקעתם בחצוצרות והיו לכם לזכרון לפני אלהיכם ובעבור שאמר שם וביום שמחתכם ובמועדיכם ותקעתם בחצוצרות על עולותיכם ועל זבחי שלמיכם וכאן צוה בתרועה סתם במועד הזה בלבד ואחרי כן אמר (בפסוק יא) והקרבתם אשה הנה התרועה הזאת אינה התרועה ההיא שהיא בחצוצרות על הקרבן וזאת אינה על הקרבן אבל היא חובה בכל ישראל והיא בשופר כי לא צוהו עדיין לעשות חצוצרות וסתם כל תרועה בשופר היא כמו שנאמר (להלן כה ט) והעברת שופר תרועה ולא פירש הכתוב טעם המצוה הזאת למה התרועה ולמה נצטרך זכרון לפני השם ביום הזה יותר משאר הימים ולמה יצוה להיותו מקרא קדש אבל מפני שהוא בחדשו של יום הכפורים בראש החודש נראה שבו יהיה דין לפניו יתברך כי בס ידין עמים בראש השנה ישב לכסא שופט צדק ואחרי כן בעשרת הימים ישא לפשע עבדיו רמז הכתוב הענין כאשר נודע בישראל מפי הנביאים ואבות קדושים ועל דרך האמת תרועה היא שעמדה לאבותינו ולנו שנאמר (תהלים פט טז) אשרי העם יודעי תרועה וכענין שכתוב (ירמיהו ד יט) תרועת מלחמה כי השם איש מלחמה אם כן "יום תרועה יהיה לכם" שיהיה היום לתרועה לנו וכן "זכרון תרועה מקרא קדש" שיהיה הזכרון בתרועה ולפיכך הוא מקרא קודש ולא הוצרך להזכיר שופר כי השופר רמז ב"יום" והתרועה בו והנה הוא יום דין ברחמים לא תרועת מלחמה ומפני זה הזכיר הכתוב התרועה שכבר קבלה ביד רבותינו וכל ישראל רואים עד משה רבינו שכל תרועה פשוטה לפניו ופשוטה לאחריה ולמה יזכיר הכתוב תרועה ולא יזכיר התקיעות כלל לא

בראש השנה ולא ביום הכפורים אבל התקיעה היא הזכרון והוא השופר והתרועה כשמה ומפני שהיא כלולה מן הרחמים תקיעה לפנייה ולאחריה ולפיכך אמר ב"יודעי תרועה" כי בצדקה ירומו כי תפארת עוזמו אתה והנה זה מבואר כי הכל תלוי בתשובה אלא בראש השנה מתיחד במדת הדין ומנהיג עולמו וביום הכפורים במדת הרחמים והוא מאמרם (ר"ה לב) מלך יושב על כסא דין וכו' ראש השנה יום דין ברחמים ויום הכפורים יום רחמים בדין ומן הענין שפירשנו תבין טעם הכתוב במסעות (במדבר י ו ז) תרועה יתקעו למסעיהם ובהקהיל את הקהל תתקעו ולא תריעו כי במסעיהם כתוב ויסע מלאך האלהים (שמות יד יט) וכתוב ויפוצו אויביך וינוסו משנאיך מפניך (במדבר י לה) כטעם פני ה' בעושי רע (תהלים לד יז) ובהקהיל את הקהל נאמר (במדבר י לו) שובה ה' רבבות כטעם ויהי בישורון מלך בהתאסף ראשי עם יחד (דברים לג ה) ועשרת הימים שבין ראש השנה ליום הכפורים ירמוז לעשר ספירות כי ביום הכפורים יתעלה בהם ויגבה ה' צבאות במשפט כידוע בקבלה וגם יש בזה אות בשמים שהחדש הזה מזלו מאזנים כי בו פלס ומאזני משפט לה'

[כז] אך בעשור לחדש. כל אכין ורקין שבתורה מעוטיין (ר"ה יז סנהדרין מט) מכפר הוא על השבים ואינו מכפר על שאינן שבים לשון רש"י מדברי רבותינו (בת"כ כאן שבועות יג) ואם כן יהיה טעם הכתוב כי באחד לחודש יהיה לכם לכולכם יום זכרון תרועה שתהיו כולכם נדונין לפניו אך יהיה למקצתכם בעשור לחדש הזה יום הכפורים והנה הוא כטעם "בלבד" וכן שא נא חטאתי אך הפעם (שמות י יז) וכן הרק אך במשה (במדבר יב ב) הבלבד במשה וכן אך בחמשה עשר יום לחודש השביעי (פסוק לט) יאמר בלבד בחמשה עשר תחוגו את חג ה' שבעת ימים לא רצופים שאין חגיגה דוחה שבת ובדרך הזה תפרשנו בכל המצות כפי קבלת רבותינו וכמוהו אך טרף טרף (בראשית מד כח) שלא נעשה בו ענין אחר לבד הטרף וכן כי היו בני ישראל ובני יהודה אך עושים הרע בעיני מנעורותיהם כי בני ישראל אך מכעיסים אותי (ירמיהו לב ט) שלא יעשו דבר אחר ועל דרך הפשט "אך" טעמו "אכן" לאמת הענין אכן נודע הדבר (שמות יב יד) אכן כאדם תמותון (תהלים פב ז) אכן בעשור לחודש יום הכפורים הוא הבטחה באמתת הענין יאמר באחד לחודש יום הדין אמנם בעשור לחודש יום כפורים על כן תענו את נפשותיכם וכל מלאכה לא תעשו וכן אך עצמי ובשרי אתה (בראשית כט יד) אך מלך ישראל הוא (מלכים א כב לב) אך טוב לישראל אלהים לברי לבב (תהלים עג א) וכן פירוש "אך את שבתותי תשמורו" (שמות לא יב) הנה צויתי אתכם במלאכת המשכן אכן את שבתותי תשמרו לעולם וכן כולם יתפרשו לך בדרך הזה אם תשכיל בהם

[כח] בעצם היום הזה. אמרו המפרשים שפירושו בגוף היום הזה וכן ולחם וקלי וקרמל לא תאכלו עד עצם היום הזה (פסוק יד) עד גוף היום וכן וכעצם השמים לטוהר (שמות כד ז) גוף השמים ולא נוכל לפרש שירמוז אל עצם היום הזה וכחו כמו שאמרו רבותינו (ספרי האזינו שלז) בפסוק בעצם היום הזה בא נח (בראשית ז יג) בעצם היום הזה הוציא ה' את בני ישראל (שמות יב נא) כי כתוב (פסוק לב) בתשעה לחודש בערב מערב ועד ערב וכן וקראתם בעצם היום הזה מקרא קודש (פסוק כא) גם הלילה בכלל והנה לא הזכיר "בעצם היום הזה" בשבת ולא במועדים רק בחג השבועות (לעיל פסוק כא) וביום הכפורים (כאן) וכן באיסור החדש אמר (פסוק יד) עד עצם היום הזה והנראה בטעם הדבר כי בעבור שאמר בשבועות מיום הביאכם את עומר התנופה וגו' תספרו חמשים יום ואמר והקרבתם מנחה חדשה ממושבותיכם תביאו וגמר הענין (פסוקים טו-יז) והאריך לצוות בקרבנות (פסוקים יח-כ) הוצרך לומר (בפסוק כא) וקראתם בעצם היום הזה מקרא קדש כי גוף היום הוא קדוש ואסור בעשיית מלאכה ואיננו תלוי בעומר ולא בקרבנות וכן ביום

הכפורים מפני שאמר (פסוק כז) ועניתם את נפשותיכם והקרבתם אשה לה' ובפרשת אחרי מות תלה עוד הכפרה בקרבנות ובשעיר המשתלח מפני כן הוצרך לומר (כאן) וכל מלאכה לא תעשו בגוף היום הזה כי יום כפורים הוא בגופו לכפר עליכם מלבד כפרת הקרבנות וכן "עד עצם היום הזה" בחדש (לעיל פסוק יד) עד גוף היום הזה שהוא יום הביאתכם את קרבן אלהיכם שאפילו לא יבא הקרבן המצוה נוהגת בגוף היום הזה להיות החדש אסור לפניו ומותר לאחריו וזה טעם אמרו (פסוק יד) חוקת עולם לדורותיכם בכל מושבותיכם כמו שפירשתי (פסוק טו) ומצאנו עוד שהזכיר הכתוב "בעצם היום הזה" בענינים נגזרים לעתים מזומנים אמר בנח בעצם היום הזה בא נח וגו' ויהי בעצם היום הזה יצאו כל צבאות ה' מארץ מצרים (שמות יב מא) וידבר ה' אל משה בעצם היום הזה עלה אל הר העברים (דברים לב מח מט) והטעם באלו מפני שיתכן שהכניס נח בתיבה קודם לכן הרבה מן החיה והעוף וכן יתכן שיצאו מקצת ישראל ממצרים קודם לכן וביום ההוא נגמר הענין וכן קודם ליום ההוא היתה צואה למשה רבינו בעלייה ההיא וביום ההוא עלה לכך פירש הכתוב בכולן שהיו בגוף היום ההוא לא שהותחל בהם מתחילה ונשלם ענינם ביום ההוא רק הכל היה בגוף היום הזה וכן בעצם היום הזה נמול אברהם וגו' (בראשית יז כו) שנמולו עם רב ביום אחד להגיד זריזותו במצות וכן נראה לי עוד כי עצם כל דבר כחו ותקפו נגזר מלשון כחי ועוצם ידי (דברים ח יז) עוז ותעצמות (תהלים סח לו) וכן זה ימות בעצם תומו (איוב כא כג) בתוקף שלמותו ובעבור שהעצמות מוסדות הגוף ותקפו יקראו כן והנה כעצם השמים לטוהר (שמות כד י) שטהרת הדבר שראו ברורה וחזקה כחוזק טוהר השמים ולכך יזכיר בימים הנזכרים "עצם היום" כי הענין בהם בעצמם לא בדבר אחר נוסף בהם שהוא הקרבנות אשר יקריבו בהם וכן אמר אונקלוס בקרן יומא הדין בקרנו של יום בגופו וכחו מלשון וכל קרני רשעים אגדע (תהלים עה יא) מגני וקרן ישעי (כב ג) כי בעבור שהכוח בקרנים יקראו גוף הדבר קרנו ובלשון חכמים (תרומות פ"ז מ"א) משלם את הקרן ואינו משלם את החומש ויש גורסין בתרגום בכרן בכ"ף והכל אחד כי בכתוב כובע וקובע שוים וישתמשו חכמים בכל לשון עכבה בכ"ף נגזר מולא יעקבם כי ישמע קולו (איוב לו ד) ויאמרו מתקשט (תוספתא כתובות ז ג) מן תכשיטין ואמרו קרסמוה נמלים (פאה פ"ב מ"ז) מן יכרסמנה חזיר מיער (תהלים פ יד) והנאמר במקומות הנזכרים "בעצם היום הזה" גם כן פירושו בכח היום ההוא שהם ענינים לא יעשו ביום אחד כמנהגו של עולם לפיכך אמר כי כל החיה וכל הבהמה וכל העוף וכל רומש על האדמה נאספו בכוח היום ההוא בגזרת האל עליהם כי פיו הוא צוה ורוחו הוא קבצן וכן לא יאספו שש מאות אלף רגלי הגברים לבד מטף ויצאו כאיש אחד מארץ מצרים רק בכח היום הנגזר עליו כן מפי עליון וכן בענין משה רבינו להגיד כי ביום שנצטוה בשירה וכתבה ולמדה את בני ישראל שימה בפיהם (דברים לא יט) ויכל לדבר את כל הדברים האלה (שם לב מה) נגזר עליו שיעלה בכח היום ההוא שהגזרה בו אל הר העברים ואמר וזאת הברכה ועלה שם והוא ענין ראוי לימים רבים אבל נעשה בכוחו ועצומו של יום וכן מילת שלש מאות ושמה עשר איש ביום אחד בבית אברהם מה' הוא ואמר יחזקאל (ב ג) המה ואבותם פשעו בי עד עצם היום הזה להכניס היום בכלל ההוא וכן "עד עצם היום הזה" דחדש שהוא עד ועד בכלל כי גוף הדבר כחו ותקפו ורבותינו דרשו (תוי"כ פרק יד ח) מלשון "בעצם היום הזה" דמועדים עצומו של יום כלומר מעת צאת הכוכבים עד צאתם בליל המחרת למעט התוספת שלמדו להוסיף מחול על הקודש וידרשו (בספרי דברים לב מח) בנח וביציאת מצרים ומשה בעצומו של יום בחצי היום כדאיתא בספרי וכתבו רש"י בפרשת האזינו (דברים לב מח)

[לו] עצרת היא. עצרתי אתכם לפני כמלך שזימן את בניו לסעודה לכך וכך ימים כיון שהגיע זמן ליפטר אמר בבקשה מכם עכבו עמי עוד יום אחד שקשה עלי

פרידתכם לשון רש"י ואגדה זו שנויה בויקרא רבה ועל דרך האמת כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ (שמות כ יא) ויום השביעי הוא שבת ואין לו בן זוג וכנסת ישראל היא בת זוגו שנאמר ואת הארץ והנה היא שמינית "עצרת היא" כי שם נעצר הכל וצוה בחג המצות שבעה ימים בקדושה לפנייהם ולאחריהם כי כולם קדושים ובתוכם ה' ומנה ממנו תשעה וארבעים יום שבעה שבועות כימי עולם וקדש יום שמיני כשמיני של חג והימים הספורים בינתיים כחולו של מועד בין הראשון והשמיני בחג והוא יום מתן תורה שהראם בו את אשו הגדולה ודבריו שמעו מתוך האש ולכך יקראו רבותינו ז"ל בכל מקום חג השבועות עצרת כי הוא כיום שמיני של חג שקראו הכתוב כן וזהו מאמרם (חגיגה יז) שמיני רגל בפני עצמו הוא לענין פז"ר קש"ב ותשלומין דראשון הוא כי הוא אצילות הראשונים ואינו כאחדות שלהם ולכך יזכיר בפרשת כל הבכור (דברים טז טו) בשלש רגלים חג המצות וחג השבועות וחג הסוכות שבעת ימים ולא יזכיר השמיני כי שם אמר יראה כל זכורך וגו' והנה זה מבואר

[לט] באספכם את תבואת הארץ. שיהא חודש שביעי זה בזמן אסיפה מכאן שנצטוו לעבר את השנים שאם אין העבור פעמים שהוא בא באמצע הקיץ או החורף לשון רש"י ולשון ת"כ (פרק טו ו ז) עבר את השנים שתעשה החג באסיפת הפירות יכול באסיפת כל הפירות תלמוד לומר מגרנד ומיקבד לא כל גרנד ומיקבד לא כל יקבד אי באספך מגרנד יכול מקצת תלמוד לומר באספכם את תבואת הארץ הא כיצד השתדל לעבר את השנה שתעשה החג ברוב אסיפת כל הפירות וכבר למדו העבור מחדש האביב (ר"ה כא) אבל שם לימד על האביב וכאן לימד על פירות האילן שכך שנו חכמים (סנהדרין יא) על שלשה דברים מעברין את השנה על האביב ועל פירות האילן ועל התקופה והנה העבור נלמד מאליו שהחג הזה בזמן אסיפה אבל ענין שיטת הכתוב שיאמר אלה מועדי ה' אשר תקראו אותם כלם מקראי קדש להקריב בכולם אשה לה' אכן ביום חמשה עשר לחדש השביעי הזה בעבור שהוא עת אספכם את תבואת הארץ תחוגו את חג ה' בשבעת ימים והוסיף לומר בכאן ביום הראשון שבתון וביום השמיני שבתון שתשבתו ותנוחו בהם כאשר פירשתי (פסוק כד) ואמר עוד שתוסיפו לשמוח לפני השם בלולב ואתרוג שבעת ימים כי הוא זמן שמחה שברך השם אותך בכל תבואתך ובכל מעשה ידיך והיית אך שמח לפניו וטעם תחוגו את חג ה' שתחוגו לפניו לתת הודאה לשמו על מעשיכם אוסף כי בא וחזר ואמר עוד (פסוק מא) "וחגותם אותו חג לה'" לסמוך אליו "בסוכות תשבון" (פסוק מב) וטעמו וחגותם אותו חג שבעת ימים בשנה שתשבון בסוכות וכל האזרח בישראל ישבו בסוכות לומר שיעשו חג שבעה בלולב ושמחה ובסוכה ומדרשו וחגותם אותו חג לה' מה תלמוד לומר לפי שנאמר (דברים טז טו) שבעת ימים תחוג לה' אלהיך יכול יטעון חגיגה כל שבעה תלמוד לומר אותו וכו' בתורת כהנים (פרק יז א)

[מ] פרי עץ הדר. שטעם עצו ופריו שוה הדר הדר באילנו משנה לשנה וזה אתרוג לשון רש"י והן אסמכתות שעשו רבותינו (ת"כ כאן סוכה לה) לקבלתם ור"א כתב והאמת אמרו כי אין פרי עץ יותר הדר ממנו ודרשו בו "הדר באילנו" אסמכתא והנכון בעיני כי האילן הנקרא בלשון ארמית אתרוג נקרא שמו בלשון הקודש הדר כי פירוש אתרוג חמדה כדמתרגמינן נחמד למראה (בראשית ב ט) דמרגג למיחזי לא תחמוד (דברים ה יח) לא תרוג ואמרינן מכל שפר ארג נכסין ולשון חמדה והדר שוים בטעם ונקרא העץ והפרי בשם אחד כי כן המנהג ברוב הפירות תאנה אגוז רמון זית וזולתם וכן זה שם העץ והפרי שניהם בארמית אתרוג ובלשון הקודש הדר ופשוטו של מקרא יאמר שנקח לנו פרי עץ הדר ונקח כפות תמרים וענף אחד מעץ עבות וענף אחד מערבי נחל והנה הם אחד מכל מין כי כפות תמרים מחובר

אל ולקחתם לכם שהם הרבים כי הלכה היא כרבי עקיבא שאומר (סוכה לד) כשם שלולב אחד ואתרוג אחד כך הדס אחד וערבה אחת ולכך תרגם אונקלוס בכולן בלשון רבים מחובר אל "ולקחתם לכם" שהם הרבים ובטעם המצוה הזאת אמרו (תענית ב) על דרך האגדות שהמינין הללו באין לרצות על המים ועל דרך האמת "פרי עץ הדר" הוא הפרי שבו רוב התאווה ובו חטא אדם הראשון שנאמר (בראשית ג ו) ותרא האשה כי טוב העץ למאכל וכי תאווה הוא לעינים ונחמד העץ להשכיל ותקח מפריו ותאכל והנה החטא בו לבדו ואנחנו נרצה לפניו עם שאר המינים ו"כפות תמרים" הוא הראש הקו אמצעי כפול וגבוה על כולם "וענף עץ עבות" רמז לשלש ספירות בבד אחד כענין שנאמר מידי אביר יעקב (שם מט כד) "וערבי נחל" כענין שנאמר (תהלים סח ה) סולו לרוכב בערבות כי יתערבו מדת הדין במדת הרחמים מכאן תבין ותדע שאין האתרוג עמהם באגודה והוא מעכב בהם כי הוא כנגד העצרת שהוא רגל בפני עצמו ותשלומין דראשון והנה הם אחד בכח ולא בפועל וכבר פירשתי (פסוק לו) טעם זה והנה טעם כל הפרשה תחוגו את חג השם הגדול שבעת ימים שבמעשה בראשית ותסמכו להם השמיני עצרת כענין שנאמר למנצח על השמינית (תהלים ו א) וגם באותן השבעה תקחו בהם פרי עץ הדר והלולב באגודה ולכך הקדים האתרוג אבל בשמיני אינו צריך כי הוא עצמו הדר וזה טעם וחגותם אותו חג לה' שבעת ימים בשנה שתחוגו שבעת הימים עם השנה ענין סבוב והקפה מלשון וחוג שמים (איוב כב יד) ובמחוגה יתארהו (ישעיהו מד יג) וכן המון חוגג (תהלים מב ה) וכבר רמזו רבותינו הסוד הזה אמרו בויקרא רבה (ל ט) פרי עץ הדר זה הקב"ה שנאמר (תהלים צו ו) הוד והדר לפניו כפות תמרים זה הקב"ה שנאמר (שם צב ג) צדיק כתמר יפרח וענף עץ עבות זה הקב"ה שנאמר (זכריה א ח) והוא עומד בין ההדסים אשר במצולה וערבי נחל זה הקב"ה שנאמר (תהלים סח ה) סולו לרוכב בערבות ובמדרשו של רבי נחוניא בן הקנה מאי פרי עץ הדר כדמתרגמינן פירי אילנא אתרוגין ולולבין ומאי הדר היינו הדר הכל והיינו הדר שיר השירים דכתיב בהו (ו י) מי זאת הנשקפה כמו שחר וגוי' ולמה נקרא שמו הדר אל תקרי הדר אלא הדר זה אתרוג שהוא נפרד מאגד הלולב ואין מצות לולב קיימת אלא בו והוא אגוד עם הכל שעם כל אחד הוא ועם כולם יחד הוא ומאי לולב כנגד חוט השדרה וענף עץ עבות שענפיו חופין את רובו משל לאדם שבזרועותיו יגן על ראשו ענף לשמאל עבות לימין נמצא עץ באמצע ולמה נאמר בו "עץ" שהוא שורש האילן ומאי ערבי נחל על שם המקום שהם קבועים בו ששמו נחל דכתיב (קהלת א ז) כל הנחלים הולכים אל הים וגוי' ומאי ניהו ים הוי אומר זה אתרוג ומנא לן דכל מדה ומדה מכל אלו השבעה איקרי נחל שנאמר (במדבר כא יט) וממתנה נחליאל אל תקרי נחליאל אלא נחלי אל וכו' והמדרש הזה על דעת שלשה הדסים ושתי ערבות לולב אחד ואתרוג אחד והיא הלכה לדברי הגאונים והראשונים כולם

[מב] אזרח. זה אזרח האזרח להוציא את הנשים שלא תלמוד מחמשה עשר של חג המצות לחייבן בסוכה כמצה בישראל לרבות הגרים לשון רש"י ובת"כ (פרק יז ט) אזרח זה אזרח האזרח להוציא את הנשים כל האזרח לרבות את הגרים ועבדים משוחררים ופשוטו של מקרא על דרך הקבלה מפני שאמר הכתוב (במדבר ט ד) (תורה) חוקה אחת יהיה לכם ו לגר ולאזרח הארץ ואמר (שם טו טו) ככם כגר יהיה לפני ה' לא יצטרך להשיב ולהזכיר בכל מקום כל האזרח והגר ואמר כל האזרח בישראל כלומר כל אשר הוא מישראל מגדולם ועד קטנם שלא יהיה די באחד מבני הבית לדור בסוכה והשאר ישבו בבתיים אבל כולם ישבו בסכות ויתכן שיאמר כל אשר כאזרח רענן בביתו להוציא מפרשי ימים והולכי על דרך

[מג] כי בסכות הושבתי את בני ישראל. ענני כבוד לשון רש"י והוא הנכון בעיני על דרך הפשט כי צוה שידעו הדורות את כל מעשי ה' הגדול אשר עשה עמהם

להפליא ששכן אותם בענני כבודו כסוכה כענין שנאמר (ישעיה ד ה ה) וברא ה' על כל מכון הר ציון ועל מקראיה ענן יומם ועשן ונגה אש להבה לילה כי על כל כבוד חפה וסוכה תהיה לצל יומם מחרב וגוי ומפני שכבר פירש שענן ה' עליהם יומם ועמוד האש בלילה אמר סתם כי בסכות הושבתי שעשיתי להם ענני כבודי סכות להגן עליהם והנה צוה בתחילת ימות החמה בזכרון יציאת מצרים בחדשו ובמועדו וצוה בזכרון הנס הקיים הנעשה להם כל ימי עמידתם במדבר בתחלת ימות הגשמים ועל דעת האומר סכות ממש עשו להם (סוכה יא) החלו לעשותן בתחילת החרף מפני הקור כמנהג המחנות ולכן צוה בהן בזמן הזה והזכרון שידעו ויזכרו שהיו במדבר לא באו בבית ועיר מושב לא מצאו ארבעים שנה והשם היה עמהם לא חסרו דבר

[מד] וטעם וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל. כי הפרשיות של מעלה אזהרות באהרן ובניו ומשה ידבר בהן אל אהרן ואל בניו ופעמים יזכיר אחריהם גם בני ישראל כמו שאמר בסוף פרשת מומין (לעיל כא כד) וידבר משה אל אהרן ואל בניו ואל כל בני ישראל כי אע"פ שלא נצטוה אלא דבר אל אהרן איש מזרעך (שם פסוק יז) רצה להזהיר ב"ד של ישראל על כך ואולי הטעם מפני שאדם מכסה על מומיו ואין הכהן חפץ בו להפסל מן העבודה כי בושתי היא וכלימה לו ועל כן יזהיר ב"ד בענין זה אבל בכאן אמר שדבר את מועדי ה' אל בני ישראל לכולם כאחד לא ייחד בהם בני אהרן והטעם מפני שהאזהרה בכולם שוה כי עיקר הפרשיות לשבות בשבתות ובמועדים ולקרותם מקרא קדש ולא נזכר בהן מן הקרבנות לבד קרבן העומר (פסוקים יב יג) ושתי הלחם (פסוקים יח כ) שהם הגורמים ובפרשה עיקר הקרבנות של יום הכפורים אמר (לעיל טז ב) דבר אל אהרן אחיך ורבותינו דרשו בו (ת"כ פרק יז יב) וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל מלמד שהיה משה אומר להם לישראל הלכות פסח בפסח והלכות עצרת בעצרת והלכות החג בחג בלשון שהוא שומע בו בלשון ההוא אומר להם כל הפרשיות ואונקלוס גם הוא נתכוין לזה שאמר ומליל משה ית סדר מועדיא דה' ואלפינון והנראה כי דעתו לרמוז שלמדס סדר המועדות בתקוני העבור הנמסר לו על פה בסיני ונרמז ב"אשר תקראו אותם מקראי קודש" לעיל פסוק ד' והוא למדס על פה כל הסדר המקובל בסוד העבור

ויקרא פרק-כד

[ב] צו את בני ישראל. זו פרשת מצות הנרות ופרשת ואתה תצוה (שמות כז כ) לא נאמרה אלא על סדר מלאכת המשכן לפרש צורך המנורה וכך משמעה ואתה סופך לצוות את בני ישראל על כך לשון רש"י ואיננו נכון בעיני שאין הפרשה ההיא סמוכה לפרשת המנורה וכבר נאמר (שם מ כה) ויעל הנרות לפני ה' כאשר צוה ה' את משה והנה המצוה והמעשה נזכרים ונעשים כבר אבל צורך הפרשה הזאת לשני דברים ששם צוה ויקחו אליך שמן זית זך מאת בני ישראל כלומר מאת כל איש אשר נמצא אתו שמן זית זך למאור עם שאר תרומת המשכן וכן עשו כמו שנאמר (שם לה כז כח) והנשיאים הביאו וגוי את הבושם ואת השמן למאור ואע"פ שאמר שם (שם כז כא) "חוקת עולם לדורותם" הוא על ההדלקה ועכשיו כלה השמן

ההוא שהביאו הנשיאים נדבה וצוה שיקחו בני ישראל משל צבור לדורותם שמן זית זך כתית כשמן הראשון כטעם ויקחו אליך פרה אדומה (במדבר יט ב) שיבקשו אותה ויביאוה הצבור ושם עוד לא אמר אלא יערוך אותו אהרן ובניו וגו' והיה במשמע על המנורה או בלא מנורה אם תשבר או תאבד כאשר היה בשובם מן הגולה ועכשיו אמר בפירוש (פסוק ד) על המנורה הטהורה שלא ידליקו אלא על מנורה הטהורה ומדרש רבותינו (תי"כ פרשה יג יב) על המנורה הטהורה על טהרה של מנורה שלא יסמכם בקסמים ובצרורות יערוך את הנרות לפני ה' שלא יתקן מבחוף ויכניס תמיד אף בשבת תמיד אף בטומאה

[ט] והיתה לאהרן ולבניו. המנחה הזאת שכל דבר הבא מן התבואה בכלל מנחה הוא ואכלוהו מוסב על הלחם לשון רש"י ויתכן כי "והיתה" על כל אחת מן המערכות ועל דרך האמת והיתה לאהרן ולבניו ברית עולם כדרך בריתי היתה אתו החיים והשלום (מלאכי ב ה)

[י] ויצא בן אשה ישראלית. טעמו "ויצא בתוך בני ישראל" וכן ויצא בתוך העיר (אסתר ד א) כי יצא מביתו או ממקום מושבו אל העיר וכן זה יצא מאהלו או ממקומו ובא בתוך העם וינצו שם וטעם במחנה כי היתה המריבה במחנה ושמעו רבים ותפשו בו ויביאו אותו אל משה האהלה וטעם הזכיר זה בכאן כדברי האומר מפרשה של מעלה יצא (ויק"ר לב א) כי חטא בשפתיו על אשי ה' והוכיחו האיש הישראלי וינצו שניהם ויחר אפו וקלל בנפשו וטעם בן הישראלית ואיש הישראלי להורות כי העו"ג הבא על בת ישראל הולד אינו ישראלי ואע"פ שפסקנו בגמרא (יבמות מה) דעו"ג הבא על בת ישראל הולד כשר בין בפנויה בין באשת איש הרי אמרו (בכורות מז) מזהמין את הולד שהוא פגום לכהונה וכל שכן שאינו ישראלי בשמו לענין היחס בדגלים ובנחלת הארץ כי "לשמות מטות אבותם" כתוב בהן (במדבר כו נה) ומה שאמר בת"כ (פרשה יד א) בתוך בני ישראל מלמד שנתגייר אינו שיצטרך בגירות אלא ככל ישראל שנכנסו לברית במילה וטבילה והרצאת דמים בשעת מתן תורה (כריתות ט) אבל נתכוונו לומר שהלך אחרי אמו ונדבק בישראל וזה טעם "בתוך בני ישראל" שהיה עמהם ולא רצה ללכת אחרי אביו להיות מצרי וכן מה שאמרו בת"כ (שם) אע"פ שלא היו ממזרים באותה שעה הוא היה כממזר כדברי יחיד היא שנויה והלכה הולד כשר והצרפתיים אומרים כי טעם הגרות מפני שהיה קודם מתן תורה והיה משפטו לילך אחר הזכר ממה שאמרו (יבמות עח) באומות הלך אחר הזכר וכאשר נולד זה לא מלו אותו כי מצרי היה בדינו אבל כשגדל נתגייר לדעתו ונמול ואין דעתי כך כי מעת שבא אברהם בברית היו ישראל ובגוים לא יתחשבו וכמו שאמר בעשו (קידושין יח) ודילמא ישראל מומר שאני וק"ו הדבר אם לאחר מתן תורה שהכותי הבא על בת אברהם מחייבי לאוין ואין לו בה קידושין היא מקוה טהורה לאומות להכשיר את ולדה להיות כמוה לא כל שכן קודם התורה שתהא מטהרת ולדה להיות כמוה לחייבו במילה כזרעו של אברהם ויהיה מכלל בני ישראל

[יח] נפש תחת נפש. בבהמה ממש שיצטרך לקנות לו בהמה כבהמתו אבל שישלם לו דמים בשווי הנזק אשר עשה לו וכן שבר תחת שבר עין תחת עין (בפסוק ס) על דעת רבותינו (ב"ק פג)

[כג] ובני ישראל עשו כאשר צוה ה' את משה. אף לסמיכה אף לדחייה אף לתלייה אף ללא תלין נבלתו על העץ תורת כהנים (פרק כ י) ור"א אמר בפשוטו כי עשו מאותו היום והלאה כמשפט הזה בחובל ואינו נכון שיהיה כתוב על העתיד ופשוטו וירגמו אותו אבן כי עשו בני ישראל המצוה אשר צוה ה' את משה כי כן

יכפול בכל השומרים מצות השם כמו שנאמר בפרשת הפסח (שמות יב כח) וכמו שאמר בפרשת הפקודים (במדבר א נד) ויעשו בני ישראל ככל אשר צוה ה' את משה כן עשו וכן במטות הנשיאים (שם יז כו) ויעש משה כאשר צוה ה' אותו כן עשה והנכון בעיני בכאן מפני שפרט בתחילה הסקילה ואחר כך חזר ואמר ובני ישראל עשו כי טעם הכתוב לומר כי כאשר דבר משה אל בני ישראל הוציאו מיד את המקלל ורגמו אותו ועשו כן כל בני ישראל לשמור ולעשות כאשר צוה השם את משה ולא לשנאת בן המצרי שנצה עם הישראלי אלא לבער הפגום מתוכם

בהר

פרשת

ויקרא פרק-כה

[א] וידבר ה' אל משה בהר סיני. מה ענין שמיטה לענין הר סיני והלא נאמרו כל המצות מסיני אלא מה שמיטה נאמרו כללותיה ופרטיה ודקדוקיה מסיני אף כולן נאמרו כללותיהן ופרטיהן ודקדוקיהן מסיני כך שנויה בתורת כהנים (ויש הפרשה) ונראה לי שכך פירושו לפי שלא מצינו שמיטת קרקעות שנשנית בערבות מואב למדנו שכללותיה ופרטיה ודקדוקיה מסיני ובא הכתוב ולימד כאן על כל דיבור שנדבר למשה בסיני שמיטתה היו כללותיהן ודקדוקיהן וחזרו ונשנו בערבות מואב לשון רש"י ואינו נכון בעיני כלל שהרבה מצות כשמיטה שלא נשנו בערבות מואב ונדע בהן שנאמרו כללותיהן ופרטיהן מסיני או באוהל מועד ועוד מנין שהוקשו שאר הדברות שנשנו בערבות מואב לשמיטה ולא היו כללותיהן מסיני ופרטיהם בערבות מואב וכן היה ראוי יותר לומר כי הנשנות נשנו לבאר פרטיהם כי לא נאמרו בסיני אלא כללותיה אבל הברייתא השנויה בתורת כהנים פירושה ברור שהשמיטה נאמרו כללותיה מסיני דכתיב בפרשת ואלה המשפטים (שמות כג יא) והשביעית תשמטנה ונטשתה ואכלו אביוני עמך וגוי' ואלו דיני השמיטה בדרך כלל ובכאן חזר ואמר כי בהר סיני עוד נאמרו כל פרטיה שהרי כולם נזכרו בפרשה הזאת ובסוף הענין (להלן כז לד) כתיב אלה המצות אשר צוה ה' את משה אל בני ישראל בהר סיני להקיש כל המצות אל השמיטה הנזכרת שכולן היו כן שנאמרו בכלל ופרט והכל מסיני וכן שנו שם בתורת כהנים (סוף סיפרא) אלה המצות אין נביא רשאי לחדש עוד דבר מעתה אשר צוה ה' את משה כדאי השליח לשולחו את משה אל בני ישראל זכות ישראל גרמה בהר סיני שכולם נאמרו מסיני עד כאן בת"כ אבל ענין ערבות מואב שנצטוה שם משה לבאר התורה לבנים כך נראה לי וזה כפתור ופרח וענין הפרשה הזאת שנכתב בכאן אמר ר"א כי זאת הברית הכתובה בפרשת ואלה המשפטים (שמות כד ז) וכשקבלו על נפשם נעשה ונשמע אז נכרתה הברית ואמר להן כל הפרשה הזאת והזכירה במקום הזה

לחבר תנאי הארץ כי כאשר אמר על העריות כי בעבורם תקיא אותם הארץ (לעיל יח כח) כן אמר בפרשת אם בחקותי על שבתות הארץ (להלן כו לד) והוצרך תחילה להזכיר השבתות ולפי דעתי כי נכתבה כאן בסדר נכון כי פירוש "בהר סיני" בעלותו שם לקבל לוחות שניות וביאור הענין כי בתחילת ארבעים יום הראשונים של לוחות הראשונות כתב משה בספר הברית את כל דברי ה' ואת כל המשפטים הנאמרים שם ויזרוק דם הברית על העם (שמות כד ח) וכשחטאו בעגל ונשתברו הלוחות כאילו נתבטלה הברית ההיא אצל הקב"ה וכשנתרצה הקב"ה למשה בלוחות שניות צוהו בברית חדשה שנאמר (שם לד י) הנה אנכי כורת ברית והחזיר שם המצות החמורות שנאמרו בסדר ואלה המשפטים בברית הראשונה ואמר (שם פסוק כז) כתב לך את הדברים האלה כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית ואת ישראל ורצה הקב"ה להחמיר עליהם בברית הזאת השנית שתהיה עליהם באלות ובקללות ושתהיה כראשונה על כל המצות הראשונות ועל כל המשפטים כמו שנאמר בברית הראשונה (שם כד א) את כל דברי ה' ואת כל המשפטים ולפיכך אמר בכאן בסוף התוכחות (להלן כו מו) אלה החקים והמשפטים והתורות אשר נתן ה' בינו ובין בני ישראל בהר סיני ביד משה הוא רומז אל כל המצות והמשפטים שנאמרו בברית הראשונה בסדר ואלה המשפטים שהיו כולן בברית הזאת והנה בספר הברית הראשון נאמרה השביעית בכלל כמו שהזכרתי שנאמר והשביעית תשמטנה ונטשתה וכו' ועתה בברית הזאת השנית נאמרה בפרטיה ודקדוקיה ועונשיה ובעת הברית הראשונה שהוא בארבעים יום ראשונים נצטוו משה על המשכן וכשנתרצה לו הקב"ה וצוהו לכרות להם ברית שניה ירד משה ויצום את כל אשר צוה ה' אותו בהר סיני (שם לד ד) והיה מעשה המשכן מכללם ואז הקהיל משה את כל עדת בני ישראל ואמר להם כבתחילה (שמות לה א) אלה הדברים אשר צוה ה' לעשות אותם במלאכת המשכן והנה קבלו הדבר בשמחה ויצאו מלפניו מיד ובאו כולם ונתנו הנדבה ועשו המשכן והשלימו מלאכתו וכאשר הוקם מיד "ויקרא אל משה וידבר ה' אליו מאהל מועד" (ויקרא א א) וצוהו בקרבנות ובכל תורת כהנים ומשה צוה הכל אל אהרן ואל בניו ואל כל בני ישראל מיד וכאשר השלים אמר להם עוד צוה אותי השם בהר סיני לפרש לכם השמיטה והיובל ולכרות לכם על כל המצוה והמשפטים ברית חדשה באלה ובשבועה ולא הוצרך עתה שיזבח זבחים ויזרוק חצי הדם על העם וחצי הדם על המזבח כאשר עשה בראשונה אבל קבלו עליהם הברית הראשונה באלות ובקללות אלה וזה טעם "אשר נתן ה' בינו ובין בני ישראל בהר סיני" (להלן כו מו) כי הוא הנותן להם בברית הזאת כי מחל להם על פי התנאים האלו כמו שפירשתי בסוף כי תשא (שמות לד כז) וכן ברית ערבות מואב כן היה שקבלו עליהם התורה באלות ובקללות ההם והיא הברית כמו שנאמר (דברים כח טט) אלה דברי הברית אשר צוה ה' את משה לכרות את בני ישראל בארץ מואב מלבד הברית אשר כרת אתם בחורב ואמת אמרו שבתנאי הארץ השמיטה והיובל כאשר יזכיר בתוכחות (להלן כו לד לה) ועל זה נתחדשו בברית הזאת השנית

[ב] שבת לה'. לשם ה' כשם שנאמר בשבת בראשית לשון רש"י ורבותינו לא כך נתכוונו במדרשם כי כל השבתות גם המועדים לשם ה' הן ולא יאמר באחד מהם "לה'" אבל אמר (לעיל כג כד) "יהיה לכם שבתון" ואמר ביום הכפורים (שם לב) "שבת שבתון הוא לכם" ולשון הברייתא בתורת כהנים (פרק א ב) שבת לה' כשם שנאמר בשבת בראשית כך נאמר בשביעית שבת לה' אבל פירוש "שבת לה' אלהיך" האמור בשבת בראשית (שמות כ י) כי בו שבת וינפש ועל כן לא תעשה כל מלאכה ולכך אמרו כי כן נאמר בשמיטה כי היא שביעית בשנים והנה בכאן עוררו אותנו בסוד גדול מסודות התורה כבר רמז לנו ר"א שכתב וטעם שבת לה' כיום השבת וסוד ימות עולם רמוז במקום הזה וכוף אזנך לשמוע מה שאני רשאי להשמיעך

ממנו בלשון אשר אשמיעך ואם תזכה תתבונן כבר כתבתי בסדר בראשית (בראשית ב ג) כי ששת ימי בראשית הם ימות עולם ויום השביעי שבת לה' אלהיך (שמות כ ו) כי בו יהיה שבת לשם הגדול כמו ששנינו (תמיד פ"ז מ"ד) בשביעי מה היו אומרים מזמור שיר ליום השבת לעתיד לבא שכולה שבת ומנוחה לחיי העולמים והנה הימים רמזו לאשר ברא במעשה בראשית והשנים ירמזו לאשר יהיה בבריאת כל ימי עולם ועל כן החמיר הכתוב בשמיטה יותר מכל חייבי לאוין וחייב הגלות עליה כמו שהחמיר בעריות (לעיל יח כח) שנאמר אז תרצה הארץ את שבתותיה (להלן כו לד) והחזיר הענין פעמים רבות כל ימי השמה תשבות (שם שם לה) ונאמר והארץ תעזב מהם ותרחץ את שבתותיה (שם שם מג) וכן שנינו (אבות פ"ה מ"ט) גלות באה על עינוי הדין ועל עוות הדין ועל שמיטת הארץ מפני שכל הכופר בה אינו מודה במעשה בראשית ובעולם הבא וכן החמיר הנביא וגזר גלות על שלוח עבדים בשנה השביעית שנאמר (ירמיה לד יג יד) אנכי כרתי ברית את אבותיכם וגוי מקץ שבע שנים וגוי כי גם בעבד שביעית כיובל כו' והיובל יודע עוד מבראשית עד ויכולו כי ישובו ביובל הכל איש אל אחוזתו ואיש אל משפחתו כי הוא מוסד המאמין יחריש וזהו שנאמר ושבתה הארץ שבת (כאן) וקראתם דרור בארץ (פסוק י) כי היא ארץ החיים הנרמזת בפסוק הראשון (בראשית א א) שבה נאמר והארץ אזכור (להלן כו מב) וכבר זכרתי זה פעמים ושמה לזה רמזו רבותינו (ר"ה כא) באמרם חמשים שערי בינה נבראו בעולם וכולם נמסרו למשה חוץ מאחד כי כל שמיטה שער בית אחד והנה הודיעוהו כל ההויה מתחילה ועד סוף חוץ מן היובל קדש

[ג] שש שנים תזרע שדך. דרך הכתוב לומר כן ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך (שמות כ ט) ששת ימים תעשה מעשיך וביום השביעי תשבות (שם כג יב) ועל דרך רבותינו (ירושלמי כלאים פ"ח ה"א) שש שנים תזרע שדך ולא בשביעית והוא לאו הבא מכלל עשה שהוא עשה ונמצא הזרע בשביעית עובר בעשה זה ובלא תעשה ומדרש אגדה (מכילתא משפטים כ) ר' ישמעאל אומר כשישראל עושין רצונו של מקום עושין שמיטה אחת בשבוע אחד שנאמר שש שנים תזרע וכשאינן עושין רצונו של מקום עושין ארבע שמיטין בשבוע אחד כיצד נרה שנה וזורעה שנה נרה שנה וזורעה שנה נמצאו ארבע שמיטין בשבוע אחד

[ה] את ספיח קצירך. אפילו לא זרעת והיא צמחה מן הזרע שנפל בשעת הקציר והוא קרוי ספיח "לא תקצור" להיות מחזיק בו כשאר קציר אלא הפקר יהיה לכל "נזירך" שהנזרת והפרשת אותם מבני אדם ולא הפקרתם "לא תבצור" אותם אינך בוצר אלא מן ההפקר לשון רש"י והכונה לרב בזה שהוא סובר שהשומר שדהו ופירותיו בשביעית אין הפירות נאסרין וכן כתב בפירושו במסכת יבמות (קכב ד"ה של עזיקה) ובמסכת סוכה (לט ד"ה אבל) וכן הדבר הזה בדין התורה בראיות ברורות וזו ששנויה בתורת כהנים (פרק א ג) ואת ענבי נזירך לא תבצור מן השמור בארץ אין אתה בוצר אבל בוצר אתה מן המופקר יפרש הרב לומר ענבי נזירות לא תבצור אותם בנזירותם אבל תפקיר הכל ותבצור עם העניים והנכון בפירוש הכתוב ש"ענבי נזירך" כמו "ספיח קצירך" ו"לא תבצור" כמו "לא תקצור" כי הענין בכל הפרשה יכפול הדין בשניהם יזהיר בשדה ויזהיר בכרם תזרע שדך ותזמור כרמך (פסוק ג) שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור (פסוק ד) וכן ושש שנים תזרע את ארצך והשביעית תשמטנה ונטשתה כן תעשה לכרמך (שמות כג יא) ופירוש הכתוב כי הצומח מאליו בשדה מבלי חרישה וזריעה לדעת יקרא ספיח קציר שהוא נספח אל קציר השנה שעברה מגזרת ונספחו על בית יעקב (ישעיהו יד א) והגפן שלא עבדו ולא חפר ולא זמר אותו יקרא "נזיר" כי הזירו והפרישו ממנו כאילו אינו שלו מגזרת אשר נזרו מעלי בגלוליהם (יחזקאל יד ה) פירשו ממני וכן וינזרו מקדשי בני ישראל (לעיל כב ב) ואמר אונקלוס "שבקך"

שהנחת אותם לשמיר ולשית ויתכן כי המנהג בישראל שהכרם אשר הוא בתה לא יזמר ולא יעבד ועולה שמיר ושית יקראו לו "נזיר" כלומר שהוא כרם הנזיר מפני שהנזיר אסור בין ובענבים לחים ויבשים ואינו עובד כרמו כי כן יקראו השער הארוך על שם הנזיר גזי נזרך והשליכי (ירמיהו ז כט) וזה טעם ענבי נזירך והכלל שהם הצומחים מבלי עבודת הכרם והנה אמר הכתוב כי הספיח הנולד מאליו בשדה לא יקצור אותם והענבים הצומחים בכרם מבלי עבודה לא יבצור אותן ופירוש הלאוים שלא תקצור אותן אתה לבדך לצורך עצמך ולא תבצור אותן לעצמך אבל תהיה שנת שבתון לארץ מן הזריעה והזמירה ותהיה "שבת הארץ" כל אשר תוציא בשביתתה מן הספיח והנזיר לכולכם יחד לאכלה לך ולענייך ולחיה ולבהמה ועכשיו אשוב לפרש הברייתות השנויות בתורת כהנים בענין הזה לפי שהן מטעות שנו שם (פרק ד ה) בפסוק הן לא נזרע ולא נאסוף את תבואתנו (להלן פסוק כ) אם אין זורעין מה אוספין אמר רבי עקיבא מכאן סמכו לספיחין שהן אסורין בשביעית וישנה לזו בגמרא בפרק מקום שנהגו (פסחים נא) וקתני בתורת כהנים וחכמים אומרים אין ספיחים אסורין מדברי תורה אלא מדברי סופרים אם כן למה נאמר הן לא נזרע ולא נאסוף אמרת לנו אל תזרעו ומה שאנו אוספין ואין מכניסין לקיום אמרת לנו בערוהו מה אנו אוכלין מן הביעור ואילך עד כאן הרי לדברי חכמים אין איסור הספיחים אלא מדבריהם כלומר שגזרו בהן לאוסרן לגמרי משום חשד שלא יזרעו ויאמרו ספיחים הם ולכך אמרו בירושלמי (בי"ב פ"ה ה"א) אמר רבי ינאי כל הספיחים אסורין חוץ מן העולים בשדה בור בשדה ניר בשדה כרם בשדה זרע שדה בור דלא משגח עליה שדה ניר דהוא בעי מתקני חקליה שדה כרם שלא לאסור כרמו שדה זרע שאינו רוצה בקיומו ומן המחלוקת הזה שנו שם בתורת כהנים (פרק א ג) את ספיח קצירך לא תקצור מכאן סמכו לספיחין שיהיו אסורין בשביעית שנו משנתם כדברי רבי עקיבא דלא תקצור כלל אבל כדברי חכמים שלא תעשה אותם קציר לעצמך ולא תעשה אותם בציר לעצמך אלא נהוג בהם מנהג הפקר וכן לא נאסוף את תבואתנו (להלן פסוק כ) שלא נאסוף אל בתינו פירות האילן והספיחים כי בהפקירם לעניים ולחיה ולבהמה ובביעור לא נוכל לחיות בהן והספיחין האלו האסורים הם הגדלים בזמן האסור בתבואה כל שהביאה שליש בשביעית וכן הירקות כל שצמחו בשביעית אסורין מן התורה לדברי רבי עקיבא ולדברי חכמים אסורין מדברי סופרים חוץ מן העולים באותן שדות שהזכירו בירושלמי שכתבנו למעלה אבל הירקות שצמחו בששית ונלקטו בשביעית יש בהן משום קדושת שביעית לכל דיניה להפסד ולקרבנות ולסחורה ולביעור ואע"פ שגדלו לגמרי בששית מפני שאנו הולכים אחר לקיטה בירק בין למעשר בין לשביעית אבל אין בהם משום ספיחים שאינם ספיחי שביעית שהרי בששית צמחו ואפילו הוסיפו בשביעית אין בהם דין ספיחים ובהם שנינו (שביעית פ"ח מ"ד) האומר לפועל הילך איסור זה ולקוט לי ירק היום וכו' וכן שנינו (שם פ"ז מ"ג) לא יהא לוקט ירקות שבה ומוכר בשוק אבל לוקט הוא ובנו מוכר על ידו ותנן נמי (שם פ"ט מ"א) הפיגס והירבוזין וכולה מתניתין עד ונקחים מכל אדם בשביעית שאין כיוצא בהם נשמר ויש אומרים שאלו הנזכרים וכל כיוצא בזה שאין דרך בני אדם לזרען אבל הם מאליהן יוצאים בהרים ובנהרות אין בהן איסור ספיחים כלל אע"פ שצמחו בשביעית שלא גזרו אלא בנזרעים כדי שלא יבאו לזרעם וכן נראה זה מן הגמרא מירושלמי וזהו ענין הספיחים שהזכירו חכמים בכל מקום וכן מן התורה שלא יהא אדם שומר שדהו ונועל בפני עניים בשביעית ואפילו רוצה להפקיר אותן בשעת לקיטה אלא יהא השדה כל השנה מזומן ומופקר לעניים כך שנו במכילתא (משפטים כ יא) ואכלו אביוני עמך (שמות כג יא) וכי מפני מה אמרה תורה לא שיאכלו אותה עניים הרי אני מכניסה ומחלקה לעניים תלמוד לומר והשביעית תשמטנה ונטשתה מגיד שהוא פורץ בה פרצות אלא שגדרו חכמים מפני תקון עולם והגדר שגדרו חכמים שלא

יפרצו פרצות בשדה ובכרם אבל לא שיהא הוא משמר שדהו ומכניס הפירות לעבור על דברי תורה ולא עוד אלא שגזרו שלא ליקח פירות מן המשומר ולא מן החשוד בכך זהו ששנינו (שביעית פ"ט מ"א) ונלקחין מכל אדם בשביעית שאין כיוצא בהן נשמר ואמרו במסכת סוכה (לט) שאין מוסרים דמי פירות שביעית לעם הארץ יותר ממזון שלש סעודות במה דברים אמורים בלוקח מן המופקר אבל בלוקח מן המשומר אפילו כחצי איסור אסור והטעם מפני שהלוקח מן המופקר כלומר דברים שדרך בני אדם להביאם מן ההפקר או שידוע שהביאם מן המקום המופקר בהיתר הוא לוקח ממנו אלא שאם ירבה לו בדמים יותר מסעודתו לבו ביום חוששין בעם הארץ שמא יעשה בהן סחורה אבל לוקח דברים שדרך להשמר אפילו בכחצי איסור חוששין שמא שמרן ואסור ליקח ממנו הא בלוקח בפרוטה ופחות מכחצי איסור לא גזרו מפני שדרך בני אדם ללקטן בכל מקום ואפילו בשאר שני שבוע וזה שאמרו (יבמות קכב) גוי שהיה מוכר פירות בשוק ואמר פירות הללו של ערלה הם של עזיקה הם לא אמר כלום לא נתכוון זה אלא להשביח מקחו ופירש רש"י בשם הראשונים מפרדס מעוזק וגדר לו סביב והיא שנה שביעית ואם היו מאמינים לו היה אסור ליקח ממנו בעיר שרובה ישראל שמא הוא אריס לישראל ומשמר לו שדהו או חוששין שמא משל ישראל לקט ומוכר או שהפירות של ישראל ומוכר על ידו או שמא אין קנין לעכו"ם בארץ ישראל להפקיע דיני השביעית וגזרו עליו כישראל ומכל מקום לא אסרו חכמים פירות השדה המשומר לכל אדם אלא שלא יקחו אותם מן המשמר ולכך שנו בתורת כהנים (פרק א ג) ואת ענבי נזירך לא תבצור מן השמור בארץ אי אתה בוצר אבל אתה בוצר מן המופקר לא תבצור כדרך הבוצרים מכאן אמרו תאנים של שביעית אין קוצצין אותן במקצע ואין דורכין ענבים בגת אבל דורך בעריבה ופירושו מדלא כתיב ענבי הנזיר לא תבצור וכתוב נזירך לדרוש לא תבצור אותם כדרך נזיר שלך אבל תבצור אותם עם העניים כדרך שהם בוצרים לומר שלא ישמרו לעצמו אבל ילקוט אותם עם העניים כהפקר וינהוג בהם גם כן כדרך שהעניים נוהגין לדורכן בעריבה וקתני התם (שם ה) והיתה שבת הארץ לכם לאכלה מן השבות בארץ אתה אוכל אבל אי אתה אוכל מן השמור מכאן אמרו (שביעית ד) שדה שנטיבה בית שמאי אומרים אין אוכלין פירותיה בשביעית ובית הלל אומרים אוכלין כלומר כיון שאמרה תורה שיהא השבות לנו לאכלה ולא השמור אמרו ב"ש שהפירות עצמן נאסרין וב"ה סוברין שאין הפירות נאסרין שלא בא הכתוב אלא לאסור לנו שלא נשמור ויהיו לנו הפירות מן השבות וכן הענין שאמרו שאין קוצצין התאנים במקצע ולא דורכין הענבים בגת גדר ואסמכתא מדבריהם כדי שלא יבואו לידי שימור ואסיפת הפירות ויגזלו אותם מן העניים וזה הענין השנוי כאן בברייתות הללו והוא דרך טוב ומחוויר בסוגיות שבגמרא בבבלי וירושלמית והחכם הבקי ישכיל וימצא

11 **והיתה שבת הארץ לכם לאכלה.** בעבור שאמר (בפסוק ד) שבת שבתון יהיה לארץ אמר שתהיה השביתה הנזכרת לכם לאכלה ותחיו בה כולכם אתה ועבדך והבהמה והחיה שתחיו כולכם מאשר תוציא הארץ מעצמה בשביתה או שהשנה תקרא "שבת הארץ" כאשר יקרא היום שבת ה' ושבת סתם והטעם על תבואת השבת כי השבת לא תאכל

12 **ולבהמתך ולחיה.** אם חיה אוכלת בהמה לא כל שכן שמזונותיה עליך ומה תלמוד לומר ולבהמתך הקיש בהמה לחיה כל זמן שחיה אוכלת מן השדה אתה מאכיל לבהמתך מן הבית כלה לחיה מן השדה כלה לבהמתך מן הבית לשון רש"י מתורת כהנים (פרק א ה) והכילוי הזה לא פירש הרב מהו וענינו שיכלה הפירות אחר זמן מביתו להפקירן והוא ביעור שביעית שהזכירו חכמים בכל מקום ואין הענין

שיהיו הפירות אחר זמן הביעור אסורין בהנאה ובאכילה ויהא מחויב לאבדם ולא מנו חכמים במשנה (סוף תמורה) פירות שביעית לא מן הנשרפים ולא מן הנקברים ואינו אלא שהוא צריך לבערם מרשותו ולהפקירם לעניים ולכל אדם כענין בערתי הקדש מן הבית (דברים כו יג) וכן שנינו (שביעית פ"ט מ"ח) העניים אוכלין אחר הביעור אבל לא העשירים דברי ר' יהודה רבי יוסי אומר אחד עניים ואחד עשירים אוכלין אחר הביעור ופירוש עניים כל שלקטו הפירות משדות של אחרים מן ההפקר ועשירים בעלי השדות עצמן שלקטו אותן מן השדות שלהם בהפקרם ורבי יהודה אסרן להם מדבריהם מפני חשד ורבי יוסי מתיר והלכה כדבריו ושנו בתוספתא (שביעית פ"ח ה"א-ה"ד) בראשונה היו שלוחי בית דין מחזרין על פתחי עירות כל מי שמביא פירות לתוך ידו היו נוטלין אותן ממנו ונותנין לו מזון שלש סעודות והשאר מכניסין אותו לאוצר שבעיר הגיע זמן תאנים שלוחי ב"ד שוכרין פועלים ועוזרים אותן ועושים אותם דבילה וכו' הגיע זמן זיתים שלוחי ב"ד שוכרין פועלים ומוסקין אותן ועוטנין אותן בבית הבד וכונסין אותן בחביות ומכניסין אותם באוצר שבעיר הגיע זמן ענבים שלוחי ב"ד שוכרים פועלים ובוצרים אותם ודורכים אותם בגת וכונסים אותם בחביות ומכניסין אותם באוצר שבעיר ומחלק להן מהן בערבי שבתות כל אחד ואחד לפי ביתו הגיע שעת הביעור עניים אוכלין אחר הביעור אבל לא עשירים דברי ר' יהודה ר' יוסי אומר אחד עניים ואחד עשירים אוכלין אחר הביעור ר' שמעון אומר עשירים אוכלין מן האוצר אחר הביעור מי שיש לו פירות שביעית והגיע שעת הביעור מחלק מהן לשכניו ולקרוביו ולמיודעיו ומוציא ומניח על פתח ביתו ואומר אחינו בית ישראל כל מי שצריך ליטול יבא ויטול וחוזר ומכניס לתוך ביתו ואוכל והולך עד שעה שיכלו כל זה שנוי בתוספתא ולמדנו מפורש שאין ביעור אלא לבער הפירות מרשותו ולהפקירם ועשו להם תקנות מדבריהם בראשונה היו בית דין עושין אוצר בכל עיר ועיר מתחילת יציאת הפירות היו נוטלין אותם מיד מביאייהן ומכניסין אותן לאוצר וכשיבא זמן לקיטת כל אותו המין כגון שבא זמן של (קציה) ועת הבציר הגיע ב"ד שוכרים פועלים ובוצרין ומוסקין ולוקטים כל אותו המין ודורכים ומוסקין בגת ובבית הבד כדרך שאר השנים ונותנים לאוצר שלהן ואלו הפירות המכונסים לאוצר בית דין אינן צריכין ביעור אחר שכבר מבווערין הם מן הבית ואחד עניים ואחד עשירים מותרין לאחר הביעור לקבל מהם מיד ב"ד ולאכלן וכל זה התקנה והטורח של ב"ד מפני חשד שלא יבאו לעכבם או לעשות מהם סחורה וכשאינן אוצר בעיר ולא בית דין והפירות ביד המלקט אותם מן ההפקר הוא צריך לבערם מן הבית בשעת הביעור ומפקירם על פתח ביתו ואוכלין והולכין לעולם וזו היא שביעית שאוסרת במינה במשהו (שביעית ז' ז') לביעור כמו שמוזכר במסכת נדרים (נח) מפני שיש לה היתר בביעור מביתו ומצאתי לשון רש"י שכתב במסכת פסחים (נב ד"ה משום) וזהו ביעורם שמפקירם במקום דריסת רגלי אדם ובהמה אולי חשב הרב שצריך שיהא מפקירם גם לחיה ולבהמה לקיים בהם ואכלו אביוני עמך (שמות כג יא) ולבהמתך ולחיה אשר בארצך (כאן) והפליג ומכל מקום אינן נאסרין באכילה כלל וכבר שנו בתוספתא (שביעית פ"ז ה"ג) שביעור שביעית כביעור מעשר שני לא שיהא בהם חילוק באיסור אכילה והרב רבי משה (הלי שמיטה ויובל פ"ז ה"ג) והרבה מן החכמים סבורין שהביעור אוסר לגמרי וטעונין שריפה או מפזר וזורה לרוח או מטיל לים ואינו כן כמו שנתבאר אבל אם עכבם בביתו אחר הביעור כדי לאכלן אסורין הם באכילה לגמרי וזו היא שביעית שאוסרת בנותן טעם לאחר הביעור (שביעית ז' ז') שאין לה מתירין ואפשר שהאיסור הזה מדבריהם הוא ואולי אפילו הביעור כולו חומר מדברי סופרים והברייתות השנויות בתורת כהנים בענין הביעור אסמכתא מדרבנן ועל דרך זו תתפרש יפה משנת הכובש שלשה כבשים בחבית אחת וכו' (שביעית פ"ט מ"ח) וכן משנת שלש ארצות לשביעית (שם פ"ו מ"א) דקתני כל שהחזיקו עולי בבל מארץ

ישראל עד כזיב לא נאכל ולא נעבד כל שהחזיקו עולי מצרים מכזיב ועד הנהר ועד אמנה נאכל אבל לא נעבד הקלו באכילה לאחר הביעור יותר מן העבודה והוזכר בירושלמי (שביעית סוף פ"ט) חד בר נש הוה חשיד על שמיטתא אמר לאתתיה אפקין חלתא אמרה ליה ההוא גברא חשיד על שמיטתא ואמרת אפקין חלתא אמר לה חלה דבר תורה שביעית מדרבן גמליאל וחביריו אותו ריקה היה חשוד לעכב פירות שביעית ולאכלן אחר הביעור ואמר שאיסור אכילת הטבל מן התורה והביעור ואיסור אכילת פירות שביעית אחר הביעור מן ר"ג וחביריו או שהביעור מן התורה ואיסור האכילה מדבריהם ולא היה חושש אלא שלא יאכל אסורי תורה וכיון שהזכירו חכמים דבריו נראה שהם אמת או שמא אותו רשע סבר כדברי רבי (שמעון) דאמר (מ"ק ב) בשתי שמיטות הכתוב מדבר ושביעית בזמן הזה דרבנן אע"פ שחלה דאורייתא

[ט] **ביום הכיפורים.** ממשמע שנאמר ביום הכיפורים איני יודע שהוא בעשור לחודש אם כן למה נאמר בעשור לחודש אלא תקיעת בעשור לחודש דוחה שבת בכל ארצכם ואין תרועת ראש השנה דוחה שבת בכל ארצכם אלא בבית דין בלבד לשון רש"י והנה הרב מפני בקיאותו בתלמוד והכל לפניו כשולחן ערוך אינו חושש וסותם הברייתות והן מטעות לשאר בני אדם שידוע הוא וברור בגמרא (ר"ה כט) כי התקיעות כולן של ראש השנה ויום הכפורים ואפילו של רשות מותרות הן בשבת לפי שהיא חכמה ואינה מלאכה ותוקעין היו בדין תורה בשבת של ראש השנה ושל יום הכפורים בכל מקום וענין התקיעה בבית דין תקנת רבן יוחנן בן זכאי היא משחרב בית המקדש לפי שגזרו בה מפני שהכל חייבין בתקיעת שופר ואין הכל בקיאים בתקיעת שופר שמא יטלנו בידו וילך אצל בקי ללמוד ויעבירו ארבע אמות ברשות הרבים והתיר לנו רבן יוחנן בן זכאי בבית דין בלבד ואין לזה עיקר בענין הכתוב כלל ומה שהזכירו (בת"כ פרשה ב ה) תקיעה בעשור דוחה שבת לומר שהיא נעשית בכל יום הכפורים כי הדחיה ביום הכפורים שחל להיות בשבת ושחל להיות בחול אחת היא שיום הכפורים כשבת לכל מלאכה בין להוצאה בין לכל המלאכות ומכל מקום רצה הרב ללמדנו שתקיעת שופר ביום הכפורים נעשית בכל מקום שפירוש "תעבירו שופר בכל ארצכם" ללמד שכל יחיד חייב לתקוע ואין התקיעה בבית דין בלבד כמו הספירה

[י] **יובל היא.** שנה זו נבדלת משאר השנים בנקיבת שם לבדה ומה שמה יובל שמה על שם תקיעת שופר לשון רש"י וכן דעת המפרשים מלשון במשך היובל (שמות יט יג) שופרות היובלים (יהושע יד) ואינו מחזור לי בעבור "תהיה לכם" כי מה טעם שיאמר בשנה "תקיעה היא תהיה לכם ושבתם" ואולי יאמר הכתוב "יובל היא" נקובה בשם הזה שקראתי לה ו"תהיה לכם" לכולכם ידועה בתקיעה שתתקעו בה להזכיר ענינה שתשובו בה איש אל אחוזתו ואיש אל משפחתו וכן "יובל היא שנת החמשים שנה תהיה לכם" שתהיה לכם יובל שלא תזרעו ולא תקצרו כלומר ידועה בשם להיות בה ככה וכל זה איננו נכון בעיני כי פירוש "שופרות היובלים" קרני האלים וגם תרגום יונתן שופרא דקרן דכרא וכן בגמרא (ר"ה כו) מאי משמע דהאי יובלא לישנא דדיכרא הוא שכן בערבי קורין לדיכרא יובלא והשופר ביום הכפורים אין מיוחד להיותו מהאיל אבל כל השופרות כשרין בו ועל דעת משנתנו (שם כו) וכל התנאים מצותו בשל יעלים אם כן למה תקרא השנה שנת האיל ור"א אמר כי יובל כטעם שלוח ולפי דעתי לא קראו הכתוב יובל על התקיעה רק על הדרור כי לא הזכיר השם הזה בכתוב הראשון שאמר והעברת שופר תרועה אבל אמר וקראתם דרור בארץ לכל יושביה שיהיו כולם בני חורין לדור בכל מקום שירצו ואמר יובל היא שבה יובל כל איש אל אחוזתו ואל משפחתו יובילוהו רגליו מרחוק לגור (ישעיהו כג ז) ונשתמשו בלשון הזה בענינים

רבים יובל שי לה' צבאות (ישעיהו יח ז) ואמר ועל יובל ישלח שרשיו (ירמיהו יז ח) פלגים יבלי מים (ישעיהו ל כה) הם המעמקים ששם יובלו המים ונתנה הארץ יבולה (להלן כו ד) ואין יבול בגפנים (חבוקק ג יז) ענין הבאה גם כן כמו שיקרא תבואה וכן בארמית והולך מהרה (במדבר יז יא) תרגומו ואוביל בפריע ויהיה פירוש "יובל היא תהיה לכם" הבאה היא ותהיה כן לכולכם כי תבאו ותשובו איש אל אחוזתו ואיש אל משפחתו וחזר ואמר "יובל היא שנת החמשים שנה תהיה לכם" (פסוק יא) שתהיה לכם שנת החמשים שנה ליובל לא לדבר אחר ולא תזרעו ולא תקצרו אבל תהיה קדש ותשובו איש אל אחוזתו להיותה לכולכם יובל כשמה ועל דרך האמת "דרור" מלשון דור הולך ודור בא (קהלת א ד) וכן "יובל" שישוב אל היובל אשר שם שרשיו והיא תהיה לכם

[יב] מן השדה תאכלו. על ידי השדה תאכלו מן הבית שאם כלה לחיה מן השדה אתה צריך לבער מן הבית כשם שנאמר בשביעית לשון רש"י ואם כן לא יהיה הפסוק מחובר אבל יאמר לא תזרעו ולא תקצרו כי יובל היא קדש תהיה לכם ומן השדה תאכלו את תבואתה לא מן הבית ור"א אמר מן השדה תאכלו ממה שתוציא השדה מעצמה תאכלו כולכם ככתוב בשנת השמיטה ולדעתי יאמר לא תקצרו ולא תבצרו בשנה הזאת כי יובל היא וקדש תהיה לכם מן השדה תביאו התבואה ותאכלו שתצאו השדה ללקוט ולאכול עם העניים והאביונים החיה והבהמה לא שיהיה לכם עת קציר ובציר ותאספו לכם אל הבית ואל האוצרות כתבואת שאר השנים ומה ששנו בתורת כהנים (פרק ג ה) מכאן אמרו הכובש שלשה כבשים בחבית אחת רבי אליעזר אומר אוכלין על הראשון ורבי יהושע אומר אף על האחרון רבן גמליאל אומר כל שכלה מינו מן השדה יבער מינו מן הבית והלכה כדבריו רבי שמעון אומר כל ירק אחד לביעור וכל זה מדרש מפני שלא אמר "מן השדה תביאו ותאכלו" וסמך האכילה בשדה שלא יאכלו אלא בו ויתכן שהוא סמך מדבריהם ולכך היה רבי יהושע מיקל בו ורבן גמליאל מיקל בטעמו וכבר כתבתי זה למעלה (פסוק ז) ואפשר לדברי רבן גמליאל שמצות הביעור מן התורה אבל הטעם כיון שנבלע מתחילה מבוער הוא

[יד] אל תונו. זו אונאת ממון "במספר שנים אחר היובל" פשוטו של מקרא על אופניו על האונאה בא להזהיר כשתמכור או תקנה קרקע דע כמה שנים יש עד היובל ולפי השנים ימכור המוכר ויקנה הקונה שהרי סופו להחזיר לו בשנת היובל ואם יש שנים מועטות וזה מוכרה בדמים יקרים הרי נתאנה לוקח ואם יש שנים מרובות ויאכל ממנה תבואות הרבה צריך לקנותה לפי הזמן וזהו שנאמר (כאן) "במספר שני תבואות ימכר לך" לפי מנין שני התבואות שתהא עומדת ביד הלוקח תמכור לו ורבותינו דרשו (ערכין כט) מכאן שהמוכר שדהו אינו מותר לגאול פחות משתי שנים אפילו יש שלש תבואות באותן שתי שנים ואינו יוצא מפשרו מספר שנים של תבואות ולא של שדפון ומעוט שנים שתיים לשון רש"י ובאמת שהוא הנכון בישוב המקרא אבל רבותינו אמרו (ב"מ נו) שאין אונאה לקרקעות שנאמר או קנה מיד עמיתך דבר הנקנה מיד ליד והמקרא הזה כפי פשוטו ולפי מדרשו לדברי הרב בקרקעות הוא אבל על כרחנו נצטרך להטות מקראות מפשרו ונאמר שיהיה כל פסוק עומד בעצמו יאמר וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך דבר הנקנה מיד ליד אל תונו איש את אחיו ויחזור ויאמר במספר שנים אחר היובל תקנה מאתו התבואות וכמספר שני התבואות ימכרם לך כפי השנים תרבה ותמעוט כי על כל פנים תשיבנו לו ביובל וכל זה אזהרה ביובל שיזהרו בו לעולם וחזר ואמר (בפסוק יז) ולא תונו איש את עמיתו בדברים ואני חושב עוד סברא שודאי המאנה את חבירו לדעת עובר בלאו בין במטלטלים בין בקרקעות שבהן דיבר הכתוב אל תונו איש את אחיו במספר

שנים אחר היובל שהוא מזהיר שיקנו וימכרו לפי השנים ולא יונו איש את אחיו אבל רבותינו חדשו באונאה תשלומים בשתות המקח וביטול מקח ביותר משתות ומזה בלבד מעטו הקרקעות לפי שהאונאה בהם אפילו ביתר משתות מחילה כמו שהיא מחילה במטלטלים בפחות משתות אע"פ שהוא אסור להונות כן לדעת אבל אין דרך בני אדם לבטל ממכרם מפני אונאה מועטת כזו ודרשו חכמים מפני שאמר הכתוב וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה דבר הנקנה מיד ליד אל תונו איש את אחיו למדנו שיש באונאה דין מיוחד במטלטלים שאינו נוהג בקרקעות והוא חזרת הממון אבל אזהרת הלאו נוהגת בכולן ולכך אמר "וכי תמכרו ממכר" לשון רבים למוכר קרקעות ולמוכר מטלטלין "או קנה מיד עמיתך" היחיד מהם המוכר המטלטלין מיד ליד ואמר לכולן "אל תונו" וכיון שייחד והפריש המטלטלין ריבה בהן דין אונאה והיא בחזרת התשלומין וזה דבר נכון כפי המדרשים שקבלו רבותינו ברמזי התורה ואולי יהיה כל זה אסמכתא כי הלאו אזהרה בין בקרקע בין במטלטלין וחזרת הממון בידם קבלה במטלטלין ולא בקרקעות כמו שאמרו (ב"ק יד) דבר השוה לכל כסף כי השיעורים כולם בשתות ויתר על שתות כפי דעות בני אדם ולמה לא יוציאו הקרקעות מן הדין הזה והם הוציאו ממנו כלי בעל הבית ואמרו (ב"מ נא) לא שנו אלא בלוקח מן התגר אבל בלוקח מבעל הבית אין לו אונאה מפני שדרך בעלי בתים שלא ימכרו כלי תשמישן וגם יתכן לומר כי הכתוב יזהיר שידעו מספר השנים עד היובל ולפיהם ימכרו ויקנו ולא יונו בהם איש את אחיו להטעותו במספר או להטעותו במכירה שיחשוב בה שהיא לחלוטין ויטעהו בכך אבל ידעו שניהם ויודיעו זה לזה המספר כי המכירה היא במספר שנים עד היובל שגם בקרקעות יש אונאה בטועים במדה ובמנין ואפילו בפחות משתות וכל שכן במטלטלין

{יח} ועשיתם את חקתי ואת משפטי תשמרו. יזהיר בחוקים מפני השמיטה והיובל הנזכרים לפי שהם מכלל החוקים והמשפטים מפני דין חזרת הממכרים והעבדים ביובל והאונאה ואמר "וישבתם על הארץ לבטח" שבעון שמיטה ויובל ישראל גולים (אבות ט) וחזר ואמר (בפסוק הבא) ונתנה הארץ פריה וגו' וישבתם לבטח עליה" שלא תצטרכו לצאת ממנה בשביעית לגור בארץ אחרת מפני חוסר לחם

{כ} וכי תאמרו מה נאכל בשנה השביעית. כמו מסורס וכי תאמרו בשנה השביעית מה נאכל כי הדאגה להם בעבור השמינית כי כיון שתחילת שנת השמיטה והיובל מתשרי מפירות הששית יאכלו בשביעית כמנהג בכל השנים לאכול עד אחרי הקציר שהוא בחג השבועות וגם אחרי כן עד כלות מלאכת התבואות לזרות ולהבר ועל כן הנכון בפירוש "ועשת את התבואה לשלש השנים" בעבור שנת היובל שתעשה הששית לכל שנת השמיטה והיובל והשנה שאחרי היובל כי כולם ישן יאכלו והבטיח הכתוב כי תפחדו בשנה השביעית לאמר מה נאכל אני אצוה את ברכתי בשנה הששית שתעשה התבואה לשלש השנים הבאים אחריהם והיא תוספת ברכה כדי שתספיק גם בשמיטה והיובל ואמר "וזרעתם את השנה השמינית" לומר שתזרעו בשנה השמינית כמנהג הארץ ולא תמהרו לחרוש ולזרוע ולא לקצור כי עד בא תבואתה לבית בעת אוסף השנים בחג הסוכות תאכלו ישן ובתורת כהנים (פרק ד ה) לשלש השנים לששית ולשביעית ולמוצאי שביעית דבר אחר לשלש השנים לשביעית וליובל ולמוצאי יובל

{כג} והארץ לא תמכר לצמיתות. ליתן לאו על חזרת שדות לבעלים ביובל שלא יהא לוקח כובשה לשון רש"י ואם כן למה יזהיר במכירה והראוי "לא תקנה לצמיתות" ואולי יאמר לא תמכר לכם לצמיתות וכן לא ימכרו ממכרת עבד (להלן פסוק מב) אזהרה בלוקח שיוציאו ביובל כפי פשוטו ויתכן שיהיה "לא תמכר

לצמיתות" לאו במוכר שלא ימכרנה לחלוטין לומר הריני מוכרה לך לעולמים גם אחרי היובל ואע"פ שהיובל מפקיעה הזהיר הכתוב למוכר או לשניהם שלא יעשו ממכרם לצמיתות ואם אמרו כן יעברו בלאו הזה ולא יועיל להם כי תחזור ביובל וכך פירשו הרב רבי משה (הלי שמיטה ויובל פי"א ה"א) והטעם בזה כי בידוע בדעות בני אדם שאם יעשו ממכרם מתחילה כמספר שנים עד היובל יקל בעיניהם הענין ואם יקנה לחלוטין תקשה בעיניו החזרה מאד ויהיה כענין שאמרו (תמורה ד) מאי דאמר רחמנא לא תעביד אי עבד לא מהני ולקי משום דעבר אהורמנא דמלכא והנכון בעיני שאין זה לאו ללקות עליו אבל הוא טעם יאמר הנהיגו ביניכם היובל ואל יקשה בעיניכם "כי לי הארץ" ואיני רוצה שתמכר לצמיתות כשאר הממכרים וזו היא כונתם בתורת כהנים (פרק ד ה) לצמיתות לחלוטין כי לי הארץ אל תרע עינך בה כי גרים ותושבים אתם אל תעשו עצמכם עיקר אתם עמדי דיו לעבד שיהא כרבו כשהיא שלי הרי היא שלכם וטעם "כי לי הארץ" על דרך האמת כמו ויקחו לי תרומה (שמות כה ב) וזהו שרמזו כאן דיו לעבד שיהא כרבו כי יהיה היובל נוהג בעולם והמשכיל יבין

כד **ובכל ארץ אחזתכם.** לרבות בתים ועבד עברי ודבר זה מפורש בקדושין בפרק ראשון (כא) ולפי פשוטו סמוך על פרשה של אחריו שהמוכר רשאי לגאלה לאחר שתי שנים או הוא או קרובו ואין הלוקח יכול לעכב לשון רש"י ואינו נכון בעיני שיכלול בפרשת היובל ובכל ארץ אחזתכם תתנו גאולה ויאמר בפרשה השניה כיצד כי ימוך אחיך וגוי והנכון בעיני שיאמר ובכל ארץ אחזתכם הארץ אשר אני נותן לכם לאחוזתה תתנו הגאולה הזאת של היובל ואמר "גאולה" כמו גאל ה' עבדו יעקב (ישעיהו מח כ) שהוציא עבדו מיד המחזיקים בו וכן וגאלתי אתכם בזרוע נטויה (שמות י ו) אף זה תתנו גאולה לארץ שאני רוצה לגאול ארצי מיד המחזיקים בה שלא נתתיה אני להם בחלק אחוזתם והוצרך לומר כן בעבור שאמר כי לי הארץ (פסוק כג) והנה כל הארץ לו היא לפיכך חזר ופרש שינהוג היובל בארץ אחוזתנו בלבד לא בחוצה לארץ ואמר "ובכל" שהיא תנהג בכל אחוזתנו גם בעבר הירדן ובכל מקום האחוזה לא בארץ ה' אשר שם המקדש בלבד

כט **ואיש כי ימכר בית מושב עיר חומה.** בעבור שממכר ביתו של אדם קשה בעיניו מאד ויבוש ממנו בעת שימכרנו רצתה התורה שיגאלנו בתוך השנה הראשונה ובעבור כי האדם לשדה נעבד וממנו יצא לחם למחיתו רצה שיצא השדה ביובל אבל הבית לאחר היאוש ששינה דירתו ועמד שנה בבית אחר לא יזיק לו כי לא תמעט מחיתו אם יחלט ובתי החצרים עשויים לשמירת השדות ולהיותם מושב לעובדי האדמה ועל כן דינם כשדה הארץ

לג **ואשר יגאל מן הלויים.** הנראה בפשוטו של פסוק זה כי אמר (פסוק לב) גאלת עולם תהיה ללוים לגאול מיד ולגאול לעולם ולא פירש בהם אם יגאלו הקרובים ולא אם ינהג בהם יובל לפיכך חזר ואמר ואשר יגאל מן הלויים יהיה הגואל שיגאל הוא מעצמו או הלוי הקרוב אליו ויצא ממכר בית ועיר אחוזתו ביובל מיד הקונה על דעת כן יגאל שיחשוב שני ממכרו והשיב את העודף לומר שהיובל נוהג בהם ותהיה גאולת הלויים כאשר אמר בישראל (לעיל פסוק כז) וחשב את שני ממכרו וגוי ורבותינו אמרו (ערכין לג) שהכתוב מדבר בלוי שקנה מלוי ולפי דבריהם נראה לי בפירוש הפסוק כי היה לפנים בישראל כשצריך אדם למכור שדהו שיבא הקודם בירושתו ויקנה אותה והוא הנקרא גאולה שנאמר (ירמיהו לב ז) קנה לך את שדי אשר בענתות כי לך משפט הגאולה לקנות וכן מפורש שם בענין בועז (רות ד) ונראה בעיני שהיו דנים לו דין קדימה כאשר הנהיגו לנו רבותינו בדינא דבר מצרא והיו קונים מן הגואל הראשון בקנין סודר כמו שעשה בועז (שם שם ח) והנה

יאמר הכתוב בכאן כי כאשר יגאל הלוי נחלת הלוי קרובו כלומר שיקנה אותה ממנו כדין הגאולה יצא הממכר ההוא ביובל לימד שיהא יובל נוהג בהם בגאולה כמכירה אחרת ולא היה צריך להזכיר הדין במכירה לבדה כי הם בכלל ישראל אלא שיפה כחם בגאולת עולם והדין הזה של גאולה גם בישראל הוא נוהג אבל הזכירו הכתוב בלויים שלא תאמר לא נתנו הערים אלא לשבט הלוי כולו ולכן יצאו מישראל אבל לא מלוי וכל שכן מגואל קרוב שאנחנו חייבנוהו לקנות ולכך אמר שאף הגאולה תצא ביובל ומן הלוי נלמד בישראל ואפשר גם כן שאין הלויים רשאים למכור בעריהם לישראל בשום מכר ולכן תקרא כל קנייתם גאולה

[לה] **וטעם וחי אחיך עמך.** שיחיה עמך והיא מצות עשה להחיותו שממנה נצטוינו על פקוח נפש במצות עשה ומכאן אמרו (תוי"כ פרשה ה ג) וחי אחיך עמך זו דרש בן פוטירי שנים שהיו מהלכין בדרך וביד אחד מהם קיתון של מים אם שותה הוא מגיע לשוב ואם שניהם שותים שניהם מתים דרש בן פוטירי מוטב ישתו שניהם וימותו ולא יראה אחד במיתתו של חבירו עד שבא רבי עקיבא ולמד וחי אחיך עמך חייד קודמים לחיי חבירך וחזר ואמר (בפסוק הבא) וחי אחיך עמך לחזק ולהזהיר ומדרשו (ב"מ סב) אהדר ליה רבית דליחיי עמך צוה בהחזרת רבית קצוצה כענין שאמר בגזל (לעיל ה כג) והשיב את הגזילה אשר גזל ואונקלוס עשה "גר ותושב וחי עמך" הכל מן המצוה ידור ויתותב וחי עמך אבל על דעת רבותינו בגמרא (ב"מ עא) והחזקת בו ובגר ותושב וחי כל אחד מהם עמך

"נשך ותרבית" - חד שויה רבנן (ב"מ ס) ולעבור עליו בשני לאוין לשון רש"י ולפי פשוטו נראה בעיני כי הנשך הוא שילונו מנה ליתן לו ברביתו חמשת שקלים בכל שנה ויקרא כן בעבור כי אחריתו כנחש ישך שמבצבץ ועולה התרבית הוא שילונו עד זמן פלוני ואז יפרענו ויתן לו רבית חמשה שקלים ואין בו רבית אחר הזמן ההוא כי זה איננו נושך שלא יעלה יותר מן הסך ההוא אבל הוא רבית ולכך אמר (בפסוק הבא) "את כספך לא תתן לו בנשך ובמרבית לא תתן אכלך" כי המנהג להלוות את הכסף בנשך בכל שנה יתן כך והאוכל ילונו עד הקציר ואז יפרענו מגרנו בתוספת קצוב

[מ] **וטעם כשכיר כתושב.** לא יהיה עמך בביתך כעבד אלא כשכיר שנה שהוא הנשכר לעבודת בני חורין ולא יכבידו עליו או כתושב שדרך התושבים הבאים לגור בארץ שיעבדו את בעל הבית אשר הם מתגוררים אתם לרצון להם כענין יעקב עם לבן שאמר (בראשית כט טו) הכי אחי אתה ועבדתני חנם הגידה לי מה משכורתך ובתורת כהנים (פרק ז ג) כשכיר מה שכיר ביומו תתן שכרו (דברים כד טו) אף זה ביומו תתן שכרו כתושב מה תושב בטוב לו לא תוננו (שם כג יז) אף זה בטוב לו לא תוננו יהיה עמך עמך במאכל עמך במשתה עמך בכסות נקיה וכו'

[מז] **משפחת גר.** זה גוי כשהוא אומר לעקר זה הנמכר לעבודת כוכבים עצמה להיות לה שמש ולא לאלהות אלא לחטוב לה עצים ולשאוב לה מים לשון רש"י מתורת כהנים (פרק ח א) ואם כן יאמר "או לעקר ומשפחת גר" וקרא עבודת כוכבים "עקר" בעבור שאדם חייב לשרש אחריה ולעקרה ואונקלוס תרגם לארמאי והוא הנכון והזכיר הכתוב נמכר לגר התושב עמנו והנמכר לעקר משפחת הגר שהוא הגוי עצמו והוא מלשון עקר שרשוהי (דניאל ד יב) ואמר "משפחת גר" שהגר והתושב שהשיגה ידו עמנו הוא סבב באח שמך עמו שימכר לעקר משפחתו וצוה הכתוב שתהיה לו גאולה והיא מצות עשה לכל ישראל שנגאל אותו ואחר כך (בפסוק מט) צוה בקרובים שהם קודמים וטעם המצוה ברור כדי שלא יטמע וילמד ממעשיהם כי בשאר הנמכרים הגאולה בקרובים רשות ולכך אמר כאן (פסוק נה)

"כי לי בני ישראל עבדים עבדי הם" לומר אע"פ שאין הגר תושב והעקר חייבין במצות היובל לא יקנו את עבדי להם לעבדים

[מח] משפחת גר. זה גוי כשהוא אומר לעקר זה הנמכר לעבודת כוכבים עצמה להיות לה שמש ולא לאלהות אלא לחטוב לה עצים ולשאוב לה מים לשון רש"י מתורת כהנים (פרק חא) ואם כן יאמר "או לעקר ומשפחת גר" וקרא עבודת כוכבים "עקר" בעבור שאדם חייב לשרש אחריה ולעקרה ואונקלוס תרגם לארמאי והוא הנכון והזכיר הכתוב נמכר לגר התושב עמנו והנמכר לעקר משפחת הגר שהוא הגוי עצמו והוא מלשון עקר שרשוהי (דניאל ד יב) ואמר "משפחת גר" שהגר והתושב שהשיגה ידו עמנו הוא סבב באח שמך עמו שימכר לעקר משפחתו וצוה הכתוב שתהיה לו גאולה והיא מצות עשה לכל ישראל שנגאל אותו ואחר כך (בפסוק מט) צוה בקרובים שהם קודמים וטעם המצוה ברור כדי שלא יטמע וילמד ממעשיהם כי בשאר הנמכרים הגאולה בקרובים רשות ולכך אמר כאן (פסוק נה) "כי לי בני ישראל עבדים עבדי הם" לומר אע"פ שאין הגר תושב והעקר חייבין במצות היובל לא יקנו את עבדי להם לעבדים

ויקרא פרק-כו

[א] לא תעשו לכם אלילים. כנגד זה הנמכר לגוי הכתוב מדבר שלא יאמר הואיל ורבי עובד עבודת כוכבים אף אני אעבוד עבודת כוכבים הואיל ורבי מגלה עריות אף אני אגלה עריות הואיל ורבי מחלל שבת אף אני אחלל שבת תלמוד לומר לא תעשו לכם אלילים את שבתותי תשמורו ומקדשי תיראו הזהיר כן הכתוב על המצות לשון תורת כהנים (פרק טו ה) ופירושה שהזכיר הכתוב עבודה זרה ושבת שיזהר בהן העבד הנמכר לגוי ומורא המקדש שיבא שם ברגלים ויירא ממנו והוא הדין לכל המצות אבל הזכיר אלה שהן אבות ללמד על כולן ויש גורסין "הזכיר ס"א הזהיר כאן" ואם הגירסא כך רמזו שכל המצות בכלל השבת והמקדש והמשכיל יבין

פרשת בחקתי

[ד] ונתתי גשמיכם בעתם. הקדים דבר הגשמים כי בבואם בעתם כאשר יאות יהיה האויר זך וטוב והמעיינות והנהרות טובים ויהיה זה סיבת בריאות לגופים והפירות כולם ירבו ויתברכו בהן כאשר יאמר "ונתנה הארץ יבולה ועץ השדה יתן פרי" והנה עם זה לא יחלה האדם ולא יהיה בהם משכלה ועקרה ובבהמתם וימלאו ימיהם כי בהיות הגופים גדולים ובריאים יתקיימו כימי האדם והנה היא גדולה שבברכות והנה אמר כי השמים יענו את הארץ בגשמים בעתם והארץ

תענה את יבולה והיא הצמח ובעלי נפש התנועה בהמה וחיה ורמש ועוף גם הדגים כי הארץ תכלול הכדור התחתון כלו כמו בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ (בראשית א א) ויכלו השמים והארץ (שם ב א) וכן הללו את ה' מן הארץ תנינים וכל תהומות (תהלים קמח ז) וכן ברוב המקומות הכתוב והנה כל התולדות שבתחתונים יבול הארץ

[ו] ונתתי שלום בארץ. שיהיה שלום ביניכם ולא תלחמו איש באחיו או השלום הוא שישבית חיה רעה מן הארץ "וחרב לא תעבור בארצכם" כלל אבל אתם תרדפו את אויביכם לצאת אליהם למלחמה וינוסו ועל דרך האמת שיתן השלום מחובר בארץ והוא שלום הכל השקול כנגד הכל

"והשבתי חיה רעה מן הארץ" - על דעת ר' יהודה שאמר מעבירן מן העולם (תוי"כ פרק ב א) הוא כפשוטו שלא יבואו חיות רעות בארצם כי בהיות השבע וברבות הטובה והיות הערים מלאות אדם לא תבאנה חיות בישוב ועל דעת רבי שמעון שאמר משביתן שלא יזיקו (שם) יאמר והשבתי רעת החיות מן הארץ והוא הנכון כי תהיה ארץ ישראל בעת קיום המצות כאשר היה העולם מתחילתו קודם חטאו של אדם הראשון אין חיה ורמש ממית אדם וכמו שאמרו (ברכות לג) אין ערוד ממית אלא חטא ממית וזה שאמר הכתוב (ישעיהו יא ח) ושעשע יונק על חור פתן וכן ופרה ודוב תרענה ואריה כבקר יאכל תבן (שם פסוק ז) כי לא היה הטרף בחיות הרעות רק מפני חטאו של אדם כי נגזר עליו להיות טרף לשניהם והושם הטרף טבע להם גם לטרוף זו את זו כידוע כי בטרפם האדם פעם אחת יוסיפו להיות רעים יותר וכן אמר הכתוב (יחזקאל יט ג) וילמד לטרוף טרף אדם אכל והנה בבריאתו של עולם נאמר בחיות שנתן להם העשב לאכלה דכתיב (בראשית א ט) ולכל חית הארץ ולכל עוף השמים ולכל רמש על הארץ אשר בו נפש חיה את כל ירק עשב לאכלה ואמר הכתוב "ויהי כן" כי הוא הטבע אשר הושם בהם לעד ואחר כך למדו הטרף מפני החטא הממית כאשר פירשתי וכשהותר שחיטת בעלי החיים לבני נח אחרי המבול והזהיר על האדם (שם ט ה) ואך את דמכם לנפשותיכם אדרוש וגוי את נפש האדם ולא נפש חיה מיד חיה בחברתה נשארו על מנהגם לטרוף ובהיות ארץ ישראל על השלמות תשבת רעת מנהגם ויעמדו על הטבע הראשון אשר הושם בהם בעת יצירתם וכבר הזכרתי מזה בסדר תולדות נח (בראשית ט ו) ועל כן אמר הכתוב על ימי הגואל היוצא מגזע ישי שישוב השלום בעולם ויחדל הטרף ורעת הבהמה וכל הרמש כאשר היה בטבעם מתחילה והכוונה היתה בו על חזקיהו שביקש הקב"ה לעשותו משיח (סנהדרין צד) ולא עלתה זכותם לכך ויהיה המעשה על המשיח העתיד לבא

[ח] ונפלו אויביכם לפניכם לחרב. הבטיח תחילה (בפסוק ז) כי ירדפו את אויביהם ויפלו בחרבם וחרב וכפל "ונפלו אויביכם לפניכם לחרב" שיתן להם אומץ לב וגבורה לרדוף חמשה מאה ויתן מורך בלב האויבים שינוסו מאה מפני חמשה ויפלו כולם בחרב החמשה כי יתכן שינוסו מפני החרב ומפני פחדם ולא יוכלו להמית אותם בחרב מפני מיעוטם ור"א אמר כי הכפל שיפלו פעם אחר פעם תמיד בלי תקומה

[ט] וטעם והפריתי. שיעשו כולם פירות פרי הבטן לא יהיה בהם עקר ועקרה וחרב ואמר "והרביתי" שיעשו פירות רבים ולא ישכלו וימלאו ימיהם ולכך יהיו עם רב

[יא] ונתתי משכני בתוכם. זה בית המקדש "ולא תגעל נפשי אתכם" אין רוחי קצה בכם כל געילה לשון פליטת דבר הבלוע בדבר כגון כי שם נגעל מגן גבורים (א כא) לא קבל המשיחה שמושחין מגן של עור מבושל כדי להחליק מעליו מכות חץ או חנית שלא יקוב העור לשון רש"י ולא ידעתי מה הטעם בזה שיאמר הקב"ה כי בשמרנו כל המצות ועשותנו רצונו לא ימאס אותנו בגעול נפשו וכן בעברנו על בריתו ועשותנו נאצות גדולות אמר (להלן פסוק מד) לא מאסתים ולא געלתים ואמר הנביא בשעת הקללה (ירמיהו יד יט) המאוס מאסת את יהודה אם בציון געלה נפשך אבל הענין סוד מסתרי התורה אמר שיתן משכנו בתוכנו והנפש אשר ממנה יבא המשכן לא תגעל אותנו ככלי שמגעילין אותו ברותחין אבל בכל עת יהיו בגדינו לבנים וחדשים כי הגעילה פליטה כדברי רש"י מלשון שורו עבר ולא יגעיל תפלט פרתו ולא תשכל (איוב כא ז) ואמר "נפשי" כדרך נשבע ה' אלהים בנפשו (עמוס ו ח) והנביא אמר בתמיה אם בציון עצמה געלה נפשך שהיא עיר ואם בישראל והשלכת אותה מלפניך להיות כל בניה לבושים בגדים צואים נגאלים והנה הברכות האלה כפי פשוטן עם היותן רבות כלליות בענין המטר השובע והשלום ופריה ורביה אינן כמו הברכות שברך כבר בקצרה (שמות כג כה) וברך את לחמך ואת מימך והסירותי מחלה מקרבך כי שם יבטיח במאכל ובמשתה ושיהיה לברכה עד שלא יארע שום חולי בגופינו ועל כן יהיו כלי הזרע שלמים ובריאים ונוליד כהוגן ונחיה ימים מלאים כמו שאמר (שם פסוק כו) לא תהיה משכלה ועקרה בארצך את מספר ימך אמלא וכן אמר תחילה (שם טו כו) כי אני ה' רופאך והטעם בזה כי הברכות ההם אע"פ שהם נסים הם מן הנסים הנסתרים שכל התורה מלאה מהם כאשר פירשתי (בראשית יז א) והם אפילו ליחיד העובד כי כאשר יהיה האיש החסיד שומר כל מצות ה' אלהיו ישמרהו האל מן החולי והעקרות והשכול וימלא ימיו בטובה אבל אלו הברכות שבפרשה הזאת הן כלליות בעם והן בהיות כל עמנו כלם צדיקים ולכך יזכיר תמיד בכאן הארץ ונתנה הארץ לבטח בארצכם שלום בארץ מן הארץ לא תעבור בארצכם וכבר בארנו כי כל אלה הברכות כולם נסים אין בטבע שיבאו הגשמים ויהיה השלום לנו מן האויבים ויבא מורך בלבם לנוס מאה מפני חמשה בעשותנו החוקים והמצות ולא שיהיה הכל היפך מפני זרענו השנה השביעית ואף על פי שהם נסים נסתרים שעולם כמנהגו נוהג עמהם אבל הם מתפרסמים מצד היותם תמיד לעולם בכל הארץ כי אם הצדיק האחד יחיה ויסיר ה' מחלה מקרבו וימלא ימיו יקרה גם זה בקצת רשעים אבל שתהיה ארץ אחת כולה ועם אחד תמיד ברדת הגשם בעתו ושובע ושלוה ושלום ובריאות וגבורה ושברון האויבים בענין שאין כמוהו בכל העולם יודע לכל כי מאת ה' היתה זאת ועל כן אמר (דברים כח ז) וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך והיפך זה יהיה בקללות בעונשי הארץ שאמר (פסוק יט) ונתתי את שמיכם כברזל ועונשי החולי כמו שאמר (דברים כח ט) וחלאים רעים ונאמנים שיקולל המאכל ויחליא ויתפרסם הנס בהיותו תמיד קיים בכולם על כן כתוב (שם כט כא) ואמר הדור האחרון בניכם אשר יקומו מאחריכם והנכרי אשר יבא מארץ רחוקה וראו את מכות הארץ ההיא ואת תחלואיה שלא יתמהו באיש ההוא אשר רבצה בו כל האלה (שם פסוק יט) כי כן יהיה פעמים רבים כמנהגו של עולם בכל האומות שיבאו מקרים רעים באיש אחד רק בארץ ההיא יתמהו וישאלו כל הגוים על מה עשה ה' ככה לארץ הזאת (שם פסוק כג) כי כולם יראו וידעו כי יד ה' עשתה זאת ויאמרו (שם פסוק כד) על אשר עזבו את ברית ה' אלהי אבותם והכלל כי בהיות ישראל שלמים והם רבים לא יתנהג ענינם בטבע כלל לא בגופם ולא בארצם לא בכללם ולא ביחיד מהם כי יברך השם לחמם ומימם ויסיר מחלה מקרבם עד שלא יצטרכו לרופא ולהשתמר בדרך מדרכי הרפואות כלל כמו שאמר (שמות טו כו) כי אני ה' רופאך וכן היו הצדיקים עושים בזמן הנבואה גם כי יקראם עון שיחלו לא ידרשו ברופאים רק

בנביאים כענין חזקיהו בחלותו (מ"ב כ ב ג) ואמר הכתוב (דהיי"ב טז יב) גם בחליו לא דרש את ה' כי ברופאים ואילו היה דבר הרופאים נהוג בהם מה טעם שיזכיר הרופאים אין האשם רק בעבור שלא דרש השם אבל הוא כאשר יאמר אדם לא אכל פלוני מצה בחג המצות כי אם חמץ אבל הדורש השם בנביא לא ידרוש ברופאים ומה חלק לרופאים בבית עושי רצון השם אחר שהבטיח (שמות כג כה) וברך את לחמך ואת מימך והסירותי מחלה מקרבך והרופאים אין מעשיהם רק על המאכל והמשקה להזהיר ממנו ולצוות עליו וכך אמרו (ברכות סד) כל עשרין ותרתין שנין דמלך רבה רב יוסף אפילו אומנא לביתיה לא קרא והמשל להם (במדב"ר ט ג) תרעא דלא פתיח למצותא פתיח לאסיא והוא מאמרם (ברכות ס) שאין דרכם של בני אדם ברפואות אלא שנהגו שאילו לא היה דרכם ברפואות יחלה האדם כפי אשר יהיה עליו עונש חטאו ויתרפא ברצון ה' אבל הם נהגו ברפואות והשם הניחם למקרי הטבעים וזו היא כוננתם באמרם (שם) ורפא ירפא מכאן שנתנה רשות לרופא לרפאות לא אמרו שנתנה רשות לחולה להתרפאות אלא כיון שחלה החולה ובא להתרפאות כי נהג ברפואות והוא לא היה מעדת השם שחלקם בחיים אין לרופא לאסור עצמו מרפואתו לא מפני חשש שמא ימות בידו אחרי שהוא בקי במלאכה ההיא ולא בעבור שיאמר כי השם לבדו הוא רופא כל בשר שכבר נהגו ועל כן האנשים הנצים שהכו זה את זה באבן או באגרוף (שמות כא יח) יש על המכה תשלומי הרפואה כי התורה לא תסמוך דיניה על הנסים כאשר אמרה (דברים טו יא) כי לא יחדל אביון מקרב הארץ מדעתו שכן יהיה אבל ברצות השם דרכי איש אין לו עסק ברופאים

יב **וטעם והתהלכתי בתוכם.** שתהיה הנהגתי בכם מפורסמת כמלך מתהלך בקרב מחנהו מספיק להם כל צרכם וזה דרך דברי הברית כפשוטן והוא אמת וכך יעשה בהן בודאי ולא הזכיר הכתוב בכאן שכר קיום הנפשות בעולם הנשמות ובעולם הבא אחרי תחית המתים כי קיומן מחויב בדרך היצירה כמו שפירשתי בכריתות (לעיל יח כט) והעונש הוא שמכרית החייבים מהם והשאר כולם יתקיימו בדרך יצירתם אבל על דרך האמת הברכות האלה עוד הם ברכות שמים בעליונים כמו שפירשתי ונתתי שלום בארץ ולא תגעל נפשי אתכם וכן והתהלכתי בתוכם רמז למדה שקראו רבותינו שכינה מן ונתתי משכני בתוכם ואומרים (מנחות פו) שכינה שורה בישראל ואמרו בבראשית רבה (טו ג) עיקר שכינה בתחתונים היתה והנה הוזכר כאן גן עדן והעולם הבא ליודעיו ואלה הברכות בתשלומיהן לא תהיינה רק בהיות כל ישראל עושין רצון אביהם ובנין שמים וארץ שלם על מכוונתו ואין בתורה ברכות שלמות כאלה שהם דברי הברית והתנאים אשר בין הקב"ה ובינינו ודע כי לא השיגו ישראל מעולם לברכות האלה בשלמותן לא הרבים ולא היחידים מהם שלא עלתה זכותם לכך כמו שאמרו (מו"ק טז) על דוד (והוא עורר את חניתו) על שמונה מאות חלל והיה מצטער על מאתים יצתה בת קול ואמרה לו רק בדבר אוריה החתי (מלכים טו ה) ועל כן תמצא לרבותינו ז"ל שיזכירו בפסוקים האלה לעתיד לבוא מלמד שתינוק מישראל עתיד להיות מושיט וכו' (תו"כ פרק ב ב) עתיד הקב"ה לטייל עם הצדיקים לעתיד לבוא (שם פרק ג) כי לא נתקיים אבל יתקיים עמנו בזמן השלמות

טו **ואם בחקתי תמאסו.** בעבור היות החוקים מצות לא נתגלה טעמם להמון ימאסו אותם הכסילים יאמרו מה החפץ לשם שלא אלבש הבגד הזה המרוקם ברקמי שש ותכלת ומה נועיל כי נשרוף הפרה ונזרוק עלינו האפר אבל המשפטים הכל חפצים בהם והכל צריכים אותם אין ישוב לעם ומדינה בלתי משפט ולא תגעל נפש שום אדם משפט מכה איש ומת (שמות כא יב) וכי ינצו (שם פסוק כב) ודיני השור והבור והשומרים וכיוצא בהם אבל המשפט אשר נעשה בעוברי המצות

כאיש אשר יבעול העריות או יחלל השבת ויעשה אוב וידעוני בזה יקוצו מפני המצות שהן עול כבד על הרשעים ולכך אמר "ואם את משפטי תגעל נפשכם לבלתי עשות את כל מצותי" כי הגעילה במשפטים כדי שלא יעשו המצות וטעם להפרכם את בריתי שתופר הברית לגמרי ויהיו בלא תורה להתיר לעצמם עריות בפרהסיא וכל תאוה תערב לנפשם ועל דרך האמת שתופר זאת הברית ותבטל היפך ונתתי שלום בארץ (פסוק ו) והוא מה שאמר (ירמיהו לא לא) אשר המה הפרו את בריתי ואנכי בעלתי במ כי בעבור שבטלו את בריתי שלום בעלתי במ בעצמם

[טז] וטעם אף אני אעשה זאת לכם. על דרך האמת כמו בהפוך אף אני זאת אעשה לכם וזהו שמזכיר תמיד בפרשה "אני" והלכתי אף אני (פסוק כד) והכיתי אתכם גם אני (שם) ויסרתי אתכם אף אני (פסוק כח) והשמותי אני (פסוק לב) אף אני אלך עמם (פסוק מא) ובמדרשו של רבי נחוניא בן הקנה לא די שאני אדון הדין אלא אף אני איסר וכו' והכלל כי הקב"ה כורת הברית הזאת וזה טעם "שבע על חטאתיכם" "שבע כחטאתיכם" והאלות הן אלות הברית כי הדבור מפי הגבורה ובלשון עצמו אעשה יסרתי והכתי ולכך אמר (פסוק מו) אשר נתן ה' בינו ובין בני ישראל כי הוא בשמו הגדול נתן הברית הזאת אבל במשנה תורה (דברים כח טו) אמר אם לא תשמע בקול ה' אלהיך לשמור לעשות את כל מצותיו ויזכיר שם תמיד לשון ארירה ופתח בהן ארור אתה (שם פסוק טז) כי הברכה נעדרת מהם ואמר יתן ה' (שם פסוק כד) וזהו מאמר רבותינו (מגילה לא) קללות שבת"כ בלשון רבים ומשה כי אמרן מפי הגבורה אמרן ושבמשנה תורה בלשון יחיד ומשה כי אמרן מפי עצמו אמרן כי הגבורה עשתה משה שליח בינה ובין כל ישראל ודע והבן כי האלות האלה ירמזו לגלות ראשון כי בבית הראשון היו כל דברי הברית הזאת הגלות והגאולה ממנו שכן תראה בתוכחות שאמר (בפסוק הקודם) ואם בחקתי תמאסו ואם את משפטי תגעל נפשכם ואמר (שם) להפרכם את בריתי והזכיר בהם במות וחמנים וגלולים (פסוק ל) כי היו עובדי עבודת כוכבים ועושים כל הרעות והוא שאמר (פסוק לא) והשימותי את מקדשיכם ולא אריח בריח ניחוחכם יתרה בהם לסלק מהם מקדשו וקבול הקרבנות שהיו לרצון לו במקדש ההוא והעונשים עליהם חרב וחיה רעה ודבר ורעב וגלות בסוף כי כל זה היה שם כאשר בא בפירוש בספר ירמיהו (לב כד) ואמר בגלות (פסוקים לד לה) אז תרצה הארץ את שבתותיה וגו' כל ימי השמה תשבות את אשר לא שבתה שהיו שנות הגלות כשנים אשר בטלו השמיטות וכן אמר הכתוב בגלות ההוא (דהיי"ב לו כא) למלאת דבר ה' בפי ירמיהו עד רצתה הארץ את שבתותיה כל ימי השמה שבתה למלאת שבעים שנה כן התרה בהם וכן הגיע אליהם א"כ דבר ברור הוא שעל הגלות ההוא דיבר הכתוב והסתכל עוד בענין הגאולה ממנו שאינו מבטיח רק שיזכור ברית אבות ובזכירת הארץ (פסוק מב) לא שימחול עונם ויסלח חטאתם ויוסיף אהבתם כקדם ולא שיאסוף את נדחיהם כי היה כן בעלותם מבבל שלא שבו רק יהודה ובנימין והנלוים עמהם מעט מקצת השבטים אשר גלו לבבל ושבו בדלות בעבדות מלכי פרס וגם לא אמר שישובו בתשובה שלימה לפניו רק שיתודו עונם ועון אבותם (פסוק מ) ומצינו אנשי בית שני עושים כן כמו שהתודה דניאל (דניאל ט ה) חטאנו ועוינו והרשענו ומרדנו וסור ממצותיך וגו' למלכינו לשרינו ולאבותינו וכתוב (שם שם טז) כי בחטאינו ובעוונות אבותינו ירושלים ועמך לחרפה וכן נחמיה התודה (נחמיה א ה-יא) ועזרא אמר (שם ט לד) מלכינו שרינו כהנינו ואבותינו לא עשו תורתך הרי כי כולם למדו מן התורה שיתודו עונם ועון אבותם וכל אלה דברים ברורים בברית הזאת שהוא באמת ירמוז לגלות הראשון והגאולה ממנו אבל הברית שבמשנה תורה ירמוז לגלותנו זה ולגאולה שנגאל ממנו כי הסתכלנו תחילה שלא נרמז שם קץ וקצב ולא הבטיח בגאולה רק תלה אותה בתשובה ולא הזכיר בעבירות ההם שיעשו אשרים וחמנים ושיעבדו עבודת כוכבים כלל אבל

אמר (דברים כח טו) והיה אם לא תשמע בקול ה' אלהיך לשמור לעשות את כל מצותיו וחוקותיו אמר כי מפני שיעברו על קצת מצותיו שלא ישמרו ויעשו את כולן יענשו שכך היה בבית שני כמו שאמרו (וימא ט) שבית ראשון מפני מה חרב מפני עבודת כוכבים וגילוי עריות ושפיכות דמים בית שני שאנו בקיאים בהם שהיו עוסקין בתורה ובגמילות חסדים מפני מה חרב מפני שנאת חנם שהיתה ביניהם ולא הזכיר שם המקדש וריח ניחוח כאשר הזכיר כאן שלא היתה האש יורדת ואוכלת הקרבנות בבית שני כמו שהעידו במסכת יומא שם (כא) ואמר בקללות (דברים כח מט) ישא ה' עליך גוי מרחוק מקצה הארץ כאשר ידאה הנשר שבאו עליהם עם רומי הרחוקים מהם מאד ואמר שם אל גוי אשר לא ידעת (שם פסוק לה) גוי אשר לא תשמע לשונו (שם פסוק מט) מפני רוב רחוקם מארצנו ולא כן בדברי הברית הזאת כי גלו לבבל ואשור שהם קרובים לארץ ונלחמים בהם תמיד ויחוס ישראל משם היה ויודעים לשונם כענין שנאמר (מלכים ב יח כו) דבר נא אל עבדיך ארמית כי שומעים אנחנו וכן והפיצך ה' בכל העמים מקצה הארץ ועד קצה הארץ (דברים כח סד) הוא גלותנו היום שאנו מפוזרים מסוף העולם ועד סופו ואמר (שם פסוק סח) והשיבך ה' מצרים באניות ובגלותנו זה היה שמילא טיטוס מהם ספינות וכן כתוב בספר הרומיים וכן מה שאומר שם בניך ובנותיך נתונים לעם אחר ועיניך רואות (פסוק לב) בנים ובנות תוליד ולא יהיו לך כי ילכו בשבי (שם פסוק מא) איננו הגלות שגלו אבות ובנים רק השבי ההוא לבנים לבדם והאבות נשארים בארץ ולא נאמר כן בברית הראשון מפני שגלו גלות שלמה אבל בברית השני הזכיר כן שהיו הרומיים מושלים בארצנו ולוקחים הבנים והבנות כרצונם וכן ועבדת את אויביך אשר ישלחנו ה' בך ברעב ובצמא (שם פסוק מח) היא עבדותנו שעבדנו הרומיים בארצנו ושריהם מושלים בארץ ומכבידים עלינו עול כבד ולוקחים גופינו וממונינו כאשר הוא ידוע בספרים ועוד ראייה שאמר (שם כח לו) יולך ה' אותך ואת מלכך אשר תקים עליך אל גוי אשר לא ידעת אתה ואבותיך כי הלך אגריפס המלך בסוף בית שני לרומי ועל הליכתו שם נחרב הבית ולא אמר הכתוב "המלך אשר ימלוך עליך" אבל אמר "מלכך אשר תקים" רמז לנו יתברך שלא היה ראוי למלוך ואסור היה להיות מלך על ישראל מדין תורה אבל הקימו עליהם הוא ואבותיו שלא כדת כמו שהוזכר זה במסכת סוטה (מא) וכל אלה רמזים כאלו יזכירו בפירוש ענין גלותנו זה והגאולה בברית ההיא השנית גאולה שלמה מעולה על כלם אמר (דברים ל א) והיה כי יבאו עליך כל הדברים האלה הברכה והקללה וגוי' והבטיח (שם פסוק ה) והטיבך והרבך מאבותיך שהיא הבטחה לכל שבטי ישראל לא לששית העם ושם הבטיח שיכרת ויכלה המגלים אותנו שנאמר (שם פסוק ז) ונתן ה' אלהיך את כל האלות האלה על אויביך ועל שונאיך אשר רדפוך והנה אויביך ושונאיך רמז לשתי האומות אשר ירדפו תמיד אחרינו ואלה דברים יבטיחו בגאולה העתידה הבטחה שלמה יותר מכל חזיונות דניאל וכן מה שאמר בכאן (בפסוק לב) ושממו עליה אויביכם היא בשורה טובה מברשת בכל הגליות שאין ארצנו מקבלת את אויבינו וגם זו ראייה גדולה והבטחה לנו כי לא תמצא בכל הישוב ארץ אשר היא טובה ורחבה ואשר היתה נושבת מעולם והיא חרבה כמוה כי מאז יצאנו ממנה לא קבלה אומה ולשון וכולם משתדלים להושיבה ואין לאל ידם והנה הברית הראשונה אשר בפרשה הזאת הקב"ה כרת אותה כי כן היה שמו הגדול עמנו בבית הראשון והברית השנית שבפרשה והיה כי תבא מפי משה רמז לסילוק שכינתו לגמרי שלא היה בבית שני רק כבוד שמו שנאמר (חגי א ח) וארצה בו ואכבדה ותוספת הה"א רמז לשניה שבשם הגדול וכבר דרשו בו (וימא כא) מדרש אחר גם כן רמז לחמשה דברים שהיה הבית השני חסר וכו'

[מא] או אז יכנע לבבם הערל. כמו או נודע כי שור נגח הוא (שמות כא לו) לשון אחר אולי שמא אז יכנע לבבם הערל "ואז ירצו את עונם" יכפרו על עונם ביסוריהם

לשון רש"י והנכון בעיני שיאמר והבאתי אותם בארץ אויביהם או עד זמן יכנע לבבם הערל או עד זמן ירצו את עונם באורך הגלות והנה אחר "והתודו את עונם" (בפסוק מ) היה ראוי שיאמר "וזכרתי את בריתי יעקוב" (פסוק מב) כי מה טעם "והבאתי אותם בארץ אויביהם" עכשיו במקום הזה ואין עתה הזמן שיגלה אותם ויביאם בארץ אויביהם ופירש רבי אברהם אף אני כן עשיתי עמהם ויסרתים להביאם בארץ אויביהם להכניע לבבם הערל והזכיר זה בכאן כי התודו את עונם בעבור שאני המסבב להם כי גם בשעת קלקלתם נתכוונתי בהם שיעשו תשובה ויתודו ועל דעתי ירמוז כי אחר הוידוי ילך עמם בקרי ויביא אותם עוד בארץ אויביהם עד שיכנע לבבם הערל והוא רמז שהביאם אל הארץ ולא נכבשה לפנייהם אבל היו להם צרים ואויבים שם כמו שנאמר ויאמרו צרינו (נחמיה ד ה) ויהי כאשר שמעו אויבינו (שם פסוק ט) והארץ ביד העמים היתה כמו שאמר עזרא בתפלתו (שם ט לו לז) הנה אנחנו היום עבדים והארץ אשר נתת לאבותינו לאכול את פריה ואת טובה הנה אנחנו עבדים עליה ותבואתה מרבה למלכים אשר נתת עלינו בחטאתינו ועל גויתינו מושלים ובהמתנו כרצונם ובצרה גדולה אנחנו

מב **וזכרתי את בריתי יעקוב.** אמר רבי אברהם כי הוא מושך עצמו ואחר עמו וזכרתי את בריתי ברית יעקוב וכן הנבואה עודד הנביא (דהיי"ב טו ח) ראשיכם שבטיכם (דברים כט ט) "והארץ אזכור" טעמו אזכור הארץ שפרעה השבתות ונעזבה מהם ואזכור שהם רצו את עונם ויתכן על דרך האמת שיאמר וזכרתי יעקב ויצחק ואברהם שהם בני ברית שכל המדות נקראו כן בהיותם בברית והארץ הכלולה מהם אזכור בכלל ורבותינו רמזו כן אמרו (ויק"ר לו ה) ולמה הוא מזכיר זכות הארץ עמהם אמר רבי שמעון בן לקיש משל לאדון שהיו לו שלש בנות ושפחה אחת מגדלתן כל זמן שהאדון שואל בשלום בנותיו היה אומר שאלו לי בשלום מגדלתן

מג **והארץ תעזב מהם.** כי גם אחרי הזכירה תעזב מהם רמז כי אחרי פקידת כורש נעזבה מהם ורצתה השמיטות עד אחרי תשע עשרה שנה שנבנה הבית וקדשו העיר בשתי תודות (נחמיה יב לא) וחזרה קדושת הארץ וזכרתו אמנה (שם י א) ואמרו (שם י לב) ונטש את השנה השביעית ומשא כל יד כל הקורות אותם רמוזות בפרשה הזאת

מה **וטעם וזכרתי להם ברית ראשונים.** שאזכור להם כן בין בארץ בין בחוצה לארץ בגלות הנרמזת כאן וכן בכל הדורות וזה טעם "לעיני הגוים" כי יעשה בהם בעבור שמו הגדול שלא יתחלל בגוים ולא למענם כי לא עשו תשובה ולא נתכפרו עונותם וכך אמרו רבותינו (תו"כ פרק ח י) לא מאסתים בימי אספסינוס ולא געלתים בימי יון לכלותם להפר בריתי אתם בימי המן כי אני ה' אלהיהם בימי גוג ומגוג

ויקרא פרק כז

א **וידבר ה' אל משה לאמר וגו' איש כי יפלא.** גם זו הפרשה דבוקה שהיתה בהר סיני מחוברת אל התוכחות כי היא במשפטי היובל כמו שהזכיר במקדיש

שדה מקנה (להלן פסוקים כג-כד) ושדה אחוזה (שם יז יח) אלא שכלל משפטי כל הנודרים בפרשה אחת ולכך אמר בסוף (פסוק לד) אלה המצות אשר צוה ה' את משה אל בני ישראל בהר סיני על כל הנאמרות למעלה כי מכאן ואילך ידבר במצות אהל מועד

[כו] לא יקדיש איש אותו. לשם קרבן אחר לפי שאינו שלו לשון רש"י והנכון שיאמר אין צורך להקדיש אותו כי אם הוא שור או שה לה' הוא מעצמו והנה הוא כמו שלילות ובמשנה תורה אמר (דברים טו יט) כל הבכור אשר יולד בבקרך ובצאנך הזכר תקדיש לה' אלהיך שיהא קדש ותנהוג בו קדושה שלא תעבוד בו ולא תגוז אותו ותאכלנו לפני השם כאשר יפרש

[כז] ואם בבהמה הטמאה ופדה בערכך. אין מקרא זה מוסב על הבכור שאין לומר בבכור בהמה טמאה "ופדה בערכך" וחמור אין זה שהרי אין פדיון פטר חמור אלא טלה והוא מתנה לכהן ואינו הקדש אלא הכתוב מוסב על ההקדש שלמעלה דיבר בפדיון בהמה טהורה שהוממה וכאן דיבר במקדיש בהמה טמאה לבדק הבית לשון רש"י ויתכן שנתרץ כי לפי שאמר אך בכור אשר יבוכר לה' בבהמה לא יקדיש איש אותו חזר ואמר ואם בבהמה הטמאה הוא הבכור שהקדיש ופדה בערכך לפרש שאין בכור נוהג בבהמה טמאה אלא בפטר חמור שכבר נתפרש דינו (שמות יג ג) ולימד שאפילו הקדישו אינו קדוש כדין בכור אלא כשאר הקדש הוא ונפדה ולכך אמר שיפדה אותו המקדיש בתוספת חומש ואחר יקנה אותו בערכך והכתוב של מעלה (פסוק יא) ואם כל בהמה טמאה אשר לא יקריבו ממנה על פי פשוטו בבהמה טמאה ועל מדרש רבותינו (תמורה לב) הכתוב מיותר בעבור שכפל "טמאה אשר לא יקריבו ממנה קרבן לה'" לפיכך ידרשו ואם כל בהמה טמאה ואשר לא יקריבו ממנה קרבן לה' לרבות בעלי מומין קבועין שאין מקריבים מהן קרבן לה'

[כט] כל חרם אשר יחרם מן האדם. היוצא ליהרג ואמר אחד ערכו עלי לא אמר כלום "מות יומת" הרי הוא הולך למות לפיכך לא יפדה אין לו דמים ולא ערך לשון רש"י ורבותינו נחלקו בדבר (ערכין ו) ויש מהם אומרים שהוא אזהרה לחייבי מיתות שאין לוקחין מהן כופר לפטרן ויתכן שהזכיר זה בכאן לומר שלא יתן ממון לשם כשאר החרמים ויפטר ועל דרך הפשט יאמר הכתוב כי כל המחירים משלו בין אדם בין בהמה ושדה אחוזתו הוא קודש לשם שהן חרמים לכהנים ואין להם פדיון אבל המחירים מן האדם שאינו שלו כגון הנלחמים על אויביהם ונודרים נדר אם נתון תתן את העם הזה בידי והחרמתני את עריהם (במדבר כא ב) ימותו כל האדם הנמצא בהם והטעם שאין דעת הנודר כן לתתו לכהנים רק שיהיה הכל אסור בהנאה כי נתכוון להכרית האויבים ולכלותם ומצינו אנשי יבש גלעד שעברו על שבועת הקהל ולא באו אל המצפה וכתוב (שופטים כא ז) וישלחו שם העדה שנים עשר אלף איש מבני החיל ויצוו אותם לאמר לכו והכיתם את יושבי יבש גלעד לפי חרב ואין הסברא נותנת שעשו כל העדה רעה כזאת להמית אנשים רבים מישראל שאינם חייבים מיתה ופנחס היה שם ועל פיו נעשה כל הענין ההוא ועוד מצאתי באגדה בילמדנו תניא רבי עקיבא אומר החרם הוא השבועה והשבועה הוא החרם אנשי יבש עברו על החרם ונתחייבו מיתה ולכך אני אומר כי מן הכתוב הזה יצא להם הדין הזה שכל מלך בישראל או סנהדרי גדולה במעמד כל ישראל שיש להם רשות במשפטים אם יחרימו על עיר להלחם עליה וכן אם יחרימו על דבר העובר עליו חייב מיתה והוא חיובן של אנשי יבש גלעד ושל יהונתן שאמר לו אביו (שמואל א יד מד) כה יעשה אלהים וכה יוסיף כי מות תמות יונתן ומהיכן נתחייבו אלו מיתה מן הדין חוץ מן המקום הזה וזה היה טעותו של יפתח בבתו כי חשב כאשר חרם נגיד ישראל חל וקים להמית אנשים או

העובר על חרמו חייב מיתה כן אם נדר בעת מלחמה לעשות מאיש או אנשים זבח יחול הנדר ולא ידע כי חרם המלך והסנהדרין חל על המורדים לכלותם או על העובר גזירתם ותקנתם אבל לחול הנדר לעשות עולה מדבר שאין ראוי לה' חס וחלילה ולכך אמר בב"ר (סג) שאפילו הקדש דמים לא היה חייב ונענש בדמה ואל תהיה נפתה בהבלי ר"א האומר כי פירוש והעליתיהו עולה (שופטים יא לא) או והעליתיהו לומר אם יהיה היוצא מדלתי ביתי איש או אשה והיה לה' קודש שיהיה פרוש מדרכי העולם לעמוד לשרת בשם ה' בתפלה והודות לאלהים ואם יהיה דבר ראוי ליקרב אצלנו עולה ועשה בית לבתו מחוץ לעיר והתבודדה שם וכלכלה כל ימיה ואיש לא ידעה והיתה בתו צרורה שם ואלה דברי רוח כי אם נדר שיהיה לה' איננו שיהיה פרוש אבל יהיה כמו שמואל שאמרה אמו ונתתיו לה' (שמואל א יא) והיה משרת בבית ה' לא פרוש וכפי משפטי התורה אין ביד האדם שידור ביוצאי פתח ביתו שיהיו פרושים כאשר אין בידו להעלותם עולה ואם הדבר כן היתה בתו הבוכה על בתוליה ורעיותיה עמה כזונות לקלס אתנן וח"ו שיהיה חק בישראל לתנות לבת יפתח ארבעת ימים בשנה מפני שלא נשאת לבעל והיתה עובדת את ה' בטהרה אבל הדבר כפשוטו וטעותו היה ממה שאמרתי ולדעת רבותינו ז"ל יתכן שיהיה הכתוב הזה כולל דברים רבים כמו לא תאכלו על הדם (לעיל יט כו) וכמו לא יומתו אבות על בנים (דברים כד טז) שהם דורשים אותו בפסול עדות הקרובים (סנהדרין כו) והכתוב אומר בו עוד (מלכים ב יד ה) ואת בני המכים לא המית ככתוב בספר תורת משה אשר צוה ה' לאמר לא יומתו אבות על בנים ובנים לא יומתו על אבות וכן זה הכתוב יכלול דין המעריך מחוייבי מיתה ודין מי שמחרימים אותו בעת הכיבוש כמו שאמרנו והעובר על החרם של בית דין הגדול או של מלך ישראל כענין מעשה שאול וזהו שנאמר שם (שמואל א יד מה) ויפדו העם את יהונתן ולא מת כי כלפי מה שאמרה בו תורה לא יפדה מות יומת אמר שם ויפדו העם את יונתן ולא מת כי בעבור שאירע נס על ידו ידעו כי בשוגג עשה וזה טעם אשר עשה הישועה הגדולה הזאת בישראל (שם) וכן תרגם יונתן בן עוזיאל ארי קדם ה' גלי דבשלו עבד יומא דין ופרק עמא ית יונתן.

ונשלם ספר תורת הכהנים וקרבתותן ומצותן ישובב אל עליון דברים להויתן לויים לשירן ולזמרן וכהנים לעבודתן וישראל אל נוח איתן עינינו תראינה ירושלים גנת ביתן וארמון על משפטו היכל ודביר על מכונתן ובנות יהודה בשלוותן וערבה לה' מנחת יהודה כימי עולם וכשנים כקדמותן יעלו על רצון מזבחו תמידין כסדרן ומוספין כהלכתן תם ונשלם ספר ויקרא בעז"ה.